MIKSZÂTH KÂLMÂN

Căsătorie ciudată

ROMAN

1961

BIBLIOTECA PENTRU **TOŢI**

EDITURA **PENTRU LITERATURĂ**

in romineşte de *Ion Chtnein*

Mikszdth Kâlmăn
KttLONOS HAZASSAG
Szgpirodalmi KonyvkiadA
1953

CUVÎNT ÎNAINTE

„Un asemenea patriot nu s-a mai născut", caracterizează, lapidar şi cuprinzător, marele poet clasic maghiar Ady Endre pe Mikszăth Kălmăn. Această caracterizare, raportată la epoca lui Mikszăth, este tot atît de valabilă astăzi ca şi atunci. Într-adevăr, vasta şi variata sa operă literară (peste 50 de volume), cît şi nenumăratele sale scrieri răspîndite în publicaţiile vremii, pătrunse de dragoste pentru om şi progres social, dovedesc că Mikszăth şi-a iubit cu înflăcărare ţara şi poporul.

Descendent dintr-o familie de preoţi protestanţi, simpati- zanţi ai mişcării curuţilor *, Mikszăth îşi petrece anii copilăriei în satul natal (se naşte în 1849 în comuna Szklabonva). In timpul zilei, ascultă cu nesaţ vorbele fierarului din sat şi seara, în jurul focului, gustă din plin minunatele besme şi poveşti ale pădurarului. Cu afecţiune nemărginită pentru micul ei nepot, bunica îi împărtăşeşte mult din frumoasele basme şi povestiri populare.

Tot aici, în satul natal, Mikszăth intuieşte, în primii ani ai adolescenţei, năzuinţele ţăranilor spre libertate şi o viaţă mai bună. Sînt anii de trezire a conştiinţei naţionale a poporului maghiar, anii cînd cei mulţi la număr încep să devină din ce în ce mai hotărîţi să

lupte pentru a scăpa din

' Mişcarea <le eliberare naţională din Ungaria (începutul sec. al XVUI-lea), îndreptată împotriva dominaţiei habsburgice. Patrioţii, conduşi de Râkockzi Ferenc al Il-lea, purtau numele de curuţi

irobie. Numele lui Kossuth [1] — patriot care cere eliberarea tiranilor prin răscumpărare, considerînd necesară nu numai înfăptuirea de reforme economice, ci şi politice — se face din ce în ce mai des auzit în cîntecele populare, ca simbol al pregătirilor de luptă.

Anii copilăriei şi adolescenţei, petrecuţi în comuna natală, aveau să lase urme adînci în inima şi conştiinţa scriitorului de mai tîrziu.

După ce îşi însuşeşte tainele scrisului şi cititului, în satul în care a întîlnit pentru prima dată bogăţia şi varietatea basmelor populare — izvor aî primelor sale emoţii artistice — tînărul Mikszăth termină şase clase gimnaziale în localitatea Rimaszombat şi apoi dă examenul de bacalaureat la Selmec, în 1866.

Dragostea lui pentru viaţa rustică şi robustul om de la ţară, ca şi amintirea atmosferei de basm care i-a învăluit copilăria îl determină să se întoarcă, în 1870, în satul natal, după absolvirea facultăţii de drept din Budapesta. Puţin mai tîrziu, lucrează ca funcţionar la Balassagyarmat, unde în acelaşi timp începe să publice în ziarul local *Nográdi Lapok.* In acest orăşel are prilejul de a veni în contact cu cercurile mărginite şi îngîmfate ale clasei suprapuse, ceea ce îi dă prilej să-şi pună în valoare'calităţile sale de umorist.

In 1873 se căsătoreşte, dar cum la foarte puţin timp după căsătorie mama lui Mikszăth moare de holeră (tatăl său murise cu cîteva luni în urmă), tînărul soţ se înapoiază pentru puţină vreme la Szklabonya, pentru a vinde căsuţa moştenită şi apoi se mută cu soţia în capitală, dornic să se afirme ca scriitor.

La Pesta îşi iroseşte ultimele resurse materiale pentru tipărirea volumului *Povestiri,* care, însă, nu-i aduce consacrarea. Ajuns în stare de mizerie,

adresează o emoţionantă scrisoare soţiei sale, în care îi propune să se despartă, deoarece nu-i mai poate asigura nici măcar minimul de trai

' Kossuth Lajos (1802—1894), conducătorul revoluţiei maghiare din 1848

necesar. *„Hainele şi cizmele mi s-au rupt; slut intr-un asemenea hal incit mi-e ruşine să mai ies pe stradă",* mărturiseşte, plin de amărăciune, intr-o scrisoare adresată unui prieten.

Avea atunci 31 de ani.

Situaţia în care ajunsese tînărul scriitor, şi ca el alţi scriitori şi artişti de talent, nu era întîmplătoare şi îşi avea izvoarele în condiţiile 'sociale extrem de grele pentru oamenii muncii din Ungaria acelor ani. Condamnat de mizerie, Mikszâth ştie că pentru a se afirma nu ajunge numai talentul. El este conştient că talentul se cere cultivat şi dezvoltat, dar la fel de bine ştie că, pentru a ajunge la consacrare, trebuie să ducă o luptă aprigă, cu atît mai mult cu cît în această luptă avea de înfruntat o lume a cărei hidoşenie năzuia s-o demaşte în lucrările sale.

Lui Mikszâth i-a fost dat să trăiască una din cele mai frămînìate şi mai vitrege perioade din istoria Ungariei. După ce trădase idealurile de luptă ale revoluţiei din 1848. burghezia maghiară se coalizase cu anacronica clasă feudală, pentru a-şi asigura o mai sîngeroasă exploatare a poporului. In felul acesta mişcările populare erau înăbuşite cu mai mare uşurinţă şi nu mai prezentau, în jurul anului 1867, ameninţări iminente pentru clasele dominante. Marii latifundiari unguri şi Curtea imperială în cîrdăşie cu burghezia austriacă iau în anul 1867 drastice măsuri antipopulare. Aparatul de stat politic, economic şi juridic din Ungaria favorizează o rapidă dezvoltare capitalistă. Burghezia maghiară şi capitaliştii străini înţep să vadă în această ţară o „mică Californie", o sursă de îmbogăţire sigură şi rapidă, şi îşi investesc capitaluri din ce în ce mai mari în Ungaria. Viaţa economică cunoaşte un ritm rapid de dezvoltare. O astfel de conjunctură a însemnat o adevărată ploaie de aur

pentru buzunarele fără fund ale capitaliştilor. Poporul muncitor, însă, nu a tras nici un folos ; dimpotrivă, starea sa de mizerie creşte, ca urmare a dublei exploatări feudalo-capitaliste.

In 1867 începe şi aşa-zisa perioadă constituţională. „Noua constituţie" nu reprezintă în fapt decît reactualizarea vechii

constituţii aristocrate, dînd formă legală împovărării şi exploatării de tip feudal a ţărănimii şi întărind proprietăţile boiereşti şi bisericeşti asupra pămîntului.

Puternicele inegalităţi sociale atrag atenţia multor oameni mai clarvăzători de atunci, ca Tancsics Mihály[1], care în rechizitoriul făcut societăţii — săpat în piatra de temelie a casei sale — îşi caracterizează astfel epoca:

„Conform unei declaraţii ministeriale — deci autorizate —• in patru mii de comune nu există nici o singură şcoală .. Virfurile clericale au un venit anual de 300.000—400.000 fortnţl, cu toate că nu muncesc... Două treimi din populaţia adultă nu are drept de vot, suportlnd grele poveri şi fiind cea mai crunt lovită de biruri... Aristocraţia — clasa favorizată — se bucură de cele mat mari avantaje, ca drepturile exclusive de pescuit in toate apele ţării, de exploatare a morilor ae toate felurile, de vinzare, cu preţ de jaf, a băuturilor spirtoase şt a altor otrăvuri... Cînd in Adunarea legislativă se pune in discuţie adoptarea vreunei hotăriri — in interesul ţării şt al întregului popor — o castă suprapusă are posibilitatea de a o împiedica, chiar dacă se afle in minoritate..."

Sînt aspecte reale, caracteristice societăţii maghiare de după 1867.

Mica nobilime, care cu două decenii în urmă reprezenta forţele progresiste[I II], se transformă acum

I• Tâncsis Mihály (1799—18ts4), reprezentant al democraţiei revoluţionare din deceniul V al secolului XIX din Ungaria.

II Pe la mijlocul deceniului al V-lea, în Ungaria se maturizează condiţiile pentru răsturnarea absolutismului Habsburgilor şi orînduirii feudale. Dar cum nu exista o burghezie numeroasă şi destul de curajoasă din punct de vedere politic, lupta revoluţionară a ma-

într-o pătură pafa- zitară şi reacţionară. Partidul acesteia, condus de Tisza Kâlmăn, partid botezat în mod demagogic „Partidul ideilor libere", a contribuit pe toate căile la întărirea coaliţiei reacţionare.

selor ţărăneşti şi a clasei muncitoare — în curs de formare — este condusă de mica nobilime, care se ridică. în marea majoritate, atît împotriva asupritorilor străini cît şi împotriva clerului şi aristocraţiei maghiare.

Sub ocîrmuirea acestui partid a fost exercitată cea mai necruţătoare exploatare a muncitorimii şi ţărănimii şi a minorităţilor naţionale. In aceeaşi perioadă a crescut numericeşte proletariatul, s-au înmulţit cocioabele la marginea Budapestei şi din cauza sălbaticei exploatări „liberale", peste un milion şi jumătate de unguri au emigrat în America.

In iunie 1871, după înfrîngerea Comunei din Paris, are loc, pe străzile Budapestei, o mare manifestaţie muncitorească, care a oferit burgheziei maghiare imaginea celor şaptezeci şi două de zile ale Comunei din Paris. De teama forţelor crescînde ale proletariatului, burghezia a preferat să-şi consolideze cîrdăşia cu clasa feudală şi să-şi împartă profiturile cu aceasta.

Mişcarea muncitorească din Ungaria era încă prea slabă pentru a putea conduce cu fermitate lupta împotriva exploatării şi asupririi. Datorită slăbiciunilor interne, organizaţiile muncitoreşti nu ajunseseră la un grad de dezvoltare care să le facă apte să răspundă misiunii lor istorice.

Mişcarea socialistă îşi începe activitatea prin organizarea unor manifestaţii muncitoreşti. Deşi în conducerea acesteia erau prezenţi oameni foarte capabili ca Frankel Leo, unul dintre conducătorii Comunei din Paris, consolidarea şi ridicarea ei la nivelul noilor sarcini istorice au fost frînate de multiplele curente mic-burgheze, care au ros-o pe dinăuntru.

Deceniile care au urmat înfrîngerii revoluţiei din 1848 constituie, cum am arătat, una dintre perioadele cele mai întunecate din Ungaria, perioadă în care s-a exercitat o influenţă nefavorabilă şi asupra dezvoltării gîndirii sociale progresiste. Reacţiunea s-a străduit pe toate căile să-şi consolideze poziţiile şi în domeniul ideologic.

Deşi dependentă, Ungaria burghezo-moşierească era în acelaşi timp o ţară asupritoare. Regimul de guvernare reacţionară promova o politică externă de

aservire docilă a ţării, puterilor străine, iar în interior exercita o nemiloasă exploatare a muncitorilor şi ţăranilor, dublată de o cruntă apăsare a naţionalităţilor conlocuitoare. Alimentînd disensiunile şovine, clasele dominante au izbutit, nu arareori, să provoace derută şi neînţelegeri chiar în rîndurile acelor forţe sociale care nu se

. VII

identificaseră cu politica cercurilor cîrmuitoare. Nici elementele mai avansate ale mişcării socialiste, ele însele în căutarea unor răspunsuri juste la problemele acute şi de viitor ale Ungariei, nu reuşeau să se descurce în păienjenişul social al epocii. Toate acestea au contribuit la întîrzierea procesului de organizare şi unificare a torţelor progresiste.

Mikszăth rămîne în tot cursul vieţii sale un adept credincios al ideilor revoluţiei burghezo-democratice. Tînăr încă, el caracterizează anul 1843 ca „o *sursă de energie a măreţiei".* Cu 30 de ani mai tîrziu vorbeşte de asemenea cu entuziasm despre ziua de 15 martie [1] : *„Cit de frumoasă a fost această zi, o zi care n-a putut fi dată uitării de-a lungul anilor, ziua care, an de an, revine o dată cu miresmele primăverii, pentru a trezi naţiunea".* Credincios ideilor de luptă din trecut, Mikszăth rămîne într-o oarecare măsură totuşi un dezorientat în faţa complexelor frămîntări social-politice din Ungaria acelor decenii, dar marele său merit este că în toată opera sa a scos in evidenţă ceea ce a simţit şi el din plin — atmosfera apăsătoare a epocii pe care a trăit-o.

Mikszăth se consideră liberal, înţelegînd prin aceasta lupta împotriva forţelor Evului Mediu, lupta împotriva a tot ceea ce era retrograd şi reacţionar. Concepţia sa literară este de asemenea pătrunsă de ideile moştenite din anii revoluţiei burghezo-democratice. A fi scriitor înseamnă, în concepţia Iui Mikszăth, a fi cetăţean, a fi un militant activ pentru progres social. De aceea orientarea culturii oficiale maghiare spre arta „pentru artă" stîrnea indignarea

acestui om cinstit, patriot şi dornic de progres. Mărturie stau rîndurile în care Mikszăth evocă cu profundă admiraţie generaţia de scriitori grupaţi în jurul poetului revoluţionar Petbfi[III] [IV]:

III La 15 martie 1848 izbucneşte revoluţia Durghezo-democratică din Ungaria. în această zi s-a dat citire unei declaraţii care cuprindea. în 12 puncte, libertăţile cerute de conducătorii revoluţiei.

IV Petofi Sândor (1823—1849), mare poet maghiar, luptător înflăcărat pentru libertate. A căzut pe cîmpul de luptă, în 1849, apărînd cuceririle revoluţiei şi independenţa patriei.

,vm

Paloţii — populaţie maghiară din nord-estul Ungariei.

„Tinerii scriitori de atunci — notează el despre luptătorii din 15 martie — *n-au alergat numai după teme şi nu s-au mulţumit numai cu născocirea unor subiecte rupte de viaţă; in clocotitoarele lor suflete a trăit năzuinţa spre o Ungarie liberă şi avansată. Ei n-au fost vrăbii sau ciocirlii care să ciripească pe ramurile copacilor, ci muncitori harnici, care pliveau cu miini puternice buruienile de la rădăcina pomului vătămat";.*

Profunda deosebire dintre un trecut glorios şi un prezent lipsit de idealuri şi speranţe constituie în opera lui Mikszâth izvorul ascuţitei sale critici la adresa societăţii contemporane lui. £u cît se ascut contradicţiile interne şi externe din Ungaria, cu atît critica lui Mikszâth la adresa claselor dominante devine mai tăioasă. Pe măsură ce Ungaria nobililor se şubrezeşte, opera lui Mikszâth reflectă cu tot mai multă vigoare artistică criza Ungariei semifeudale şi o batjocoreşte fără milă. Pe măsură ce Ungaria grofilor decade, drumul creaţiei lui Mikszâth urcă tot mai sus.

Patriotul Mikszâth vede şi demască racilele vremii sale, intuieşte necesitatea transtormărilor sociale, dar, ca mult» alţi intelectuali din vremea sa, nu poate întrezări calea acestor transformări. Nici spre sfîrşitul vieţii nu vede forţele revoluţionare, care mai tîrziu aveau să lupte activ împotriva burgheziei şi aristocraţiei reacţionare. Dar în Ungaria de atunci puţini au fost cei care să sesizeze ca el şi să descrie cu atîta profunzime şi vigoare artistică decăderea societăţii maghiare. In aceasta constă, înainte de toate, semnificaţia şi caracteru» naţional şi patriotic al operei lui Mikszâth.

Mikszâth dobîndeşte în 1881 primele succese literare cu volumele de nuvele *Rubedeniile slovace* şi *Bravii paloţi* ', inspirate din viaţa satului maghiar.

Două dintre nuvelele cuprinse în aceste volume, *Vestitul suflător Lapay* şi *Punctul negru,* marchează un evident progres faţă de scrierile sale anterioare.

prin faptul că o dată cu ele autorul trece de la o anumită viziune romantică, în care se arată îngăduitor cu aristocraţia, la prezentarea mai puţin idilică a satului.

Cu un an mai tîrziu, în 1882, Mikszăth începe să publice în coloanele ziarului *Peşti Hirlap* o serie de schiţe în care, cu pana unui viguros pamfletar, redă aspecte odioase din viaţa parlamentară (ciclul *Adunarea Naţională).*

Tocmai în acea vreme izbucnise în Ungaria o puternică criză agrară. Reacţiunea feudală, simţind că-i fuge pămîntul de sub picioare, caută să-şi redreseze forţele şi, concomitent, cot la cot cu burghezia, îşi îndreaptă atacurile sporite împotriva maselor populare. Dîndu-şi seama de aceste realităţi sociale şi ctinoscînd nemijlocit politica oficială, perspectivele politice ale lui Mikszăth se lărgesc. Criza agrară îi deschide noi porţi spre înţelegerea caracterului profund reacţionar al politicii de jaf şi exploatare a aristocraţiei feudale maghiare, şi în operele sale viitoare amara experienţă cîştigată în această perioadă se face tot mai mult simţită prin tonul din ce în ce mai corosiv al satirei sale.

în afară de unele schiţe din ciclul *Adunarea Naţională,* scrise în timpul sau după criza agrară, în 1884 apare primul său roman de proporţii mai mari, intitulat *Domnii mei patrioţi,* în care autorul ia poziţie împotriva tendinţelor, evidente în literatura „oficială" a vremii, de idealizare a aristocraţiei, această castă parazitară ce se îmbuiba din sudoarea poporului flămînzit. Viziunea autorului nu se situează încă la nivelul creaţiilor de mai tîrziu, în care va critica fără menajamente societatea semifeudală, dar cum anii în care scrie această operă constituie încă pentru autor perioada de căutare a căilor spre realism, *Domnii mei patrioţi* rămîne o carte cu certe valori. E drept că unele nuvele, ca *Rubedeniile slovace, Iarba de la Lohina, Caftanul vorbitor, Doi studenţi cerşetori, Cetăţeni buni,* scrise tot în

această perioadă, rămîn încă tributare vechiului procedeu romantic, dar în schiţele ce apar concomitent, şi care aduc în faţa cititorului figuri de birocraţi. de paraziţi şi de oameni corupţi din protipendadă, descoperim

din ce în ce mai multe elemente, realiste. Racilele sociale sînt însă numai schiţate, uneori doar sub învelişul unor anecdote, în care greutatea cade pe ironie, fără ca autorul să ia o poziţie hotărîtă, de demascare.

Următoarele sale romane, *Porumbelul în colivie* şi *Asediul Bistriţei,* marchează şi mai elocvent procesul de trecere a scriitorului pe poziţiile realismului. In aceste două romane, autorul, opunînd trecutului revoluţionar prezentul searbăd, face un aspru rechizitoriu societăţii din vremea sa. în *Asediul Bistriţei,* apărut în 1895, Mikszăth, inspirîndu-se după Cervantes, creează un nou tip de Don Quijote, plasînd acţiunea în condiţiile social-politice ale Ungariei semifeudale din anii coaliţiei burghezo-feudale. Povestind întîmplările eroului său, care participă la asediul cetăţii Bistriţa, scriitorul dezvăluie goliciunea sufletească a eroului său, categoric deosebit de înflăcăratul personaj al scriitorului spaniol. Cam pe aceeaşi linie se desfăşoară şi acţiunea romanului *Porumbelul în colivie.* Acţiunea din prima parte a acestui mic roman e plasată cu 400 de ani în urmă ; în cea de a doua parte, însă, pretutindeni se face simţit observatorul contemporan care demască putreziciunea morală a societăţii semifeudale.

Asediul Bistriţei, Cavalerii şi *Prietenul nostru de totdeauna* lovesc într-o categorie întreagă de oameni — figuri devenite anacronice — „sufletele moarte" ale Ungariei de atunci.

In 1898 apare unul din importantele romane ale lui Mikszăth, *Noua Zrinyiadă,* prin care autorul loveşte fără cruţare în societatea vremii. Folosind şi aici antiteza — ca şi în *Asediul Bistriţei* — autorul pune faţă în faţă pe Zrinyi Miklos, eroul naţional

maghiar din secolul al XVI-lea, cu un nou Zrinyi, personaj fictiv, care trăieşte în secolul al XIX-lea, în condiţiile Ungariei din perioada coaliţiei burghezo-moşiereşti. Opunînd pe eroul naţional Zrinyi, acest om de seamă care a ştiut să-şi jertfească viaţa pentru binele patriei, noului Zrinyi, o parodie a celui dintîi, un demnitar de tip feudal, un reprezentant „demn" al claselor parazitare, Mikszăth încearcă şi

reuşeşte să înfăţişeze un tablou cuprinzător al societăţii maghiare de la sfîrşitul secolului trecut.

Valoarea romanului rezidă în primul rînd în necruţătoarea sa satiră socială. Prin amploarea acestei satire, *Noua Zrinyiadă* constituie una din ceie mai valoroase opere ale lui Mikszăth.

în ultimele două decenii ale secolului trecut Mikszăth ia atitudine făţişă împotriva scrierilor care proslăveau feudalismul sau constituiau exemple de ploconire faţă de figurile „excepţionale" ale clasei aristocratice şi faţă de povestirile de un romantism depăşit: *„...Timpul marilor povestitori* — scrie el — *a trecut şi nu se va mai întoarce. După Dumas, Hugo sau Jokai, poarta s-a închis şi nu e posibil ca să mai scîrţîie vreodată din vechiie-i balamale".* El nu pledează pentru totala radiere a romantismului din recuzita scriitorului modern, ci se ridică împotriva creării, în epoca lui, de opere prin excelenţă romantice. Dovadă că el însuşi a rămas mereu un admirator al marilor romantici, a căror influenţă se resimte în operele sale. Dar Mikszăth ştie să îmbine organic romantismul şi realismul, şi din acest punct de vedere operele sale de mai tîrziu constituie tot atîtea admirabile modele.

în *Umbrela sfîntului Petru,* roman scris în 1895, Mikszăth atacă o temă abordată de mulţi scriitori clasici şi contemporani : goana după avere.

Eroul principal al romanului, Vibra Gyorgy, în fond un tînăr cu sentimente curate, umblă din sat în sat, în căutarea averii lăsate de tatăl său. Peregrinările lui, in care e torturat de gîndul îmbogăţirii, îl dezumanizează însă, îl fac egoist şi făţarnic. Abia cînd nu-1 mai chinuie meschina dorinţă de îmbogăţire, cînd îşi găseşte liniştea căsătorindu-se

din dragoste ■cu o fată care-1 face să vadă ceea ce e mult mai preţios decît aurul — perspectivele unei vieţi fericite, Vibra devine din nou un om adevărat.

Prezentînd pe cei doi tineri eroi ai cărţii, Mikszăth îşi arată dragostea sa faţă de caracterele robuste, sănătoase si cinstite.

dar şi resentimentele faţă de cei care înjosesc numele de om. Putem spune că această operă constituie, o treaptă spre viitoarele opere ale lui Mikszâth, în care elementul critic devine din ce în ce mai prezent, ca urmare a unor frământări sociale ce nu trec neobservate de scriitor.

La sfîrşitul secolului trecut capitalismul intră în ultimul său stadiu, imperialismul. Criza latentă din Ungaria din anii coaliţiei burghezo-moşiereşti se adînceşte şi concomitent are loc o creştere a forţelor revoluţionare. în operele din ultimele două decenii ale vieţii sale Mikszâth redă cu şi mai multă vigoare lărgirea şi dezvoltarea crizei din Ungaria, iremediabila descompunere a Ungariei grofilor. Fără să înţeleagă în esenţă cauzele crizei, scriitorul a surprins totuşi glasul din ce în ce mai puternic al maselor asuprite, subliniind nu o dată necesitatea schimbării în bine a vremurilor. El nu a fost un adversar al^ modului de producţie capitalist ca sistem economico- social. Protestul său se adresează numai capitalismului din Ungaria, care şi-a ales calea prusacă de dezvoltare.

în primul deceniu al secolului al XX-lea Mikszâth a creat cele mai bune lucrări ale sale : *Căsătorie ciudată, Cazul tină- rului Noszty* şi *Oraşul negru.*

In 1906 Mikszâth începe să publice în coloanele ziarului *Vasărnapi Ujsâg* romanul *Cazul tlnărului Noszty,* inspirat dintr-un fapt al vremii. Un vlăstar al unei familii feudale scăpătate, reuşeşte să ademenească pe fiica bogatului evreu Ungar, înţelegîndu-se cu ea s-o ia de nevastă. Părinţii tînă-rului privesc la început cu rezervă căsătoria lui cu o fată de o „religie dubioasă". Aflînd însă de imensa avere pe care tînăra fată i-o poate aduce, familia Noszty se transformă într-o acerbă susţinătoare a căsătoriei. După ce se fac toate pregătirile de nuntă, bătrînul Ungar îşi dă seama că familia nobiliară nu pe fată o aşteaptă, ci averea ei. De aceea, în

înţelegere cu fiica sa, Ungar refuză să accepte această căsătorie, chiar în ziua nunţii. O astfel de căsătorie — conchide Mikszâth — ar fi fost menită să contribuie la întărirea nobilimii. Familia de aristocraţi Noszty, cu mentalitatea-i de

XI!
!

castă feudală, este îngrozită cînd înţelege că un asemenea fapt ,,ruşinos" i se poate întîmpla unui Noszty, cînd înţelege că orgoliul lor de aristocraţi a fost crunt lovit. Descriind hidoasa figură a tînărului Noszty, autorul şi-a exprimat aversiunea faţă de clasa feudală, faţă de egoismul şi rapacitatea acesteia.

Ultima lucrare — editată după moartea scriitorului — o constituie romanul istoric *Oraşul negru,* roman ce se adaugă la numeroasele povestiri cu caracter istoric pe care le-a scris Mikszâth.

In aparenţă, *Oraşul negru* înfăţişează unele întîmplări mărunte, însă de fapt răspunde — deşi în mod inadecvat — la întrebarea : de ce a eşuat lupta condusă de Râkoczi Ferenc al 11-lea, una dintre luptele de eliberare ale poporului maghiar ? Răspunsul, însoţit de o necruţătoare critică, condamnă clasa feudală, care a împiedicat realizarea oricărui progres social. Mikszâth ţine să sublinieze în această operă că deşi în trecut au existat printre aristocraţi şi cîteva personalităţi care au contribuit la un oarecare progres social, totuşi aristocraţia, luată în ansamblu, nu a avut nici un rol progresist în dezvoltarea societăţii. Descriind ciocnirile, pornite din interese meschine, dintre nobilime şi burghezie, Mikszâth a criticat cu vehemenţă clasele dominante, care s-au dovedit incapabile să răspundă intereselor generale ale poporului, şi chiar dacă n-a înţeles mecanismul şi sensul luptei de clasă, el reuşeşte în acest roman să compromită mitul născocit de nobilime cu privire la „clasa istorică" ce nobilimea se pretindea a fi.

Scris de pe poziţii realist-critice, romanul *Căsătorie ciudată* apare în 1900, înaintea romanelor *Cazul tînărului Noszty* şi *Oraşul negru.* Sursa de inspiraţie a cărţii o constituie o in- tîmpiare reală,

care a scandalizat întreaga opinie publică maghiară pe la începutul-secolului trecut. De altfel, chiar pe.

prima pagină, autorul subliniază caracterul autentic al faptelor relatate în roman : *„1 ntîmplările ce urmează* — arată el — *le scriu după o cronică ale cărei file n-au apucat încă să îngălbenească prea tare. Datele principale ale întîmplărilor silit atît de sigure şi de autentice, incit nici numele eroilor n-am găsit cu cale să le schimb. Nu adaug de la mine nici un fel de înfloritură, nici un arabesc literar".*

Faptul real s-a petrecut în 1810, însă autorul plasează acţiunea romanului la sfîrşitul secolului al XlX-lea, cînd cercurile liberale burgheze din Ungaria, ajunse la guvern, se aliază cu forţele reacţionare ale orînduirii vechi.

Ca fost student la facultatea de drept, apoi funcţionar de stat şi deputat, Mikszăth, bun cunoscător al realităţilor politice din Ungaria, biciuieşte în acest roman întreaga putreziciune a stăpînirii habsburgice, a societăţii nobiliare şi imoralitatea oficialităţilor catolice ultrareacţionare. în *Căsătorie ciudată* aristocraţia, clerul şi judecătorii apar fără măşti şi farduri, în întreaga lor hidoşenie. Mikszăth priveşte cu dispreţ pe preoţi, aceşti „reprezentanţi ai cerului pe pămînf", şi dacă nu reuşeşte să-i demaşte multilateralul, descriind întreaga gamă a perfidiei şi hidoşeniei lor, cum face, de pildă, Emile Zola în trilogia sa *Lourdes, Roma, Paris (Les trois villes),* are totuşi excepţionale merite datorită curajului cu care înfierează clerul. Sentimentele lui Mikszăth faţă de preoţime nu se deosebesc mult de ura lui Petofi faţă de monarhi, dar în timp ce acesta din urmă e un duşman necruţător

al monarhiei şi un propovăduitor al libertăţii popoarelor din întreaga lume, democratul-liberal Mikszăth se mulţumeşte să îndrepte împotriva clerului doar o critică ascuţită, o satiră plină de dispreţ. In timp ce Petofi îşi intitulează una din renumitele sale poezii: *Trimiteţi regii la spînzurătoare!,* Mikszăth, resemnat, îşi termină astfel romanul : *„De jur-imprejur nici un zgomot . au pierit şi pădurile, nici ele nu mai vuiesc. Doar broaştele mai orăcăie prin bălţile din apropiere: Puterrnici îs popii, puterrnici is popii".*

Mikszâth demască întunecatele labirinturi ale bisericii şi teribilul aparat de stat din Ungaria burghezo-feudală cu toate mijloacele pe care experienţa sa de viaţă şi spiritu-i de observaţie deosebit de pătrunzător i le dă. Cu admirabilele-i calităţi de portretist, de pildă, Mikszâth înfăţişează personaje de o mare varietate psihică şi această pledoarie pentru necesitatea dezvăluirii profunde a caracterelor omeneşti îşi are un scop bine determinat. Iată de pildă cum prezintă autorul pe agentul politic Krok, una din figurile secundare, dar foarte grăitoare, ale romanului : *„Părea un domn foarte cinstit, un adevărat patriarh. Privirea lui era plină de blindeţe şi bunătate. Se pare că la nevoie sau la strimtoare şi dumnezeu înzestrează pe ticăloşi cu înfăţişarea împrumutată din garderoba oamenilor cumsecade. Nici hainele nu i se potriveau cu suflet ut. Krok era îmbrăcat, din cap pînă-n picioare, în costum unguresc, avea chiar şi pinteni la cizme. Nici dracu n-ar fi crezut (dacă nu şi-ar fi avut sălaşul chiar în el) că omul acesta n fost cîndva agent la Viena şi că a împins la eşafod o mulţime de unguri răsculaţi."*

In această scurtă caracterizare autorul reuşeşte să prezinte personajul prin tot ce-i este caracteristic şi în acelaşi timp să-şi exprime atitudinea faţă de reacţiunea habsbttrgică.

Mikszâth descrie pe eroii săi cu o bogată paletă, fie că e vorba de personaje principale, ca tînărul Buttler, om cinstit dar lipsit de energie, fie de personaje secundare, ca doctorul Medve sau ca Bernâth. Cît priveşte însă oamenii simpli, în ciuda faptului că arată multă bunăvoinţă şi simpatie faţă de ei, autorul îi descrie cu o oarecare doză de naivitate şi superficialitate. E drept că în paginile romanului nu apar decît foarte puţine asemenea personaje, şi cu totul sporadic, dar felul cum sînt tratate ilustrează, aşa cum am mai arătat, că Mikszâth nu a întrezărit în popor acea forţă

revoluţionară care încă din anul 1848 semnalase rolul hotărîtor pe care îl va îndeplini în făurirea istoriei viitoare.

Autorul contrapune intrigilor legate de căsătoria forţată, dragostea curată, idilică, proprie legendelor populare, dintre

Battler Jânos şi Horvath Piroska. Descrierea acestei iubiri este în întregime produsul imaginaţiei autorului. Dar chiar cînd e vorba de asemenea „intercalări", scriitorul se arată a fi 'a fel de exigent. La întrebarea unui ziarist, dacă, şi Horvâth Piroska a existat în realitate, ca Buttler sau ca Dory, Mikszath a răspuns : *„E creată de mine, însă o femeie ca ea trebuie să fi existat cindva* /". Descrierea sentimentelor curate ale celor doi îndrăgostiţi constituie partea cea mai luminoasă a romanului. Prin îmbinarea intrigilor cu idila, a aspectelor reale cu cele imaginate, scriitorul ne apare în primul rînd ca un mare artist şi mai puţin ca un istoric.

Mikszăth şi-a expus în acest roman crezul său poliltic, dorind să reînvie focul istovit al ideilor progresiste burgheze, al acelor idei trădate şi înmormîntate, care erau cuprinse pe vremuri în lozinca *„împotriva clerului şi boierilor, pentru o patrie liberă".*

Din acest crez străbătut de sentimentul dreptăţii s-a născut de fapt romanul *Căsătorie ciudată.* Simpatia profundă faţă de ideile şi luptele din 1848 şi amărăciunea sa faţă de decăderea Ungariei au îndreptat privirile lui Mikszăth asupra conflictului Buttler-Dory, asupra odioaselor fapte ale episcopilor şi grofilor unguri.

• *Căsătorie ciudată* a lovit puternic în reacţiunea nobiliară şi clericală din Ungaria de după 1900. In presa maghiară a vremii au apărut numeroase scrisori, prin care descendenţii familiei Dory, în spatele cărora se afla clerul reacţionar, au căutat să demonstreze că principalele fapte relatate în roman nu s-ar fi întîmplat aidoma. Ba unul dintre aceştia s-a încumetat să-i propună autorului să-şi renege propriul său roman.

Nici mai tîrziu reacţiunea clericală n-a încetat atacurile împotriva acestei opere. In 1931, în coloanele revistei reacţionare *Magyar Kultura* şi un timp chiar după eliberarea Ungariei, clerul catolic a

reînnoit înveninatele atacuri la adresa operei şi creatorului ei. Presa democrată a Ungariei eliberate

e demascat cu hotărîre esenţa profund reacţionară a acestor atacuri şi a ştiut să apere valoroasa operă a unuia dintre cei mai de seamă scriitori ai poporului maghiar.

Mikszăth moare în 1910. Numeroasele însemnări şi cele cîteva romane neterminate rămase în sertar, sînt tot atîtea mărturii ale unei bogate inspiraţii dublate de o mare putere şi dragoste de muncă.

Mulţi critici literari maghiari au scris despre personalitatea şi opera lui Mikszăth. Critica burgheză, încercînd să înfăţişeze într-o lumină cu totul falsă pe acest mare scriitor, a căutat să-1 prezinte ca pe un adept al capitalismului autohton, esca- motînd cu bună ştiinţă ceea ce este important şi esenţial în opera lui : atitudinea sa antifeudală. Dar în ciuda tuturor falsificărilor, autenticitatea şi profundul umanism al operelor lui Mikszăth au constituit arme puternice în faţa cărora cetăţile de carton ale criticii burgheze s-au prăbuşit.

Critica literară de după eliberarea Ungariei consideră pe Mikszăth ca pe unul dintre marii precursori ai literaturii maghiare progresiste. Adept fervent al revoluţiei burghezo- democratice, al ideilor revoluţionare din 1848, Mikszăth şi-a pus cu hotărîre talentul în slujba acestor idei, pe care burghezia maghiară, coalizîndu-se cu aristocraţia feudală, le-a trădat. In ciuda unor scăderi şi neclarităţi, determinate de epoca de confuzii în care a trăit şi a creat, opera lui Mikszăth constituie o însemnată contribuţie la tezaurul literaturii maghiare. Numele lui Mikszăth a rămas viu în amintirea poporului său.

Acum, la 50 de ani de la moartea acestui mare clasic al literaturii maghiare, reeditarea în R.P.R. a romanului *Căsătorie ciudată* constituie încă un

modest omagiu pe care-1 aducem scriitorului, ca semn al prieteniei dintre poporul romîn şi poporul maghiar.

M. V. R U O O R

PARTEA ÎNTÎI

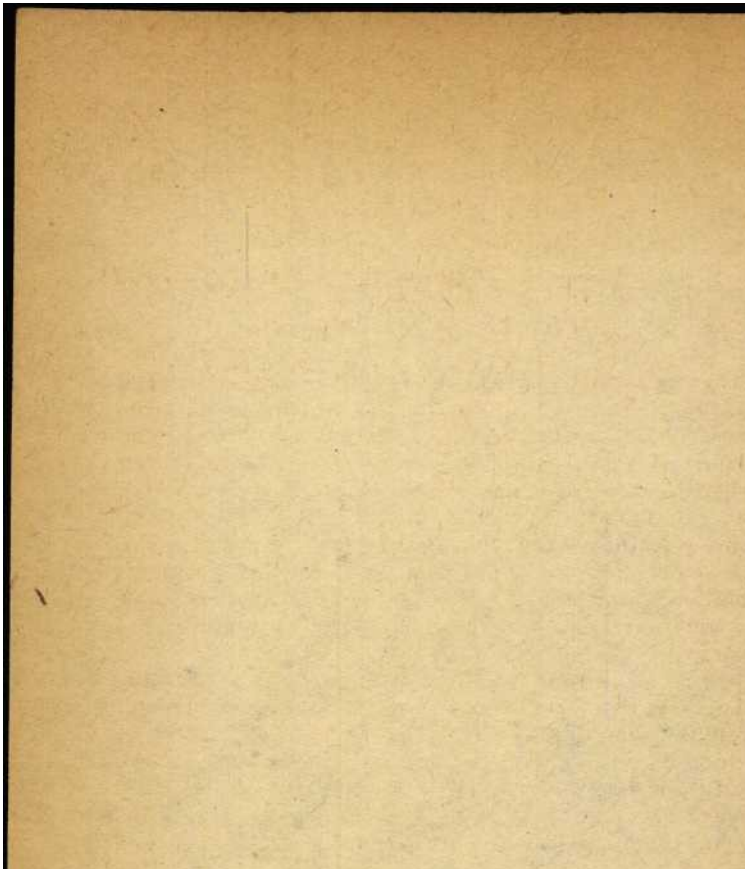

Capitolul 1

STUDENŢI LA OLASZROSZKE

Intîmplările ce urmează, le scriu după o cronică ale cărei file n-au apucat încă să îngălbenească prea tare. Datele principale ale întîmplărilor sînt atît de sigure şi de autentice, încît nici numele eroilor n-am găsit cu cale să le schimb. Nu adaug de la mine nici un fel de înfloritură, nici un arabesc literar. Acela care a notat în jurnalul său istorioara de mai jos nu avea obiceiul să-i mintă nici pe alţii. De ce s-ar fi minţit pe sine însuşi ? Aşa că fiecare rînd scris de el e adevărat. Deci, la ce bun să-1 stric, falsificînd adevărul ?

Scrie în acest jurnal că într-o joie mare, doi studenţi din Sârospatak [1] se abătură pe la circiuma din comuna Olaszroszke. Or fi de atunci cam optzeci şi cinci de ani. Cei doi studenţi erau în drum spre satul Bornoc, din comitatul vecin, unde aveau să-şi petreacă vacanţa, şi sosiseră la circiumă îndată după prînz, călătorind *per pedes apostolorum* [V] [VI]. Pe vremea aceea studenţii nu erau aşa de răsfăţaţi ca cei de azi. Printre mijloacele didactice rolul de frunte îl ocupa bastonul, iar printre cele de locomoţiunp — „întinde-o cît te ţin picioarele". în schimb maţele studenţilor ghiorăiau şi atunci, ba chiar mai abitir. Drumeţia le stîmise grozav pofta de mîncare. Cei doi

V Oraş în nordul Ungariei (n.r.).

VI Cu piciorul, ca apostolii (In lb. latină, — n.r.).

[1] Pentru cine vine tîrziu nu se mai găsesc decît oase (In lb. latină, în original — n.r.).

studenţi, purtînd fiecare o podoabă de mustăţi şi de barbă, se pleoştiră rău de tot auzind vorbele hangiţei, care, trăgînd dintr-un ciubuc, îi înştiinţase că nu are nimic de mîncare.

— De — rosti cîrciumarul, care pricepea şi el ceva latinească de bucătărie — *sero venientibus ossa* Dacă veneaţi cu un ceas mai devreme !... Am avut o tocăniţă că şi palatinul şi-ar fi lins degetele după ea!

— Ba nu, zău, leliţo, n-ai putea să ne găteşti ceva la repezeală ? întrebă unul dintre studenţi, privind-o cu blîndeţe pe femeie.

Hangiţa pufăi dînd drumul unui rotocol de fum, apoi răspunse cu bunătate :

— Am cîţiva pui din anul acesta; dac-aţi putea pune mîna pe doi. vi i-aş frige în pesmete.

Cum să nu poată ? Un student din Sărospatak e în stare să înşface chiar şi o stafie deşi stafia n-are trup, în timp ce puiul are. Cam puţintel, e adevărat, şi la greutate şi la mărime, mai ales acum, în preajma Paştilor, dar oricum...

Ce-are a face ? Studenţii ieşiră în curte şi porniră goana după puii care se împrăştiară printre coteţe, lese şi stive de lemne.

în mijlocul curţii se afla un singur vehicul, o trăsurică ungurească uşoară, cu leuci şi jeţuri îmbrăcate în piele. Caii stăteau cu şleaurile desfăcute; capetele lor se pierdeau pînă la sfîrcurile urechilor în obiectul de găteală, foarte popular în lumea cailor, care în limbajul de rînd se numeşte traista cu ovăz şi din care nu se auzea decît zgomotul monoton al ronţăitului.

Un băieţaş jigărit, bălai, cu ochii albaştri, stătea tolănit în jeţ, prăjindu-se la soare. La stînga, leuca

se freca de un zarzăr. Pomul era încărcat de flori plăpînde, trandafirii; arar, cîte o petală cădea pe băiatul care le culegea şi-şi omora timpul privin- du-le şi rupîndu-le. Vizitiul, care trebăluia pe lingă cai, îl întreba din cînd în cînd :

— Nu te dai jos, Lajoska?

— La ce ?

— Nu vrei să guşti un păhărel de vin ?

— Nu.

în cele din urmă, însă, hăituiala studenţilor mustăcioşi îi stîrni totuşi curiozitatea. Nu era un lucru obişnuit, într-adevăr, să întîlneşti nişte studenţi în toată firea, de la Patak, dar mi-te să-i vezi în plină acţiune, căznindu-se să prindă nişte pui. Coborî din trăsură şi îi urmări mirat, cu ochii săi vioi şi inteligenţi, cum se reped la grămada de pui, cu gîndul de a-i înghesui în vreun colţ, unde să-i poată înhăţa sau măcar pocni cu bîtele, dacă n-ar izbuti să-i în- şface de vii.

Veselul tărăboi adunase multă lume în curte ; vecinii se uitau pe furiş prin uluci, muieretul neastîmpărat, alde Âgnes şi Panni, lăsă baltă clătitul vaselor şi alergă să vadă ce se petrece. Nu~i vorbă că şi cei doi flăcăi chipeşi aveau pe vino-ncoace. Âgnes îl cunoştea pe unul dintre ei, pe cel mai „prăpădit" („Tii, ce boier grozav a fost tatăl ăstuia !“.) îşi vîrî nasul în curte şi Szabo Gyuri, aprodul primpretorului. Pe Gyuri, ce-i drept, îl vezi mereu în preajma cîrciumii; diavolul, care-i zace în gîtlej, tot pe-aici îi poartă paşii ! De astădată însă zgomotul şi chicotelile l-au făcut să intre. Ar fi fost păcat, fireşte, să lipsească chiar acum ; e o adevărată plăcere să vezi nişte studenţi flămînzi căznindu-se să înhaţe nişte pui. „Hop ! uite că l-a prins ! Mă, al dracului, iar i-a făcut-o, a scăpat !“ Stîngăcia lor stîrnea valuri de rîsete batjocoritoare. „Ei, nu ştiu nimic studenţii!

De, lucrurile astea nu se învaţă de la domnul profesor Kovy. Vulpea şi dihorul le pricep rnai bine."

Ieşi şi cîrciumarul, cu un coşcogea ciubuc în gură, aidoma neveste-si. Semănau şi la faţă. Singura deosebire între ei era că dînsa purta fustă şi-şi proptea o mînă-n şold, cu cealaltă ţinîndu-şi luleaua, iar dumnealui purta pantaloni şi cu o mînă îşi sprijinea ciubucul, iar pe cealaltă şi-o ţinea în betelia cioarecilor.

— Domol! Domol cu bîtele, *domini*[1]*!* Mi-e să nu atingeţi cocoşul neveste-mi, că iese bucluc. Hop ! hop ! Napoleon, ia-o la picior, băiete !

Printre orătăniile fugărite se învîrtea într-adevăr, năucit, un cocoş voinic, de culoarea fazanului, cu un moţ de toată frumuseţea, purtînd pe o pană albă şi încîrligată din coada-i uriaşă o inscripţie cu litere de tipar : „Vivat Napoleon Bonaparte."

— Pe moţatul ăla tinerel dacă l-aţi putea doborî, sau pe cel alb de colo ! strigă cîrciumarul. Uite că a luat-o spre cotete.

Dar cei doi studenţi nu făcură nici o treabă : ciomegele zvîrlite nu-şi nimeriseră ţinta. Atunci micul şcolar îşi scoase praştia din buzunar, puse o pietricică în ea, o învîrti prin aer, apoi dădu drumul sforii. Pietricica vîjîi ca o săgeată, zbură, zbură şi deodată puiul se răsuci scurt şi căzu grămadă. Pietricica nimerise tocmai căpăţîna moţatului. Ei, cel puţin n-o să şchiopăteze şi nici cuţitul de bucătărie n-o să-i taie gîtul: iaca, moare într-o clipă, frumos-, în războiul dus cu neamul păsăresc, pe cîmpul de onoare.

— *Valde bene !*[VII] [VIII] strigă cu însufleţire

VII* Domnilor lin Ib. latină. în original — n.r).

VIII Foarte bine 1 (tn lb. latină, în original — n.r.).

' „Valetul de ghindă", figură la cărţile de joc, reprezentată prin Wilhelm Tell, personaj legendar,, imortalizat în drama cu acelaşi nume de Fr. Schiller (n.r.).

cîrciumarul. Numai dumnezeu şi domnul Dory se pricep să ochiască aşa. (Pe vremea aceea nu era cunoscut încă

reprezentantul de azi al valetului de ghindă, altfel poate că ar fi ştiut cîrciumarul de domnul Teii[1].)

Piciul ridică o altă pietricică şi de data aceasta pocni puiul alb, care-şi dădu şi el duhul pe loc.

— Mai aveţi nevoie şi de alţii ? întrebă băieţaşul, pozînd ca un actor.

Zău că-ţi venea să rîzi de fudulia lui. Ia te uită la el : prichindelul ăsta îşi bate joc de coşcogeamite studenţii: „Mai aveţi nevoie şi de alţii?"

Din fericire studenţii nu-1 auziră şi nici nu-1 băgară în seamă. Un student în drept de la Patak e prea mare domn ca să se uite la un băieţaş ce încă se omoară cu abecedarul. Leul poate că zăreşte furnica de sub laba lui, în nisip, dar unul care studiază dreptul la Patak nu poate observa un puştan din clasele primare. Ce nu se poate, nu se poate. Există distanţe neobişnuit de mari, etc.

Totuşi, cel mai îndesat dintre ei, blondul cu scăfîrlia rotundă, făcu un pas spre băieţel şi îl bătu pe umăr :

— Asta zic şi eu ispravă, tinere. Să creşti mare, frăţioare !

Altceva nu i-a mai spus, dar micul şcolar n-a uitat cele cîteva cuvinte şi a crescut într-adevăr atît de straşnic, încît cel cu căpăţîna rotundă a rămas cu gura căscată cînd, după douăzeci şi cinci-treizeci de ani, şi-a adus aminte de această întîmplare.

— Cum se numeşte băieţelul ? a întrebat apoi cu nepăsare, trecînd pe lîngă vizitiul care se apucase să scoată traistele de după capul cailor.

— Kossuth Lajoska, răspunse omul.

— Isteţ băiat, observă cu indiferenţă cel cu capul rotund. (Era pentru întîia, dar nu şi pentru ultima dată cînd auzea acest nume.) E elev, nu-i aşa ?
— Da.
— Unde ?
— La Ujhely.

în timpul acesta, studentul mai în vîrstă, un tînăr zvelt şi delicat, cu faţa blîndă, ridică de jos puii răpuşi şi îi duse în triumf spre bucătărie. Dar nici nu ajunse bine la bucătărie că Âgnes i-i şi smulse din mînă :
— Dă-i încoace, domnişorule conte, am oleacă de apă clocotită ; ţi-i jumulesc cît ai clipi din ochi.

în bucătărie se stîrni o forfotă grozavă. Untura încinsă sfîrîia, bucătăreasa răzuia pesmeţi, spărgea ouă. Muzică mai minunată nici că pot auzi nişte urechi studenţeşti. Dar iată că soarta a hotărît altfel. Pasămite era scris că trebuie să se întîmple ceva neaşteptat. Nu cine ştie ce. E de ajuns să intervină de pildă pisica, să mănînce bunătate de friptură. în mîinile sorţii şi pisica e o putere destul de mare în astfel de ocazii, pentru a scoate lucrurile din făgaşul lor obişnuit. Dar nu pisica a intervenit, ci domnul primpretor, cu toate că pe acesta providenţa l-a hărăzit pentru pozne mai mari şi mai înveninate.

Primpretor pe vremea aceea era domnul baron Dory Istvân, şi în clipa în care puii erau opăriţi în bucătăria cîrciumii, dumnealui tocmai stătea de vorbă pe terasa castelului cu autorităţile comunale din Benye. Bătrînul jude Zsombek Mârton, juraţii Koppanto Gâbor şi Szabo Mihâly stăteau în faţa lui în picioare, cu capetele descoperite.

Primpretorul era un bătrînel cu un aspect ciudat, cu trupul ca o vioară : burtă mare, cap mic, gît subţire, uscăţiv. Nici n-ai fi putut crede că a făcut şi armata. A făcut-o totuşi, şi multe năzdrăvănii are pe

conştiinţă. N-a servit numai la împăratul nostru, ma- iestatea-sa Francisc, ci şi în alte părţi. A cutreierat multe ţări şi mări şi nicăieri n-a lăsat amintiri bune. A umblat şi printre sălbatici. Bătrînul camerist povesteşte că odată sălbaticii erau cît pe-aci să-1 mă- nînce şi nu-i exclus să fi avut dreptate de vreme ce au şi apucat să-1 jumulească, dovadă că omul s-a întors la Olaszroszke fără păr. Nu se cunoaşte exact de ce nu l-au mîncat sălbaticii; în orice caz e păcat că nu l-au devorat, căci acum n-ar mai sta aici pe capul nostru.

Primpretorul trăia aşadar şi-şi făcuse o avere bunicică din sudoarea poporului. în momentul acesta tocmai şedea pe verandă, ascultîndu-i pe oamenii din Benye, care, între altele, îl înştiinţaseră că au vîndut vinul. Au fost pe la ei negustorii de vin de la Beszterce Bănya şi au cumpărat cu hurta toată recolta pe zece ani aflată în pivniţele satului. Au dat galbeni grei pentru aurul topit. Acum are preţ vinul de Hegyalja[IX], acum era momentul să-1 vîndă, cînd de-abia s-a schimbat sultanul la Ţarigrad. „Se spune că noul sultan se însoară şi fiindcă — să iertaţi — ticălosul are obiceiul să-şi ia trei sute de neveste, vor fi trei sute de nunţi, şi asta cere băutură, nu glumă."

— Eşti cam într-o doagă dumneata, Zsombek, îl întrerupse baronul, rîzînd. Turcul nu bea vin.

— Să nu-1 crezi, stăpîne.

IX Regiune de dealuri cu podgorii renumite (Tokaj), în nordul Ungariei (n.r).

— Şi cît au dat negustorii ?
— Două mii de florini în cap.
— Coac-coac-coac ! orăcăi primpretorul. (Aceasta era exclamaţia prin care îşi exprima mirarea — fiindcă Dory furase ceva pînă şi de la broaşte, cel

— puţin glasul, dacă nu altceva.) Şi unde aţi pus atît amar de bănet ?

— E acasă, în loc bun.

— Hm — mormăi primpretorul — n-ar fi fost mai bine să-i duceţi la casieria comitatului, să fie păstraţi în lada de fier ?

Răspunsul îl dădu Koppanto Gergely; pe el îl ghionti cu cotul bătrînul jude.

— Păi, ne-am gîndit şi noi, măria-ta, că ce apucă să înghită odată comitatul, e bine-înghiţit.

— Cum îndrăzneşti să spui aşa ceva despre comitat ? se răsti primpretorul la el. Aţi luat-o cam prea uşor. Ştiţi prea bine că Benye e plin de tîlhari. Ar fi în stare să fure şi ultimul strop de untdelemn din ulciorul fără fund al văduvei din scriptură. Noroc că bătrîna a avut atîta cap să nu-şi ţină ulciorul la Benye. Şi nici împrejurimile nu-s mai acătării. Pe aici îşi face veacul Jânosik cu cei doisprezece ortaci ai lui şi ştie tot ce se petrece. Iacă, chiar săptămîna trecută i-a trimis vorbă cumătrului meu, Dokus Antal, cică să-i dea omului lui două hălci de slănină şi să-i trimită cizmele cele noi. Dokus i-a trimis slănina, dar cît priveşte cizmele s-a jurat pe toţi sfinţii că în casa lui nici urmă nu-i de încălţăminte nouă. Ştiţi ce vorbă a trimis din nou Jânosik ? Să nu-şi bată joc de el domnul Dokus, fiindcă cizmele noi sînt acolo, în iatac, aşezate pe divan. Şi, închipuiţi-vă, avea dreptate ; cioroiul de poştaş le adusese pe la amiază de la Ujhely, odată cu scrisorile, iar feciorul le aşezase pe divan, fără să-i amintească de ele stăpînului. Aşa că, în asemenea împrejurări nu-i bine să ţii banii acasă.

— Vai de mine, da' noi îi păzim cu străşnicie, făcu bătrînul jude, vîrîndu-şi pieptenul în chică. Ziua-noaptea straja e la post. Un paznic stă înăuntru, altul afară.

Toţi ceilalţi încercau să-l încredinţeze care mai de care că străjile stau de veghe, şi pe dinăuntru şi pe dinafară, cu furci de fier în mină.

Dar nu-1 putură convinge pe primpretor nici aşa. Dacă ei nu-1 slăbeau cu argumentele, nici el nu se lăsă mai prejos.

— Toate astea nu fac două parale, ascultaţi-mă pe mine.Că de, om e şi paznicul. Poţi să-1 duci cu vorba, poţi să-1 îmbeţi, să-i fure inima o nevastă cu ochi drăcoşi şi odată ce-şi pierde inima, şi conştiinţa i se clatină.

Jupînul Zsombek Mârton zîmbea înainte, uşor şi misterios.

— Le-am cumpănit pe toate.

— Cum adică ? sări Dory Istvăn.

— Hm, răspunse bătrînul jude, uitîndu-se în toate părţile, ca nu cumva să-1 audă nechemat, apoi clipi şiret din ochi. Păi, banii nu se află acolo unde-i paza. Sînt cu totul în altă parte.

Baronul rîse cu poftă de vicleşugul ăsta ţărănesc, apoi, liniştit, îi lăsă să plece pe maimarii satului. Tocmai în momentul acesta aprodul da să intre pe poartă. Baronul se aşează la taclale cu el, că era mare flecar şi peste măsură de curios.

— Ei, ce noutăţi mai sînt prin sat, băiete ? Pe unde-ai umblat, ce-ai văzut ?

— Am văzut doi studenţi la circiumă ; alergau să prindă nişte pui.

— Drace ! Nu cumva îi mănîncă de vii ?

— Hangiţa le-a dat voie; vrea să le facă o friptură, că-s flămînzi ca nişte lupi. Deşi-s feţe boiereşti. Unul din ei e chiar conte.

— Coac-coac-coac! strigă bătrînul plin de vioiciune. Nu ştii cum îi chiamă ?

— Habar n-am.

— Ei, atunci dă fuga pînă la circiumă şi adă-i încoace la masă.

Rămăşiţele pămînteşti ale puilor înotau în untura încinsă care se învîrtea încolo şi-ncoace sfîrîind, pufăind, cînd feciorul baronului veni să-i ia pe domnişori, anunţîndu-i că baronul le trimite salutări şi-i pofteşte din toată inima la prînz. Dar să se grăbească, că acuşi se aşează la masă.

Studentul e uşor de convins cînd e vorba de aşa ceva. Un prînz boieresc e, oricum, o treabă serioasă. Se hotărîră aşadar să plece, nu însă înainte de a încheia socotelile cu cîrciumarul, pe care îl ispitiră pe departe, în fel şi chip, dacă nu cumva se supără.

— Mă faceţi să rîd, spuse cîrciumarul. La Dory se mănîncă mai bine. Iar un prînz bun e mai bun decît unul prost.

— Da, dar ce vă datorăm pentru pui ?

Cîrciumarul răspunse supărat foarte :

— Cine nu mănîncă nu plăteşte.

— Bine, bine, dar aţi tăiat puii; cum rămîne cu paguba ?

La aceste vorbe jupînul Toth Gyorgy se simţi stingherit şi roşi chiar, fiindcă studenţii îi dăduseră un asemenea răspuns. Apoi îşi mîngîie burta şi rosti, nu fără oarecare supărare :

— Proastă părere vă veţi fi făcut dumneavoastră despre mine... Am eu cumva mutra unui prăpădit de croitor cu stomacul ca iasca ? îi trag eu şi cîte douătrei prînzuri pe zi, porumbeii neichii, aşa că n-o să-mi fie greu să zvînt şi cei doi pui. *Ergo, nulla mentio fiat* despre ei, *quia* cît ai zice peşte *non sunt*[1]. Doar nişte castraveţi muraţi să-mi aduc din pivniţă.

Ce lume frumoasă era lumea aceea blajină, fără prea multă strălucire ! Studenţii îşi luară rămas bun

[1] Deci, să nu mai vorbim despre ceea ce nu mai e (In lb. latină. în original — n.r.).

şi de la crîşmăriţă, care se înduioşa de parcă s-ar fi despărţit de nişte oameni pe care îi cunoştea de douăzeci de ani. Buna femeie îi rugă din toată inima să nu uite să treacă, la întoarcere, şi pe la ei. Pînă atunci o să crească şi ceilalţi pui.

In sfîrşit cei doi tineri porniră spre castel, al cărui acoperiş roşu se zărea de departe, printre copaci. Doamne, parcă altfel arătau şi castelele boiereşti pe vremea aceea ! Pe zidurile lor albe, văruite, plutea parcă o trufie războinică ! Intrarea grădinii era străjuită de nişte plopi înalţi, care parcă stăteau smirnă, iar prin curte se plimba un păun, purtîndu-şi cu măreţie povara grea a cozii lungi. Totul era atît de maiestos : Liniştea solemnă, pe care n-o tulbura decît vuietul arborilor seculari, stejarii bătrîni, în freamătul cărora se pierdea uruitul carelor ţărăneşti ce treceau agale pe drumul de ţară, crengile care, unduin- du-se, şopoteau, iar cînd o pală de vînt le izbea una de alta, cum erau încă golaşe — ascultă ! ascultă ! — de departe parcă se auzeau paşii voinicilor lui Râ- koczi '.

Hei, acest Zemplen, acest Zemplen ! Ferice de fiecare petec de pămînt al lui! Umbrele acelea măreţe mai cutreieră şi acum pe aici. Stau colo, în văi, sub corturi nevăzute. Fiecare tufan, fiecare palmă de loc trezeşte amintirea lor. Un roib nechează undeva. Hei, ce-a fost asta ? Zăreşti o urmă de pas într-un crîng singuratic. Nu cumva e urma unei cizme roşii ? Intr-un cuvînt ei sînt pe aici, se desprind din neguri, se strecoară printre copacii din pădure, se arată pe la izvoare. La fel şi-a populat odinioară şi mitologia pădurile şi apele cu naiade, fauni şi silvani. Creştinismul a distrus această lume şi pămîntul a rămas

' *Răttâczi Ferenc II* (1676—1735), conducător al mişcării de eliberare naţională din Ungaria, la începutul sec. al XVIII-lea, mişcare îndreptată împotriva dominaţiei Habsburgilor (n.r.).

pustiu. Şi vai, ce pustiu ! Dar pe acest petic iar s-a înscăunat vechea lume păgînă, nu însă cu fauni hidoşi, ci cu mîndri viteji. Voinicii trăiesc, umblă, alunecă, cutreieră pe aici. Urma lor e nepieritoare.

Şi castelele şi curţile acestea ! Scoate-ţi pălăria, călătorule, cînd vezi aceste pietre bătrîne. Nu de dragul gazdei, căci gazda poate nu face doi bani. E cartofor, trage din lulea şi rîgîie. Acesta e stă- pînul. Dar casa ! Casa e pe numele stăpînului, dar nu înseamnă numai stăpînul de-acum. Ea nu este un Tusculum[1] al omului de azi, care a cumpărat-o ieri poate, sfătuit fiind de un agent, pe nevăzute, şi dacă poate cîştiga la ea, mîine are s-o vîndă din nou. Curtea veche nu înseamnă un om, ci un întreg şir de oameni care au existat în trecut şi alţii care vor trăi în viitor. Din aceste cuiburi pleacă şi în ele se adună firele din care se ţese istoria, cu tainica suveică a destinului, la războiul timpurilor.

Fireşte, se şi mănîncă în aceste castele. Hornurile sînt încărcate de funingine. Se mănîncă enorm. E drept că multă sudoare ţărănească a ieşit, sub formă de fum, pe aceste hornuri nobiliare. Ce căpcăun poate fi un horn! Dar poarta e prietenoasă. Sau poate tocmai de aceea hornul e un mare căpcăun, fiindcă poarta e prietenoasă şi se deschide oricui... Dar mi-te cînd se deschide nu pentru cei ce intră ! Cînd suna cornul sau viteazul cu sabia înmuiată-n sînge trecea în goană prin faţa porţii, cel mai frumos mînz era înşeuat, în şea se urca cel mai chipeş vlăstar al familiei, poarta scîrţîia din ţîţînile ruginite şi călăreţul ieşea la pas ; domni cărunţi şi matroane cu părul nins de ani îşi fluturau batistele albe, fecioare în pantofi de mătase, frăţiori mititei îi făceau semne cu mîna, pînă se pierdea în zare. Şi

[1] Localitate situată în apropierea Romei, unde îşi petreceau vilegiatura romanii; azi : Frascati (n.r.).

cine ştie eînd se întorcea, ba uneori nu se mai întorcea de- loc. Dar cînd suna cornul, bătrîna poartă iar se deschidea. Şi cornul suna des. în cuib, mai crescuse cineva în răstimp...

Feciorul îi conducea pe studenţi de-a lungul grădinii. Totul era încă golaş, doar cîţiva caişi încercau să-şi desfacă petalele şi cîţiva brazi zîmbeau în găteala lor verde. Grădinarul moşmolea printre răsadniţe ; scurmă pămîntul şi scoase un sparanghel, arătîndu-i-1 cu mîndrie aprodului : „Uite ce mare e !“ îi zîmbea cu un fel de superioritate, parcă i-ar fi spus : „Vezi cum ştiu eu să-i poruncesc pămîntului ăsta ticălos, cum îl prostesc ? Mi-1 creşte fără să vrea. N-ar trebui să-1 dea decît spre sfîrşitul lui mai, dar el mi-1 aduce de pe acum, în aprilie, fiindcă îl silesc. “

Toate grădinile acestea boiereşti sînt făcute de altfel după acelaşi calapod. Sînt de-a dreptul plictisitoare şi triste, adevărate locuri de surghiun pentru nefericitele plante. Boierii socotesc şi plantele drept iobagi şi sînt cruzi şi cu ele. Adevărată bucurie idilică nu există decît în păduri şi în grădinile ţărăneşti, unde nalba înfloreşte cînd îi place, unde ţărîna e mamă şi nu slujnică şi-şi deschide de bunăvoie sînii. Alde Boske sau Panni seamănă cîteva grăunţe de mixandre sau sădesc o mlădiţă de muşcată şi, dacă pămîntul vrea, florile se prind ; dacă nu vrea, fetele se lasă păgubaşe. Dar de cele mai multe ori pămîntul vrea. Căci pămîntul e bun. Şi ce mireasmă are muşcata care a crescut de voia ei ! Va simţi-o şi nepoata care o va găsi presată în vechea carte de rugăciuni a bunicii. Cîtă mizerie, în schimb, în parc, unde bradul tînjeşte de prea multă căldură şi ficusul de prea multă răcoare şi unde toate plantele sini nişte sclave nenorocite. Lămîii piperniciţi se privesc cu tristeţe, dînd din cap, ca şi feluritele flori exotice

care trebuie să aducă pistilul şi culoarea gîndite de alt pămînt şi zugrăvite de alt cer.

Ajunseră la un chioşc, căci, fireşte, chioşcurile nu pot lipsi din nici un parc. în chioşc era o mescioară făcută din trunchiul făţuit al unui copac, iar pe mescioară o chitară de gîtul căreia atîrna o panglică albastră. Unul dintre studenţi o văzu şi îl întrebă pe fecior :

— E şi o domnişoară pe-aici ?

— Da, baroneasa Mariska.

— Oho ! E foarte bine, făcu cel cu capul rotund.

— Ba nu-i bine de loc — răspunse celălalt — căci dacă există o domnişoară şi are chitară, atunci desigur are şi-un album, iar dacă are album, nu încape îndoială că trebuie să scriem versuri în el şi asta numi place de fel.

— Şi, ce să spun, talentat cum eşti... rîse întîiul student, cel cu capul rotund.

— Ţi-e uşor să vorbeşti ! Tu te pricepi la astea, răspunse celălalt cu năduf. Dar eu aş fi mai bucuros să sparg nişte butuci decît să cioplesc rime. De altfel chiar şi tu ai păţit-o cu *Urcarea la cer a lui Râkoczi,* adause el, cuprins de o veselie nemaipomenită. Două zile de carceră nu e glumă 1

Făcea aluzie la o poezie de-a colegului său, în care era vorba de intrarea în rai a lui Râkoczi. întregul Sârospatak cunoştea întîmplarea asta. N-ar fi fost bineînţeles nimic, dacă lucrurile nu s-ar fi petrecut chiar în prezenţa baronului Thugut[X]. Subiectul poeziei era acesta: sfîntul Petru intră la stăpînul raiului, care şade pe tronul ceresc în hlamidă de purpură şi—1 anunţă că a sosit Râkoczi Ferenc II şi

X♦ O fi fost el bun diplomat bătrînul baron Thugut, dar ca profet s-a dovedit destul de slab, căci pe bucher 1 am apucat şi cu printre oamenii de seamă ai patriei ; fiind cel mai bătrîn deputat, era preşedinte de vîrstă în Parlamentul maghiar (M K).

aşteaptă la poarta raiului; poate să-i dea drumul ? „Fireşte — porunceşte imediat Domnul — ba am să-1 întîmpin chiar eu; aşteaptă doar o clipă să-mi pun *dolmanul".* Aceasta era poanta. Baronul Thugut, atotputernicul om de stat, se înfuriase şi îi spusese profesorului: „Asta înseamnă să-ţi baţi joc de dumnezeu. Bucherul trebuie pedepsit. Apoi se întoarse spre băiat : Chiar dacă nu vei ajunge la spînzurătoare, nu vei avea viaţă lungă pe pămînt, pentru că nu-1 cinsteşti pe domnul dumnezeul tău.“ *

Prundişul proaspăt presărat scîrţîia vesel sub picioarele lor. Adierea îmbălsămată a primăverii îi îmbăta aproape. Era ceva dulce, îmbietor în mireasma florilor şi a copacilor.

Deodată se auzi glasul unui clopoţel.

— Să ne grăbim — spuse feciorul — se serveşte masa.

Capitolul II

BARONUL DORY Şl FAMILIA SA

Tocmai atunci se ivi în capul aleii de castani bătrînul baron. Ieşise în întîmpinarea tinerilor oaspeţi şi păşea repede, cu mîinile întinse în lături, de parcar fi încercat să zboare.

— Ei, servus I Se poate să-mi faceţi una ca asta ? croncăni el prietenos. Mamă unguroaică v-a născut pe voi sau v-a legănat vreo capră sălbatică ? Se poate să nu ştiţi la cine să trageţi cînd sosiţi într-un sat ? Ei, ei, *caniş mater* [XI] ! Da' ia spuneţi-mi repede cine sînteţi.

XI Fig Ei, drăcia dracului I (în 1b. latină, în original — n.r).

— Contele Buttler Jânos, se prezentă studentul mai înalt şi mai firav.

— Coac-coac-coac ! Ei, asta-i bună ! L-am cunoscut pe răposatul tată-tău. Semăna cu tine. Adică tu semeni cu el. în sfîrşit totuna-i ! Am fost împreună în suita împăratului Francisc cînd acesta s-a dus la Napoleon să ceară pace.

Şi pînă să ajungă în pridvor îi povesti la iuţeală întreaga întîmplare de neuitat.

— Ah, şi cum ştiu să se prefacă regii ăştia ! Cui îi dă coroană, dumnezeu îi dă şi minte ca s-o ştie purta. Că asta e o treabă mai uşoară chiar şi pentru dumnezeu. Ajunseserăm pînă la posturile franceze, la o moară dărăpănată. Acolo era marele cartier al lui Napoleon. Napoleon făcu cîţiva paşi spre noi, îl îmbrăţişă pe împăratul Francisc şi-i spuse, alintîndu-se : „Iată cum arată palatele în care maiestatea voastră mă obligă să stau de trei luni de zile“. împăratul nostru îi răspunse liniştit şi politicos : „Cred totuşi, sire, că timpul petrecut în aceste palate a fost mult mai plăcut decît în tabăra mea, aşa că n-o să mi-o luati în nume de rău“. Apoi, în timp ce se îmbrăţişau iar, tatăl tău se aplecă spre mine şi-mi şopti la ureche : „Toată viaţa am crezut că cizmarii au cea mai urîtă meserie, fiindcă lucrează cu clei, dar acum văd că m-am înşelat“. Astea au fost cuvintele lui. Era un om ironic bătrînul. Ehei, dar tu al cui eşti ? se întoarse spre celălalt student.

— Al lui Bernâth de la Bornoc. Bernăth Zsigmond.

— Aha ! — rîse baronul — tu eşti năzdrăvanul care l-a îmbrăcat pe dumnezeu în dolman unguresc... Ei, straşnică glăvăţînă ai moştenit de la tat’tu ! Adică o are încă şi el pe a lui. Dealtminteri, viitorul e al celor cu capul rotund. Bineînţeles eşti în drum spre casă, unde-ai să petreci vacanţa.

— Chiar aşa, nene dragă.

— Şi frăţiorul Jancsi merge tot cu tine ?
— Da, tot la părinţii mei iubiţi va petrece Paştele.
— Da tutorele lui stă la Patak, nu-i aşa ?
— Exact. E respectabilul domn Făy Istvân.
— Şi cam cînd aţi vrea să ajungeţi acasă?
— Chiar în noaptea aceasta.
— Ei, în privinţa asta puneţi-vă pofta-n cui! Dar iată, se aude clopoţelul. Aşa că haidem de-a dreptul în sufragerie.

In sufragerie îi aşteptau doamnele — baroneasa Mariska şi guvernanta ei — îmbrăcate după moda epocii şi purtînd coafura greacă : două şuviţe cîrlionţate care atîrnau de la tîmple în jos, încercuindu-le faţa. Pe vremea aceea, doamnele nu aveau şolduri şi mijloc ca acum. Mijlocul se termina aproape de subsuori. Dar de frumos, era frumos, totuşi. Doar aşa se purta la Paris şi, oricum, sub portul acela se ascundea un trup de femeie. Şi la urma urmei, omul cu scaun la cap ghicea unde ce se găseşte.

Bătrînul se grăbi să-i prezinte pe cei doi studenţi. Domnişoara îşi ridică timid ochii umbriţi de gene lungi, apoi şi-i cobori repede în pămînt, făcînd obişnuita reverenţă. Nu era chiar atît de urîtă, dar rece ca un sloi de gheaţă. Bărbia, repezită puţin înainte, avea o gropiţă la mijloc ; fruntea, cam bombată, era, totuşi, drăguţă. Despre talia ei nici un om cu conştiinţa curată n-ar fi putut spune ceva rău. în schimb, obiceiul de a-şi muşca necontenit buzele era, hotărît, interesant şi îţi amintea de caii arabi care, minaţi de singele lor neastîmpărat, îşi muşcă într-una zăbalele.
— Madame Malipau, spuse baronul, prezentînd-o pe doamna de companie, care semăna în mod uimitor cu Dorottyă lui Csokonay Minâly ’. (Pe vremea

• *Csokonay Vitäz Mthâly* (1773—1805), poet şi dramaturg maghiar, autorul poemului satiric *Dorottyă* (1799) (n.r).

aceea aproape toti studenţii purtau cu dînşii o copie a acestui poem satiric.)

In fund mai foşnea o a treia rochie care, încheiată de la gît pînă la glezne, acoperea trupul armonios al cucernicului Szucsinka Jânos, parohul din localitate. Era un preot tînăr şi curăţel, cu ochi albaştri, cu faţa rumenă de sănătate, cu o umbră de guşuliţă. Buzele lui schiţau un zîmbet jucăuş şi ironic. Părintele semăna mai degrabă cu un abate de curte francez din epoca regalităţii decît cu un popă de ţară ungur.

— A, contele Buttler, rosti el în momentul prezentării, înclinîndu-se. Veche şi vestită familie ! Dacă-mi aduc bine aminte, un Buttler l-a străpuns pe Wallenstein.

— Mai bine n-ar fi făcut-o, răspunse cu un zîmbet trist contele Jânos. De atunci apasă un blestem asupra Buttlerilor.

— Ei. dar acum haideţi la masă, copii. Tu, frate Jânos, aşează-te lîngă fie-mea, iar tu, Zsiga băiete, lîngă părintele Szucsinka. El o să aibă grijă să te întreţie cu anecdote.

La masă şedeau şase inşi, dar mai era un tacîm şi un jeţ. îndată ce domnii se aşezară, ieşi de sub masă şi titularul celui de-al şaptelea tacîm şi se urcă pe scaun. Cei doi studenţi se înfiorară. Era un cimpanzeu pe care gazda îl adusese din călătoriile lui aventuroase, tocmai din Borneo, şi de atunci îl răsfăţa, îl învăţa tot felul de ciudăţenii omeneşti. Domnişoara Mariska se sculă de la masă şi-i legă un şervet de gît, în timp ce cimpanzeul clipea din ochi cu recunoştinţă.

— Aşteaptă, Kipi, supa e încă prea fierbinte pentru tine... înţelegi ? Supica e încă fierbinte, Kipi.

Avea un glas frumos şi cristalin baroneasa. Kipi o înţelese şi începu să sufle-n supă cu gura lui hidoasă. Pipăi pe rînd cu labele cuţitul, lingura şi furculiţa

care cădeau într-una pe jos. Madame Malipau avea grijă să culeagă obiectele scăpate de cimpanzeu. De aceea, cînd franţuzoaica nu auzea, bietul Kipi era numit monsieur Malipau. Ideea aceasta năstruşnică se născuse în capul Mariskăi, care o răspîndise apoi printre boierii din Roszke.

în timp ce comesenii îşi sorbeau supa, baronul le povesti cum l-a adus pe Kipi din Borneo. Cînd se servi friptura şi legumele, trecu la aventurile lui de război.

Ştia să le înflorească cu admirabile amănunte picante. Fiecare întîmplare — şi nu făcu excepţie nici istoria cu cimpanzeul — avea cîte un episod de dragoste. Din amintirile lui răsăreau fel de fel de femeiuşti: albe, negre, creole. în asemenea ocazii, numai ce-1 auzeai spunînd :

— Dragă Mariska, treci în odaia de alături.

Mariska se ridica, pleca, aţintindu-şi privirile în pămînt şi abia după cîteva minute îndrăznea să-şi vîre capul pe uşă :

— Pot să intru, tăticule ?

Cînd venea însă cîte un episod mai pipărat, Dory îi făcea vînt şi preotului:

— Părinţele, treci şi mătăluţă alături; dar ia seama ! Să nu te prind că tragi cu urechea prin gaura cheii !

Altfel era soldat pînă-n rărunchi. Sufrageria era bogat împodobită cu arme de tot felul : săbii, pumnale, puşti, buzdugane. Şi tablourile — portrete de comandanţi de oşti — erau alese tot după gustul lui. Pe pereţi atîrna portretul colonelului Simonyi Jozsef[1],

în dolmanul lui cu fireturi şi nasturi de alamă, al faimosului Sarlach Mihâly, de origine maghiară, cel mai viteaz general din armata austro-un-

• *Simonyi Jdzsef* (1771 — 1832), ofiţer maghiar care s-a distins în luptele purtate împotriva lui Napoleon (n.r).

gară, în mantie albă, plin de decoraţii, cu faţa rumenă şi durdulie, şi al lui Eugeniu de Savoya cu căpăţîna ca o pară. Naturile moarte, atît de obişnuite în sufragerii, erau reprezentate printr-o singură pînză : un dovleac cu vrejuri puternice, lucrat cu îngrijire de Kupeczky [2]. Baronul spunea, clipind sever, că şi ăsta e un portret militar. Dar numai oamenilor în care avea cea mai mare încredere le şoptea că e portretul împăratului Francisc.

Oricît de mare flecar ar fi fost însă, căpitanul de odinioară nu uita nici un minut de îndatoririle lui de gazdă, şi, în timp ce gura îi turuia înainte, mina nu-i stătea degeaba : turna mereu în pahare vinurile alese de Tokaj, jar încins, nu altceva. Apoi fu adus purcelul fript la cuptor, rumen, fraged. Ce straşnic ajutor pentru vin ! Parcă-1 auzi guiţînd : „Vin ! vin ! vin !“ în tinereţile sale gazda îşi făcuse studiile tot la Patak şi îşi mai aducea aminte de nişte poezioare care aveau darul să îndemne grozav la băutură ; una din ele glăsuia despre sfîntul apostol Pavel care, cică : *„Spre Roma cînd se-ndrepta / Plosea-n toiag şi-o ducea / Mai mergea, mai poposea* / Şi *cu Filip se cinstea".*

Acest cîntec vesel era oricînd un prilej binevenit pentru a-i oferi vecinului, în lipsa lui Filip, un pahar. Şi fireşte că, ţinîndu-i locul lui Filip, vecinul de obicei dădea pe gît paharul oferit.

Preotul clătina din cap, indignîndu-se în glumă :

— Ei, ei, *domine illustrissime*[3], nu-i bine să te legi de sfinţi.

— Nu mă leg de sfinţi, părinte, dar aş dori ca musafirii mei să se simtă bine şi să nu-1 ocolească altă dată pe Dory Istvân.

Eugeniu de Savoya (1663—1736), celebru general austriac (n.r.).

Kupeczky Jânos (1667—1740), picîcr maghiar (n.r).

Prea ilustre domn (în 1b. latină, în origiJ al — n.r.).

Bernâth Zsiga îl încredinţa că nu vor uita cît or trăi această primire frumoasă.

— Aşadar n-o să-mi ocoliţi casa altă dată ?

— Niciodată !

— Bateţi palma, pruncilor !

— O să venim, nene dragă !

— Aveţi curajul să spuneţi : Să ne sară ochii dacă nu venim ?

— Iacă, să ne sară ochii ! răspunse Buttler Jânos.

— Şi o să vă opriţi pe-ăici şi la întoarcere ?

— Păi cum să nu ne oprim !

— Bun ! Vorba unui nobil nu-i laba lui Kipi. (Cimpanzeul, care ronţăia şi el o bucată de friptură de purcel, începu să mîrîie.) Ei, nu te supăra, Kipi. Recunosc că eşti şi tu un gentleman !

Vinul le dezlegă limbile, studenţii deveniră şi ei mai vorbăreţi. Anecdotele curgeau gîrlă. Baronul rîdea de se prăpădea, şi, apucîndu-1 de nasture pe studentul care povestea, îl întreba din cînd în cînd, cu oarecare îngrijorare :

— Ia stai oleacă ; Mariska nu trebuie să plece ?

— Nuu, doamne fereşte !

Asta îl întrista puţin. Parcă presimţea că anecdota nu va avea haz.

Anecdotele sînt flori de mlaştină. Ele răsar mai adesea din gunoaie, din smîrcuri. Anecdotele studenţeşti de la Patak se născuseră însă mai ales în urma vizitei cancelarului Thugut. Se povesteşte că arhiducele Carol îşi exprimase dorinţa de a-i vedea pe faimoşii studenţi ai colegiului din Patak, cînd va trece în trăsură de-a lupgul oraşului: „Aş dori să iei măsuri în acest sens". Baronului îi era ruşine să recunoască adevărul şi anume că, cu toată atotputernicia lui, nu avea cum să-i scoată pe studenţi în stradă. Se folosi deci de o şiretenie, ordonînd autori

tăţilor din Patak să facă ce-or şti pentru ca în ziua cînd arhiducele, însoţit de el, va intra în oraş, nici un student să nu se arate pe stradă. Rezultatul a fost că toţi studenţii au ieşit pe uliţă : chiar şi acei pierde-vară care făceau pe bolnavii s-au sculat din pat.

— E adevărat că au cîntat Marseieza ? întrebă părintele.

— Păi, au cîntat-o unii.

— Şi e adevărat că Thugut le-a interzis studenţilor s-o mai cînte ?

— E adevărat, dar studenţii au compus alt text care, ce-i drept, n-are absolut nici un sens, dar cel puţin nu e interzis. Şi acum îl cîntă pe acesta cît îi ţine gura, pe melodia Marseiezei.

— Ei, mi-ar plăcea să-1 aud, spuse primpretorul.

— Dacă doriţi, vi-1 cîntăm bucuros.

— Să n-o trimit pe Mariska afară ? Ai ?

— Nu.

— Ei, atunci daţi-i cu puţin sacîz. Aşa. Ei, să auzim !

Şi îndată cei doi studenţi se porniră să înşire următoarea harababură, pe care o cîntară cu atîta foc încît părea că şi din păr le sar scîntei:

Tocătoare, cratiţă,
Ulcele, butoiaşe şi carton!
Frau Mutter ! Frau Mutter !
Cafeaua,
Basamacul, limonata,
Punchul cu niscaiva crenvurşti Zi că nu-i lucru pe cinste
Cadi Veber, Matilda 1
Lizi Iager, tous Ies trois !
Matilda! Matilda !
Centură,
Aridone Simonide,

Matei Brixit,
Setzgetz Fane, Dă-i cu Amza, Drei
Matador !...

La capătul mesei cimpanzeul ciuli urechile, iar ochii doamnei Malipau se umplură de lacrimi la auzul înălţătoarelor accente care-i mergeau drept la inimă.

— Doamne — exclamă ea — ce traducere superbă !

Deşi adunate parcă cu furca, aceste absurdităţi se potriveau nu numai cu melodia, dar imitau chiar textul original.

Aridone Simonide... Dumnezeule, ce cadenţă ! Nici măcar parodiind-o n-o poţi distruge. Tot sîngele ţi-1 răscoleşte. Parcă ar chioti sufletul unui uriaş sălbatic în acest cîntec.

Ochii tînărului preot străluceau şi, ca şi cum ar fi fost îndemnat de o putere supranaturală, se aşează la pian (care pe atunci se numea pianoforte) şi execută minunatul cîntec al lui Rouget de Lisle.

— Aşa ceva numai un soldat putea să compună, se fudulea bătrînul baron, pocnind din degete. Ştii ce ne-ar trebui acum, madame, după cîntecul ăsta ?

— O cafea doriţi ?

— Pe dracu', cafea!... Un pic de *Carmagnole*[1] ne-ar trebui, madame... Ai fi în stare ? adause rîzînd cu poftă şi începu să fredoneze : *„Doamna Veto mi-a promis..."* [XII XIII]

Doamna Malipau roşi şi părăsi cu indignare sufrageria.

XII *La carmagnoie* — cîntec revoluţionar francez, compus în timpul revoluţiei franceze din 1789 (n.r.).

XIII Vers din *La carmagnole.* ..Domnul Veto", ,,Doamna Veto** — porecle date de poporul parizian lui Ludovic al XVI-lea şi Măriei-Antoaneta, în semn de protest împotriva dreptului de veto (opoziţie) pe care-1 aveau regaliştii (n.r).

' *Francisc al 11-lea* al Austriei (1768-183&) (n.r.).

Ei, dar putea să se supere cineva pe bătrîn ? Era un om şugubăţ, un amestec ciudat de calităţi şi de ■defecte. Nimeni nu ştia ce-i cu el, întocmai cum despre monetele împăratului Francisc [1] nimeni nu ştia ■dacă-s de argint sau de aramă. Şiretenie-naivitate, lăcomie-cavalerism, bunătate-răutate : toate acestea erau întrunite în el, dar nimeni nu putea şti în ce măsură. Preotul, care îl cunoştea bine, ca unul ■ce venea zilnic în casă, fiind profesorul de muzică al •domnişoarei, căreia îi preda şi alte cunoştinţe frumoase, îl caracteriza astfel: „Ai putea face din el doi oameni: un episcop sfînt şi un tîlhar păgîn.“

Studenţii îl îndrăgiră foarte tare; pasămite, găsiră că mai sălăşluieşte şi un al treilea om în el : un ■crai bătrîn. Tinerii se înfierbîntară straşnic. Mai ales Bernâth Zsiga, care după masă se apucă să-i facă curte baronesei, aşezîndu-se lîngă ea şi încercînd s-o .„distreze". Şi zău că în Ungaria totdeauna fusese grea meseria asta de-a „distra" o fată I Pe vremea aceea nici fetele, nici bărbaţii nu se pricepeau la ea. Fata vorbea din ochi, dacă avea ochi frumoşi: ba îi ridica, ba îi cobora în pămînt. Din cînd în cînd mai rîdea, dar numai cu jumătate gură, să nu i se vadă dinţii, fiindcă nu se cuvenea să şi-i arate. Tînărul de asemenea nu avea decît două teme de conversaţie : vremea şi „Ce-ai visat azi-noapte ?“ Dialogurile spi-Tituale care se întîlnesc în romane nu-s adevărate. Sînt asemenea copacilor din tablourile lui Rafael: n-au existat niciodată. Tinerii vorbeau puţin (femeile se despăgubeau prin vorbăria de după măritiş) şi puţinul acesta nu era decît un şir de nerozii. Dar chiar între neroziile acestea se căscau nişte pauze nesfîrşite, întrerupte doar de cîte o întrebare de felul acesteia :

,,— La ce vă gîndiţi în momentul acesta, domnişoară ?

Domnişoara tresărea :

— Ia să vedem dacă ghiceşti.

— Ah, doamne, dacă aş putea..."

Tînărul ţinea sculul de arnici pe care domnişoara îl depăna. Această ocupaţie era întîiul pas serios spre poarta „intenţiilor cinstite". Tînărul ţinea scului şi se uita la fată. Nu era şi asta o distracţie ?

O, doamne, nici vorbă să fi flecărit atîta ca cei de azi! Nu schimbau păreri, nu aveau principii pe care să le proclame în gura mare. Mai ales fetele. Făpturile astea mici şi viclene se prefăceau a fi atît de prostuţe, şi erau nişte fiinţe atît de drăgălaşe — să le mănînci, nu altceva — încît nu le-ai fi crezut în stare să tulbure un pahar de apă. Dar de măritat tot se măritau.

Dory însuşi îi dădea fiicei sale următorul sfat:

— Să vorbeşti puţin, fata mea, sau să nu vorbeşti de loc. Dacă taci cînd simţi c-ar trebui să spui ceva, tot mai ai prilejul să revii altă dată ! Dar dac-ai spus ceva ce nu trebuia, nu mai poţi îndrepta greşeala.

Azi baroneasa făcuse totuşi excepţie de la regulă, întinzîndu-se la vorbă cu studenţii. Părşa că o interesa mai ales Buttler, a cărui făptură iradia un aer de melancolică biîndeţe.

— Dumneata eşti superstiţios, nu-i aşa ?

— Ce te face să crezi ?

— Fiindcă adineaori îi spuneai sfinţiei-sale că familia Buttler e lovită de blestem. De ce vorbeşti aşa ?

— Fiindcă aşa spune legenda şi legenda s-a dovedit adevărată. Toţi membrii familiei noastre au fost foarte nefericiţi. Chiar şi strămoşii.

— Un motiv mai mult ca dumneata să nu fii nefericit.

Contele Jânos zîmbi cu tristeţe. Baroneasa reveni:

— Cel puţin aşa se pare că va fi.

— De ce ? întrebă Jânos distrat.

— Fiindcă după o ploaie îndelungată, mai degrabă urmează o zi senină.

— Ei, în asta e ceva adevăr.

— Şi pe urmă — ciripi fata — ştii, nu-i aşa, că străbunul dumitale e osîndit să stea o vreme, pentru păcatele sale, în purgatoriu : spiritul rătăceşte pe acele meleaguri, ispăşindu-şi vina. Cînd canonul acesta se va sfîrşi şi spiritul lui se va purifica, scapă şi familia de blestem.

— Asta ai învăţat-o de la părintele Szucsinka, rîse contele Jânos.

— Dumneata, mi se pare, nu crezi în spirite !

— Dumnezeu ştie. Niciodată nu m-am gîndit la asta. Dar dumneata crezi.?

— Fără-ndoială ! Şi dacă rămîneţi pînă deseară, ştiţi ce-o să fac ? Am să chem spiritul strămoşului dumitale, iar dacă el nu va putea veni, am să întreb alte spirite cum stau lucrurile. O să vedem noi pe loc dacă există sau nu un astfel de blestem.

— Ei, asta mi-ar plăcea s-o văd şi eu.

— Păi, ai s-o vezi. Dar e neapărată nevoie de domnişoarele Izsepy.

— Dar pe astea de unde să le iau ?

— Sînt două fete bătrîne, adevărate mumii, dar excelente medii. Au fluid în degete. Stau în casa aceea galbenă de lîngă biserică. Seara au obiceiul să treacă pe-aici cînd se nimereşte să avem musafiri.

Şi într-adevăr aşa e la ţară. Oamenii se plictisesc şi sînt foarte curioşi. Vestea că nişte tineri au tras la alde Dory se răspîndi ca focul prin iarba uscată. Ştirea porni în versiunea ticluită de Gyurka, feciorul baronului: „Unul dintre ei e conte". — Şi al doilea ? — „Pe ăsta nu-1 ştim". N-are decît să creadă fiecare ce-o vrea. Celălalt poate fi ridicat, deci, în rang. La

a treia curte vestea suna cam aşa : ambii musafiri ai lui Dory sînt conţi, iar la a cincea, că unul din ei e prinţ.

Ei bine, doi boieri mari ca aceştia trebuie văzuţi, cîntăriţi, descusuţi de-a fir-a-păr; cine-s, ce hram poartă. Curiozitatea e un îndemn puternic ; dar invidia ! Şi acest bătrîn făcător de rele le aţine calea, aşa ca să-şi facă cheful sau, mai bine zis, de dragul Mariskăi. Ce cutră bătrînă 1 Cum nu le crapă obrazul de. ruşine, zău aşa ! Ei bine, parada asta face s-o vezi neapărat.

Aşadar, pe-nserat, conacele de la Olaszroszke (erau vreo patru-cinci) începură să-şi trimită oaspeţii. Domni, cucoane, fetiţe, fecioare bătrîne veneau gru- puri-grupuri spre castelul familiei Dory. Sosiră fetele Szirmay. (Ce pălării de pai fanteziste aveau în cap !) Nu lipsea nici frumoasa văduvioară Majornoky. (Să mor dacă nu avea sprîncenele date cu creion !) Din satul vecin sosi cu trăsura administratorul moşiei, Andrăssy, aducîndu-1 şi pe fratele său, un „camarad" bătrîn care făcuse milităria cu Dory şi se lăuda în glumă că şi el ar fi putut să-1 vadă de cîteva ori pe Napoleon dacă ar fi avut ochii . în ceafă. Dar ce să stau să-i număr pe toţi cîţi au fost de faţă ?

Şi n-ar avea nici un rost să descriem petrecerea. Totul s-a desfăşurat ca de obicei. Nu s-a spus nici un cuvînt nou. Atîta doar că în această seară societatea se împărţise în mai multe grupuri : bătrînii au rămas în sufragerie cu cite un păhărel în faţă, cucoanele mai în vîrstă au trecut în odaia de alături, la cafea, iar tineretul juca „Cum vă place" şi „Sînt supărat pe dumneata" în camera cu balcon. Numai preotul şi cimpanzeul umblau de colo-colo, ivind U-KC cînd în mijlocul cuconetului, cînd printre fete sau în

societatea domnilor.

Capitolul III

LUMEA DE ODINIOARĂ

Orice s-ar spune, tare sărăcăcioasă şi searbădă era viata de societate în acele timpuri, mai ales în ceea ce priveşte relaţiile între femei şi bărbaţi. în zadar cîntă cronicarii că şi sarea era mai sărată odinioară. Cronicarii aceştia nu au ochi buni.

Domnii umblau la vînăioare, jucau cărţi, beau cînd le era sete şi chiar cînd nu le era. Cele mai de preţ condimente ale vieţii, femeile, nu se bucurau de trecerea meritată. Cine ştie a cui era vina ?! Cu siguranţă şi a femeilor şi a bărbaţilor. Domnii nu se apropiau decît de femeile din care voiau să-şi facă amante, iar femeia nu se interesa decît de bărbatul sau de amantul ei — de amantul actual şi cel mult de acela care-i va lua locul într-o bună zi. Femeile rar străluceau manifestîndu-şi calităţile sufleteşti. Erau considerate mai mult trup şi în foarte mică măsură suflet. Bărbatul nu avea de a face decît cu femei care îl ascuitau sau cu cele care îi făceau vînt. încolo, prietene nu avea. Cel mult o naşă sau două. De altfel nu interesează, de vreme ce bărbatul nu simţea nevoia să stea de vorbă cu femeile nici măcar o oră pe zi. Nu, nu avea de loc asemenea trebuinţe. Dar ia să ne uităm şi la reversul medaliei : nici doamnele nu erau, făcute pentru aşa ceva. Nu aveau temperament, nu aveau o personalitate capabilă să se dezvolte. Cele care aveau puţină cultură erau sentimentale, cele învăţate erau plicticoase. Unele ştiau şi latineşte. Ei bine, acestea erau de-a dreptul înfiorătoare.

în ochii bărbaţilor nu existau decît două categorii de femei: frumoase şi urîte, uşuratice şi cinstite. Dar nici această clasificare nu era valabilă decît pînă la

virsta de treizeci de ani. Dincolo de această limită nu existau decît femei bătrine şi toate la fel: îşi vedeau de gospodărie, îşi pălmuiau slujnicile, îşi ţineau în frîu bărbaţii, dacă erau energice, sau se lăsau ţinute în frîu, dacă erau blînde. Acele femei de spirit, contesa Bouffiers, doamnele Recamier, Geof- frin şi urmaşele lor mai mult sau mai puţin cunoscute, care prin spiritul şi conversaţia lor dădeau atîta farmec, strălucire şi atracţie unui salon, încă nu se născuseră în Ungaria. Femeia măritată nu era obiectul admiraţiei soţului decît în luna de miere ; în răstimpul acesta bărbatul se sătura de ea pentru o viaţă-ntreagă. Aşa că bine a zis deunăzi bătrînul Szirmay Antal, multiubitul şi stimatul deputat la dietă, în timp ce se plimba cu Dory prin grădina lui din Szinyer, că „însurătoarea e întocmai ca mîncarea : cine mănîcă la circiumă, jinduieşte după bucatele gătite în casă, iar cel ce mănîncă acasă, îi lasă gura apă după mîncarea de la circiumă". Vă rog să mă credeţi că aşa este. Nevestele de pe vremea aceea durau doar cîteva săptămini. După aceea nu mai erau decît nişte tovarăşe utile de viaţă, care împărţeau grijile cu soţii lor, şi uneori aduceau pe lume moştenitori. Aşa trăiau, săracele de ele. Soarta lor era soarta florilor care strălucesc şi îşi răspîndesc mireasma doar pînă cînd cineva le rupe — şi încă o zi. Dar ce le pasă florilor !

Nici femeilor nu le păsa. Erau încredinţate că aşa trebuie să fie. Şi nici bărbaţilor ! *Ignoti nulla cupido* [XIV]. Aveau doar pe cine să iubească: ogarul Hector şi calul de călărie, Vîntul, care le erau la îndemînă. Ce ştiau ei că în altă parte cel mai înalt rafinament, cea

XIV Neştiutorul nu are nici o dorinţă (în lb, latină, în original —* n.r.).

mai aleasă bucurie a vieţii este societatea femeilor. Delicatesa cea mai scumpă. Şi că, înnobilîndu-şi gus-

turile, Adam nu mai intră în paradis numai pentru a dijmui un pom anumit, ci pentru a-şi desfăta ochii cu toţi pomii şi toate florile. Avînd gusturile subţiate, Adam ştie să se bucure de pomii şi florile din paradis, chiar cînd nu e flămînd.

Dar n-am de gînd să defăimez doamnele de odinioară. Zugrăvind însă o epocă, trebuie să spun adevărul. Nu încape totuşi îndoială că ele aveau şi unele calităţi : erau simple, fără pretenţii.

Şi ia urma urmei cum stăm azi ? Aşa, că acele doamne de pe vremuri s-au stins, dar marchiza Geoffrin, de Lespinasse şi Le-Deffond tot nu s-au ivit încă. E drept că şi boieroaicele noastre au ajuns să se folosească de parfumurile pe care le avuseseră amintitele doamne, iar negustorii ne-au adus şi nouă rochiile, pălăriile şi dantelele lor, dar spiritul lor, farmecul cuceritor, inimile lor bogate, aroma gîndirii lor interesante, n-au izbutit să se strecoare pînă la noi.

Toate acestea le amintim bineînţeles doar aşa, în treacăt; în casa lui Dory nimeni nu-şi bătea capul cu asemenea lucruri, nici chiar la masa la care cucoanele îşi luau cafeaua şi vorbeau tocmai despre bigota şi frumoasa văduvă Sennyey, căreia, în timp ce culegea ouăle de sub găini şi le privea, ca de obicei, în dreptul luminării aprinse pentru a vedea dacă sînt bune de pus sub cloşcă, în unul din ele i s-a arătat viitorul bărbat, o mîndreţe de căpitan de husari, un munte de om — şi iată că după patru săptămîni a venit căpitanul, leit cum i se arătase, iar alaltăieri au şi făcut nunta, la tljhely. „Ei, să mai zică cineva, cumătră dragă, că nu se petrec minuni !“ în sufragerie bărbaţii, afumaţi binişor, îl făceau cu ou şi cu oţet pe împărat, care se purta cam vitreg cu nobilimea: „Domnilor, omul acesta ne mănîncă de vii!...“

Domnul Izsepy Păi (tatăl cunoscutelor mumii) îşi aduse aminte, plin de indignare, că împăratul încă din tinereţe şi-a dat arama pe faţă, şi anume la majorat, cînd j^tăl său i-a dat bani să-şi cumpere un echipaj de patru cai. Ei bine, l-a cumpărat: un cal gras, atît de gras, că abia se putea mişca, unul nărăvaş care muşca, zvîrlea din copite şi nu se lăsa prins în ham, unul alb, prăpădit, de-abia se ţinea pe picioare şi în sfîrşit unul reformat, orb de amîndoi ochii. Cînd tatăl său, împăratul Leopold, văzînd asemenea cai, l-a întrebat: „Ai înnebunit ? Ce-i cu animalele astea ?“ Francisc i-a răspuns : „Voiam să-i arăt maiestăţii-voastre: grasul acesta e clerul maghiar, îndrăcitul de colo care trebuie înfrînat e nobilimea maghiară, iar gloaba asta neputincioasă e poporul maghiar". „Şi calul orb ?“ l-a întrebat împăratul mînios. „Ala eşti chiar tu, înălţate tată, care nu vezi toate acestea". „Ei bine, eu de pe atunci ştiam la ce ne putem aştepta de la dumnealui. Eram ofiţer de gardă la Burg. Tii, ce flăcău frumos eram pe vremea aceea !“

O grămadă de învinuiri usturătoare, de jeluiri dureroase şi de anecdote amare ar fi luat naştere (căci aşa e vinul de Tokaj : are ciudata calitate de a asmuţi necontenit pe omul din Zemplen împotriva austriacilor) dacă n-ar fi intrat, pe neaşteptate, Szirmay Pista, o mîndreţe de băieţaş, dat afară din camera fetelor unde nu avea ce căuta în timp ce trebuia ascunsă batista.

— Ei, veveriţă mică, mi se pare că petreceţi bine, nu ? întrebă baronul.

-— Noi petrecem bine, nene Pista, dar Mariskăi i s-a făcut rău. Am dus-o în odaia ei. Verona, camerista, spune că vomitează.

Dory sări de pe scaun, repezindu-1 cît colo. Cea mai mică indispoziţie a fetei îl neliniştea peste măsură. O iubea cu pasiune.

— Şi mie nu-mi spune nimeni nimic... ce treabă-i asta ? se înfurie el, grăbindu-se să iasă.

— Ne-a spus părintele să nu scoatem nici o vorbă, răspunse băieţelul speriat.

Şi cum se întîmplă în asemenea situaţii, discuţiile se potoliră brusc, iar Dory Istvân se îndreptă neliniştit, mormăind ceva, spre odaia fie-si.

în drum se întîlni cu preotul.

— De ce nu m-aţi anunţat că Mariska e bolnavă ? îl luă la zor cu ciudă.

Preotul schiţă un zîmbet nepăsător, dar nu izbuti să-şi ascundă pe deplin emoţia.

— A, e o nimica toată ! Nu merită atîta bătaie de cap. I s-o fi făcut rău din cauza ciupercilor. Şi mie mi s-a aplecat, adăugă apoi mieros.

— Cui dracu' îi pasă că ţi s-a aplecat dumitale ? bombăni baronul şi trecu înainte. Dar din pragul odăii se întoarse : Nu-i a bună cu fata asta, părinţele. Şi alaltăieri i s-a făcut rău, cu toate că a luat picăturile pe care i le prescrisese luni doctorul Medve. Şi de atunci o văd adeseori pălind; nici ochii nu-i mai sînt ca altădată şi buzele i-s decolorate. Doctorul a măcăit ceva, dar nu-mi aduc aminte ce spunea. Nici dumneata nu mai ştii ? Ce ? Zici că n-a spus nimic important ? Păi da, fiindcă nici el nu ştie nimic. Toţi îs nişte măgari, părinţele. Dar tot ai face bine să te îngrijeşti să pui caii la trăsură şi să-i scrii doctorului să vină numaidecît. E mare măgar, nici vorbă, dar eu sînt un măgar şi mai mare, căci în astfel de momente cuvîntul lui mă liniştеşte ca un balsam ceresc. Dumneata îngrijeşte de scrisoare. Iar Andrâs să înhame cei doi murgi la trăsurică, să ajungă mai repede.

— Dar nu e nevoie, domnule baron, dacă vă spun !... Tinerii, fie băieţi sau fete, au adeseori asemenea ameţeli; trec ele de la sine.

— Nu-mi aduc aminte să fi avut vreodată în viaţa mea astfel de sirnptome. Eu n-am vomitat decît din pricina vinului...

Preotul zîmbi ironic.

— A curs multă apă pe gîrlă de cind aţi fost tînăr, domnule baron, dar nădăjduiesc că vă pot convinge dacă vă voi aduce aminte'de însemnările învăţatului Stahly Ignâc *.

— Iaca, m-ai convins. Dar doctorul tot trebuie adus 1

O astfel de hotărîre nu se discută. Baronul intră în odaia fetei, care zăcea istovită, palidă, pe divan, cu corsetul desfăcut, cu broboane de sudoare reci pe fruntea-i frumoasă, colţurată. Verona, camerista, şi madame Malipau stăteau lîngă ea.

— Ce ai, mieluşelul tatii ?

— Vai, tăticule, crampele... Mor !

— Ei, ei, ei... spuse bătrînul scîncind. (O scenă ca aceasta îl înmuia numaidecît pe bătrînul soldat.) Să nu spui asta. Nu mă face să plîng. N-o să ţi se întîmple nimic.

Şi începu s-o mîngîie pe frunte cu mîna lui mare, ciolănoasă.

— Ce mînă blîndă şi bună ai, tăticule.

— De, dacă mi-am păstrat-o ! răspunse bătrînul, mişcat de dragostea ce i se arăta şi dorind să spună ceva vesel, ceva ce ar putea s-o facă să rîdă pe micuţa lui Mariska.

Se pare că picăturile de dafin se arătară a fi de folos, ceea ce însemna că Medve nu era totuşi chiar atît de nepriceput. Tînăra baroană îşi reveni repede, dar rămase tot fără vlagă, istovită.

[1] *Stahly Ignăc* (1787—1849), medic şi prolesor maghiar (n.r.).

— Vezi-ţi de oaspeţi, tăticule. Acum mă simt mai bine. Am să viu şi eu îndată.

— Mai bine odihneşte-te, draga tatii. Nu te scula, pentru nimic în lume !

— Dar nu mai am nimic ! Ai să vezi că o să dansez chiar în seara asta, dacă nu pleacă studenţii.

— Cum o să plece, dacă tu nu vrei ? Ia spune-mi, dar să nu te superi că te întreb, care dintre ei îi place mai mult mieluşelului meu ?

Bătrînul pîndea cu ochi iscoditori să vadă cum o să roşească. Cum o să i se-mbujoreze faţa albă, la o asemenea întrebare, ca laptele în care torni o picătură de rumeioară. Dar fata nu roşi de loc ci îi răspunse pe un ton firesc :

— Cred că Bernâth e mai deştept, dar Buttler parc-ar fi mai drăguţ.

— Aşadar Buttler îţi place ? Ce zici ?

— Ai vrea să ştii ?

— Da?

Fata îşi ridică cu vioiciune' privirea.

— De ce ?

— Numai aşa...

— Ei bine, atunci nu-ţi spun.

— Parcă eu n-am băgat de seamă.

Mariska zîmbi cu acea strîmbătură drăgălaşă în colţul gurii prin care fetele îşi exprimă dispreţul, de parcă ar fi spus : „Prea eşti prostuţ ca să pricepi aşa ceva, tăticule !“

— Tocmai tu te gîndeşti să afli ce se petrece într-o inimă de fată ? Nu eşti în stare să vezi nici în fundul fîntînii noastre, ai spus-o singur, deunăzi. Şi fîntîna noastră nu are decît treizeci de coţi. Cu cit e mai adîncă inima unei fete !

Bătrînul era fericit că fata are chef de gîlceavă, ba e chiar gata să se ia la ceartă ; îi venea să zburde, nu alta !

Tocmai în clipa aceea, trăsura ieşea din curte, uruind. „A, da, Andrâs pleacă după doctor". Ar trebui să-i strige că nu mai e nevoie. Sări în picioare, deschise fereastra, dar Andrâs ajunsese hăt departe, parcă l-ar fi luat vîntul. „Ei, atîta pagubă !“ Cel puţin a năvălit o adiere de primăvară în odaia fetei. în faţa cerdacului înflorise liliacul, iar o creangă încărcată cu flori violete îşi vîrî capul pe fereastră.

Bătrînul se aşează din nou la picioarele fiicei sale şi începu să ciocănească cu inelarul tocurile pantofilor ei mici, ca şi cum le-ar fi bătut cu ciocanul. Aşa obişnuia să se joace mai de mult, cînd domnişoara nu era decît un boţ de fată şi el îi spunea : ,,Am să potcovesc căluţul". *

— Despre ce era vorba ? Aşteaptă, aşteaptă ! Ei da. Că eu nu văd fundul fîntînii. Adică inima ta ar fi fîntînă ? I-auzi vorbă ! E piatră, mieluşelul tatii, adevărată stîncă !

— Nu cumva vrei să spui că va strivi odată pe cineva ?

— Vreau să spun numai că nu-i în ea nici un pic de simţire.

— în schimb e dîrză ! Şi pe urmă să nu crezi, tăticule, că în piatră nu exist^g nimic. Ai văzut doar faimosul chihlimbar de pe ciubucul naşului meu, Kassai Mihâly, în care e închis un ţînţar din epoca preistorică.

— Da, asta e adevărat. Tii, da’ deşteaptă mai eşti! Ei, drăcie ! Draga mea, ţi-e plin capul cu tot felul de idei. Văd că-1 citeşti pe Walter Scott[XV] ! Da, da, e adevărat că în ciubucul bătrînului meu cumătru, Miska, se găseşte un astfel de ţînţar. Dar cum de-ţi trec prin cap astfel de lucruri ?

XV[1] *Riharj Jânos* (1769—1827), vestit viorist şi culegător de folclor din Ungaria (n.r.).

— Păi am spus şi eu aşa, căci cine ştie dacă nu zace şi în inima mea de piatră un astfel de ţînţar ? rosti ea, întregindu-şi cuvintele cu un rîs care suna ca un clopoţel, încît toată încăperea se umplu de veselie.

— Ha-ha-ha ! Un ţînţar ! izbucni rîsul dogit al baronului. Un ţînţăruş mic-mititel !... Da' repede s-a furişat ! Eu însă pot să-ţi spun că chiar dacă nu e decît un ţînţar, e un ţînţar greu la cîntar. Un nabab cu atîtea moşii cîte degete am la mîini. Ajunge şi pentru zece prinţi, dac-ar fi să le ia în primire de la tutorele său. Şi pe deasupra e conte ! *Titulus* şi *vitulusj !* Cine doreşte mai mult nu merită nici atît.

Mariska se strîmbă, ca un copil îmbufnat.

— Ce tot vorbeşti ? Iaca, m-am supărat. Eşti un tată urîcios. Nici nu mă gîndesc la tînărul Buttler. Pleacă, n-am să mai scot un cuvinţel. N-are rost să vorbesc cu. tine.

Bătrînul îşi luă catrafusele şi se întoarse, cu faţa veselă, la musafirii care-1 asaltară din toate părţile cu întrebări : „Ce-i cu Mariska ? Ce are ?“

— Eh, nimic. Prostii ! Poate că între ciupercile de la prînz să fi fost vreuna otrăvitoare. Eu, din fericire, n-am mîncat dintele. Ticălosul acela de Hinko Istvân, un iobag din Roszke, le-a adus în dar. I-am dat un sfanţ. Ei, o să-i mai dau şi douăzeci şi cinci de bîte, chiar mîine. Şi ca să nu uit... (îşi scoase batista din buzunar şi o înnodă la un colţ) să-mi aduci aminte, Gyurka (îi vorbea feciorului din ăasă care tocmai intra cu cîte un clondir de vin în fiecare mină şi cu alte două la subsuori), că nodul ăsta e pentru cele douăzeci şi cinci de bîte ale lui Hinko. De altfel, acum e mai bine. Vorbesc de Mariska. fireşte. Cam plăpînde fetele astea din ziua de azi. Parcă se fărîmă cînd le atingi. Am avut şi eu trei surori, dar

pe alea puteai să le-arunci peste acoperişul casei, că tot tefere s-ar fi sculat din ţărînă...

Petrecerea continuă netulburată. Unii dintre oaspeţi se aşezară la cărţi. Se juca pe sume mari şi pe vremea aceea, dar nu se ajunsese încă la exagerările care aveau să se petreacă peste cîteva decenii la dietele de la Pozsony, cînd la o „ciocnire", nobilii Csernovics şi Komâromy şi-au pus pe o carte întreaga moşie de la Măcsa, cu toate pădurile, ogoarele şi livezile. Spiriduşul care stă pitit în cărţile de joc le ridica şi le arunca de la un jucător la celălalt. Ce puteri uriaşe are drăcuşorul acesta !

între timp, studenţii încercară să-şi ia rămas bun, dar baronul nici nu voia să audă.

— Ei, mai staţi, mai staţi ! Unde vreţi să plecaţi în puterea nopţii ? Nu-i bine să umbli la vreme de seară prin părţile noastre...

— Aş vrea să-1 văd pe omul care ar putea fura ceva de la noi, rîse Bernâth Zsiga.

— Păi ştiu eu că nu vi-i teamă de asta. Dar tot e mai bine să plecaţi dimineaţă. O să pun să-nhame caii la trăsură în zorii zilei. Nici nu ne culcăm pînă atunci.

La argumentele gazdei se mai adăugă şi faptul că • afară, în curte, taraful lui Csoka Mărci începuse să-i zică unul din cîntecele de inimă albastră ale lui Bihari *. Pesemne coţofenele îl vestesc numaidecît pe clinele de Csoka dacă se găsesc musafiri undeva, sau lăutarul îi află după fumul din hornuri.

— Coac-coac-coac ! Să vie Csoka !

Ei, acum chiar că nu mai era chip de plecat ! Studenţii se dădură bătuţi. Cu toate că, acasă, pe vremea aceasta mama cocea pandişpanul... Poate că

chiar acuma îl scotea din cuptor... Dar, în zadar, nu se poate... Taraful a început să cînte. Vis *maior*[XVI];

Sîngele prinse din nou a clocoti. Cu zîmbetul pe buze, cu o rămurică de liliac în păr, Mariska se întoarse din odaia ei; scaunele şi canapelele fură scoase în grabă din salonul cel mare, apoi începu ,,treaba“ : ,,Să facem puţină mişcare de înviorare !“ Primul care începu dansul fu chiar bătrînul Dory, care, înclinîn- du-se adine în faţa frumoasei doamne Majornoky şi cuprinzîndu-i mijlocul („Tii, surioaro, da’ subţire mai e!“), se apucă să facă cu paşii lui mărunţi nişte figuri cum rar se pomeneşte. Se stîrni o veselie generală; pînă şi bătrînul Izsepy se încumetă s-o invite la dans pe madame Malipau. Cei doi bătrînei se lăsau de mînă, se cumpăneau în dreapta şi-n stînga fără să le pese de ritmul ceardaşului, apoi se fandoseau, lipăind în paşi de menuet...

— Hei I Unde-i bolnava ?

Un omuleţ rotofei şi vesel, cu faţa rasă, se opri în prag. E numai vioiciune şi voie bună. Scuturîndu-şi bastonul amenin ţător şi străduindu-se să dea o expresie cît mai aspră feţei bucălate, strigă, încercînd să domine muzica :

— Hm, dans ! Ei da, aşa te îmbolnăveşti de oftică. Da, da. Ce cap aveţi dumneavoastră de vă apucaţi să dansaţi cu ferestrele deschise ? Ei, dar în sfîrşit, trebuie să trăiască şi bietul medic. Vă mulţumesc doamnelor şi domnilor.

— Ia te uită, nenea Medve ! A sosit nenea Medve !

— Servus, Nâci! chioti baronul. Şi zi, ai venit ?

— Fireşte. Dar unde-i bolnava ?

— Bolnava ? rîse baronul, topindu-se de fericire. Uite-o colo, dansează.

— Dacă-şi tratează boala cu altă boală, înseamnă

XVI Forţă majoră (tn lb. latină, în original — n.r.).

— că bolnava nu e bolnavă (doctorului îi plăceau calambururile) — aşa că de ce m-aţi chemat ?

— Ei, fiindcă iar a apucat-o o mică slăbiciune. M-am speriat. O ameţeală uşoară. O indigestie sau aşa ceva. Dar ce nu-mi place e că de o bucată de vreme nu suferă fumul de tutun. Cu siguranţă' că are ceva la plămîni.

— La plămîni ? Ei, da, cu siguranţă. Fireşte, îi fi ştiind mai bine decît mine. Fireşte... Ştii ce ? Tu să nu vorbeşti, tu să plăteşti. Ei, ce te uiţi aşa la mine ? Plăteşte-ţi doctorul ! Am spus cumva vreo prostie de te holbezi la mine ?

Pe baron îl uimeau într-adevăr palavrele medicului şi niciodată nu le lua în serios. Numai ţăranii îi plătesc doctorului. Nobilul îl consideră prieten: iată onorariul pe care i-1 dă.

Medve se bucura de multă popularitate prin partea locului, cu toate că în lumea aceea blajină şi bună oamenii mureau încă fără să ştie de ce. Numai cucul le spunea, dacă îl întrebau, cîţi ani au să trăiască, iar cînd erau bolnavi îşi căutau leacul la babe dofto- roaie, la morari înţelepţi şi în farmecele amuletelor. Un om care purta la gît, într-o pungă, o şopîrlă găsită * în ajunul sfîntului Gheorghe, nu se putea să aibă brîncă sau gută. Pentru friguri, leacul cel mai bun era să te dai de-a dura peste nouă morminte. (Boala dispărea ce-i drept, parte în urma groazei, parte în urma sforţărilor pe care bolnavul le făcea.) Mătuşa Dokus avea o buruiană în grădina ei din Gâlszgcs care, dacă o puneai fie în urechea unui dobitoc, fie în urechea unui om, alunga pe loc orice boală. Oftica însă se vindeca numai cu voronic. Şi dacă nici acesta nu folosea, tot mai era un leac sigur, doar că era greu de găsit: să pui în saltea sau în pernă cîteva firişoare din rămăşiţele pămînteşti ale faimosului oştean din Zemplen, Arnold Pâl, al cărui caz alar

mase, în 1732, întreaga Europă. Se zvonise că omul fusese muşcat de un vîrcolac şi că, după moartea lui, mai dădea cîte o raită pe pămînt, muşcînd de fiecare dată cîte patru oameni.

Cine să dea crezare mofturilor „arată limba", „să vedem pulsul", pe care le foloseau medicii ? Pe doctorul Medve însă lumea îl iubea fiindcă era un omuleţ interesant, care discuta, se ciorovăia cu toţi, şi era plin de vervă, glumeţ şi spiritual foc. Mai ales în casele boiereşti se bucura de multe simpatii. Fusese medic militar pe vremuri şi făcuse o avere frumuşică la adăpostul căreia se retrăsese la Benye. Se povestea că mai de mult se ocupase puţin şi cu negustoria — lucrurile astea se află totdeauna — dar n-avea nici o importanţă, lumea nu ţinea seama de acest lucru, mai ales nobilii, deoarece doctorul deprinsese obiceiurile lor, părea una cu ei. Avea, de pildă, cea mai minunată colecţie de pipe din spumă de mare din tot comitatul. Şi cum erau fumate aceste pipe ! Arăta grozav de impunător cu ele. In afară de aceasta, omul era priceput şi în ştiinţele medicale, lucru care îşi avea de asemenea însemnătatea lui-

In ziua aceea însă, contrar obiceiului, era vizibil că medicul se afla într-o foarte proastă dispoziţie. Era distrat şi tulburat şi părea mai îmbufnat ca oricînd.

— Ia loc, nene Medve... Aici, aici!

11 chemau şi femeile şi bărbaţii.

— Lăsaţi-mă în pace ! Locul meu nu e între dumneavoastră. Aici nu este decît o singură fiinţă cu mintea sănătoasă : Kipi. Vino-ncoace, Kipi, dă mîna cu doctorul. Aşa, e bine... Să rămîi un cimpanzeu cinstit; nu învăţa nimic de la ăştia !

Apoi se amestecă printre dansatori, făcu repede cîţiva paşi şi, apucînd mîna lui Bernăth Zsigmond, o smulse cu

forţa de pe talia baroanei Mariska.

— Ce vrei dumneata ? se răsti aspru studentul la el.
— Nimic altceva, tinere domn, decît prada mea. Poftiţi vă rog, domnişoară, în odaia dumneavoastră...

Studentul îl privi uimit; credea că e un nebun care s-a rătăcit în sală. Mariska însă zîmbea şi faptul acesta îl opri să ia o atitudine mai energică.
— Dar, domnule !...
— Eu sînt Medve.
— Da ? Ei bine, dacă eşti urs [1], de ce nu joci mai degrabă decît să te legi de oameni ? Ursul se pricepe să joace. Sau cel puţin poate fi făcut să joace. Nu vă înţeleg, domnul meu.
— Domnul doctor, explică Mariska şi pomi înainte.

Dansatorii interveniră, rugîndu-1 s-o lase să mai danseze puţin, doar n-are nimica grav, dar omuleţul tuna şi fulgera, scutura din cap în dreapta şi în stînga şi dădea din mîini.
— Păi da, fireşte. Parcă aveţi minte ? Acum cînd domnişoara de-abia a-nceput să-şi revină, aţi vrea să stricaţi totul. Dar ursul nu se lasă, n-are chef de-aşa ceva.

Tînăra baroană se supuse, roşind, şi medicul ieşi cu paşi mărunţi în urma ei.
— Iar o examinezi ?! strigă baronul în urma lui.
— Fireşte. E o adevărată plăcere să ciocăneşti mijlocul acesta subţire.
— Să viu şi eu ?
— La ce ? Tu n-ai altă treabă decît să-ţi plăteşti medicul!

După puţin timp doctorul se întoarse în sufragerie, la musafirii care sorbeau pe-ndelete din pahare. Dory se grăbi să-1 cheme la o parte.

[1] Joc de cuvinte : în limba maghiaiâ *niedue* înseamnă urs (n.r).

— Ai găsit ceva ?

— Nu văd incă limpede, răspunse doctorul. Nu văd încă. Deocamdată nu e decît o mică schimbare în organism, dar răul încă nu s-a dezvoltat.

— Sfinte dumnezeule ! sîsîi Dory îngrozit, văzînd tulburarea şi îngrijorarea doctorului. Am impresia că-mi ascunzi ceva, Ignâc !

Medicul dădu din umeri, întunecat.

— Un doctor nu poate spune decît ceea ce ştie şi cît crede de cuviinţă. Dacă nu-ţi ajunge atît, n-am ce-ţi face ! Cheamă alt doctor.

Dory păli.

— Asta înseamnă că fefuzi să te mai ocupi de sănătatea fiicei mele ?

— Da' de unde ! Dar ţie ţi-ar face plăcere să trăncănesc. Eu însă nu pot să-ţi spun mai mult decît ai auzit.

— Ei, şi ce mi-ai spus? Doar atît că boala nu s-a dezvoltat încă. Crezi că se va agrava ?

— Fără-ndoială că da.

— Mă sperii de moarte.

— Ia nu te mai speria.

Lui Dory începu să i se facă părul măciucă.

— Prietene, să ştii că mă împuşc pe loc dacă-mi moare fata.

— Moare ? Cine ţi-a spus că moare ? De ce să moară ? N-o să aibă nimic.

— Dragul meu Ignâc, îmi dai voie să te sărut pentru vorba asta ?

— Nu, mulţumesc. Mai bine plăteşte-mi!

— Plătesc cît doreşti, dar scapă-mi fata. Şi de ce crezi că n-o să moară ?

— Fiindcă de obicei femeile nu se prăpădesc de boala asta.

— Aşadar e o boală femeiască ?

Medicul clătină din cap : „da".

— Anemie ? Ce ?

Ti-am spus odată că n-o să aibă nimic. Mulţu- meşte-te deocamdată cu atîta şi nu mă mai sicii cu întrebări, sau cheamă alt doctor. Dacă vrei, lui n-ai decît să-i iei un interogatoriu.

— Bine, bine. Nu te supăra. Ştii doar cum e un tată. Ceea ce m-a speriat mai mult a fost faţa ta ciudată, misterioasă. Şi lunea trecută, cînd ai examinat-o, aveai un aer încurcat, îngrijorat.

— Păi da, la dispoziţia dumneavoastră. De azi înainte am să fac altă mutră, ori de cîte ori voi apărea în faţa excelenţei-sale domnul baron. Dacă n-am chef, n-am, şi voi face mutra care-mi place ; cine ce treabă are cu mine ?

în sfîrşit, baronul se linişti şi revenind la voia bună de mai înainte îl împinse pe doctor la masă.

— Haide, hai. Ai să faci şi tu îndată altă mutră, dacă ai să sorbi două-trei pahare de Tokaj. Ia dă încoace esenţa aia, Gyurka ! Ia loc, doctore, o să facem îndată o partidă de whist.

— Nu beau, nu beau, refuză doctorul. Ştii bine că unui om gras ca mine vinul de Tokaj nu-i face bine. Să-1 ia dracu' ! în el se ascunde guta. Dă-mi mai bine un vin acrişor cu puţină apă minerală. Iar cît priveşte whistul, fie !... • deşi trebuie să mai trec pe la un bolnav : bătrînul cioban de la ferma Rikkanto... Are cancer la limbă.

— Se zice că a jurat strîmb la prefectură, rosti în treacăt bătrînul Izsepy.

— Superstiţii, prostii, răspunse doctorul. Ei, o să trec la întoarcere pe la el.

Se aşezară la whist. Se juca la două mese şi con-

fiecare pe la casele lor. Nu rămaseră la cină

tinuară aşa pînă la cină, în timp ce musafirii din sat

decît din studenţii, părintele, medicul, administratorul Benye şi „camaradul" — maiorul pensionar

Borhy. Domnişoarele Szirmay făgăduiră că se vor întoarce după masă. Bătrînul Izsepy, deşi fusese rugat să rămînă, plecase totuşi, spunînd şi el că va veni după cină cu cele două fete ale sale, care acum nu erau de faţă.

La vin se învioră şi medicul. Preotul era distrat şi ocolea în mod vădit privirea lui Medve. Mariska şedea lîngă Buttler şi discuta cu aprindere, aruneînd din cînd în cînd cu cocoloaşe de pîine în doctor, care vorbea despre ciudăţeniile practicii medicale.

— Medicul e un adevărat cal de bătaie. Numai cine nu vrea nu-1 loveşte. Dacă nu dă prea mare importanţă bolii, pacientul se supără pe el, fiindcă e „un cîine fără suflet" ; dacă îi dă importanţă, bolnavul se supără fiindcă ,,speriindu-l, îl îmbolnăveşte şi mai j rău“. Dacă bolnavul se vindecă, lumea spune că s-ar fi vindecat şi de la sine, iar dacă nu se vindecă, „doctorul l-a mîncat". Eh, e o meserie infamă şi e nebun cel care se aşteaptă la recunoştinţă.

— Dar pe lumea cealaltă, nene Medve, totul se răsplăteşte, îl mîngîia baroana. Acolo se trec la răboj toate suferinţele pe care le-ai alinat.

— Se trec la răboj ? Ei da, după credinţa dumnea-voastră suferinţele vin tot de acolo. Dar de ce ? Nu cumva de dragul medicilor ? Ei, vezi, ăsta n-o mai ştiam. Uite popa, nu e popa ! Cine ştie dacă există o altă lume ?

— Eu una cred, răspunse Mariska, privind prin fereastră bolta albastră şi înstelată a cerului.

Preotul aşează pe masă cuţitul şi furculiţa.

— Iar eu sînt convins că există, rosti el patetic. Cum ne-am putea închipui ca sufletul, acest ceva sublim şi necuprins, să nu se poată desprinde de trup să dispară fără urmă, ca aburii dintr-o oală care s-s răcit. E oare cu putinţă ca după această viaţă pămîn- teasc ă în care unul e bun şi nenorocit, avînd parte

numai de sărăcie şi de mizerie pînă la mormînt, iar altul e ticălos, dar trăieşte în belşug, răsfăţîndu-se în toate bucuriile, e cu putinţă, întreb, să nu fie o judecată supremă, o altă lume în care toate acestea să fie răsplătite aşa cum trebuie ? Dumnezeu nu putea să creeze opera sa atit de nedesăvîrşită, atît de lipsită de logică.

— Hodoronc-tronc ! îl întrerupse medicul. Nu-mi vorbi de logică în chestiuni de astea. Logica e altceva. Popii n-au ce căuta cu ea. Logica e dumnezeul capetelor care gîndesc. Dacă există altă lume şi dacă există logică în ea, dumneata de pildă o să ajungi neapărat în iad.

— Eu ? bîlbîi preotul, roşind sub privirea sfredelitoare a medicului.

Studenţii zîmbeau, Dory rîdaa ţinîndu-se de burtă, iar tînăra baroană, speriată, îşi pironi privirea în farfurie.

— Dumneata, dumneata. Căci în chip logic, locul dumitale, ca de altfel al oricărui preot, e printre sufletele păcătoase care au nevoie de îndreptare. *Ergo*[1], în rai, unde nu sînt decît sufletele nevinovate, preotul este cu desăvîrşire de prisos.

— Coac-coac-coac ! rîse baronul. Are o minte Ig- nâc ăsta, ca briciul.

Preotul se potoli cu desăvîrşire după această explicaţie. N-avea ce face, trebuia să rabde glumele lui Medve. Bătrînul însă, odată ciolanul înhăţat, nu voia să-l mai lase. Se juca cu el ca un căţeluş.

— Dar hai să zicem că există o altă lume. De îndată se pune întrebarea : cum o fi ? Unele popoare cred în metempsihoză. Ei bine, asta-i egală cu zero : e şi nu e ! şi altceva nimic. Căci dacă există metempsihoză, ce-i pasă bunăoară claponului care aleargă prin curte că într-o viaţă trecută a fost morar şi,

[1] Aşadar (în lb. latină, în original — n.r.).

fiindcă a furat multă făină, sufletul i-a fost surghiunit într-un clapon ? Puţin îi pasă, de vreme ce habar n-are de toate acestea.

— Dar dacă are şi îi pare rău ? îl întrerupse maiorul Borhy.

— Dar nu are. De unde să aibă ? Căci dacă ar exista metempsihoză şi sufletul claponului ar şti în cine a fost înainte, atunci' şi sufletul dumitale, scumpul meu maior, ar şti unde a sălăşluit.

— Da, asta cam aşa e.

— Păi atunci ? Deci, dacă există o altă lume, după teoria metempsihozei, cît priveşte pedepsirea păcatelor şi răsplata virtuţilor, ea nu face două parale. Dar ia să cercetăm celelalte lumi „de dincolo". Una e cea în care cred turcii, cu pomi umbroşi, cu cadîne frumoase, alta e cea în care cred hinduşii, a treia e a noastră, cu raiul şi cu iadul, la care catolicii mai adaugă şi purgatoriul.

— Şi foarte bine fac, afirmă Dory.

— Bine fac ? Şi de ce fac bine ? sări medicul căruia îi sărea ţandăra ori de cîte ori era întrerupt.

— Fiindcă, ştii, purgatoriul a fost făcut anume pentru oameni de felul meu. Cum să-ţi spun ? Lucrurile astea se simt. Eu nu sînt un om încrezut şi ştiu că n-am nici o perspectivă să ajung de-a dreptul în rai, iar în iad, oricum, nu mi-ar plăcea să nimeresc. Dar poate că în purgatoriu tot am să izbutesc să mă strecor. Trebuie să fie un fel de spălătorie sufletească, dar pentru mine e bună şi aşa, ca stagiu de trecere, de unde rudele moarte o să mă ajute să ajung în rai. Şi cînd eram locotenent de husari, începeam adeseori în bucătărie, la Nani, ca să ajung apoi în salon, la Malvina... Mariska, treci în camera de alături !

Mariska, obişnuită încă din copilărie cu aceste „invitaţii", sări ca o păpuşă cu arcuri şi fugi în odaia de

alături. Dispărea atît de repede, încît oaspeţii nici nu prindeau de veste, decît doar după foşnetul rochiei.

— Mă aflam la Pozsony pe vremea aceea ; eram tînăr, pişicher şi aproape tot atît de frumuşel cum se credea bătrînul Izsepy pe cînd servea ca ofiţer de gardă. în vecini stătea o văduvioară încîntătoare, care avea o cameristă frumuşică, cu năsucul în vînt... ia, fă bine şi treci şi dumneata în odaia de alături, părinte... dar — adause gluma obişnuită — îmi dai cuvîntul de onoare că nu tragi cu urechea la uşă.

Părintele se supuse, plecînd după domnişoara Mariska. Pe faţa lui se citea un adînc dezgust.

Medicul, în schimb, zîmbea ironic. îşi scoase din buzunar scobitoarea cu teacă de sidef (desigur onorar de la vreo înaltă doamnă) şi, în timp ce-şi scobea dinţii, nemulţumit că fusese întrerupt de baron, observă cu dispreţ :

— Cînd te văd atît de grijuliu să nu amesteci nevinovăţia cu libertinajul, mă gîndesc că ai face mult mai bine să tragi tu cu urechea la uşa aceea.

Baronul auzi cuvintele, dar nu stătu să le cîntărească. Povestitorul pasionat e ca soldatul care, în iureşul asaltului, nu bagă de seamă că a fost atins de schijă.

Povesti pînă la capăt aventura din tinereţe şi pînă să isprăvească uită observaţia doctorului. Fireşte că Borhy îşi aduse şi el numaidecît aminte de o istorie asemănătoare. Camaradul îşi petrecuse tinereţea în oraşul Milano cel cu turnuri multe, printre signorine, şi acolo, unde Boccaccio trecuse prin atîtea aventuri, avusese şi el partea lui. Cunoşteau şi studenţii cîteva istorioare de acest gen, auzite la Patak, unde circulă cu duiumul. Studenţii bătrîni care cutreieră ţara, ţi- nînd predici şi adunînd fonduri, aduc bani şi anec-

'dote din toate colţurile ţării. Banii rămîn ai colegiului, anecdotele ale studenţilor.

— Ei, dar acum să-i chemăm pe exilaţi. Prea multă cruzime nu le face bine. Şi bătrînul Medve înoepe să mormăie că i-am întrerupt discuţia cu popa. Dă-i drumul, Nâci!

Subiectele discutate alternau ca pătratele pe o tablă de şah. Un pătrat alb era religia, apoi venea la rînd un pătrat negru : o anecdotă pipărată, apoi iar un careu alb, urmat de unul negru, şi aşa mai departe, mereu aeeleaşi două culori. Se spune că episcopul de Pecs a purtat şaptesprezece ani un taler de pe vremea Măriei Tereza în buzunarul jiletcii, ho- tărît să-l dea unui cerşetor în ziua în care, timp de un ceas, nu va auzi o vorbă cu două înţelesuri într-o societate de bărbaţi. în sfîrşit, după şaptesprezece ani, i s-a întîmplat să ia masa cu nişte nătărăi — numele lor nu s-a păstrat în cronici — şi vlădica a putut să dăruiască talerul unui cerşetor. Religia era un subiect şi mai viu de discuţie.

Calvinistul rîdea de papistaş, papistaşul rîdea de calvinistul cu ceafa groasă şi amîndoi îşi bateau joc de luteran. Dar ceea ce cu o jumătate de secol înainte constituia baza unor dezbinări în sinul societăţii, acum, la un pahar de vin, nu era decît o ciondăneală amabilă. însuşirile luteranilor fuseseră codificate în treisprezece puncte umoristice : luteranul poartă foi de sfeclă galbenă în punga de tutun, se urcă cu piciorul stîng în căruţă ; seara, cînd îşi aprinde luleaua după ce s-a aşezat în pat, îşi pune ciubucul pe umerii neveste-si etc. Nu-şi mai furau clopotele, îşi băteau doar joc de ele, imitîndu-le glasul. Clopotul mare calvinist bombăne gros aspru.: „Dracu' l-a dat, dracu' l-a luat!“, al catolicilor cîntă subţire : „Isuse, Maria !“, iar clopotul luteran repetă : „Nici la dreapta, nici la stînga !“. Cu astfel de anecdote se ascuţeau

minţile odihnite ale epocii. Şi nu-i de mirare. Pe vremea aceea nu existau gazete care să răspîndească în douăzeci şi patru de ore în toate colţurile ţării material de bîrfit. Evenimente politice existau atunci, fireşte, ba chiar pe vremea aceea se petreceau cele mai importante, dar la urechile muritorilor de rînd nu ajunge decît zgomotul unor ciocniri care zguduiau lumea din temelii, nu şi amănuntele, ca în ziua de azi. Napoleon doborîse cu multă dibăcie cîteva tronuri mărunţele fără ca la Olaszroszke să răzbată vreun ecou al acestor întîmplări. Omul avea mîna uşoară, parcă ar fi zdrobit o alună şi nu o coroană. Sosind într-un principat mărunt, nici sabia nu şi-a scos-o din teacă, n-a folosit decît condeiul, scriind pe un petic de hîrtie : „Începînd de azi, casa Braganza a încetat să mai domnească aici." Şi cu aceasta, casa Braganza a fost lichidată pe vecii vecilor.. Dar ce importanţă aveau toate acestea pentru oamenii din Olaszroszke ? Ce ştiau ei despre ele ? Scîrţîitul condeiului lui Napoleon nu se auzea pînă la ei.

Bine că există cele două teme mari, la sinul cărora se hrăneşte omenirea de cînd e lumea lume. Politica e un

venetic care s-a strecurat abia în timpurile din urmă.

Medicul porni la un nou atac împotriva preotului ; cînd se înflăcăra, ceafa groasă i se umfla, se roşea ca o cărămidă, iar ochii mici şi negri aruncau scîntei.

— Există o religie brahmană, una budhistă — diferitele religii persane. Ei, care dintre ele este cea adevărată ? Şi miturile despre rai ale acestor religii se deosebesc toate între ele. Aşa că avem cel puţin atîtea raiuri cîte sate există în Ungaria. în ce sat să poposim, frăţioare ?

— în al nostru, răspunse preotul liniştit. în cel făgăduit de religia creştină.

— Şi unde este harta acestei ţări ? întrebă mînios doctorul, izbind cu pumnul în masă.

— Domol, domol ! bătrîne Voltairian, îl potoli Dory.

— Se poate afla din sfînta scriptură, se apără preotul.

— Ia lasă^mă-n pace cu sfînta scriptură ! Aia a fost ticluită de popi. Cum ? N-a fost ticluită de preoţi ? Dar de cine ? De un om cu cap, în orice caz nu. Căci ce spune sfînta scriptură chiar la început? Cică în ziua întîia dumnezeu a făcut cerul şi pămîn- tul, spunînd : „Să fie lumină !“ „Şi se făcu lumină", adaugă biblia. Ei bine, ceva mai la vale, aceeaşi biblie spune : „Iar a patra zi, dumnezeu a făcut soarele, luna şi stelele". Ei, aici lucrurile încep să se încurce. Cum putea să fie lumină din prima zi, dacă stelele, soarele şi luna au fost făcute abia în a patra zi ? Ei ? Sau a existat timp de trei zile alt mijloc de a face lumină ? Să admitem. Dar ce s-a făcut cu el ? Unde-i ? Vreau să-1 văd !

— Ei, ei, Ignâc. Nu cumva vrei să susţii că popii au dosit izvorul acela de lumină...

— Vezi bine că nu. Eu nu vreau să spun nimic. Mă lupt, pur şi simplu. Am b bîtă în mînă, logica, şi lovesc cu ea.

Dar în realitate, în mînă avea nu logica, ci un pahar gol din care, distrat cum era, băuse tot vinul şi pe care atît îl tot bătu de masă pînă cînd i se rupse piciorul şi căzu zăngănind pe podele.

De astădată, însă, se amestecă în vorbă şi tăcutul administrator, Borhy Mihály.

— Aşadar, doctore, dumneata nu crezi că vom învia în valea lui Iosafat ?

— Nu ! strigă doctorul. Ce mama dracului să învie din morrnînt, dacă trupul se preface în ţărînă, iar spiritul se evaporează ? Toate le încurcaţi.

— Şi nu crezi, nene Medve — întrebă baroana — că sufletele morţilor cutreieră nevăzute spaţiile interplanetare şi află totul despre noi ?

— Nu, domnişoară, nu cred nici asta.

îl ameninţă drăgălaş :

— Aşteaptă, aşteaptă! Eşti mai rău chiar decît contele Buttler. Dăr am să vă dau o lecţie chiar astăzi. O să sosească îndată alde Izsepy şi atunci o să aducem mescioara care joacă.

— Ba n-am să mă potrivesc la aşa ceva. Nu mă interesează neroziile.

Capitolul IV

CUM O FI LUMEA CEALALTA ?

— Va să zică nu crezi de loc în altă lume ? îl ispiti Dory, pe care îl amuza înflăcărarea doctorului.

— Nu cred în ruptul capului, atîta vreme cît n-o să văd pe cineva care a fost acolo. Dar nimeni n-a văzut încă un asemenea om. Nici Hristos n-a mai umblat pe pămînt de cînd a fost coborît în mormînt.

— La Patak se vorbeşte totuşi de un caz, se amestecă Bemâth Zsigmond. E vorba de doi preoţi, unul luteran, celălalt catolic, care discutau adeseori despre lumea cealaltă. Odată se înfierbîntară atît de tare, susţinîndu-şi fiecare părerea, încît se jurară că cel care va muri întîi se va întoarce să-i povestească celuilalt care din ei a avut dreptate. Preotul luteran a murit întîiul. Şi iată că într-o noapte se deschide uşa preotului catolic şi intră, palid ca moartea, confratele său luteran. Păşeşte fără zgomot, înaintează ca o umbră şi în sfîrşit grăieşte : „Nu e nici cum ai spus tu, nici cum am, spus eu.“

— Asta ara auzit-o şi eu, întări Dory. E o istorioară cam veche.

Medicul dădu dispreţuitor din mină :

— Se vede că a fost luteran. Nici la dreapta, nici Ja stingă. Nici în căruţă, nici în teleguţă.

— Dar dacă n-o fi voie să spui mai mult ?

—- Eh, cine ar putea să-i interzică unui suflet ? Dacă s-a hotărît să facă un asemenea drum, încalţe să fi spus ceva.

— Uşor de zis, dar cine ştie?... Dacă dumneata ai fi fost în locul lui...

— Ba eu aş fi vorbit şi chiar am să vorbesc, dacă m-oi întoarce de acolo.

— Dă mîna, Năci! Ia să vedem, îndrăzneşti să dai mîna ?

— Prostii! V-am spus doar că nu cred nimic.

— Dar dacă totuşi e ceva acolo, ai să vii să ne spui ?

— Dacă se poate...

— Pe cuvînt de onoare ?

— Da ! strigă doctorul cu vioiciune, întinzîndu-i mîna baronului.

— Taie, studentule! Deşi totul e o prostie. Ce, parcă o să murim vreodată ? ! Umple paharele, Gyurka!

Urmară toasturile care se prelungiră pînă la ridicarea mesei. Gazda închină pentru cei doi studenţi şi pentru vechiul său camarad, care la rîndul său îşi goli paharul în sănătatea baronesei Mariska. Administratorul Borhy ură ca dumnezeu să-i dea lui Napoleon sănătate şi pe deasupra o nevastă bună. (Se vorbea în toate părţile că umblă să se însoare cu fiica împăratului Francisc.) Se ridică şi medicul şi, cu o mutră serioasă, ciocni în cinstea cimpanzeului, „eminent membru al societăţii din Olaszroszke". (Pe doctorul acesta cinic l-a stricat de tot revoluţia

franceză

— bombănea Dory.) Bernâth Zsigmond rosti cîteva ' fraze măgulitoare la adresa gazdei, arătînd că e un om de o bunătate rară, un suflet mare şi nobil. Dory se înduioşa grozav şi, strîngînd mîna tînărului, şoptea într-una : „Tinere, tinere, îmi citeşti în inimă", în sfîrşit, preotului nu-i mai rămăseseră,. cum s-ar spune, decît oasele, adică madame Malipau, pe care o elogia, numind-o grădinărească, fiindcă, spre încălţarea tuturor, a crescut o prea frumoasă floare. (Baroneasa traduse pe loc toastul pe franţuzeşte, în timp ce lacrimile guvernantei picurau pe cojile de caşca- ' val şi de mere din farfurie.) Se părea că şi în Buttler k clocea ceva, dar clocea prea încet, aşa că toastul lui rămase nerostit. între timp sosi Izsepy, la braţ cu cele două fete ale sale : parcă se proptea de două prăjini. Nu peste mult năvăliră şi sprinţarele domnişoare Szirmay, însoţite de doamna Szirmay şi de frăţiorul lor Pista. Era timpul ca masa să ia sfîrşit.

Medicul îşi căută bastonul cu miner de os şi-şi luă rămas bun.

— Ba nu, zău ! se împotrivi Dbry. Doar nu-i fi vrînd să pleci pe jos... Aşteaptă-1 pe administrator, sau, dacă vrei, o să-ţi dau trăsura mea!...

— Aşi! Nu-s nebun să mă îmbolnăvesc de dragul tău ! E lună şi o să fie o adevărată plăcere să fac o plimbare. Am mîncat şi am băut cam mult.

Medicul gîfîia într-adevăr ca o gîscă îndopată.

— Şi ce-i prescrii Mariskăi ?

— Aer. Dacă pentru război e nevoie de bani, cum a spus Montecuccoli[XVII], pentru sănătate e nevoie de aer, de aer şi iar de aer. Asta eu ţi-o spun. Să stea toată ziua afară, lă aer, în grădină.

— Cînd mai vii ?

XVII După părerea lui *Raymond, de Montecuccoli* (1609—1681), general în armata austriacă, trei lucruri erau necesare pentru orice război : bani, bani şi iar bani ! (n.r.).

— Am să trec pe aici într-una din zile.

Şi cu acestea plecă. Lumea îl însoţi pînă în cerdac. Omul simţindu-se măgulit, le spuse în glumă :

— Aşa, aşa, cinstiţi-1 pe doctorul vostru, ca să aveţi viaţă lungă pe pămînt.

Dinspre apus, pe cer, se arăta o pată de nor.

— Nu vrei o umbrelă ?

— Nu-s neamţ...

— Să nu-ţi dau pistoletul meu, pentru drum ? strigă după el Dory.

— La ce ? Fiinţa de care mă tem eu, n-o prinde glontele.

Străbătu parcul. îşi ridica alene picioarele scurte, grase. Cîteva hămăituri vesteau că l-au simţit dulăii. O bucată de vreme se mai auzi nisipul scîrţîind, apoi paşii i se mistuiră în noapte.

înăuntru tineretul se întoarse la programul de dinainte de cină, la jocurile „Sînt supărat pe tine" şi „Cum vă place". Jocurile acestea sînt ca pîinea caldă : nu te poţi sătura de ele. Iar atîta vreme cît feţele femeilor vor rămîne frumoase, şi aceste două jocuri vor fi mereu frumoase. Cam spre miezul nopţii însă, cînd se adunaseră foarte multe gajuri şi pînă şi cele două domnişoare Izsepy avură vreo cîteva de răscumpărat (una datorită micului Szirmay Pista, cealaltă din bunătatea contelui Buttler), Mariska îşi aminti deodată ceva.

— Oho, Buttler, mi-am uitat făgăduiala.

— Da, da, spiritele. Ei, să vie spiritele !

Mariska porunci să se aducă din odaia albastră masa cea grea de stejar, căci cu măsuţa din lemn de trandafir, pe care era aşezată o glastră cu micşunele, s-ar putea să dea greş, fiind prea uşoară.

Toată lumea se adună în jurul mesei, numai cimpanzeul fu alungat din odaie; spiritele s-ar simţi jignite de prezenţa unei fiinţe necuvântătoare !

— Treceţi în jurul mesei! răsună comanda domnişoarei Mariska. Ia loc, Buttler ! Dă-mi mîna, Ilonka. Mîna părintelui aici! Dumneata rămîi unde eşti, Bernâth, dar scoate-ţi inelul din deget. Tăticule, tu nu vii ? Să-i facem un pic de loc şi lui Pistuka. Fiţi serioşi, vă rog, fiindcă spiritelor nu le place nici scepticismul, nici zbenguiala. Ei, ei, Buttler, nu mai rîde !

îşi aşezară palmele pe masă, în aşa fel ca degetele mici să se atingă într-un lanţ neîntrerupt. E o adevărată plăcere să vezi atîtea mîini, de toate felurile, întinse pe masă. Mânuţele frumoase şi cărnoase ale conteselor Szirmay — parcă te aştepţi să le răsară flori din vîrful degetelor, de sub unghiile trandafirii — contrastau ciudat cu mîinile uscate, lipsite de vlagă ale domnişoarelor Izsepy, mîini pline de vine prin care parcă vezi alergînd sîngele.

Una dintre domnişoarele Izsepy, Vilma, îşi închise ochii ca un somnambul, şi brusc transfigurată (era mediul cel mai bun), începu să rostească încet, cu o voce somnoroasă, ca din mormînt, rugăciunea obişnuită.

— Amin ! repetară la sfîrşit câţiva.

în sfîrşit, puteau veni spiritele. Drumul era liber.

Fără îndoială, spiritismul e tot atît de vechi ca omul, cu deosebirea că de-a lungul timpului a apărut sub diferite aspecte, însoţit de alte explicaţii, in alt veşmînt. Şi grecii şi romanii credeau în hoinărelile sufletelor celor morţi şi au populat pământul cu spirite. Ba şi-au coborît şi zeităţile pe pământ. Le venea mai la-ndemînă.

Din vremuri străvechi, poporul superstiţios, ţăranul maghiar crede în stafii, care chipurile umblă în cearşafuri albe, îl ispitesc şi îl pun la încercare, ba îl şi burduşesc din cînd în cînd, dar se fac nevăzute la întîiul cîntat al cocoşilor. El dă chiar slujbe, ba

cumpără şi luminări pentru altar, pentru ca sufletul rătăcitor să aibă odihnă în mormînt.

Cu domnii însă e altceva. Fireşte că domnii au nevoie de ceva mai deosebit. De sufletele moarte care ar putea să-i sperie îi apără cultura, aşa că ei caută suflete care să-i distreze, care să se ascundă în picioarele meselor şi să stea la taifas cu ei.

Cei dintîi care chemau spiritele au fost „magii", Cagliostro şi semenii lui. Dar aceştia erau încă modeşti, îl chemau pe Astarat, care avea zi fixă: miercurea (ca palatinul, a cărui zi fixă e joia). Dacă era chemat miercuri, Astarat cică apărea şi împărtăşea celor ce-1 chemau darul de a fi pe placul puternicilor pămîntului... Păcat că Astarat a fost deposedat de puteri, cu toate că de atunci ariviştii s-au înmulţit ; astfel aceştia nu mai au spirite protectoare : nu mai au decît gura, cu care pot linguşi.

Cît priveşte jocul cu mesele, moda aceasta a venit din America. Bravii yankei şi miss-ele se dădeau în vînt după el. Şi-or fi făcut, poate, următoarea socoteală : De vreme ce sîntem nişte parveniţi, neavînd nici lorzi, nici prinţese, nici regi, nici eroi, nici cavaleri cu platoşe, nici scriitori vestiţi, nici femei cu renume mondial şi nu-i putem răpi Europei oamenii în viaţă, nu ne rămîne alteeva decît să invităm celebrităţile ’ moarte, la seratele noastre, la partidele de ceai şi de whist. Oamenii aceştia se reped la tot ce-i neobişnuit, monstruos, de necrezut. Deci, hai, învirteşte-te mescioară !

Dări tocmai începutul e greu. Se pare că spiritele fac fel de fel de mofturi pe care trebuie să le ghiceşti. Pe masă se întîmplă să se lăfăie mîna unui om antipatic. E destul pentru ca spiritul să refuze să se prezinte. Ba el poate să le oprească şi pe celelalte.

în casa lui Dory însă nu trebuie să ne temem de aşa ceva. Acolo există două favorite: domnişoarele

5b

Izsepy. Au rămas ele nemăritate pe lumea aceasta, dar de dincolo le vin curtezanii cu duiumul. După cum spune Mariska, uneori se prezintă chiar cîte un cavaler breton sau cîte un trubadur. Domnişoarele au aşadar de ce să fie mândre.

„St! Liniște". Şi inimile încetară să bată.

Masa începu să tremure, se ridică şi făcu cîteva mişcări ritmice.

— Vin! şopti preotul cu înfrigurare.

Madame Malipau îşi aşează în faţă roata cu litere, ca s-o aibă gata din timp. Nu ştia o boabă ungureşte, aşa că orice înşelătorie era exclusă.

— Pe cine să chemăm ? întrebă preotul, uitîn- du-se la domnii mai în vîrstă ce şedeau de jur-îm- prejur.

— Poate fi chemat oricine ? întrebă la rândul său maiorul.

— Întîi vine un mediu.

•— Cum ? Mediu ai spus ?

— Da, au şi spiritele mediile lor care stau de vorbă cu ale noastre.

— Hm, va să zică treaba se face prin intermediari.

— De multe ori se încurcă iţele, fiindcă printre spiritele de duzină sînt unele cam nebunatice, care fac fel de fel de năzbîtii, păcălesc pe oameni şi vorbesc vrute şi nevrute. E mai ales o codană de fată din Kassa ; parcă n-ar fi-n toate minţile.

— Cine-i fata aia din Kassa ?

— Una cu numele Toth Rozsika, care a murit acum vreo optzeci de ani. Fusese cu maică-sa la nuntă la Eperjes, şi s-au răsturnat cu trăsura într-o prăpastie adîncă. E o fetişcană zburdalnică, tot timpul ne face încurcături.

în timp ce îşi răsucea mustaţa, maiorul observă cu mirare că fetele îşi zîmbeau pe furiş dînd a-nţe-

lege că au aceeaşi părere cu preotul despre nebunatica Rozsika.

— Dar se poate ca la început să avem parte de un spirit serios, continuă preotul, care se orienta cu uşurinţă printre spirite, în cazul acesta, pe cine să chemăm ?

— Să-1 chemăm pe Râkoczi Ferenc II, propuse administratorul. Pe măria-sa, adause grăbit, speriindu-se cînd masa se mişcă.

Pe buzele preotului apăru un zîmbet de superioritate. Zîmbetul savantului care aude o nerozie.

— A, dacă ar fi cum crezi dumneata ! Dar spiritele aparţin unor sfere deosebite, domnul meu. Sînt unele care încă nu au fost repartizate, şi numai ele hoinăresc pe pămînt. E un fel de pedeapsă. Toth Roze, lia, de pildă, umblă pe aici de optzeci de ani.

— Dar n-o să facă niciodată carieră, observă bătrînul Dory rîzînd.

— Cine ştie ? Optzeci de ani nu-s decît un minut. Spiritele aflate în sfere se înalţă spre dumnezeu. De altfel sînt mari deosebiri între sfere...

— Cu alte cuvinte nu există egalitate nici în lumea cealaltă. Sînt şi acolo magnaţi şi săraci lipiţi pămîntului.

— Exact. Şi tocmai de aceea e greu să comunici cu spiritele mai înalte. S-ar putea ca Râkoczi...

— Să nu primească azi.

— Se prea poate... Dar, mă iertaţi, încep să sosească...

In clipa aceea se auzi din curte un tropot de cal. După cîteva minute se auziră bătăi puternice în uşă. Toţi tresăriră înfioraţi, cu toate că uşile nu erau bîntuite de spirite.

— Intră !

în prag apăru un sergent de panduri cu chipiu în cap, cu o raniţă în spinare şi cu sabie la şold.

— Ei, ce s-a întâmplat, Jeszenka r

— Trăiţi, domnule primpretor, am onoare să vă raportez că jitarul Balbo l-a găsit mort pe domnul doctor Medve, pe drumul de cîmp ce duce la Benye.

Toate feţele păliră, spaima sticlea în ochii tuturor. Oaspeţii săriră de lîngă masă, iar baronul, de uimit ce era, se clătină de-a binelea. Pe uşa deschisă se strecură în odaie cimpanzeul, care se uită trist la pandur.

— Coac-coac-coac 1 bîlbîi primpretorul. Nu-i cu putinţă. Abia sînt două ore de cînd a plecat de aici. De la cine ai auzit ?

— L-am văzut cu ochii mei

— L-ai văzut ?

— Da, l-am văzut.

— Ei şi ?

— N-o să mai scrie reţete pe lumea asta.

— A fost împuşcat ?

— N-am văzut nici o urmă de violenţă, dar e adevărat că nici n-am stat să-1 cercetez mai de aproape; m-am grăbit să vă raportez şi să vă întreb ce avem de făcut.

— Am să scriu chiar acum un raport către sub-prefect, să-1 trimită dimineaţa pe medicul judeţului la faţa locului. Un călăreţ va pleca de îndată cu raportul. Ai înţeles ?

— Am înţeles, să trăiţi! Dar ce facem cu mortul ?

— Nimeni să nu se atingă de el pînă nu-1 voi vedea eu şi nu-1 examinează, eventual, şi medicul. Ai lăsat pe cineva acolo ?

— Doi panduri.

— Sînt oameni de încredere ? N-o să-i fure ceva din buzunare ?

— Sînt oameni foarte cinstiţi. Răspund pentru ei.

— Ce-au fost înainte ?

— Unul, Kâzsmâri Andrâs, a fost în banda lui Jânosik, e un om şi jumătate, cremene nu altceva. Iar celălalt e Kolompos Jozsi.

— Care Kolompos ?

— Ştiţi, ăla de a fost închis Ia Munkâcs pentru omor.

Primpretorul îl săgetă cu o privire mînioasă.

— îţi iei răspunderea şi pentru ăsta, cu toate că e un ucigaş ?

— Păi tocmai de aceea, domnule primpretor. Unuia care a făcut lucruri mari i-e ruşine să se apuce de găinării.

— Cu toate acestea te vei întoarce şi dumneata la faţa locului, Jeszenka. O să-1 păziţi pînă dimineaţa, cînd voi sosi şi eu. Un fir de păr să nu i se clintească... Acum, noaptea, tot n-aş putea vedea nimic. E întuneric, nu-i aşa ?

— Da, *a* început să se înnoureze. Mă tem că o să plouă.

— Să iei o rogojină cu dumneata ; o să-ţi dea aprodul. Acoperiţi-1, dar cu grijă. Bietul Ignâc, bietul Ignăc ! Şi nici măcar n-am fost treisprezece la masă. Ei, ei! Acum aşteaptă afară pînă fac scrisoarea către subprefect.

în timp ce Dory îşi încheia raportul în cancelarie, scriind pe plic: *cito, citissime* [XVIII], musafirii palizi, încremeniţi, cum se întîmplă de obicei în astfel de cazuri, îşi aminteau de ultimele cuvinte ale mortului. Fiecare găsea ceva interesant, ba chiar minunat în ele. în seara aceea se petrecuse ceva ciudat cu doctorul Medve. De ce o fi adus vorba tocmai în ziua aceea despre lumea cealaltă ? Fiindcă se îndrepta în- tr-acolo, săracul. Vă mai aduceţi aminte ce i-a spus lui Dory cînd acesta i-a oferit pistolul ? I-a spus: „Fiinţa de care mă tem eu n-o pătrunde glontele".

XVIII Urgent, foarte urgent (in lb. latină, în original — n.r).

Ei bine, nu e ceva extraordinar ? Vai, omul ştia că în drum o să se întâlnească cu moartea. A fost un om grozav de deştept, trebuie să recunoaştem. Medic ca el n-o să mai avem pe aici... Dumnezeu să-1 ierte!

Mariska pomi mai departe să stingă o luminare, în timp ce preotul îi vorbea administratorului cît de greu este pentru suflet dacă pleacă fără spovedanie spre drumurile-i tainice şi ce rău îi pare de medic din această pricină... Auzind foşnetul rochiei, se întoarse şi făcu cîţiva paşi spre Mariska.

— Ştia tot, dar n-a scăpat o vorbă, şopti fata.

Părintele zîmbi cu superioritate :

■— Eu i-am pus pe gură lacătul de aur.

Afară se făcuse întuneric beznă şi în curînd picuri grei începură să bată în geam. Motiv în plus de spaimă !

Musafirii îşi luară rămas bun, unul cîte unul, cerîndu-i gazdei cîte un om cu felinar care să-i însoţească pînă acasă. Dory le arătă studenţilor odaia de dormit şi le ură noapte bună.

— Cînd vreţi să plecaţi ?

— în zorii zilei.

— Bine, o să poruncesc vizitiului.

— Şi am vrea să ne luăm rămas bun chiar de pe acum, nene dragă, dacă ne dai voie.

— Ei, umblaţi cu bine, băieţi, dar să nu mă uitaţi la întoarcere.

Primpretorul nu putu să doarmă toată noaptea.

De cum se crăpă de ziuă, se sculă şi plecă cu trăsura să vadă mortul.

Nu găsi nimic suspect. Bătrînul medic dormea cu ochii deschişi, sticloşi, şi privea atît de ciudat, de parc-ar fi vrut să-i spună ceva. Zăcea sub un păr

pipernicit, cu faţa întoarsă spre pământ. Nu încăpea îndoială că fusese lovit de apoplexie.

Aplecîndu-se asupra mortului, auzi sunînd tictacul ceasornicului pe care Medve îl purta în buzunar. Micul mecanism, fabricat de om, mişca încă. în inima baronului se strecură o undă de amărăciune. Ce trist e cînd stai să te gîndeşti că un cîrpaci de ceasornicar poate să facă un lucru mai tare, mai trainic decît meşterul meşterilor... Ce lucru mare e un om şi ce nimica totuşi ! Ăsta de aici, de pildă, era un învăţat acum cîteva ceasuri, iar acum e tot atît de neputincios ca şi bulgării pe care zace.

— Jeszenka, scoate-i portofelul, ceasul şi scrisorile din buzunar. O să le cercetez chiar aici şi o să le iau cu mine !

Jeszenka scotoci buzunarele mortului, dar nu găsi multe obiecte de valoare: ceasul de argint care mergea încă, o tabacheră din lemn de trandafir cu portretul doctorului Guillotin *, o scobitoare cu teacă de sidef şi un portmoneu, iar în deget un inel cu sigiliu din piatră de ametist.

Primpretorul deschise portmoneul şi găsi în el nouăzeci de florini de hîrtie (nu prea aveau valoare bancnotele pe vremea aceea).

— Altceva nu mai e ?

Mai găsiră în buzunarul pantalonilor o cheie, trei taleri şi cîteva monede mărunte de aramă.

— Mai este, să trăiţi, o bucăţică de hîrtie, dar cam ferfeniţă.

— N-are a face. Dă-o încoace ; poate e vreo însemnare importantă.

Dory aruncă o privire fugară pe hîrtia ruptă.

— Nimic, spuse el, recunoscînd scrisul preotului pe hîrtia albăstruie de Diosgyor care se folosea în casa lui.

*' *Joseph Ignace Guillotin* (1738—1814), medic francez, inventator rul ghilotinei (n.r.).

îşi aduse aminte că e o bucată din scrisoarea pe care preotul o ticluise ieri după masă şi prin care îl ruga pe medic să vină cu trăsura trimisă de baron, fiindcă Mariska e bolnavă. Voia tocmai s-o arunce, cînd un crîmpei de frază îi sări în ochi: „să nu-i spuneţi tatălui fetei adevărul."

Baronul încremeni. „Ce fel de fată ? Care tată ? Aici nu poate fi vorba decît de Mariska, iar tatăl ei sînt eu. Mie să-mi ascundă adevărul ? Ce fel de adevăr ?"

Hîrtia începu să-i tremure în mină ; desfăcu o îndoitură şi citi mai departe: „vă vom răsplăti cu dăr..." cuvîntul trecea în rîndul următor şi fiindcă partea aceea a scrisorii fusese ruptă (doctorul s-a servit de ea, poate pentru a-şi aprinde pipa), nu mai rămăseseră întregi decît cîteva cuvinte cu înţeles deplin, în colţul de jos : „...anexez cincizeci de florini renani."

— Caută — horcăi el mînios — trebuie să mai fie ceva hîrtii.

Dar în buzunarele medicului nu se mai găsi nimic. Era însă destul şi atît. Baronul simţea că toate se învîrt cu el. în cap i se încuibă o bănuială groaznică. „Dumnezeule, e cu putinţă ?... Un copil atît de curat..." Fruntea i se îmbroboni de sudoare fierbinte, cu toate că în dimineaţa aceea răcoroasă de aprilie un văl subţire de argint acoperea iarba, iar crengile părului pipernicit se loveau una de alta înfrigurate. Peste drum, într-un plop zvelt care-şi înălţa capul spre cer, se instalaseră doi corbi aţintindu-şi ochii asupra mortului. Stăteau nemişcaţi, imul lîngă celălalt, ca doi prieteni, pe o cracă mlădioasă, preocupaţi parcă de acelaşi gînd: „Dacă aceşti patru oameni n-ar încurca lumea pe-aici, doctorul ar fi fost al nostru pînă acum."

între timp sosi cu o căruţă şi Zsombek Mârton, primarul din Benye, împreună cu Koppanto Mihăly şi cu jupîneasa medicului. Aflaseră de groaznica nenorocire şi plecaseră în grabă la faţa locului. Primarul dădu bineţe excelenţei-sale domnului primpretor, urîndu-i ceremonios „bună dimineaţa*[4] şi scărpinîndu-se amarnic în cap, ca şi Koppanto Mihâly de altfel, spuse : „Cum de i-a fost scris domnului doctor să-şi dea sufletul tocmai sub părul acesta ? Să ştiţi că nu-i a bună". Nu puteau înţelege nici în ruptul capului cum de s-a întîmplat aşa. „Doar sînt atîţia pomi de-a lungul drumului. Tocmai aici a murit. Trist, foarte trist.[44]

Altădată Dory s-ar fi mirat de vorbele lor, dar acum gîndurile lui erau în altă parte şi numai după ani de zile ieşi la iveală de ce se legaseră cei doi oameni tocmai de pomul acesta. Fiindcă La rădăcina lui era ascuns, într-o lădiţă de tinichea, preţul vinului vîndut, cei două mii de florini, pe care, de ochii lumii, oameni înarmaţi cu furci de fier îi păzeau la primărie. Dory îl ascultă cu faţa întunecată pe bătrînul primar, apoi îi dădu spre păstrare obiectele găsite asupra mortului, afară de peticul de scrisoare.

— Duceţi-1 acasă — porunci în cele din urmă — aici nu e vorba de crimă I

în sfîrşit se urcă în trăsură lăsîndu-se în voia unor gînduri ucigătoare. Încet-încet îşi aduse aminte de toate. Observaţia făcută de medic, ieri, cînd el, baronul, îl trimisese pe preot, împreună cu fata, în odaia de alături: „Mai bine ţi-ai lipi tu urechea la gaura cheii[44], acum o înţelegea şi credea că înnebuneşte.

— Mînă, mînă ! îi strigă vizitiului.

Cei doi murgi zburau ca vîntul cu trăsurica uşoară.

„Am s-o omor. Să moară ! se frămînta primpretorul. De ce să mai trăiască spre ruşine şi ocară ? Dar

ce-o să fie pe urmă ? O să fie îrnnormîntată. Da, o înmormîntez. Şi ce o să se întîmple cu mine ? Ei, o să spun: a fost a mea, am pedepsit-o după cum merita. Sînt nobil, nu puteam face altceva."

S-ar fi împăcat cu acest gînd dacă o mie de diavoli nu l-ar fi zgîndărit. Unul îl ciupea de inimă, altul îi sfredelea fruntea, al treilea îi înfigea dalta în creier, iar al patrulea îi spunea : „La ce-ţi foloseşte că eşti nobil, că te-ai răzbunat pedepsind-o, dacă niciodată n-ai s-o mai vezi în preajma ta, dacă n-are să mai vie niciodată la patul tău, dimineaţa, să te , deştepte cu «Bună dimineaţa, tăticule!», dacă n-o să-ţi mâi rîdă şi n-o să te mai mîngîie pe barbă, dacă n-o să-i mai auzi prin curte glasul de clopoţel, nicăieri, niciodată ? Ce folos că pe la spate oamenii vor spune : «E un om mîndru, ţine la onoarea lui». La urma urmeiţttu eşti de vină, de ce n-ai fost cu ochii în patru ? Sîngele e sînge. Fierbe şi se răscoală. Şi apa dă în clocot dacă o pui la foc. Cine-i de vină? Tu singur."

Veni şi al cincilea diavol (căci la asemenea ocazii se adună tot soborul) şi al cincilea diavol îi vorbi astfel: „Ia ascultă, frate Dory, îţi dau eu un sfat bun..." „Hm, un sfat bun... E un lucru îndrăzneţ, ce-i drept, dar se poate face..."

Dory îl zori şi mai tare pe vizitiu:

— Mişcă mai iute, omule !

Caii erau acoperiţi de atîta spumă, încît puteai bărbieri cu ea o sută de oameni. Cînd intrară pe poartă, picioarele rotaşului începură să tremure.

Baronul sări din trăsură. Un rîndaş venea spre el ţinînd în mîini o sapă şi un coş. Stăpînul îl întrebă neliniştit:

— Studenţii n-au plecat încă, nu-i aşa ?

Scoţîndu-şi respectuos cu mîna stingă pipa din

gură, flăcăul răspunse:

— Ba da, să trăiţi!

Se alese cu o palmă atît de puternică încît sapa, coşul şi pipa îi săriră toate cît colo şi după trei zile omul încă umbla cu falca umflată.

Madame Malipau se afla în cerdac, îmbrăcată în- tr-un halat roşu şi scutura o haină albă.

— Ce noutăţi ne aduceţi, monsieur ? îl întrebă ea pe stăpînul care urca în grabă scările ce duduiau sub paşii Iui apăsaţi. Ce a ieşit la iveală ?

Ardea de dorinţa de a şti dacă e vorba de moarte naturală sau de asasinat.

— A ieşit la iveală — răspunse cu răceală Dor^ — că dumneata eşti o creatură detestabilă şi fără răspundere, aşa că începînd' cu ziua de azi eşti con- cediată. Fă-ţi bagajele şi spune-i vizitiului unde vrei să te ducă.

Madame Malipau se făcu galbenă ca ceara.

— Dar asta nu se poate, domnule. Dumneavoastră poate glumiţi, îngînă ea. .

Baronul n-o învrednici cu nici un răspuns, ci gî- fiind se îndreptă grăbit spre odaia fie-si. Maimuţa şedea în prag ; nu departe de ea o pisică tărcată se spăla. Se uitau una la cealaltă şi păreau că-şi zîm- besc.

Dory dădu un picior maimuţei care, mormăind, plecă cu coada între picioare, deschise apoi brusc uşa şi strigă cu voce tunătoare :

— Scoală-te, ticăloaso !

în patul ei alb ca zăpada, printre horbote de dan- telă, Mariska dormea încă ; genele ei mătăsoase erau lipite, părul frumos şi lung era despletit şi, cum capul fetei se odihnea pe un colţ al pernei, chiar la marginea patului, cosiţele îi atîrnau pînă la podele. Razele soarelui, care se strecurau pe fereastră, alergau rîzînd prin feeria de şuviţe.

Auzind zgomotul uşii şi glasul acela aspru, fata tresări. Deschise ochii şi, zărindu-1 pe tatăl ei, zîmbi.

— Ai strigat ceva ?

Bătrînul se zăpăci. Vai, măcar zîmbetul acela să nu-1 fi văzut! Roşi. Căuta cuvintele.

— Da, da, am strigat... am zis...

— Ce ai zis, tăticule ?

— Scoală-te, scumpă mică, vreau să-ţi vorbesc.

Vocea îi era blîndă şi nespus de tristă.

Capitolul V

UN AMATOR DE GHICITORI

Aşadar studenţii au plecat. Ce veselie o să fie azi la Bornoc ! Din zorii zilei întreaga curte boierească e în picioare. Trei servitoare trupeşe forfotesc în bucătărie prin preajma nevestei lui Vidonka, bucătăreasa, care nu le lasă nici să răsufle.

— Ia mai adu niţică scorţişoară. Dă-mi tava aceea mai bună. Puii i-ai împănat ? Ai prăjit prea tare slănina, proasto! Unde ai pus ghimberul, auzi ?

în fiecare oală clocoteşte cîte ceva. Fetele se grăbesc să vîre în cuptorul încins cozonacii; cu o pană fină, moale, Orzse îi unge cu gălbenuş de ou. Chiar argaţii sînt puşi astăzi la treburi muiereşti. Jânos, rîndaşul, pisează mac în piuliţă, Joska, vizitiul de gală, avînd o meserie mai de soi, alege unt, dar în acelaşi timp se ţine de capul fetelor care chicotesc în- tr-una. „Panka, nu-1 asculta, că-ţi cade farfuria din mînă“. (Panka bate albuşul într-o farfurie.)

Boierul a ieşit din zorii zilei cu puşca să doboare ceva pentru băieţi, deşi s-a cam terminat cu vînatul. împrejurarea aceasta o îngrijorează şi mai mult pe coana mare, care se plînge într-una de anotimpul

ăsta mizerabil cînd nu se găseşte mai nimic : castraveţii sînt încă prea mici, n-au crescut îndeajuns nici în seră, foi de varză nu mai sînt (şi cum îi place contelui Jânoska lipia coaptă în foi de varză 1), bobocii de gîscă sînt cu puf încă, cei de raţă la fel, fructele, strugurii s-au isprăvit.

— Vai doamne, doamne, ce-o să le dau bieţilor băieţi ?

La tînguielile cucoanei, oalele sîsîie rîzînd, capacele tremură ritmic, săltate uşor de aburi; iar purcelul rumenit sfîrîie în cuptor. Dintr-o oală mare de tuci se aud gemetele fudule ale sarmalelor grase şi leneşe, înfăşurate în mantale de foi de varză, iar într-un castron aşezat în mijlocul plitei, untura clocoteşte cu furie, strîmbînd, îndoind şi dezdoind foile de uscături aruncate în ea.

Dar coana mare mai are şi alte griji. Nu. li s-o fi întîmplat ceva pe drum ? Unde-or. fi dormit ? Nu cumva au alergat şi. Zsiguska, înfierbîntîndu-se, a băut apă rece ? Ar fi timpul să sosească.

— Ascultă, Mărci, puiule, ştii ce m-am gîndit ?

— Ce, coană mare ?

— Ce-ar fi să te urci în clopotniţă şi să vezi dacă nu cumva vin ? Dascălul o să-ţi dea. cheia, dacă-i spui că l-am rugat eu.

Mărci e un băieţaş zdrenţăros, desculţ; vara mai umblă uneori cu vitele, alteori aşteaptă să-i pice cîte ceva de la bucătăria boierească. E bucuros că poate face o treabă; aşa că aleargă, mîncînd pămîntul, spre clopotniţă. Clopotele, e drept, au plecat azi la Roma, după cum îi spusese Tormăsi Joska, ţîrcovnicul, dar, din fericire, clopotniţa n-a plecat cu ele. Mărci o găseşte aşadar cu uşurinţă. Urcînd scările, băiatul se gîndeşte mereu la moartea lui Isus — asta fiindcă e în biserică — dar cum în gîndurile lui se amestecă şi miresmele dulci din bucătărie, ajunge la

concluzia că, poate, Isus n-a murit pentru întreaga omenire, ci mai degrabă pentru studenţii de la Pa- tak. Ajuns sus se miră că clopotele n-au fost trimise totuşi la Roma, şi pentru întîia dată în viaţă îl încearcă îndoiala. Apoi coboară şi se întoarce la coana mare cu ştirea că n-a văzut nici urmă de studenţi; pe drum nu se zăreşte nici un surtucar, doar o ca- leaşcă boierească s-a ivit la cotitură.

Coana mare începe să se tînguie din nou, dar nu apucă să-şi isprăvească vorba şi caleaşca pe care Mărci o zărise din clopotniţă a şi intrat în curte. Şi cine credeţi că sare din ea ? Chiar Zsiga şi Jânos.

— Isuse Hristoase şi maică preacurată, voi sînteţi ? Credeam că-s nişte oameni de vază...

Sărutările şi întrebările nu mai contenesc. „Cînd aţi plecat ? Ieri dimineaţă ? Cum, aţi dormit la alde Dory ? L-am cunoscut cînd eram fată, era un ofiţer fercheş. Va să zică s-a însurat? Păi da, desigur — îşi dă singură răspunsul — dacă ziceţi că are o fată. Şi e frumoasă ? Ei, azi orice femeie e frumoasă, că de, spiţeriile ce treabă au? Va să zică v-a trimis cu trăsura. De treabă om, asta se vede cît de colo ! Dă fuga, Panka, ce stai cu.gura căscată, şi spune-i lui Vi- donka să vadă de vizitiul cel străin. Iar voi intraţi. O să vie îndată şi tatăl vostru. Ce-am spus ? Parcă mi-aş fi pierdut minţile. Uneori îmi închipui într-a- devăr că şi tu, Jânos, eşti copilul meu. Iart-o şi tu pe bătrîna ta mătuşă, nu i-o lua în nume de rău. Dar ce-i cu voi ? Aţi amuţit de nu scoateţi nici o vorbă ? Aşa răspundeţi şi cînd vă întreabă

profesorul ?

— Dar profesorul nu ne pune decît o singură întrebare, mamă dragă.

— Mai grea însă, nu-i aşa, băiatul mamii ? Vai, da tare aţi mai slăbit! Nu-i nimic, ştim noi leacul.

Nu peste mult sosi şi stăpînul casei, membru de onoare al Curţii judecătoreşti în mai multe comi

tate, şi îmbrăţişările, întrebările se pornesc din nou. Apoi vin cunoştinţele, nenea cutare şi mătuşa cutare, pentru a-i vedea în grabă pe cei doi tineri; căci vestea sosirii lor s-a şi răspîndit prin sat. Despre ei se vorbeşte în toate casele cu hornuri ’, pe unde sînt muşcate şi verbine în grădini, adică fete de măritat. Ce Paşte vesel o să fie ! Ce o să se mai stropească [XIX] [XX] 1 Ce petreceri şi dansuri! Şi toate acestea fiindcă au sosit studenţii. Neveste, fete pricepute la încondeiatul ouălor se apucă de treabă ; toate condeiele din sat lucrează de zor.

Ziua e acum destul de lungă ; pe măsură ce eroii noştri nu se mai satură de odăile primitoare ale casei lor, de căldura ocrotitoare a cuibului părintesc, de bucatele nevestei lui Vidonka — adevărate capodopere ale artei culinare — de gustul tutunului de Gâlocs, amintirea colegiului posac se şterge, oraşul Patak cu cetatea bătrînească se pierde în zare, casele şi locuitorii lui se topesc în depărtările .fumurii ale trecutului. Şi li se pare că niciodată n-au părăsit aceste locuri — decît cel mult pentru o jumătate de

XIX Pe acea vreme, în Ungaria, numai nobilii mai înstăriţi aveau vatră cu horn (n.r.).

XX în Ungaria, tinerii umblau în ziua a doua de Paşte pe la familiile cu fete de măritat şi le stropeau cu parfum sau apă de Colonia, primind în schimb ouă încondeiate (n.r.).

oră — că îşi reiau viaţa întreruptă în toamna trecută.

Zsiga iese să vadă grajdurile. Inspectează pe rînd vacile, boii, bivolii, calul lui drag, Fluture. (Acesta îl recunoaşte şi nechează de bucurie.) Iar Jânos cutreieră, visător, grădina, toate colţurile atît de cunoscute. E atît de fericit că poate fi singur ! N-au înflorit încă decît zarzării şi cireşii care se încred în sărutările soarelui şi îşi deschid petalele la întîile lui raze. De cîte ori nu se înşeală, sărmanii ! Ei uită

că mai vin încă cei trei sfinţi haini, pe care iaţna, la plecare, i-a dat jos din căruţă, din care pricină sosesc întotdeauna cu întîrziere, în mai: Servatius, Pongratius şi Bonifatius. E adevărat că şi liliacul e îmbobocit, dar lui puţin îi pasă. între copaci, el e ca o cucoană nefolositoare, un lux ; nu trebuie să rodească ; înflorind, el şi-a făcut datoria, poate pleca. Stejarii uriaşi şi puternici sînt greoi şi cumpăniţi; n-au înmugurit încă, şi continuă să viseze.

Contele Jânos se duce încet, cu sufletul plutind în amintiri, pînă în fundul grădinii, de-a lungul pîrâiaşului şopotitor ce aleargă printre pietricele colorate, trece pe sub vreo patru-cinci punţi şi dă de zidul de piatră care i-ar aţine calea dacă jos n-ar fi nişte gratii prin care se poate strecura în grădina mare din vecini.

Mai ales pîrâiaşul acesta îi e drag contelui Jânos. El îi ducea mesajele dincolo, în grădina vecină, spre care se îndreaptă şi acum, ca întotdeauna... întocmai ca şi gîndurile lui Jânos.

Dar de ce să ne mai ascundem după deget în faţa atîtor oameni deştepţi, cînd e limpede ca lumina zilei că grădina aceea este a lui Horvâth Miklos — a cărui casă se vede lucind albă pe colină, mai bine zis numai un colţ al casei se zăreşte sclipind dintre brazi şi mesteceni — că bătrînul Horvâth are o fată cu numele Piroska, şi că dintre toate fetele din lumea asta mare, contelui Jânos tocmai Piroska îi place mai mult.

Ce-i drept, bătrînul Horvâth este unul din cei mai bogaţi oameni din ţinut, dar cum tatăl său nu fusese decît un cojocar sărac, omul nu era încă primit în lumea nobilimii .feudale. Averea şi-o cîştigase în mod neobişnuit, ruşinos. Cu ajutorul minţii. îndeeb-

şte averile nobiliare se cîştigau cu sabia, sau cu ajutorul unor verighete de logodnă. *Tertium non datur*[1].

Pe scurt, în tinereţea sa Horvath Miklos fusese profesor de chimie la Kassa şi ducea aceeaşi viaţă de om sărac ca şi colegii lui pe care zeii îi urăsc[XXI XXII]. Făcea parte din tagma preoţească, dar îndrăgostindu-se de o fetişcană, a lepădat sutana, părăsind şi profesoratul şi, fiindcă în afară de chimie şi de poezie nu mai ştia nimic altceva, se gîndi în fel şi chip cum să prefacă în bani cunoştinţele lui.

Din poezie n-o să poată, asta-i sfînt. Pildă dureroasă este Csokonay Vitez Mihăly, care pribegeşte în cizme rupte de la un Mecena la altul. Şi stau al dracului de departe unii de alţii aceşti mecenaţi! Dar Csokonay nu are nevastă ; numai plosca lui face pui.

Lui Horvâth Miklos, însă, frumoasa lui nevastă îi dărui nu peste mult două fete gemene. Era limpede că trebuia să găsească un mijloc de cîştig — şi anume nu cu ajutorul artei poetice, ci al chimiei. Tocmai pe vremea aceea moştenind de la tatăl său — era singurul copil — vreo şase mii de florini, îi trecu prin .cap să se apuce de fiert rachiu. Dar fiindcă rachiul de rînd e foarte ieftin, deoarece numai ţăranii îl beau, omul născoci altceva. Băgase de seamă că la zile mari, la nuntă sau la botez, sătenii îndulcesc rachiul cu miere, aşa că nici muieretul nu se dă în lături să tragă cîte o gură din el. Ei, trebuie prin urmare să fabrice şi pentru boierime un astfel de rachiu, căci boierii au parale, pot plăti bine.

Să aibă culoarea trandafirului, la gust să se ia la întrecere cu zahărul, dar să fie iute şi aromat, şi, în

---

XXI O a treia posibilitate nu există (în lb. latină, în original n.r).

XXII Aluzie la dictonul latin : *Quem dii Oderunt, pedagogutn fece^ runt,* adică : Pe omul pe care îl urăsc, zeii îl fac dascăl (n.r.).

sfîrşit, să se simtă şi chimenul, deoarece ungurului îi place aşa ceva. Deci facă-se voia lui.

Astfel a izbutit să prepare, după multe încercări şi cu mare meşteşug, *rachiul de trandafiri*. Şi-a cumpărat cazane, şi-a comandat de la Viena o maşină de distilat spirt (tocmai atunci se inventase) şi se apucă să fabrice în cantităţi mari băutura nouă, neobişnuită.

Vecinii, rudele, clătinau din cap :

— Ai înnebunit ? Crezi că o să ţi-1 cumpere cineva ? Ştii ce greu se urneşte ungurul. Nu zic, ideea nu e rea şi nici băutura nu e de lepădat, dar unde sînt cumpărătorii ?

Horvâth rîdea şiret:

— în cimitire.

Lumea credea că a înnebunit de-a binelea, cu toate că omul nu era lipsit de iscusinţă şi, cînd văzu că afacerea nu merge, împînzi nordul Ungariei cu misiţi care nu aveau altceva de făcut decît să afle de pe la preoţi cînd şi unde a murit vreun nobil bogat, lă- sînd o avere mare în urma lui.

Misiţii se întoarseră cu listele, iar domnul Horvâth se apucă şi încărcă vreo cîteva chervane, trimiţînd cîte un butoiaş de rachiu la adresa fiecărui boier. Oamenii opreau carele în faţa castelelor îndoliate, rostogoleau butoiul în curte, spunînd că a fost comandat de răposatul încă de pe cînd ei, misiţii, trecuseră pe acolo.

Moştenitorii se mirau sau nu se mirau de loc şi îi lămureau pe negustori că între timp stăpînul castelului a murit, dar dacă s-a întîmplat' să fie aşa, decît să ajungă pe la tribunale, treacă de la ei, primesc butoiul, măcar că, la drept vorbind, habar n-au ce o fi înăuntru.

— Ei, n-o să vă pară rău.

Şi într-adevăr nu le părea rău.

Aşa se face alişverişul, mai mult cu sila decît de bună voie. Intorcîndu-se cu carele goale, misiţii treceau în listele lor noi cumpărători. Providenţa era consecventă cel puţin într-o privinţă: coasa morţii îi dobora necontenit pe boierii mari, nu ca ghilotina de la Paris care dăduse o singură dată iama prin ei. Listele se umplură din nou şi carele lui Horvâth plecară iar la drum, din ce în ce. mai numeroase şi tot mai departe, pînă în inima pustei maghiare, pînă dincolo de Dunăre, aproape de Zagreb, şi chiar mai departe. Doar şi bunilor croaţi le place băuturica aleasă şi, din fericire, mai mor şi ei.

În zece-cincisprezece ani, cazartele lui Horvâth sporiră atît de mult încît, în curtea mare, focul ardea neîntrerupt, de dimineaţă pînă seara şi căldările clocoteau necontenit, iar banii se îngrămădeau şi mai avan. Omul nici nu mai ştia ce să facă cu ei. Cînd împăratul Francisc făcu apel la dărnicia comitatelor şi a marilor boieri, rugîndu-i să contribuie la cheltuielile pricinuite de războiul dus împotriva Franţei, Horvâth Miklos singur trimise în dar la Viena atîţia boi cîţi trimisese tot comitatul Satu Mare. Iar despre comitatul Satu Mare ştim că trimisese o mie de capete, după cum glăsuieşte un stihuitor al vremii:

Cu-o mie de boi cinstit-a Satu -Mare pe-mpărat, Dampăratul unul singur Satului Mare i-a dat.

Trebuie ştiut că în anul acela împăratul numise un nou comite la Satu Mare.

Dar maiestatea-sa dădu mai multă cinstire lui Horvâth decît comitatului Satu Mare, fiindcă îi conferi titlul de nobil cu predicatul „szilvâsi" *. (Iată în-

[1] Adică ,,prunarul", poreclă dată în Ungaria feudală unei anumite categorii din mica nobilime (n.r.).

tîia minciună, de vreme ce Horvâth nu fabrica rachiu de prune.)

Deîndată ce se văzu înnobilat, Horvăth se lăsă de fabricat rachiu (ce nu se cuvine nu se cuvine) şi, cumpărînd cîteva moşii de la conţii Czobor, nişte risipitori fără pereche, se aşează cu fetele lui aici în sat.

Astfel a ajuns bătrînul nobil şi bogat; însă, cu toată bogăţia lui, era dispreţuit de domnii cei mari. Chiar şi de ceilalţi Horvâth. Horvâth de Bibit, Horvăth de Felsobogâcs, Horvâth de Oradea, Horvâth-Petricsevics şi Horvâth-Vixit nu-i răspunseseră la vizitele lui frăţeşti, nu pentru că fabricase rachiu, ci pentru că îl aruncase pe piaţă prin şiretlicuri şi viclenii, punîndu-1 în cîrca morţilor — asta, ce-i drept numai la început, căci mai tîrziu afacerea mergea strună şi fără aceste tertipuri.

Nu veneau să-l vadă decît nobilii mai mărunţi, aşanumiţii „nobili cu mintean", dar şi pe aceştia îi supăra luxul din casa lui şi uneori îi trînteau cîte o observaţie usturătoare de care, de altfel cu firea lui nepăsătoare, Horvâth nu se prea sinchisea.

—■ Ei, nu-i nimic, piftia şi patalamaua de nobleţe n-au nevoie de multă vreme pentru a se închega.

Totuşi, ce-i drept e drept, omul avea ceva din apucăturile parvenitului, îngîmfarea aceea de care arareori se poate lepăda un *self-made-man*

Nu este bunăoară o adevărată gogomănie că şi-a transformat casa într-o cetăţuie medievală ? Fandoseala asta, chiar dacă n-ar fi dezgustătoare, e de-a dreptul primejdioasă, de la Robespierre şi Marat încoace.

De altfel poate să-şi tot zidească turnuri din mar-, mură, să le acopere cu plăci de argint, că tot nu va izbuti să le dea patina autenticităţii. Uitaţi-vă în

[1] Om care îşi face o situaţie prin propriile lui puteri (în lb. engleză, în original — n.r.).

schimb la casa Bernâth : n-are nici un fel de podoabă, înafară de cele patru coloane din faţă, dar e nepreţuită prin faptul că într-una din camerele din colţ a dormit o noapte, venind de la Kapos, Râkoczi Ferenc cu nevastă-sa.

Ba a uitat acolo şi o lădiţă poleită, bătută în aramă. în asemenea lădiţe îşi ţineau odinioară boierii mari banii, în timpul călătoriilor. Dar în lădiţa aceasta nu erau bani; dimineaţa, cînd împachetaseră, cameristele principesei uitaseră să aşeze înăuntru corsetul *. („Păcat de pîinea pe care o mîncau !“) E o adevărată minune că o putea cuprinde la mijloc ! Ei, aşa casă să zidească domnul Horvâth, în care nevasta principelui să-şi uite corsetul. Vezi bine că tocmai asta nu se poate.

Dar ce-i păsa lui Horvâth de toate acestea, ? Se complăcea în rolul de magnat; făcea exact ca cimpanzeul lui Dory de la Roszke, care văzînd că cizmarul ia măsura picioruşului graţios al domnişoarei Mariska, a întins şi el laba. Horvâth ridicase un bastion, ba a făcut şi un pod mobil la castel, iar cînd era acasă, steagul cu stemă — un cap de bou (va să zică l-a răsplătit cum se cuvenea împăratul : un cap de bou pentru o mie de boi) fîlfîia pe vîrful turpului. Dar şi în privinţa asta, stema familiei Bernâth era mult mai frumoasă : un picior străpuns de o sabie pe un fond albastru...

Cînd se aşeza la masă, un om de la curte se suia în turnul castelului şi suna de trei ori din corn, astfel că auzind aceste sunete prosteşti tot satul să poată spune: „Iacă, la alde Horvâth s-a şi servit supa“. Cu cît e mai distins însă clinchetul argintăriei vechi de două sute de ani şi al porţelanului bătrîn de o sută de ani din casa lui Bernâth !

[1] Cele două relicve sînt astăzi în posesia lui Bernâth Dezsld,. fiul

lui Bernâth Zsigmond (n.a.).

[1] Om care îşi face o situaţie prin propriile lui puteri (în lb. engleză, în original — n.r.).

Acest Horvâth era un amestec de profesor de pe timpuri şi de castelan copiat din poveşti. Toată lumea îl găsea foarte caraghios. Cînd te gîndeşti cum şi-a măritat fata cea mai mare, îţi vine să mori de rîs, nu altceva';» Era o fată frumoasă, voinică, leit împărăteasa Maria Tereza. îi mersese vestea în lung şi-n lat de fată bogată ce era şi pretendenţii alergau din toate părţile ca bondarii la miere. Toată lumea era curioasă să vadă cine va dobîndi mina „Rozaliei rachieriţa" (aceasta era porecla ei în lumea „nobilă").

Fudulul parvenit declară că nu dă două parale pe ranguri, pe origine şi averi, iar fata nu şi-o mărită decît după un om deştept care va şti să dezlege trei întrebări pe care i le va pune el. Bătrînul maimuţoi aflase pesemne, din basme, că Făt Frumos trebuia să taie cu sabia trei mere de aur înainte de a dobîndi fata împăratului.

A şi venit un tînăr de la Viena, unul mintos nevoie mare, care a cerut-o de nevastă. Se spunea că are un viitor grozav, că s-ar putea să ajungă chiar cancelar. Asemenea zvonuri se răspîndiseră înainte de sosirea lui.

Ei bine, Horvâth a ascultat cu blîndeţe cererea tînărului, l-a oprit la masă, făgăauindu-i să-i dea răspunsul după prînz. în timpul mesei au discutat despre tot felul de lucruri fără nici o legătură cu scopul vizitei. Horvâth îi povesti tînărului vienez că fusese şi el de cîteva ori în oraşul imperial şi că trăgea întotdeauna la ,,Matschaker-Hoff“. Plecînd de la acest amănunt, începu să-i povestească de unde se trage denumirea de ,,Matschaker-Hoff“.

— Păi — explică bătrînul — denumirea aceasta îşi are originea în faptul că atunci cînd au început săpăturile pentru temelia hotelului, s-a găsit îngropată adînc în pămînt, o ladă de tinichea. Oamenii au săpat, au săpat mereu, au scos lada, au deschis-o şi ce

crezi că au găsit în ea ? O grămadă de „matschake»“ de diferite mărimi. De aici se trage numele hotelului, tinere.

Tînărul făcu o mutră foarte atentă şi păru foarte •mulţumit că a aflat pricina. Dar nu remarcă nimic. „Iată o anecdotă id.ioată — îşi spunea el cu nerăbdare — să vedem ce urmează."

Anecdota era într-adevăr idioată şi nu era nouă nici pe atunci, dar Horvâth se arătă de îndată cît Se poate de rece faţă de el, iar după masă îi declară că-i pare foarte rău, dar fata e prea tînără încă, nu e de măritat.

— A, domnul meu — se întristă tînărul — acesta nu e decît un pretext, trebuie s-o recunoaşteţi. Simt că am avut ghinionul să vă nemulţumesc cu ceva. Spuneţi-mi sincer.

Horvâth îl apucă de nasturele de la haină, un obicei negustoresc cînd vorbea mai intim cu cineva.

— Uite ce este, tinere: dumneata n-o să ajungi niciodată ceea ce îmi închipuiam eu. Dumneata n-ai o adevărată sete de învăţătură, dar îţi dai în schimb aere. Aşa că nu-ţi prevăd un viitor strălucit.

— Dar, domnule, cum puteţi să spuneţi aşa ceva, dintr-o dată ?

— Cum ? Păi ştii dumneata, tinere, ce e acel „matk schaker" ? Văd că roşeşti. Nu ştii ! Dar n-ai de ce să roşeşti, căci uite, nici eu nu ştiu. Deosebirea între noi este doar atît: că eu aş fi întrebat, fiindcă atunci cînd nu ştiu ceva, întreb şi nu fac o mutră ca şi cum aş şti.

Ce să mai lungim vorba ? Tînărul s-a întors fără nevastă la Viena, dar cel puţin a învăţat o anecdotă.

Povestea aceasta e adevărată ; o ştiau toate babele -din ţinut şi se găseşte şi în însemnările lui Kazinczy Ferenc [XXIII].

XXIII *Kazinczy Ferenc* (1759 -1831), scriitor şi publicist maghiar (n.r.).

Al doilea pretendent fusese un mare antreprenor din Brno. Ca orice om de afaceri, antreprenorul nu ascundea că urmărea şi un scop secundar : cu zestrea Râzsikăi voia să-şi extindă întreprinderea în toată Europa centrală.

Bătrînului îi plăcu vorba deschisă şi cu firea lui de mucalit îi răspunse tînărului:

— Foarte bine, foarte bine, aş fi bucuros să-mi văd fata măritată cu un antreprenor, fiindcă şi eu am fost antreprenor, dar poate ai auzit şi dumneata că, într-o măsură oarecare, eu sînt nebun. Nu protesta, te rog ; ştiu că ţi s-a spus acest lucru şi lumea are dreptate : sînt nebun într-adevăr. Dar nebunia mea nu e primejdioasă, aşa că n-ai de ce te teme. E o idee fixă, nimic altceva. Anume, eu am obiceiul să pun o întrebare tînărului care-i face fie-mii onoarea de a o cere în căsătorie. De răspunsul pe care mi-1 dă atîrnă restul. Ştiu că e o nebunie, o ţicneală, dar n-am ce face.

— Da, am auzit de aşa ceva.

— Ei, atunci să-mi răspunzi la următoarea întrebare : dacă de la Bratislava plează zilnic două poştalioane la Braşov şi tot atîtea de la Braşov la Bratislava, cîte poştalioane întîlneşti pe drumul pe care-1 faci de la Bratislava pînă la Braşov, admiţînd că drumul durează zece zile.

— Douăzeci.

— Ia gîndeşte-te bine, tinere, nu-s douăzeci.

— Atunci întrebarea are vreun clenci.

— Te asigur că nu are nici unul.

— în cazul acesta nu încape îndoială că sînt douăzeci sau mai bine zis, fiindcă al douăzecilea a sosit la Bratislava tocmai în momentul cînd eu plec de acolo, în drum se găsesc nouăsprezece poştalioane. Nu-i aşa ?

— Nu şi nu. îmi pare foarte râu, prietene.

*— Daţi-mi voie să socotesc liniştit în odaia mep.

— Poftim, răspunse cu un zîmbet ironic bătrînul.

Antreprenorul de la Brno socoti toată ziua, socoiti ca un nebun, umplu vreo zece coli de hîrtie, sudoarea îi curgea şiroaie pe frunte, dar n-a putut s-o scoată la capăt. Ajungea mereu la alte rezultate. In cele din urmă ceru un coş de fasole de la bucătărie şi înşiră pe masă trăsurile de pe linia Bratislava-Bra- şov, dar nu izbuti decît să se încurce şi mai tare.

Cînd văzu că n-a ajuns la nici un rezultat, Horvâth îl scăpă din chinurile bîjbîielii.

— Ei, n-o să fii un bun antreprenor, fiindcă nu vezi înlănţuirea lucrurilor nici chiar în a doua etapă. Pe linia Bratislava-Braşov se găsesc şi- trăsurile plecate cu zece zile înainte şi cele plecate mai tîrziu. Astfel că pe drumul de la Bratislava la Braşov vor fi patruzeci de trăsuri. Iar cît priveşte drumul dumitale de acum, pe acesta, nu te supăra, nu se găseşte decît un singur lucru : refuzul.

Cam astfel de manii avea numitul Horvâth şi lumea începuse să creadă că din pricina ţicnelilor lui n-o să-şi mai poată mărita fata. Dar iată că într-o bună zi îşi făcu apariţia la conac un chipeş ofiţer de husari. Se numea Bezeredi, venea de dincolo de Dunăre şi era cunoscut de toată lumea ca un prost fără pereche. Prietenii rîdeau de el. Ce o să se mai păcălească, mamă, mamă... Vezi bine, bietul Bezeredi nu ştia ce-l aşteaptă.

Şi iată că, spre uimirea tuturor, omul dezlegă cele trei întrebări pe care i le pusese Horvâth şi dobîndi mîna „fetei de împărat'[1]. Acum era rîndul prietenilor ironici să dezlege taina : cum de izbutise Bezeredi să învingă şiretenia bătrînului ? Nimeni n-a ghicit fireşte.

Cu toate că, în fond, era un lucru cît se poate de simplu. Căpitanul avea nişte mustăţi lungi, de toată

frumuseţea. Şi mustaţa lungă ajunge mai departe decît mintea lungă. Mustaţa lungă îi plăcu grozav Rozsikăi, iar fata cunoştea toate ghicitorile lui taicăsău, aşa că îl învăţase din timp pe căpitan.

După Rozsika veni rîndul surorii gemene, Katica. Bătrînul născoci întrebări şi mai sucite pentru pretendenţi, dar nu avu noroc cu ele. Căci pe unde a călcat un căpitan, nimeresc şi locotenenţii. Locotenentul însă nu e un pretendent serios — ar fi o lipsă de modestie să se prezinte ca atare — el preferă să umble pe căi lăturalnice. într-o frumoasă noapte locotenentul Langwitz Pâi o răpi aşadar fără multă vorbă pe Horvâth Katalin; a economisit cel puţin întrebările sucite. E adevărat că altceva n-a prea economisit cît a trăit.

Capitolul VI

A TREIA FATA

Ultima lovitură l-a doborît de tot pe Horvâth. Amărît, s-a hotărît să-şi crească ultima odraslă, cea mai frumoasă fată ce s-a văzut vreodată în acest ţinut, închisă în castel, ascunzînd-o de ochii bărbaţilor, ca pe o tînără cadînă. Pe vremea aceea Piroska purta rochie scurtă şi credea că întreaga lume se reduce la curtea şi grădina lor, la dulăul danez, la pisica de Angora, la cei doi mieluşei cu panglică şi la cele cîteva acoperişuri ale caselor din vecinătate.

Metoda aceasta de educaţie a avut drept rezultat că fata n-a auzit cuvinte urîte, n-a avut tovarăşe de joacă şi nici n-a învăţat să flirteze de cînd era de o şchioapă. Dar cînd trupul a văzut că sufletul nu e lăsat să se dezvolte în voie, ce şi-a zis ? Da’ eu de

ce să mă grăbesc ? Şi a rămas pe loc. Şi ce trup minunat era ! Cea mai încîntătoare faţă ce se poate închipui, o frunte nobil boltită, pe care era întipărit nimbul nevinovăţiei. Ochii, blînzi şi albaştri, părul ca inul, strîns cu un cerc de aur ca să nu-i cadă pe frunte. Dar statura, ca un lujer ! Doamne, cum o să fie cînd îşi va strînge mijlocul cu o cingătoare adevărată ! Căci deocamdată nu poartă decît un brîu gros. Dar ce bine-i stă şi ăsta ! O să poarte ea şi cingătoare care nu va fi nici ţesută, nici brodată, ci din aur curat, căci, pesemne, alde Horvâth o creşte chiar pentru un fecior de împărat.

Văzînd-o cam prizărită, Horvâth începu să tremure de frică, mai cu seamă că de la un timp încoace numele ei era un adevărat *lucus a non lucendo*'. Piroska *a* devenit albă. Urechile îi erau transparente, iar pe faţă îi puteai număra vinele şi pe sub ochi i se iviră cearcăne.

— Trebuie să-l aduc pe Medve, n-am încotro.

Şi îl chemă într-adevăr pe răposatul. Doctorul, dumnezeu să-1 ierte, a venit de îndată şi, după obiceiul lui sucit, Horvâth a început să-1 descoase :

— Ghici de ce te-am chemat ?

— Păi pentru că o fi vreun bolnav în casă, i-a răspuns bătrînul Medve.

— Se poate, se poate, dar trebuie să ghiceşti cine-i, de-aia eşti doctor.

Bătrînul Medve s-a înfuriat de-a binelea :

— Ce ? Dumneata vrei să mă pui şi pe mine să-ţi dezleg şarade ? Află că dumneata eşti bolnavul. Eşti nebun, asta e !

Bătrînul medic ştia să fie foarte brutal.

[1] *Lucus* (luminiş) nu are nimic comun cu *lucendo* (de la vb. *luceo* — a lumina). Aplicat aici : Fata se numeşte Piroska (roşie), deşi e palidă (n.r.).

— Ei, ei, nu te supăra pentru atîta lucru. Nu-mi place cum arată Piroska ; e palidă, slabă, plăpîndă din cale afară, nu se dezvoltă. Aş vrea să ştiu ce are.

— Asta dumneata poţi s-o ştii mai bine. Ce face toată ziua ?

Horvâth îi înşiră programul zilnic: se scoală la ora cutare, apoi citeşte, apoi cîntă la pian, după aceea se aşează la masă, după masă se apucă din nou de citit, mai tîrziu brodează, în sfîrşit se aşează la cină, iar după cină i se spun poveşti pînă cînd adoarme.

— Ei, mi-ai spus chiar dumneata ce boală are. Din fericire există un leac.

— Ah, domnule doctor, să-ţi ajute dumnezeu...

— Lasă-1 pe dumnezeu în pace — îl întrerupse medicul — dumneata să taci ! Domnişoara va fi roşie ca un trandafir, dar trebuie să se ţie de ce-i voi prescrie eu. Altfel se prăpădeşte.

— Poftiţi, domnule doctor, bîlbîi tatăl speriat.

— Cum se numeşte pădurea de colo, care se vede din geam ?

— Bernyes.

— A cui este ?

— A mea.

— Ei bine, domnişoara se va duce zi de zi, timp de o sută de zile, în această pădure. Dumneata ai să-i cumperi o secure mică şi domnişoara va tăia în fiecare zi un mesteacăn de grosimea braţului meu ; pe urmă lemnele tăiate le va căra şi le va aşeza grămadă în poiană. Cînd va isprăvi de cărat ultimul copac, va fi roşie, asemenea celui mai frumos trandafir.

— Cb spui, domnule doctor ? strigă Horvâth uluit. Aşa ceva nu se poate. S-o pun eu pe copila asta firavă să taie lemne ca un ziler? Vorbeşti serios? Nu, nu vreau s-o las să iasă dintre aceste ziduri. Nu

vreau să fie văzută de ochi de bărbat. M-am jurat. Celelalte fete mi le-au furat. Pe asta, care-i cea mai frumoasă, nu vreau s-o scap. Vreau să-mi rămînă mie.

Doctorul Medve dădu din umeri.

— Fă cum vrei. Un lucru însă trebuie să-ţi spun : fata dumitale are nevoie sau de cei o sută de mesteceni tineri, sau de un singur nuc bătrîn din care să-i faci sicriul.

Fostul răchier nu mai avu ce să răspundă, se dădu bătut, şi astfel frumoasa copilă scăpă din captivitate şi începu să iasă în fiecare zi, pe jos, cu un toporaş poleit în mînă, la Bernyes, unde trebuia să taie de fiecare dată un mesteacăn tinerel. Era însoţită de obicei de tatăl ei şi cîteodată de guvernantă.

într-o zi — tocmai cînd se întfmplase să iasă cu guvernanta (şăgalnicul Amor pune la cale asemenea întîmplări) cei doi şcolari, Bernâth Zsiga şi Buttler Jânos, pe atunci elevi în cursul inferior, se simţiră îndemnaţi de a se duce la pădure pentru a cotrobăi în nişte cuiburi de pasăre de care le vorbise cîte-n soare şi-n lună un ciobănaş. Pădurea, ce-i drept, nu era a lor, dar tocmai de aceea făcea să-şi încerce curajul.

Fetiţa izbea cu toporul copăcelul pe care trebuia să-1 doboare în ziua aceea şi cînd se oprea să se odihnească puţin, se gîndea dacă nu-1 doare. Cum să nu-1 doară pe bietul copăcel cu scoarţă albă, cînd uneori lasă chiar un fel de sevă care nu poate fi decît singe sau lacrimi. în tot acest timp guvernanta culegea flori pentru fetiţă sau mai bine zis pentru ea însăşi, căci era o nemţoaică sentimentală, cu nas mare, picioare mari şi cu nişte ciolane care ar fi putut face din ea o mamă ideală a unor „lungani" din faimoasa

colecţie a tatălui lui Frederic cel Mare [XXIV]. Cîndva Goethe îi făcuse curte maică-si şi, hm, cine ştie... Această mică legendă familială o ameţise pe domnişoara Frida, purtînd-o cu mult avînt spre romantism şi poate că tocmai romantismul de care spuneam o îndemna să hoinărească după flori. Culese o brîn- duşă liliachie, apoi nişte dediţei albăstrui, cîteva gălbenele şi tot umblînd din floare-n floare se rătăci atît de departe, încît cînd Piroska, zărind pe cei doi băieţi în port orăşenesc ce se apropiau printre copaci, începu s-o strige, îngrozită, biata Frida nu. auzi nimic.

A fost o scenă într-adevăr înfricoşătoare. O scenă Oare nu se poate uita. Cu faţa îmbujorată, Piroska ciocănea copacul, fruntea îi era îmbrobonată de sudoare.

Cei doi băieţi care rătăciseră drumul îşi făcuseră următoarea socoteală :

— Să mergem spre tăietorul de lemne. El ne va scoate din pădure.

Buttler avea un gologan de aramă în buzunar ; pe acesta aveau de gînd să-1 dea tăietorului, ca să aibă omul de-un ciocan de rachiu.

XXIV *Frederic 11 cel Mare* (1712—1486), rege al Prusiei ; tatăl lui recruta în corpul de gardă numai soldaţi de o înălţime neobişnuită (n.r.).

Ajungînd acolo rămaseră uimiţi. Ce apariţie minunată fetiţa aceea zveltă şi fermecătoare, cu toporul în mînă, un crin splendid mlădiindu-se ca un arc !

Contele Jânos încremenise. Era ceva mai mare decît Zsiga şi citise cîte ceva despre nimfele din pădure. Şi fără îndoială că numai nimfele puteau avea topoare lucitoare, ca acela.

La foşnetul frunzelor, fata tresări iar cînd crengile fură date la o parte, ea strigă speriată, scăpînd toporul din mînă :

— Frida, Frida !

Ar fi vrut s-o rupă la fugă, dar parcă era ţintuită locului.

Primul care înţelese situaţia fu Zsiga.

— Nu te teme, domnişoară — îi spuse cu blîndeţe — doar nu-ţi facem nimic. (Şi se îndreptă spre ea.) Ei, nu-ţi întoarce capul. De ce tremuri ? Hai să-ţi dau ceva. Uite, ouă de pasăre.

Curiozitatea de copil învinse. Piroska îşi întoarse privirea spre el. Bernâth Zsiga ţinea în mînă cinci ouă mici, puţin roşcate, frumoase ca marmura stropită — nu, nu pot să spun cît erau de frumoase.

Piroska zîmbi, dar nu îndrăzni să se atingă de ouă.

— Ei, ia-1 ! şi îi întinse unul.

— Mi-1 dai într-adevăr ?

— Sigur. E tocmai bine, căci altfel nu le-am putea împărţi cu prietenul meu, dar aşa avem fiecare cîte două ; ce zici, vericule ? se întoarse către Jânos. îşi îndreptă şi Piroska privirile spre Jânos, care, roşind pînă la sfîrcurile urechilor, răspunse încurcat:

— Cît mă priveşte, eu îi cedez domnişoarei partea mea întreagă, dacă-i face plăcere.

Avea o voce atît de blîndă, atît de caldă. Inima fetiţei se umplu de recunoştinţă.

— Nu, nu, pentru nimic în lume.

Glasul ei răsuna ca un ciripit printre copaci şi din frunziş păsările îi răspundeau cu triluri vesele. Şi cîte păsări erau acolo ! Piroska nu mai pricepea de loc cum de i-a putut fi teamă cînd erau atîtea păsări în pădure.

— Dumneata eşti domnişoara Horvâth, nu-i aşa ? întrebă ştrengăreşte Zsiga. Dumneata eşti frumuseţea aceea vestită peste ţări şi mări ?

— Eu sînt, răspunse fata.

Era atît de neştiutoare, încît nici măcar nu roşi: nu făcu altceva decît să încuviinţeze.

— Am auzit dsspre dumneata. Ne-a voi'bit mult nevasta unui argat care a slujit la curtea dumnea-voastră. Dar femeia ne povestea că te ţin sub sticlă. Ştii, ca pe insecte în muzeul de la Patak. îmi închi-puiam totdeauna că stai ţintuită cu un ac cu gămălie sub sticlă. (Zicînd acestea, începu să rîdă, şmecherul.) De aceea ne-am şi speriat, eu şi prietenul meu, cînd te-am zărit aici. Credeam că eşti o zînă care taie lemne. Dar de ce-i fi tăind dumneata copacii ?

— Fiindcă aşa mi-a poruncit tata.

— Ciudat om tatăl dumitale !

Intre timp se apropie şi Jănos şi-o întrebă :

— Şi merge greu, nu-i aşa ?

Piroska zîmbi trist.

— Foarte greu. Fiindcă nu numai că trebuie să le tai, dar trebuie să le şi car pînă colo.

Şi arătă cu mîna spre stînga, spre o poieniţă unde zăceau vreo zece-cincisprezece mesteceni tineri cu frunzişul veşted.

Contele Jânos citise cîndva o poveste despre un astfel de tată fără inimă, care avea un castel aievea ca al lui Horvâth !

— Cred că nu trebuie să tai toată pădurea, nu ? o întrebă Jânos, care-i arăta mult interes.

Totuşi, fata îl privea mereu pe Zsiga, chiar cînd îi răspundea lui Jânos, deşi, cu faţa lui fragedă şi tran-dafirie, cu ochii mari şi visători, Jânos era mai fru-mos. Bărbia-i era încă netedă, ca a fetelor, numai pe deasupra buzelor începea să-i mijească mustaţa.

— O, nu, răspunse Piroska rîzînd, în timp ce se apleca să-şi ridice toporul. Trebuie să tai doar o sută şi-apoi am scăpat.

Făcînd încă doi-trei paşi, Jânos se apropie şi mai mult de ea.

— Lasă-mă să tai eu copăcelul de azi în locul du-mitale. Dă-mi, te rog, toporul.

Piroska clipi din ochi în semn de încuviinţare.

Întinzîndu-şi mîna după secure, Jânos îi atinse degetele, dar fata şi le smuci, ca şi cum s-ar fi atins de jar.

Parcă altfel sunau acum loviturile de topor ! Lemnul pîrîia, trosnea, răsuna, vuia şi începea să crape. Şi cum i se potrivea toporul în mînă ! De, dacă era băiat! Şi ce băiat frumos ! Nu-1 trecură năduşelile, nu roşi; lovea cu uşurinţă în copăcel, de parcă n-ar fi vrut decît să-1 scuture de praf. Doamne, da' puternic mai e ! O lovitură, încă una, şi cu un vîjîit surd copăcelul se aşternu pe pajişte. Ce repede ! A fost într-adevăr o joacă.

Apoi îl apucară amîndoi, nu cum făcea Piroska, tîrîndu-1, ci săltîndu-1 în aer, ţinîndu-1 unul de trunchi, celălalt de crengi şi ducîndu-1 în fugă la grămadă, unde îl trîntiră lîngă mestecenii care fuseseră dobo- rîţi, aşa cum aveau să fie doborîţi şi ceilalţi pînă se va împlini numărul de o sută, şi asta pentru ca un nuc bătrîn să rămînă în picioare : nucul din care s-ar fi cioplit sicriul... Există aşadar şi în viaţa copacilor asemenea nedreptăţi fără nici o noimă !

Terminînd, cei doi şcolari îşi luară rămas bun de la domnişoara căreia aproape că-i părea rău că pleacă.

— Va să zică nu sînteţi tîlhari ? întrebă ea blind şi prietenos, dar cu oarecare mirare.

— Cum ? Ai crezut aşa ceva ?

— Da, fiindcă mereu m-au speriat acasă că în pădure sînt tîlhari.

— Se prea poate să fie, domnişoară — răspunse micul Zsiga, jignit — ba e chiar adevărat că sînt, dar aceia arată altfel. într-un cuvînt noi nu sîntem tîlhari. Eu sînt Bernâth Zsiga, din clasa de sintaxă, iar prietenul meu, contele Buttler Jânos, e la clasa de retorică a şcolii din Patak.

— Ce păcat! răspunse cu naivitate fata.

Buttler zîmbi-.

— Ai fi vrut să fim mai degrabă tîlhari ?

— Da — zise fata, coborîndu-şi ochii în pămînt — fiindcă atunci nu mi-ar mai fi frică de tîlhari.

Cînd guvernanta se întoarse, legănîndu-şi braţele pline de flori şi cu o cunună pe cap, nu mai era nici urmă de şcolari.

— Ia te uită, ai tăiat lemnul şi l-ai şi dus la loc. Bravo ! Te întăreşti văzînd cu ochii, draga mea. Cum o să se bucure tatăl tău !

Piroska era cît pe ce să-i povestească întîmplarea cu şcolarii (a fost doar un eveniment neobişnuit în viaţa ei), dar mirarea guvernantei îi făcu plăcere. în afară de asta se gîndea că şi taică-său se va bucura, ceea ce era iarăşi bine. Las' să aibă şi el o mulţumire, bietul! Aşa că mai bine să nu vorbească. Cine ştie dacă, vorbindu-i Fridei de cei doi şcolari, ea n-ar ghici totul şi nu i-ar spune, ironic : „Aha, va să zică aşa stăm, domnişoară ? Dumneata îţi faci datoria cu mîna altora... Dar din fericire mai sînt încă copaci pe aici. Ia poftim şi taie-1 pe cel ce urmează la rînd !“

Piroska nu pomeni aşadar nimic despre cele întîmplate, nici în pădure, nici acasă, iar spre seară făcu o plimbare pînă în fundul parcului, care se întindea pe treizeci de pogoane şi era despărţit de grădina lui Bernâth printr-un zid dărăpănat. Se gîndea : „Dincolo de zid stau băieţii, ce n-aş da să pot vedea ce fac !“ Ouăle mici pe care le căpătase de la ei le vîrîse, în mare taină, în pămînt, crezînd că- puii de pasăre vor răsări din ele întocmai cum mixandrele răsar din boabele mărunte de sămînţă.

Restul săptămînii s-a scurs ca de obicei monoton. Piroska mergea după masă la pădure, însoţită cînd de tatăl său, cînd de guvernantă. Uneori se duceau toţi trei împreună. Fata se înzdrăvenea, se întărea văzînd cu ochii, cearcănele de sub ochi dispăruseră,

iar faţa-i albă începu să capete o roşeaţă gingaşă, abia vizibilă. Bătrînul Horvâth repeta într-una, de încîntat ce era : „Ehei, nu e prost doctorul Medve, îşi cunoaşte meseria. Piroska se face roşie ca un trandafir."

Ţinea cu încăpăţînare la ciudata reţetă a doctorului, ba pe zi ce trecea alegea copaci tot mai groşi pentru fie-sa : „Las' să asude, să obosească, sănătatea e şi ea un capital: e bine să adune cît mai mult din el."

Aştepta cu nerăbdare s-o vadă mai roşie, mai fragedă, mai vioaie şi puternică. într-o zi, neavînd ce face, se apucă să numere copacii tăiaţi din poiană. Erau treizeci şi patru. „Va să zică mai trebuie să taie şaizeci şi şase. Hm, ce minunată e ştiinţa ! Cine ar crede că din copacii aceştia albi se pot scoate sulemeneli roşii pentru faţa omenească."

— Totuşi treizeci şi patru de copaci... murmură. Cum se poate ? Să fi trecut atîta vreme de cînd ara început ? Mi se pare cam mult. Domnişoară — se adresă răstit guvernantei — cînd aţi început tratamentul ?

— Exact acum o lună.

— Ei, drăcia dracului, luni cu treizeci şi patru de zile nu prea sînt în calendar ! E imposibil, domnişoară.

— Ştiu sigur.

începură să numere zilele de cînd fusese medicul pe la el şi ieşi la iveală că erau exact treizeci de zile. Dar în grămadă se aflau treizeci şi patru de copaci tăiaţi.

— Cum se poate, draga tatii ?

— Nu ştiu, tăticule.

— N-ai tăiat uneori cîte doi ?
— Vai, tăticule, şi unul îmi era prea mult.

— Poate că au trecut pe aici nişte hoţi de lemne, sau nişte babe care adună vreascuri, îşi dădu cu părerea domnişoara Frida.

— Eh, prostii! Hoţii de lemne ar duce lemnele tăiate. Sau, mai degrabă, nici n-ar sta să le taie, ci ar lua din grămadă. Dacă ar fi mai puţin de treizeci, aş înţelege, dar aşa, e într-adevăr o enigmă. O enigmă de nepătruns. Tu nu bănuieşti nimic, copila mea ?

— Nu, tăticule.

— Dacă aş fi superstiţios, ar trebui să cred că vreo zînă capricioasă şi-a pus în gînd să-ţi sară-n ajutor, şi pentru ca securea aspră să nu-ţi frîngă mînuţele-ţi gingaşe, taie ea copaci în locul tău, în timp ce tu te odihneşti acasă.

Faţa Piroskăi se aprinse, se făcu roşie ca sîngele. Nici într-o mie de copaci nu s-ar fi găsit atîta vopsea. Se vedea că un gînd i se furişase în cap. Bănuia ceva. Numai şcolarii ştiau de treaba asta. Unul din cei doi şcolari. Dar care ? Inima i se zbătea atît de tare încît credea că acuş-acuş îi sare din piept.

Mica întîmplare deveni o problemă grea şi complicată pentru locuitorii castelului. Era şi firesc, de vreme ce se petreceau atît de puţine lucruri în viaţa lor! De cînd cu răpirea Katicei, bătrînul Horvâth devenise foarte bănuitor. La cel mai mic semn bogata-i fantezie se punea în mişcare. Piroska era distrată şi melancolică. Cînd guvernanta îi adresa o vorbă, fata tresărea. Seara se răsucea multă vreme în pat pînă izbutea să adoarmă. Ziua căuta singurătatea, rătăcea prin grădină, pe malul pîrăului. O chinuia, pesemne, tot timpul aceeaşi problemă : „Care ?“ Era atîta tristeţe şi atîta fericire în această întrebare ! Şi cîte se schimbaseră de atunci ! Altfel vuiau copacii din parc, altfel cîntau păsările ; un vîntuleţ ciudat şuiera prin frunziş... Şi cum susura şi şopotea pîrăiaşul care curgea dintr-acolo !...

într.-o bună zi, ce i-a fost dat să vadă în undele pîrăului ? O corabie mică de hîrtie plutea pe apă ; şuvoiul o aducea murmurînd printre pietricelele colorate ; uneori o izbea de cîte un bolovan, uneori corăbioara se poticnea chiar, se încurca în nişte vrejuri de mure, dar iată că venea o nouă undă, o sălta şi corabia plutea mai departe. Ce purta oare corabia ? O floare roşie cît un nasture — scînteioară îi zic grădinarii. Şi uite cum se leagănă, cum rîde ! Ce bine-i merge ! Şi încotro călătoreşte scînteioara ?

„Stai, opreşte-te, scînteie mică !“

Fetiţa se aplecă deasupra apei şi opri corabia de hîrtie. Scoase scînteioara din ea, dar iată că în corabie mai găseşte ceva : un bileţel pe care sta scris — abia-i venea să creadă — *„Bună ziua, domnişoară Piroska 1"*

Aşadar floarea izbutise să ajungă.

Fetiţa bătu din palme : „Ai sosit, inimioara mea, scînteioară scumpă şi dulce. La mine ai venit, nu-i aşa ? Ei, să vezi ce bine o s-o duci: o să te aşez în cărticica de rugăciuni. Nu-i aşa că băieţii te-au trimis ? Dar care, care ?“

Se înfioră speriată, ca vinovatul prins asupra faptei, cînd un glas cunoscut răsună pe meterez, chemînd-o :

—■ Domnişoară, domnişoară, mergem la pădure !

Frida stătea acolo sus, încărcată cu pardesie, pălării şi umbrele. Piroska îşi vîrî scînteioara în sîn, iar corabia o aruncă într-o tufă de papură, care avea frunzuliţele cu dungi albe şi lunguieţe ca nişte săbii.

Un servitor cobora pe scări, aducîndu-i toporul.

— S-a tocit muchia toporului, domnişoară. N-ar strica să-l daţi la fierar, să-l ascută, că tot e-n drum. Tocila noastră s-a stricat şi tăişul toporului nu mai prinde. 11 cunoaşteţi pe fierar, sau să viu şi eu cu dumneavoastră ?

— Vino şi dumneata, Mârton. Da' tăticu unde e ?

— Domnul a plecat la vînătoare; o să vă caute prin pădure.

Fierarul îşi durase atelierul în capul satului, pentru ca scînteile să nu poată provoca vreun incendiu. Ele năvăleau cînd pe uşă, cînd printr-o spărtură făcută anume în fundul atelierului. Apro Mârton, fierarul, era un om de seamă, care ştia să se preţuiască şi să-şi preţuiască şi meseria. Trebuie s-o spunem de Ia început că fierăriile şi fierarii de pe vremea aceea nu pot fi priviţi cu aceiaşi ochi ca astăzi. Fierarul era omul cel mai bine informat din sat. După el urma moşierul sau preotul, iar dascălul bisericii şi notarul rămîneau la coadă. Atelierul fierarului ţinea loc şi de club şi de gazetă. Moşierii mai mari, magnaţii satului, aveau jilţuri cu perne la fierărie şi-n după-amiezele în care se plictiseau îşi luau lulelele borţoase din spumă de mare şi veneau să se distreze. Ucenicul punea jilţurile în jurul stîlpului de potcovit, iar boierii se aşezau roată, trăgînd din ciubucuri, tronînd de parcă ar fi fost în Parlament. Un ucenic, plin de smoală şi de scrum, nu avea altă treabă decît să care jar, cu care dădea foc la lulele, dacă se-ntîmpla să se stingă vreuna.

în fierării se găsea totdeauna cîte un drumeţ care îşi potcovea calul sau potrivea o şină în obada roţii, în drumeţia lor de-a lungul ţării, aceşti oameni vedeau şi auzeau multe. în timpul potcovitului, fierarul se pricepea de minune să-i tragă de limbă, încît nu rămînea nimic nepovestit din cîte adunaseră umblînd prin lume. Uneori se amestecau şi boierii în vorbă, puneau întrebări, îşi dădeau cu părerea. Cine voia să ţie pas cu vremea, să ştie ce se întîmplă în lume, nu putea să nu se abată pe la fierărie. La fierărie găseai toate rubricile unui ziar de azi: şi pe cele distractive, şi pe cele folositoare, ca şi pe cele

instructive. Pentru un gospodar era bine să ştie ce recoltă de grîu a fost în cutare sau cutare regiune şi ce preţ dă negustorul din partea locului. Dintr-o Ştire care spunea că ovăzul e foarte căutat în Ardeal, politicianul putea să tragă concluzii interesante. Preţul urcat al ovăzului însemna război. „Actualităţile zilei" erau reprezentate prin fel de fel de ştiri hazlii, aduse de călători. în timp ce fierarul se căznea să le repare căruţele, oamenii povesteau despre asasinate faimoase, despre căsătorii picante. La Bratislava, zicea unul, a murit o contesă care îşi lăsase toată averea, toate comorile, vizitiului. Un alt căruţaş, care se oprise să-şi potcovească un cal, povestea că la Szecseny a văzut, la un oarecare domn Szilassy, nişte berbeci atît de cumpliţi, încît au pus pe fugă nişte tauri. E bine să ştii toate acestea, căci într-o bună zi s-ar putea să-ţi vină pofta să-ţi faci rost de astfel de berbeci, sau de o astfel de contesă.

Tocmai cînd domnişoarele sosiseră acolo, în uşa fierăriei, nenea Apro Mârton migălea ceva, chircit la picioarele unui cal sur.

— Nu te apropia prea tare, Piroska — spuse guvernanta — să nu-ţi cadă vreo scînteie pe rochiţa de

batist, că-i bucluc.

„îmi ajunge scînteia pe care o am în sîn“, se gîndi Piroska.

Mârton, slujitorul, îi strigă meşterului.

— Sus, meştere, că ţi-am adus ceva de lucru.

— Ei, ce vrei ? întrebă fierarul ursuz.

— Da’ dumneata nu vezi că e aici domnişoara, fiica boierului ?

— Doar nu-s orb, răspunse nepăsător nenea Apro.

— Ei, atunci vezi de ascute toporul acesta, da’ repede !

— N-am vreme, răspunse tot atît de posac meşterul.

— Cum n-ai vreme? se miră slujitorul.

— Trebuie să văd de calul ăsta bolnav, îi explică fierarul. Iar domnişoara, de, văd că e sănătoasă, aşa că cine-i sănătos mai poate aştepta; bolnavul înainte de toate...

Fierarul îşi continuă munca liniştit, legînd piciorul stîng de dinapoi al calului cu o cîrpă pe care întinsese nişte pastă. Era ştiut că vindecarea cailor ţinea tot de meseria de fierar.

Mărton era supărat foc de purtarea nepoliticoasă a fierarului.

— Da' frumos te mai porţi cu domnişoarele care-ţi fac cinstea să se coboare la dumneata !

— Păi cine le-a pus să se coboare ? rîse fierarul. Ce am eu cu domnişoarele, tizule ? Domnişoarele n-au potcoave la pantofi. Treaba mea e cu de-ale fierului. Şi dumnealor nu poartă fier decît în corset Dar şi-acolo li-l potriveşte croitorul. Tocmai croitorul, cea mai bicisnică făptură de pe pămînt. Ăsta îndrăzneşte să se atingă de fier. E o adevărată bătaie de joc pentru meseria de fierar. N-am nici în clin, nici în mînecă cu domnişoarele.

Ce fericire că guvernanta nu pricepea o boabă ungureşte I Altfel s-ar fi simţit jignită şi ar fi plecat Piroska se cam înfricoşă, şi ca un mieluşel speriat, se retrase încet-încet pînă în drum.

Dar de felul lui, fierarul nu era om rău, numai gura îi umbla într-una. îi plăcea să-i necăjească pe oameni. Făcea cu ou şi cu oţet pe cine-apuca : pe popi, pe judecători, pe toţi oamenii stăpînirii, dar îl apuca mila cînd vedea o pisică plouată şi în nopţile crîncene de iarnă lăsa deschisă fereastra fierăriei, pentru ca vrăbiile să poată intra să se încălzească.

— Ei, ia să văd ce-i cu toporul acela ! rosti el după ce isprăvi cu calul. Cum ? Cu ăsta lucrează domnişoara ? Pesemne au căpiat boierii. Vai, porumbiţa

— neichii, asta nu-i treabă de om care bea cafea cu lapte. Atît i-a fost dat şi bietului ziler : o nenorocită de unealtă şi uite că puneţi mina şi pe ea. Ţicnită modă, de oriunde or fi luat-o, atîta pot să spun. Deunăzi mă pomenesc cu domnişorul Buttler, contele. Zor nevoie să-i pun coadă la topor. Să dea dumnezeu să aibă dreptate şi să văd că de-acu'nainte boierii vor tăia şi vor sparge lemnele noastre. Destul le-am tăiat noi o mie de ani pe ale lor.

Servitorul o privi cu îngrijorare pe mica lui stăpînă : o fi înţeles ea oare ceva din vorbele acestea ? Rămase foarte mirat cînd îi văzu faţa transfigurată, strălucind de bucurie. Nimeni pe lume nu-i spusese vreodată o vorbă mai dulce ca fierarul care vorbise de securea lui Buttler.

A aflat în sfîrşit cine taie mestecenii în locul ei, la Bemyes. Acum ştia în sfîrşit ceea ce voia de mult să afle. Şi dintr-o dată s-a făcut şireată, prevăzătoare, fiindcă a aflat întîia, unica, marea taină...

Parcă-i crescuseră puterile. în ziua aceea doborî copacul de parc-ar fi fost o nimica toată. Micul topor răsuna atît de puternic, că bătrînul Horvâth îl auzi de departe.

Cînd sosi şi o întrebă compătimitor : „N-ai obosit, fulguşorul tatii", fata îi răspunse veselă :

— Aş fi în stare să tai întreaga pădure.

— Ei, slavă domnului! Acum vezi şi tu, inimioara mea, că în muncă stă puterea.

— Dar, tu, tăticule, ce-ai împuşcat ?

— Un iepure şi un ţigan, răspunse bătrînul zîm-

bind.

— Şi a murit ? întrebă Piroska speriată.

— Iepurele da, dar ţiganul a scăpat cu o rană. Culegea ciuperci, nenorocitul, în tufiş ; văd ceva negru, tufa foşneşte, şi eu, ca nebunul, trag.

— A plîns tare, săracul ?

— La început s-a văicărit, dar pe urmă, drept despăgubire, i-am dat iepurele.

— Şi s-a mulţumit cu atîta ?

— I s-a părut cam puţin, dar l-am liniştit: „Vezi, mă baragladină, lucrurile ar fi putut ieşi mult mat prost dacă mureai tu şi scăpa iepurele. Pe deasupra iepurele n-ar fi primit în dar ţiganul împuşcat cum primeşti tu acum iepurele doborît". Ei, asta a înţeles-o şi el pînă la urmă.

Bătrînul rîdea cu poftă de întîmplarea lui de la vînătoare. De altfel era un om vesel, o fire voioasă ; iar în ochii lui căprui juca o ghiduşie care i se potrivea. Numai costumul îl avea cam excentric. Se spunea că-i imită pe conţii Andrâssy. Era şi asta o manie ridicolă, fiindcă bărbaţii din familia Andrâssy erau slabi, înalţi, cu mersul maiestos, în timp ce el era un bondoc cu burtă, cu capul vîrît între umeri şi cu picioarele scurte. Purta un surtuc ă la Goethe, gîtul îi era înfăşurat cu un şal negru ce-i ajungea pînă la urechi, iar pantalonii-i erau făcuţi dintr-o stofă de Graz, foarte la modă pe vremea aceea : pe fondul ei cenuşiu era imprimat un vînător austriac cu puşcă şi cu cîine. Pantalonii lui Horvâth înfăţişau o adevărată pinacotecă : mulţimea de vînători şi de cîini, deopotrivă de mari, ofereau un spectacol rar. Nu-i de mirare că băieţii din sat nu mai puteau de bucurie cînd îl vedeau trecînd pe uliţă în pantalonii aceştia. Iar cîinii satului, cuprinşi de invidie, nu puteau să-şi admire în tăcere fraţii pictaţi pe fundul pantalonilor.

Frida găsi o răsură de toată frumuseţea, pe care o înfipse la butoniera bătrînului, spunîndu-i:

— Aşa o să fie Piroska noastră peste şaizeci de zile.

Horvâth se înclină. Atenţia aceasta îi făcuse plăcere, de aceea apucă mîna domnişoarei şi i-o sărută.

în general, şi el şi alţii aveau o consideraţie deosebită pentru odrasla fostei iubite a lui Goethe ; căci tocmai pe vremea aceea .cultul lui Goethe făcea adevărate ravagii în întreaga Europă. Mai ales în lumea guvernantelor, fiindcă aproape nu exista vreuna pe continent care prin cine ştie ce rudenie să nu fi avut vreo legătură cu nemuritorul poet. Trebuie să fi fost un ştrengar şi jumaîate execelenţa sa. A avut vreo douăzeci de legături de dragoste, dar i s-au pus în cîrcă vreo mie.

— *Ad vocem*[1], şaizeci de zile, rosti cu vioiciune bătrînul. Bine că mi-ai adus aminte. Să numărăm iar copacii.

Se găsiră iarăşi cu trei mai mulţi decît tăiase Piroska de la ultima numărătoare.

Horvâth sări aprins.

— Ei, dar asta-i nemaipomenit! Cineva îşi face de cap în pădurea mea. Uitaţi-vă, a tăiat din nou trei copaci şi i-a pus în grămadă. Cine poate fi şi ce urmăreşte ?

De gît îi atîrna un corn legat cu şnur verde. Suflă în el, şi sunetul ascuţit străbătu frunzişul des, colindînd întreaga pădure. Păsările amuţiră o clipă, parcă ar fi vrut să ghicească : „Ce o mai fi şi asta ?“ Cînd nu se mai aude nici un ciripit de pasăre, e atît de tăcută pădurea — atît de mult se aseamănă cu un cimitir, încît te apucă parcă spaima. Nu peste mult se auzi sunetul altui corn, al pădurarului, vestind că omul a înţeles şi vine.

Şi într-adevăr, după un sfert de ceas se înfăţişă o namilă de om cu suman, cu puşcă pe umăr, cu o traistă vărgată în spinare ; mustaţa îi ajungea pînă în vîrful bărbiei.

[1] E vorba de... (In lb. latină, în original n.r.J.

— Ce fel de treabă-i asta, Istok ? se răsti boierul la el. Cineva taie mestecenii tineri cînd fie-mea nu-i aici şi-i aşează în grămadă.

Istok clătină din cap.

— Una ca asta nu se poate, boierule, căci aş auzi sunetul securii.

— Şi totuşi aşa e, Istok, orice-ai spune. Nu cumva m-oi fi luînd. drept mincinos, cînd e limpede ca Iu-, mina ochilor ?

Istok îşi făcu cruce.

— Atunci nu poate fi decît diavolul — răspunse uimit pădurarul superstiţios — diavolul, el umblă cu unelte care nu fac zgomot.

— Diavolul ? Vorbeşti prostii, Istok. Ce să facă diavolul cu lemnele ?

— Păi, să-mi fie cu iertare, boierule, o fi avînd şi el nevoie de lemne pentru cazanele lui.

— Eşti un dobitoc, Istok, rîse Horvâth. Păi tu nu vezi că nu ia lemnele ? De altfel diavolul nici nu are nevoie de ele ; are cărbuni berechet în pămînt.

— Asta cam aşa e — îngînă Istok, liniştindu-se — dar tot trebuie să fie la mijloc ceva farmece, căci ţăranii dacă le-ar tăia, le-ar duce acasă. Pe ţărani îi cunosc şi eu, îi cunoaşteţi şi dumneavoastră şi ştim că aşa ar face, dar duhurile rele nu le cunosc şi poate că nu le cunoaşteţi nici dumneavoastră, aşa că n-avem de unde şti ce năravuri au.

Pe la începutul secolului, poporul obidit stătea cu totul sub influenţa preoţilor şi sufletul, moralul lui erau prinse de superstiţii ca mielul lui Avraam în mărăciniş. Nu mai departe decît anul trecut, în vinerea mare, doi flăcăi din sat au omorît, în drum spre Kapos, un ceasornicar ambulant (pe vremea aceea ceasornicarii ambulanţi reparau toate ceasurile din regiune) pentru cinci florini pe care i-au găsit în buzunarul lui. în valiza ceasornicarului, printre scule,

au dat şi de o bucată de slănină. Unul dintre ucigaşi a început să mănînce din ea ; îngrozit, celălalt a strigat : „Ce faci, pentru numele lui dumnezeu, nu ştii că azi e vineri ?“ Auzindu-1, acesta zvîrli scîrbit din mîna-i sîngerîndă mîncarea blestemată.

— Totuna e cine taie copacii, Istok, continuă stăpînul — dar un lucru îţi spun : De azi înainte să te aţii pe-aici, nu mai umbla toată pădurea, şi dacă pui mîna pe cineva, leagă-1 şi adă-1 la mine. Că dacă mai cade un singur copac fără ştirea ta, o să fie vai şi-amar de tine. M-ai înţeles ?

— Da, am înţeles, boierule.

Horvâth voise să-1 sperie pe Istok, dar fiinţa care păli la auzul acestei porunci n-a fost pădurarul, ci Piroska. Istok se scărpină doar în cap şi—i ceru stăpînului gloanţe şi praf de puşcă, fiindcă, la drept vorbind, puşca o purta pe umăr doar de ochii lumii; faţă de jivinile pămîntului îi ajungeau cele două braţe puternice ; de astă dată însă cine ştie cu ce dihănii neobişnuite trebuia să aibă de furcă şi glontele, oricum, e glonte.

Capitolul VII

PLUTESC CORĂBII IN SUS ŞI ÎN JOS...

După ce se bucurase atît de mult, Piroska fu cuprinsă, pe neaşteptate, de o cumplită nelinişte. „Vai, doamne, au să-1 prindă pe bietul Buttler. Omul acesta cu mustaţă fioroasă, Istok, e-n stare să-1 şi împuşte, preacurată fecioară, maică a domnului, ajută-mă, născoceşte ceva în locul meu!“ Simţea că trebuie să-1 scape pe Buttler, dar cum ? Cui să-şi încredinţeze taina ? Mai bine moare decît să i-o destăinuiască cuiva. Dacă i-ar scrie ? Dar cine să-i ducă

scrisoarea ? Şi cine i-ar duce-o ar ghici totul. I-ar povesti tatălui ei, ar povesti la toată lumea.

Abia apucă să ajungă acasă şi alergă într-un suflet în grădină să se sfătuiască cu florile — şi cu cele ce înfloreau pe două rînduri de-a lungul potecilor, dar mai ales cu aceea care se ofilise la sinul ei. Scoase scînteioara şi o privi îndelung, apoi îşi aruncă privirea spre pîrăiaş : el se ostenise, el o purtase în barca albă.

„Ce-ar fi dacă barca aceea s-ar putea întoarce... Ce-ai zice de asta, pîrăiaş de argint ?“

Pîrăul şuşotea, sporovăia, răspundea ceva, dar cine putea să-1 înţeleagă ? Deşi, de bună seamă îi dădea sfaturi bune. Fata rupse o garoafă şi o aruncă în apă. Undele o acoperiră murmurînd, apoi o ridicară, dar ce folos ! Floarea pluti pe vechiul drum, la vale, afară din grădină, spre cîmp.

Dar iată că tocmai se apropia grădinarul cu o greblă pe umăr şi cu o foarfecă uriaşă-n mînă. Era un neamţ de omenie, de fel din Kassa,, pe care corniţele din Abauj îl concediase, fiindcă — zice-se — ar fi sădit plante sudice unde nu se cuvenea. Corniţele afirmă însă că l-a dat afară pentru faptul că trimitea florile cele mai minunate ibovnicei lui din Kassa. „Ei şi ce dacă i le trimitea? Nu e un cap de ţară", şi-a zis Horvâth cînd l-a angajat. Vremea o să aibă grijă să-1 lecuiască an cu an de boala asta.

Piroska îl opri:

— Nene grădinarule, nu-i aşa că dumneata eşti un om deştept ? (Grădinarul dădu din cap: da.) Dumneata te pricepi la orice. (Din nou grădinarul dădu din cap în semn de aprobare.) Ai şti să faci ca pîrăul să nu curgă încoace, ci încolo ?

Grădinarul se gîndi puţin.

— Cum să nu ştiu ? Dacă zăgăzuiesc apa, pîrăul se întoarce în albia lui.

— Ei, fă-o !
— La ce ?
— Aşa, ca să văd şi eu.
— N-am timp de joacă, domnişoară. Mă vede boierul şi se supără.
— Dar dacă te rog, dacă te rog frumos, şi-şi împreună mîinile.
— Nu pot acuma. Las' pe duminică.
— Dar eu vreau acum! (Izbi cu piciorul în pămînt, îşi încreţi fruntea şi îşi puse mîna-n şold.) Ei, drăcia dracului, îţi poruncesc! (Cuvintele astea le învăţase de la bucătăreasă.)

Grădinarul rîdea din toată inima. O privea încîntat: „Ce frumoasă e !"
— Va să zică tot nu ţi-e frică de mine ? Atunci ştii ce, nene Miiller, îţi aduc un săculeţ de tutun din care fumează tata.

Aşa ceva era prea mult pentru ca să nu-mbuneze **o** inimă de grădinar. Pe nenea Miiller nu-1 poţi mitui nici cu un diamant cît un ou de gîscă, căci diamantul **nu e** decît o piatră, dar tutunul e altceva. Tutunul **e** o plantă şi plantele îi sînt dragi ca lumina soarelui!
— Bine, domnişoară, fie !

Aduse o scîndură, strînse cîteva pietroaie şi făcu cu multă dibăcie un stăvilar.

-— Ei, acum poţi pleca, nene Miiller.

Apa se adună, se adună la stăvilar pînă ce intr-adevăr se făcu mare. Băgînd de seamă că nu poate trece înainte, începu să mormăie, să se izbească de scîndură, de maluri, să se frîngă în cercuri largi, apoi deodată, parcă, se gîndi că e mai cuminte să se lase păgubaşă şi se întoarse. La început se întoarse numai puţin şi se poticni, se încăpăţînă, parcă i-ar fi fost ruşine de neputinţa ei. Valurile ce veneau din sus o împingeau puţin la vale, dar pînă la urmă şi ele se

întorceau. Iar mai făcu cîţiva paşi nehotărîţi pînă cînd, în sfîrşit, pîrăul întreg începu s-o ia înapoi.

Cînd văzu una ca asta, Piroska se apucă să scrie cu creionul pe un petic de hîrtie: *„Ia seama, nu te mai duce la pădure să tai copacii în locul meu, c-o să te prindă 1“*

Apoi alergă după corabia ce zăcea în păpuriş, aşeză bileţelul în ea şi drept greutate puse deasupra lui o garoafă albă ca zăpada.

„Şi acum pleacă la drum, corabie mică ! Ajută-i, preacurată Marie, măicuţa mea !“

îi dădu drumul şi,apa porni cu ea, val-vîrtej, murmurînd, şopotind fermecător spre grădina Bernâth. Iar Piroska o rupse la fugă, cum se-ndepărtează criminalul de locul crimei, alergînd cît o ţineau picioarele, spre castel.

Nici prin gînd nu-i trecea că în timpul acesta tatăl ei se plimba tocmai prin aleea de măceşi, întrebîndu-1 pe grădinarul care reteza tufele :

— N-ai văzut-o cumva pe Piroska ?

— Se joacă colo jos, la pîrău. Chiar acum îi făcui un stăvilar.

— Un stăvilar ? Ce fel de stăvilar ?

— S-a încăpăţînat să vadă apa curgînd la deal.

— Hm ! mormăi bătrînul şi părăsindu-1 pe grădinar o apucă spre pîrău. „Ia te uită : apa curge în- tradevăr în sus, iar pe ea pluteşte o corabie albă de hîrtie. Cîte nu-i trec prin gînd fetiţei. Şi ea nu-i nicăieri."

— Piroska, Piroska, strigă el, de cîteva ori, îndreptîndu-se cu paşi repezi spre corabie.

In timpul acesta contele Jânos stătea ca pe ghimpi. Inima îi spunea că se întîmplă ceva. Aştepta să i se

arunce peste zid o scrisorică sau o floare (asta ar însemna : da); dacă nu se întîmplă nimic, înseamnă :

nu, iar dacă spre seară nenea Apro Marton, fierarul ar veni şi ar pune nişte gratii şi mai dese, incit corabia de hîrtie să nu mai poată trece printre ele, ar însemna că bileţelul lui a ajuns în mîinile lui Horvâth. Contele Jânos se învîrti toată ziulica pe la pîrău, în preajma zidului, aşteptînd un semn. în sfîrşit, ce-i fu dat să vadă ? Ceva ce nici prin gînd nu-i trecuse : apa se întorcea murmurînd cu mînie, arun- cînd şuviţe de spumă spre mal. Şi iată că pe apă sosi în curînd şi corabia albă. Jânos o zări şi inima începu să-i fremete de fericire. în corabie se afla o garoafă albă, iar pe garoafă se aşezase o albină zburdalnică.

Buttler citi răvaşul şi-şi înfipse garoafa la butonieră. Apoi a doua zi, cînd apa îşi reluă cursul normal, dădu drumul altei corăbii, trimiţînd o nouă scrisoare. îi mulţumi Piroskăi pentru veste şi îi făgădui că n-o să se mai ducă la pădure să taie lemne, dar tot o să treacă din cînd în cînd pe acolo, s-o vadă măcar de departe.

A treia zi sosi din grădina lui Horvâth corabia cu răspunsul, prin care Piroşka îi explica lui Buttler că trebuie să taie cei o sută de copaci, pentru a se însănătoşi, şi că s-ar trage singură pe sfoară dacă n-ar respecta hotărîrile medicului, umblînd cu şire-

tlicuri.

De aci înainte aşa a mers zi de zi. Răvaşele plecau şi soseau, purtînd veşti nevinovate despre întîmplări mărunte. Cei doi tineri îşi povesteau visele, îşi trimiteau tot felul de ştiri: *„Azi a înflorit în grădina noastră iasomia..." „Azi am primit o pălărie nouă de la Viena, îmi stă cam curios".* Şi tot corabia aducea răspunsul plin de blîndeţe: *„Tare aş vrea să te văd cu ea. încerc să-mi închipui". „Ce n-aş da să tel văd..."* Aşa a mers vreo trei ani de zile în timpul I vacanţei, dar asta numai cînd nu se ivea nici o pie-|

dică în calea poştalionului dragostei. Cîteodată, mai ales în toiul căldurilor înăbuşitoare, pîrăiaşul seca chiar în miezul vacanţei, întrerupînd legătura celor două suflete visătoare.

în toţi aceşti ani nu s-au putut vedea decît rar, cel mult pe cîmp, cîte o clipă, cînd Piroska era însoţită de tatăl ei- Nu înţelegeau mare lucru din aceste întîlniri. Micul conte trecea pe lîngă ei, saluta, bătrînul dădea scurt din cap, iar Piroska pălea. Horvâth nu-şi scotea fata în societate, iar cu familia Bernâth stătea chiar pe picior de duşmănie. Doar la biserică se duceau din cînd în .cînd, dar fiecare avea alt dumnezeu şi altă biserică. Horvâth era luteran şi pe vremea aceea vederile religioase constituiau un adevărat, zid între boieri. Din fericire era spre binele ţării.

Ce ar fi fost într-adevăr, dacă în timpul politicii de adormire ', şi boierii protestanţi ar fi fost bine văzuţi la curte, sau în casele magnaţilor, care ţineau cu dinastia, dacă şi ei ar fi fost răsfăţaţi şi li s-ar fi arătat aceeaşi prietenie ca şi catolicilor ? Dar, slavă domnului, boierii protestanţi erau întîmpinaţi cu multă răceală la curte, aşa că s-au retras pe la conacele lor, şi, fiindcă nu puteau face politica dinastiei, ca să scape de plictiseală s-au apucat să facă politică naţională. La rîndul lor, boiernaşii protestanţi nu-i puteau nici ei linguşi, cum i-ar fi îndemnat instinctul, pe magnaţii catolici, în casa cărora erau *personae disgratae* [2]; nu le rămînea aşadar decît să se grupeze în jurul coreligionarilor nemulţumiţi, mai mari în rang, să facă gălăgie şi să întreţie flacăra pîlpîitoare care, după patruzeci de ani, într-o răbufnire puternică de vînt, s-a înălţat vîlvătăi pe toate altarele.

[1] Politică dusă de curtea imperială de la .Viena, prin care se lurmărea sugrumarea conştiinţei naţionale a poporului maghiar subljugat (n.r.).

[2] Persoane neagreate, nedorite (In 1b. latină, în original — n.r.).

Cu alte cuvinte, Viena a dus întotdeauna o politică stupidă. De-acolo erau numiţi conducătorii Ungariei. Cîte un om de seamă era chemat *ad audiendum verbum',* era dojenit, apoi trimis acasă. La Burg[XXV] [XXVI], sfetnicii împăratului asistau cu mare plăcere la aceste scene. „I-a dat peste nas împăratul", îşi spuneau în şoaptă.

Mari nătărăi erau ! Din aceste audienţe, omul nu se alegea cu o dojană, ci cu o ghioagă de căpitan.

Bătrînul Horvâth se înhăitase cu alde Pronay, Radvânszky, Zay şi Keczer. Ii colinda în fiecare an, se sfătuiau, făceau planuri, discutau, dar cum răstimpul în care Piroska rămînea de obicei singură acasă era în luna mai, împrejurarea nu-i folosea de loc lui Buttler. Nu avea bietul băiat alt protector decît pîrăul.

După trei ani, scrisorile începură să fie tot mai lungi. Jânos îşi mărturisea gîndurile, simţămintele, dorul, nefericirea. Şi Piroska îi scria tot despre astfel de lucruri. Nu numai iasomia din grădină înflorise, ci şi inima lor. îşi mărturisiră dragostea şi săptămîni de-a rîndul pîrăiaşul ducea şi aducea jurămintele] lor : „Te *iubesc, te iubesc, te iubesc pînă la moarte".l „Ai să fii soţia mea ?" „Numai a ta, numai a ta".* în] sfîrşit, după patru veri, Piroska se făcuse mare : erai o fată în toată puterea cuvîntului, frumoasă ca ol floare, zveltă, roşie ca un trandafir şi gingaşă ca **ol** dimineaţă. Iar contele Jânos se făcuse bărbat în toată] firea, cu o mustăcioară subţire, cu barbă ; peste zece] luni avea să termine dreptul, aşa că se va puteai însura. Acestea erau problemele dezbătute în răva-l şele purtate de corăbii. Jânos îi scria fetei că tutorell lui, Fây Istvân (a cărui nevastă se trage din familii Bernâth), e un om foarte bun, că ştie de

XXV* In audienţă (In lb. latină, în original — n.rj.
XXVI Palatul imperial de la Viena (n.r.)«

dragostei

lor şi la anul, cam pe la Rusalii, îl va declara major. Din acea clipă el, Jânos, va dispune de moşiile lui, aşa că nu va mai exista nici o piedică mai serioasă care ar putea să-1 despartă de draga lui Piroska, în afară de tatăl ei, despre care se spune că e un om ciudat. Dacă e ceva ce-i amărăşte viaţa e numai gîndul acesta : ce se va alege de el dacă bătrînul va refuza să-i dea mîna Piroskăi, sau dacă-i va pune întrebări pe care el nu va fi în stare să le dezlege ? Nu mai are nici zi, nici noapte din pricina asta, sînt doi ani de cînd colegii lui nu l-au văzut rîzînd şi fetele de la Patak l-au botezat „Buttler cel trist". Răvaşele ce soseau din grădina lui Horvâth îl încurajau mereu : nu-i aşa tiran boierul bătrîn cum îşi închipuie lumea. Dacă i-a pus la atîtea încercări pe ceilalţi pretendenţi, a făcut-o numai din dorinţa de a-şi vedea fetele măritate cu oameni cumsecade. Era foarte hotărît tonul acestor scrisori. într-una din ele speranţele îi erau luminate de astfel de fraze : *„Iar dacă tata nu s-ar învoi, tot a ta am să fiu; te urmez oriunde m-ai duce; voi părăsi, împotriva voinţei lui, şi casa părintească pentru tine. Tu scrie-*

mi numai dacă vrei."

La care Jânos răspunse :

„Nu vreau, inima mea, fiindcă vreau să te fac fericită, căci binecuvîntarea părintească, dacă există, o uiţi de prea multă fericire, dar cînd nu există, nu mai simţi fericirea din pricina mîniei părinteşti."

*

în ultima zi a vacanţei, cînd caii erau aproape înhămaţi, sosi ultima corabie cu răspunsul :

„Nu pierde nădejdea, scumpul meu; pînă la Paşte, cînd vei sosi din nou, mă voi sili să cuceresc inima tatii, şi pînă atunci o să mă gîndesc cum o să-i cîş- .igi şi tu simpatia. Tata îi îndrăgeşte pe poeţii cla

im

sici, pe Ovidiu şi pe Horaţiu : iată un mijloc prin care te poţi apropia de el. Răsfoieşte-i din cînd în cînd. Adio, gîndeşte-te la mine mult, mult."

Atîta e toată povestea copilăroasă a acestei dragoste visătoare. Timp de cinci ani abia s-au văzut de zece ori. O singură dată şi-au vorbit, cînd s-au întîlnit în pădure, şi totuşi se cunoşteau din scrisori. în răvaşele lor ei şi-au deschis sufletul, deşi corăbioara nu putea duce greutăţi mari, coli de hîrtie pline de tirade lungi, ci numai bileţele mici, fraze scurte, dar tocmai de aceea gîndite şi pline de miez. Acasă, la căldura dragostei, frazele lor se desfăşurau, creşteau, luînd proporţii de volume, întocmai cum, aşezată în- tr-un pahar cu apă, creanga de liliac abia înmugurită înfloreşte, îşi deschide cu întreită putere buchetele bogate.

Azi aşadar, de îndată ce a coborît din trăsura lui Dory, dorul cel vechi, dragostea nerăbdătoare, puse din nou stăpînire asupra lui. Copacii, obiectele, dealurile, toate, toate, îi aminteau de Piroska. Abia aştepta după-amiaza ca să poată coborî în grădină. Şi iată-1 păşind de-a lungul pîrăiaşului, cuprins de o dulce melancolie, spre grădina lui Horvâth. Dădu drumul corăbioarei pregătite din vreme. Ştia că dincolo de zid o aştepta Piroska.

„Am sosit. Adu-ţi aminte de cele făgăduite."

Nu se aştepta să primească răspunsul decît a doua zi, fiindcă apa era mică ; i-a trebuit o zi întreagă ca să se poată aduna la stăvilar.

Răspunsul sosi într-adevăr abia a doua zi.

„Bun sosit. Vino să-l vezi pe tata în ziua a doua de Paşte, după masă. Cere-mă. Ce-o mai fi, vom vedea."

Trei zile de cea mai mare însemnătate pentru student : aşadar a doua zi de Paşte se va hotărî totul. „O, doamne, e cu putinţă ?“ Aştepta cu nerăbdare ceasul acela şi-i era, totuşi, frică de el. Dacă bătrînul va spune „nu“, tăindu-i orice nădejde ? „Totuşi, nădejdea nu mi-o poate lua, se încuraja singur. îmi va rămîne chiar şi atunci". Avea momente cînd ar fi vrut să amine termenul. Dar nu se putea : de vreme ce Piroska dorea aşa, aşa trebuia să se întîmple. Era cam fricos din fire. A doua zi de Paşte, cînd porni, încet, cu paşi nehotărîţi, cu bătăi de inimă, spre castelul Horvâth, se opri de mai multe ori în drum ca să prindă curaj. Cumpăni frumos tot ce avea să vorbească şi cum o să înceapă, dar-cînd ajunse în poarta cetăţuii îl apucă deodată ameţeala, i se păru că turnul începe să se învîrtească, apoi se dă de-a rostogolul de pe vîrful clădirii, sare pe metereze, de acolo cade în grădină şi o ia la goană pe cîmp, după holdele verzi, care şi ele o rup la fugă.

Voi să se întoarcă : va spune că nu s-a simţit bine. „Dar se poate una ca asta ? El, un conte Buttler ? ! Niciodată. Nici în ruptul capului!“ Gîndul acesta îi dădu putere şi ca un Mucius Scaevola [XXVII] [XXVIII] [XXIX] întinse mîna după ciocanul ce atîrna de un lanţ. Se simţea puternic şi curajos. Nu se prea încumeta să ia o hotărîre, îi plăcea mai mult să facă planuri, dar odată ce se apuca de ceva, nu mai dădea îndărăt. îşi făcea cu greu curaj, ca şi cum ar fi fost vorba să lepede o haină călduroasă, dar din clipa în care se scutura de ea, nu mai ştia ce înseamnă acest simţămînt.

Bătu de trei-patru ori cu ciocanul; în sfîrşit, apăru Mârton şi, recunoscîndu-1, îi dădu drumul.

XXVII *Mucius Scaevola,* erou roman (sec. al VI lea î.e.n.). Legenda XXVIIIspune că a încercat să-I ucidă pe regele etrusc Porsenna care asedia Roma. Nereuşind, şi-a ars braţul, t'nîndu-I deasupra unei grămezi de jar încins (n.r.).

XXIX

— E acasă domnul ?
— Da, poftiţi şi intraţi.
Servitorul îl conduse printr-o odaie plină de eprubete, de maşini şi retorte. Era laboratorul de chimie al bătrînului, iar alături se afla biroul lui.
Horvâth tocmai scria ceva, dar văzîndu-1 pe tînăr se întrerupse. Punîndu-şi pana de gîscă după ureche, se grăbi să întîmpine pe musafir, strîngîndu-i amîndouă mîinile cu multă căldură.
— Sînt Buttler Jânos.
— Da, da, am onoarea să vă cunosc din vedere, domnule conte, şi sînt încîntat, răspunse gazda în grabă. Luaţi loc, vă rog, şi spuneţi-mi cu ce vă pot servi.
Contele Jânos roşi puţin şi începu să aducă vorba de departe, după planul pregătit de acasă, că, de fapt, el a venit într-o chestiune foarte gingaşă, foarte importantă, dar chiar dacă n-ar fi venit pentru ea, tot ar fi dorit, încă de mult, să cunoască pe stimatul şi iubitul domn Horvâth, deoarece a auzit că e mare amator de poezie şi-i preţuieşte în chip deosebit pe Horatius Flaccus şi pe Ovidius Naso, pe care şi el, Buttler, îi îndrăgeşte mult.
— Hm, va să zică vă place Ovidius Naso. Eu credeam că...
— O, eu îi ador pe toţi poeţii — continuă plin de foc Buttler — şi aş fi venit *de mult să-mi prezint omagiile, dacă nu m-aş fi temut că vă stingheresc.
— Dar pentru nimic în lume. Vezi însă că nici prozatorii nu sînt de dispreţuit. Da, prozatorii. Chiar ieri am citit în cartea unuia dintre ei că odată, încolţiţi de foame, cetăţenii din Megara s-au gîndit să ceară ajutorul spartanilor. Ajungînd la Sparta, purtătorul de cuvînt al celor din Megara a rostit un discurs minunat, încercînd să-i convingă pe spartani că în urma recoltei proaste au nevoie de sprijinul lor... da, o cu-

— vîntare măreaţă. Spartanii au ascultat cuvîntarea, apoi i-au dat următorul răspuns :

„Oameni buni, duceţi-vă acasă şi spuneţi concetăţenilor voştri să trimită altă solie, fiindcă discursul vostru a fost atît de lung, incit pînă să ajungeţi la sfîrşit, am uitat începutul şi mijlocul, precum şi tot cuprinsul lui“. Megarenii se întoarseră acasă foarte abătuţi. După cîteva săptămîni sosi o altă solie, cu următoarea frază : „N-am recoltat nimic, murim de foame, ajutaţi-ne !“ „Prea multă vorbărie, observă cu dispreţ unul dintre spartani. Ajungea să ne ară- taţi traistele goale". Da, da. Aşa că ar fi de ajuns şi pentru dumneavoastră, scumpe domnule conte, să-mi arătaţi ceva în genul acesta.

Nimic mai uşor. Portretul Piroskăi atîrna pe perete, chiar în faţa lui. O pictase un pictor ambulant cînd fata îmbrăcase prima rochie lungă.

Buttler arătă cu îndrăzneală spre perete.

— Da, vă înţeleg... dumneavoastră aţi venit pentru fiica mea. Da.

— O iubesc, rosti tînărul fără ocol, din toată inima.

— Aşa ? Va să zică nu pe Ovidius Naso, ci pe ea... da. Ei, pînă aici totul e în perfectă regulă, dar *audiatur et altera pars*[1]. Cum stăm cu fata? Da!

Şi deodată faţa-i deveni serioasă, se înăspri.

— Şi domnişoara mă iubeşte.

-— Ce vă face să credeţi ?

— Ştiu.

— De unde ştiţi ? (îl privi drept în ochi, tăios, ca un judecător de instrucţie.)

— Am să vă mărturisesc o taină : de cinci ani sîntem în corespondenţă şi mi-a scris-o chiar ea în biletele pe care mi le-a trimis.

— Cu corăbiile ? întrebă, nepăsător, bătrînul.

[1] Să ascultăm şi cealaltă parte (In 1b. latină, în original — n.r.).

■— Cu corăbiile, îngînă contele, mirat că Horvâth ştie.

— Chestia asta nu face două parale, rise bătrînul cu bunăvoinţă. Ei bine, dacă-i vorba pe-aşa, am să vă fac şi eu o destăinuire : eu am fost cel cu care aţi purtat corespondenţă prin corăbioare, timp de cinci ani de zile.

Pălind, contele Buttler se dădu un pas înapoi.

— Cu neputinţă.

— Ba, uite că se poate, de vreme ce aşa-i. Fata mea, Piroska, habar n-are de aceste scrisori, da. Poftiţi, dacă vreţi să vă convingeţi.

Pudică de pe masă manuscrisul scrisorii întrerupte tocmai în momentul intrării lui Buttler şi i-1 vîrî sub ochi. Inima lui Buttler fu spintecată parcă de-un trăsnet. Recunoscu scrisul din răvaşele purtate de corăbioare şi-şi dădu seama că literele acestea frumoase, fine şi rotunde îl amăgiseră cinci ani de zile.

Capitolul VIII

TRANDAFIRUL ROŞU SAU TRANDAFIRUL ALB ?

In acest timp inima i se zvîrcolea de durere, iar în ochi i se aprinseră fulgere de mînie.

— Stimate domn — rosti el mîniat, cu o voce surdă, aproape horcăind — dumneata ţi-ai bătut joc de mine în modul cel mai josnic, ani de zile. Ai să dai seama !

Nările îi tremurau, faţa i se făcu albă ca varul. în priviri îi fîlfîiau parcă lumini prevestitoare de rele.

Horvâth îl privea încîntat. Ce bărbat frumos J Ce n-ar da să aibă un astfel de flăcău 1

— Ei, ei, tinere — zîmbi el cu superioritate şi linişte jupiteriană — te cam pripeşti, dar nu ţi-o pot lua în nume de rău, căci *juventus ventus* h

— Nici un *ventus,* i-o tăie ironic contele Buttler. Dumneata ai devenit nobil şi un nobil, chiar dacă are părul cărunt, nu poate rezolva o asemenea chestiune cu proverbe latine.

Bătrînul nici nu clipi măcar.

— Da, s-ar putea să fie aşa, dar vezi că sînt şi instanţe mai înalte decît nobilii, de pildă părinţii nobili, da, tinere. Ei bine, eu sînt părinte, şi cînd am băgat de seamă că cineva vrea să se apropie de inima fiicei mele, pe căi destul de romantice... pîraie murmurătoare, corăbii cu flori, da... ei bine, atunci mi-am zis că am dreptul să-mi fac următoarea socoteală: Hm, vrei să-mi răpeşti fata ? Păi nu merge aşa, fîrtate. Ia să vedem mai întîi ce neam de om eşti, ce hram porţi.

Tînărul conte îşi lăsă capul fin şi prelung în piept bătrînul reuşise să-1 convingă de bunele lui intenţii.

— Şi timp de cinci ani am scris nenumărate răvaşe, ca şi cum eu aş fi fost copila. Mi-am pus mintea mea de om bătrîn şi încercat cu dumneavoastră, vreau să spun cu tine, dragul meu copil, căci îmi place să cred că n-ai de gînd să revii asupra dreptului de a ne tutui, pe care ni l-am acordat unu.1 altuia prin intermediul scrisorilor.

Contele tresări ca muşcat la această glumă care-1 supăra, dar nu răspunse nimic. Aştepta cu înfrigurare şi cu mintea răvăşită să vadă ce o să mai urmeze.

— Cinci ani de zile e timp, fătul meu, nu glumă. Ne-am cunoscut pînă în rărunchi. Luasem hotărîrea să aleg eu bărbatul pentru fiică-mea cea mai mică şi pe tine te-am ales, da.

[1] Tinereţea e ca vînful (In 1b. latină, în original — n.r.).

îşi întinse braţele spre el şi îl îmbrăţişă cu drag. Contele Jânos însă îl privea trist şi nu înţelegea nimic.

— Măi, măi, măi, dar ce ai ? Ce-mi faci o mutră atît de plouată, de parcă te-aş fi tras de urechi ? Aşa arată un pretendent aşteptat cu drag ?

— Mi-aţi zdrobit totul, nădejdi şi visuri — răspunse contele Jânos cu nespusă tristeţe — şi mă tem că prezenţa mea în casa dumneavoastră nu mai are nici un rost. Vă cer iertare...

— Hodoronc-tronc ! Dar Piroska ?

— Aproape că nu mă cunoaşte. La urma urmei ea e o altă domnişoară, o străină, în orice caz nu aceea pe care am cunoscut-o eu, ale cărei gînduri şi fiinţă sălăşluiesc de atîta vreme în sufletul meu.

— Nu te pierde în fantezii, tinere. Ce s-a întîmplat, s-a întîmplat! Aici n-ar mai fi decît un singur lucru de făcut, spuse bătrînul, şi un zîmbet ghiduş îi înflori sub mustaţa căruntă.

— Care ? întrebă maşinal tînărul.

— Să te însori cu mine. Sînt sigur însă că nici acest *modus vivendi*[1] nu-ţi convine.

Cuvintele acestea îl făcură în sfîrşit şi pe Jânos să zîmbească.

— Pe urmă, vezi, ce-i drept Piroska nu ţi-a scris, dar crede-mă că a vrut s-o facă. Întîia corabie prin care îţi trimitea bileţelul, atrăgîndu-ţi atenţia să nu te duci la Bernyes fiindcă vei fi prins, ea, cu mina ei. a pus-o pe apă. Eu, zărind corabia, am ridicat-o, am transcris bileţelul fără ştirea Piroskăi, iar ei nu i-am mai dat voie niciodată să meargă acolo. De altfel am îngrădit pîrăul.

— Şi credeţi că n-ar avea nimic împotriva mea ?

— Dacă cred ? Păi sînt nebun să mă încurc ani de

[1] Fel de a trăi (In lb. latină, în original — n.r).

zile în corespondenţă cu un student, aşa de florile mărului ? Cu atîta osteneală puteam să-i scriu şi episcopului de la Kassa, care are mai multă glagorie decît tine şi mi-e şi ceva rubedenie. Eu însă ştiam că fata te iubeşte.

— Ah, doamne, dacă ar fi adevărat, oftă Jânos.

— Pe ce vrei să ne prindem că e adevărat ?

— Cum s-ar putea afla ?

— Întrebînd-o.

— Dar cînd ?

— Chiar acum.

— Aici, în faţa mea ?

— Chiar în faţa ta.

— Nu, nu — protestă contele — aş muri dacă mi-ar spune că nu mă iubeşte.

— Ei pe dracu. De ce să mori?

Apoi deschise o uşă. în faţa ochilor le apăru un sir întreg de odăi.

— Piroska — strigă bătrînul — ia vino-ncoace !

Nu trecu nici un minut, ba nici o jumătate de minut, dar tînărului i se păru o veşnicie pînă cînd din odaia de alături se auzi un foşnet de rochii. Ca la un îndemn necunoscut, contele Jânos îşi închise ochii. Simţi adierea răcoroasă ce însoţea foşnetul şi razele soarelui ce năvăleau ca un şuvoi de aur prin crăpăturile jaluzelelor verzi.

Apoi o voce dulce răsună :

— Iată-mă, tăticule, ce doreşti ?

Jânos deschise brusc pleoapele şi, întocmai cum adineauri i se părea că vede, deşi avea ochii închişi, acum, cu ochii deschişi, credea că nu mai vede nimic.

Doar ca prin ceaţă o zărea pe Piroska stînd în uşă, ca o arătare. Parcă nu era vie, parcă nu era decît portretul ei, coborît de pe perete şi încadrat în pervazul uşii. Numai haina-i era alta. Era îmbrăcată într-o rochie simplă de stambă, cu mînecile suflecate

pînă dinsus de coate, şi încinsă cu un şorţ alb. Dar ce bine-i şedea ! Braţele, albe ca floarea de cireş, îi atîr- nau molatic, parcă ar fi fost frînte, şi capul îi era plecat, iar gîtul de asemenea părea frînt. Şi totuşi ce frumoasă era !

— Te-am chemat, inimioara mea, fiindcă trebuie să hotărîm asupra unui lucru foarte serios. Vino mai aproape. Dar ce curios eşti îmbrăcată !

Piroska îşi privi rochia, şorţul, mîinile şi faţa i se împurpură. Apoi începu să-şi desfacă mînecile.

— Am avut ceva treabă în bucătărie, cu Frida — îngăimă — şi nu ştiam... o, doamne !

— Ei, ce-i ? Vrei s-o ştergi ? Crezi că scapi aşa de uşor ? Haide, hai... Apropie-te... aici lîngă mine !

Fata se opri în spatele tatălui său şi se înălţă puţin din călcîie ca să-şi poată propti bărbia pe umărul lui; în felul acesta nu se vedea decît o frîntură din mutrişoara ei. Odată ascunsă după zidul de apărare, aruncă pe furiş o privire asupra musafirului.

— Ghici de ce a venit contele Buttler ?

— Nu ştiu, tăticule, nu ştiu, răspunse ea încet, cu glasul înăbuşit.

Buttler făcu un pas înainte, maşinal, clătinîndu-se ca un somnambul şi fiindcă simţea că trebuie să rostească ceva, începu să-şi mişte buzele. Bătrînul însă îi făcu semn să tacă.

— Mda. Am să-ţi spun eu. Vrea să te ia în căsătorie. Te miri, ai ? Acum, eu ce să zic ? Mărită-te, dacă-1 iubeşti; dacă nu-1 iubeşti, nu te mărita. Răspunde-mi cum te îndeamnă inima.

Fata îşi coborî instinctiv capul, parcă s-ar fi pitit după un paravan, făcîndu-se mică în spatele bătrînului.

în liniştea ce urmă, inimile se auzeau bătînd.

— Ei, nu fi copil, răspunde !

Piroska îşi strînsese buzele şi tăcea. Nu se auzea

decît tictacul bătrînului ornic din perete; pendula se legăna leneşă.

— Ei, ce-i, de ce nu răspunzi ? Ce te ascunzi după spatele meu ? Ce-s eu ? Ungher ? Fugi de-acolo ! Să ştii că m-am supărat.

Făcu cîţiva paşi spre fereastră. Fata rămase descoperită, cum rămîne floarea plăpîndă cînd iei beţigaşul de lîngă ea. Se simţea ciudat de singură şi de părăsită... Nici crinul mîndru nu e cîteodată decît 1 biet crin tremurător...

Se duse năucă după bătrîn şi îşi ghemui capul pe pieptul lui.

— Vai, mi-e ruşine, mi-e aşa de ruşine, şopti fata cu vocea stinsă.

— Poate că nu te-ai hotărît încă. Sau să-ţi mai dau răgaz să te gîndeşti?

— Nu.

— Ce vrei să spui ? Că nu te-ai hotărît, sau că nu zrei un timp de gîndire ?

— Nu ştiu, nu ştiu, repetă ea ca prin vis.

Răbdarea bătrînului era pe sfîrşite, fruntea începu ;ă i se încreţească.

— O, fricoasă mică, cum ţi-ar sta ţie ca nevastă ? Sşti abia un copil. Văd şi eu într-adevăr că ne-am sripit. E şi ăsta un răspuns. Dacă l-ai iubi pe Buttler, l-ai învinge
sfiala, căci isprăvit. Poţi pleca, dacă vrei, în cadragostea
e mai tarese lipi strîns de pieptul tatălui său. Apoi decît îmbrăţişă gîtul şi începu să-i tragă capul sfiala. Amgura ei. Bătrînul mormăi ceva: cică cernera ta.

Dar fata ieodată îi nare spre :eii de granate l-ar fi zgîriat.

— Numai că în rochia asta mi-e aşa de ruşine, nurmură copila.

— He-he-he-he, rîse cu poftă bătrînul. O, pros- uţo, prostuţă mică (şi o sărută pe gură). Zici că în

rochia asta ţi-e ruşine. O, Evă, Evă, buclucaşă ma eşti! Cîte năzdrăvănii ai sădit în neamul tău ! Ei, du-tc şi îmbracă-te cum îţi place; dar stai, nici nu e nevoii să răspunzi: dacă îl iubeşti pe Buttler pune-ţi îr păr un trandafir roşu, dacă nu-1 iubeşti, unul alb

Piroska o zbughi pe uşă. Buttler oftă : „N-o să st întoarcă..." Din a treia odaie se auzi un cîntec vesel adus nu de mult de la Paris :

La Grenoble, în poarta cetăţii, O
vrabie ciripea de zor, ciripea, Tra-
la-la-la, tra-la-la-la!
Era tocmai în crucea amiezei,
Dar mica poznaşă nici că se sinchisea.

Cîntecul se mai auzi o bucată de vreme, tot ma: şters, tot mai încet, pînă ce se stinse de tot.

Bătrînul îşi curăţi pipa, apoi o umplu cu tutun Buttler tăcea, cufundat în visuri, legănîndu-se între nădejde şi deznădejde. Gîndurile îi alergau cu o iuţeală ameţitoare prin cap. „Acum se îmbracă, acurr îşi pune corsetul, rochia, acum o trimite pe cameristă în seră să-i aducă repede un trandafir. Dar de care ? Alb sau roşu ? Camerista ştie. Fericită cameristă ! Se uită nerăbdător la ceas. Cît zăboveşte ! Dai poate că nici nu mai vine ; trimite doar vorbă prir servitor că o doare capul."

— Şi cam cînd crezi c-ar trebui făcută nunta ? întrebă bătrînul, legănîndu-şi pipa cu ciubuc lung, pentru ca iasca să se încingă mai bine.

Buttler tresări:

— Aţi spus ceva ?

Dar între timp iasca jilavă se stinsese. Bătrînui începu să mocoşească din nou cu cremenea şi asta £ o treabă atît de serioasă, îneît nu-i îngăduie unui fumător să fie atent şi în altă parte.

12G

In aceeaşi clipă se deschide uşa şi în odaie intră Piroska. Dar ce să vezi. Se întorsese exact în aceeaşi rochie în care ieşise, atît numai că un trandafir roşu îi rîdea parcă în păr.

— Va să zică asta ţi-e faimoasa găteală ! se răsti la ea bătrînul, clătinînd din cap.

— Da, tăticule, fiindcă mi-am adus evantaiul.

— A, da, evantaiul. Fireşte. Asta-i lipsea. Evantaiul, îndărătul căruia te poţi ascunde, cu sfială, cu graţie, mai bine decît în spatele umerilor părinteşti. Ei da, evantaiul, această armă mică şi perfidă îţi dă curaj. Şi într-adevăr, Piroska nu mai era timidă de loc ; în orice caz nu părea.

— Ah, femeilor, femeilor — strigă bătrînul, ridicîndu-şi ochii la cer — ce poame îmi sînteţi ! După cîte văd, ai venit înarmată. Şi ai adus şi declaraţia, da, dar ca pe o bijuterie de preţ, ai înfipt-o în păr.

Apoi clipi vesel din ochi spre Buttler.

— Ei, ce spuneam ? Acum du-te şi sărută-ţi logodnica.

Buttler se îndreptă spre ea cu paşi nesiguri, cu faţa transfigurată. Fata făcu de asemenea un pas spre el, îşi aplecă fruntea în faţa lui şi-i spuse, cu vocea puţin voalată :

— De acum, ia-ţi trandafirul.

Buttler îl scoase cu mîna tremurătoare din buclele minunate, de culoarea inului.

— Mulţumesc.

Sărută locul unde stătuse floarea. Apoi şi-o înfipse cu grijă la butonieră, iar fata îşi plecă lin capul pe pieptul lui, acolo unde se găsea acum trandafirul.

Bătrînul se apucă din nou să-şi legene luleaua cu iască încinsă şi întrebă încă o dată :

— Ei, da, da, cam cînd credeţi că ar fi bine să facem nunta ?

Capitolul IX

COANA MARE ÎN ŢINUTĂ DE GALA

Nunta ? Cine se gîndeşte acum la aşa ceva ? Sorocul jinduit e deocamdată numai pe drum ; va veni el mîine-poimîine, dar pînă una alta tinerii sînt fericiţi cînd se privesc, cînd stau mînă-n mînă, cînd Jânos simte atingerea uşoară a rochiţei de stambă, cînd o şuviţă se desprinde din părul fetei şi contele o îndreaptă cu mîna lui. Toate acestea sînt încă dulci, nepreţuite trufandale. Dar puzderia de întrebări şi răspunsuri, care mai de care mai savuroase şi mai şirete ? Vorba vine şirete, căci şi-un ţînc le poate ghici.

—■ îţi mai aduci aminte de ziua cînd mi-ai dat ouăle de pasăre, în pădure ?

— Cum să nu-mi aduc aminte, doar atunci te-am îndrăgit.

— Şi eu tot atunci.

— Zău ?

— Cum, nu mă crezi ?

— Ba da, ba da, uite, te cred, numai să nu te mai văd că priveşti aşa de încruntat.

— Aşa? Va să zică nu-ţi plac ochii mei?

— Da de unde ! N-am spus asta !

Ar vrea să ştie tot, să afle tot. Ca nişte copii care se joacă în apă şi ling toate pietricelele colorate să vadă dacă nu-s cumva bomboane.

—- Şi, spune drept, mica mea Piroska, la ce te-ai gîndit cînd m-ai văzut ?

— Păi, la început am crezut că... ce-am crezut, doamne sfinte ?... Am crezut că ai venit să mă stropeşti.

— Ai dreptate, azi ar trebui să te stropesc. Vrei ?

■— Ce-ţi trece prin minte ? Nu se obişnuieşte între.., cum îi zice ?... Doar ştii...
— Şi, zău, numai la stropit te-ai gîndit ? Mărturiseşte, nu ai bănuit nimic ?
— Să-ţi spun adevărul ?
— Spune-mi, o rugă domol, cu vocea caldă, contele Jânos.
— îmi dădeam seama cam ce vrei.
— Prin urmare bănuiai că te iubesc ?
— Am auzit de la fierar.
— De la fierar ? Cum se poate ?
— Fierarul mi-a spus că te-ai dus la el să-ţi ascută toporul cu care tăiai lemne în locul meu. Asta m-a mişcat.
— Mi-am cîştigat aşadar pîinea cu securea, ca zilerii.
— Ce ? se strîmbă Piroska, îmbufnîndu-se. Eu sînt pîine pentru dumneata ?
— Vai de mine, eşti ca turta dulce, vreau să spun că eşti fericirea mea. Iartă-mă, te rog !

Aşa că, vedeţi dumneavoastră cîte şi mai cîte trebuiau limpezite. între timp logodnicii se supără, se bosumflă, se ciondănesc şi iar se împacă. Dar cele mai fericite clipe de pe pămînt sînt atunci cînd bătrînul boier se apleacă peste ultimul din cele o sută de sertare ale scrinului şi se apucă să scotocească după un ciubuc nou. Cît timp cotrobăieşte nu se uită nici în dreapta, nici în stînga, şi s-ar putea săvîrşi cu uşurinţă un mic atentat. Cine a gustat o dată din mierea aceasta e pierdut pentru orice treabă serioasă. Pînă acum se priveau ochi în ochi — sufletele lor se cufundau pînă în adîncuri. Sau se-desfătau privin- du-şi obrajii cînd palizi, cînd învăpăiaţi. Acum însă e cu totul altfel. Acum îl pîndesc pe bătrîn — el este personajul principal — care cînd priveşte la o

parte, cînd îşi aruncă ochii spre geam să vadă dacă nu cumva s-a înnourat (Ce prostie ! Doar nu-i nici urmă de nor pe cer !). A treia fază urmează cînd se lasă noaptea şi se apropie ora culcării, iar tînărul trebuie să spună „noapte bună, visuri frumoase" ; să plece şi să se despartă de Piroska. Un adevărat chin! In prima zi treacă-meargă, dar din ziua a doua începe să încolţească o pornire de revoltă în suflet. Şi ce repede creşte iarba răzvrătirii! Dar cum să nu crească, dacă o încălzeşte soarele dragostei ! Visul minunat de pînă acum devine apăsător, începe să se nască întrebarea : cînd o să fie nunta ?

Păi, cînd să fie ? înainte de sfîrşitul lui iunie în nici un caz, căci dacă e vorba ca Jânos să ajungă un om cu rostul lui, trebuie să-şi termine studiile. La drept vorbind, cununia s-ar putea face şi la Rusalii, dar ar fi, totuşi, prea nu ştiu cum. Gîndiţi-vă : soţul Piroskăi, un student, iar ea nevastă de student! Te pomeneşti că studenţii mai bătrîni ar fi în stare chiar să scrie vreun pamflet la adresa lor. E adevărat că lui Jânos i-ar da mîna să-şi lase baltă studiile, nici să nu mai dea pe la Patak, căci un Buttler e un om făcut şi fără ştiinţă, ba chiar de cînd s-a născut, dar ce-ar zice profesorul Kovy, care ţine atît de mult la el ? Iar ticăloşii de studenţi ar face şi despre asta o satiră în versuri. Aşa că tot mai bine e să amîne nunta pe la sfîrşitul lui iunie, de sfinţii Petru şi Pavel.

Se învoiră. Fireşte că pînă atunci o să curgă multă apă pe gîrlă, dar şi de lucru o să aibă berechet. Se pomeniră deodată cu o mulţime de griji. Trebuiau anunţate prin scrisori rudele, trebuiau comandate, la Kassa şi la Viena, nenumărate mărunţişuri pentru trusou. Chiar a doua zi un călăreţ plecă la Patak, pentru a-1 înştiinţa pe Fây Istvân, tutorele lui Buttler, care răspunse numaidecît prin două epistole

frumoase adresate logodnicului şi logodnicei, trimi- ţîndu-i contelui, spre uimirea lui, actul de majorat, pregătit din vreme şi păstrat cu grijă într-un sertar, precum şi consimţămîntul şi urările lui părinteşti. Ar fi venit chiar el ca să-şi sărute nepoţica dacă reumatismul din picioare nu l-ar ţintui la pat. în starea în care se găseşte, se mulţumeşte să-i trimită vestita salbă de smaragde pe care conţii Buttler obişnuiesc s-o dăruiască logodnicelor lor. Salba aceasta — spunea el în post-scriptum — a aparţinut cîndva mamei lui Carol al XII-lea, regele suedezilor, şi se povesteşte că aduce mult noroc femeii care o poartă.

Acelaşi călăreţ trebuia să treacă şi pe la giuvaergiul Bujdoso Mihály şi să aducă de acolo două verighete groase de aur, una mai mare şi alta mai mică.

Un al doilea călăreţ se repezi cu o altă scrisoare a tînărului conte la Bozos ; în ea erau cuprinse instrucţiunile pentru administratorul moşiei: să se apuce fără zăbavă, necruţînd nici bani, nici osteneală, de înfrumuseţarea castelului şi a parcului, deoarece la sfîrşitul lunii iunie va veni la Bozos, unde se va statornici. Iar grădinarul să sădească I multe flori, fiindcă el, Buttler, va aduce cu el pe I cineva care iubeşte florile. Mai cu seamă să sădească multe scînteioare, pe întinderi mari, printre copaci. Domnul administrator să nu uite nici de eleşteu, care trebuie să fie curăţat şi umplut cu peşti. De asemenea domnul administrator să ia legătura cu domnul Nogâll

Ferenc, administratorul moşiei Pârdâny, precum şi cu ispravnicul moşiilor din Ardeal, domnul Gâbor Jozsef, pe' unde se găsesc multe privighetori: o parte din acestea să fie mutate în parcul de la Bozos, pe care-1 vor înfrumuseţa cu cîntecul lor, şi multe altele.

Horvâth rîdea de se prăpădea citind scrisoarea pe care noul moşier i-o arătă.

— Tare aş vrea să ştiu cum vor fi mutate privighetorile tale şi dacă vor cînta frumos. Iar cit priveşte lacul, ai uitat un amănunt. împăratul Helio- gabalus, cînd s-a însurat, a umplut un lac întreg cu ulei de trandafiri, încît întreg ţinutul era înmiresmat cale de-o' poştă de jur-împrejur.

— Să-1 umplu şi eu ?

— Nu ţi-e bine ? Atîta ulei de trandafir nu s-ar găsi azi în toată lumea. De altfel ţi-ar înghiţi toată averea şi pe deasupra şi pe a mea.

Trecuseră trei zile de cînd Jânos era un om fericit şi poate că între timp au ajuns la destinaţie şi scrisorile pe care Horvâth le trimisese rudelor, vestin- du-le fericitul eveniment. Faţă de familia Bernâth însă, logodnicul îşi păstra taina. Sosi în sfîrşit şi ultima zi: mîine, în zori, studenţii trebuiau să plece la Patak. Mătuşa pregătea merindele de drum : cozonacii şi o gîscă friptă, dar ai casei încă nu ştiau nimic. Lui Jânos îi era destul de greu, se temea insă de clipa neplăcută a explicaţiilor, ştia că alde Bernâth nu-1 au la inimă pe răchier ; de doisprezece ani rupseseră orice legătură cu el.

Şi totuşi, nu putea pleca fără să le spună o vorbă bunilor bătrîni. Dar cum să facă să nu-i amărască prea mult şi să scape cit mai uşor ? Se strecură, şiret nevoie mare, în bucătărie, unde coana mare trebăluia (chiar în clipa aceea îi trăsese o palmă rîn- daşului care strivise un pui de găină.)

— Iaca, tocmai frigeam gîsca asta pentru voi, dragul meu. E singura care a crescut ca prin minune şi s-a îngrăşat aşa de frumos, spre ghinionul ei. Dac-aş fi putut s-o mai îngraş cîteva zile, ar fi ajuns departe, dar ce să-i faci, profesorii nu aşteaptă. Ia uită-te ce frumos s-a rumenit în cuptor...

— Mulţumesc, mătuşă ; nu-s curios.

— Ştiu, ştrengarule. Vă opriţi la alde Dory, la Olaszroszke. O să se-ntindă o masă mare, nu-i aşa ? Bagă de seamă să nu ţi se aprindă călcîiele după fata aceea drăguţă.

— Am trecut de astea, mătuşico.

— Ce spui ? întrebă coana mare cu o smucituiâ din cap.

— Am spus că nu mă mai iubeşti.

— Ei, ei, dragul meu, cum poţi vorbi asemenea nerozii. Cînd ţi-oi arde una cu linguroiul ăsta...

— Nici nu te mai uiţi la mine, se văietă, viclean, contele Jânos.

— Cum să nu mă uit, băiete dragă. Doar şi acum la tine mă uit.

— Dar pun rămăşag că mîna nu mi-ai văzut-o de trei zile.

— Ce ? Te-ai lovit cumva la mină ?

— N-ai văzut ce am pe ea.

— Nu cumva ai bube ?

— De loc. Ia uite aici, mătuşă dragă.

Şi, ca un copil lăudăros, îşi întinse mîna dreaptă : în inelar, alături de inelul cu sigiliul familiei, împodobit cu pietre de rubin, strălucea o verighetă netedă.

Lingura de lemn căzu din mîna doamnei Bernăth, care văzînd una ca asta holbă speriată ochii.

— Şi cui vrei să i-o dai ?

— N-o dau nici mort ! Pe asta am primit-o.

— De Ia cine ?

Jânos zîmbi şiret.

— Ghici, mătuşă dragă.

— Asta mi-ar mai trebui acum, să-mi pierd vremea cu ghicitul! Ba o să-ţi trag o chelfăneală cu băţul ăsta, dragul meu, cum n-a mai păpat un conte neam de neamul lui. De aia te-am crescut şi te-am cocolit de cînd erai de-o şchioapă ?

Ochii ei dulci şi buni se umplură de lacrimi.

Contele Jânos începu să-i sărute mîinile, ca s-o îmbuneze. Apoi se aplecă la urechea ei şi îi şopti numele drag care cuprindea tot clinchetul aurului şi argintului, toată strălucirea nestematelor şi toate melodiile lumii : „Horvâth Piroska, Horvâth Piroska."

Fără a-i da vreun răspuns, mătuşă-sa îi făcu semn s-o urmeze în odaia ei. Jânos încremeni : nu cumva vrea să-1 pună în genunchi, pe aşchii de lemn, ca odinioară, cînd era mic ?...

— Povesteşte-mi tot, cum s-a întîmplat, îi porunci rece, aproape trufaş, bătrîna.

Jânos îi povesti totul, totul, de la început pînă la sfîrşit.

— Şi astea s-au petrecut alaltăieri ?

— Da.

— Şi te-a lăsat inima să taci atîta vreme ?

— Păi mi-a fost destul de greu, fiindcă biata Piroska a vrut să vină cu mine, dar eu n-am îndrăznit să vă povestesc.

— Rău ai făcut. Chiar de-ai fi luat o fată de hingher, din moment ce ea e a ta, e şi a mea. Şi zici că a vrut să vină şi ea, sărăcuţa ?

— Da.

— Şi tu ce i-ai spus ?

— Că mă tem că n-ar fi bine văzută.

— Cum ? Ai fost în stare să-i spui una ca asta ? sări coana mare mînioasă, repezindu-se la uşă: Panna ! Adă rochia neagră de mătase !

— Nu cumva vrei să te duci la...

— Ba uite că vreau, şi chiar în clipa asta ; fără ea nu mă-ntorc nici în ruptul capului.

Contele Jânos o privea uimit : cine e femeia aceasta ? E mătuşa lui, sau — începu să creadă în toate minunile — a înviat blinda figură al cărei

portret atîrnă pe perete în castelul din Bozos şi care murise dînd viaţă unui copil, răscumpărîndu-i viaţa prin moartea ei.

Era mătuşa Bernâth, fireşte, dar Jânos o confundă şi îndemnat parcă de o putere tainică îi sări de gît.

— O, mamă, dulce mamă, şopti şi ochii i se umeziră.

Iar coana mare se îmbrăcă în adevăr ca pentru zile mari. îşi aşeză buclele frumos, după modă, îşi luă rochia de mătase, îşi stropi batista cu apă de trandafir, îşi puse brăţările cu diamante şi cerceii cu perle negre — se spunea că numai coroana britanică este bătută cu asemenea nestemate — apoi îi porunci husarului să o urmeze ducîndu-i manteluţa neagră cu dantele la o distanţă de patru paşi, căl- cînd milităreşte, fără a rămîne în urmă sau a se apropia mai mult decît trebuie. „Să nu te pună păcatele să greşeşti, nătărăule, că uite, cu umbrela asta îţi crăp capul drept în două !“

Pe cît de simplă era mătuşa acasă, pe atît ştia să fie, cînd voia, cucoană de lume mare. Nici la curtea împărătească nu s-ar fi făcut de ruşine.

Jânos aştepta cu nerăbdare în cerdac s-o vadă ivindu-se cu Piroska, dar degeaba. Trecu şi timpul gustării de după-amiază şi mătuşă-sa tot nu se arăta. Ce-o fi făcînd acolo atîta vreme ? începu să scapete şi soarele. Adineauri încă razele lui alergau vesele pe leandrii aliniaţi în ciubere, dar iată că acum vrea să plece, nu mai aşteaptă... Şi lui Jânos i se părea atît de ciudat, atît de nefiresc că soarele nu vrea s-o aştepte pe Piroska.

între timp bătrînul Bernâth sosi împreună cu Zsiga de la cîmp. întrebară fireşte numaidecît de coana mare.

Ce să le răspundă ? Cu neputinţă să le ascundă adevărul.

— S-a dus la alde Horvâth.
— A înnebunit ? întrebă, scurt, bătrînul Bernătli.
— Da de unde ; eu am înnebunit, dragă unchiule.

Se apucă să povestească încă o dată taina lui: s-a logodit cu domnişoara Horvâth. Acum, a doua oară, nu-i mai venea greu (cu ce nu se deprinde omul !), ba la drept vorbind, simţi o adevărată plăcere să se oprească la toate amănuntele.

Bătrînul, un om foarte zgîrcit la vorbă, nu-i răs-i punse decît atît:

— Ei, *caniş mater !*

Zsiga rămase însă cu gura căscată de mirare.

— Ca-n poveşti ! Şi eu să nu prind de veste ! Te-ai ascuns şi de mine ! Ei, aşteaptă dar, fătarnicule !

— Iartă-mă, dragă Zsiga, dar nici eu nu ştiu bine cum am ajuns aici ! Sînt întocmai ca un somnambul care habar n-are cum s-a cocoţat pe turla bisericii.

— Spune-mi, bătrînul Horvâth te-a pus să dezlegi vreo şaradă ?

— Da, una singură, pe care tot el a dezlegat-o. .Eu îi trimiteam Piroskăi scrisorile cu ajutorul unor corăbioare de hîrtie purtate de pîrăul din grădină şi pe aceeaşi cale îmi răspundea şi Piroska. Timp de cinci ani. Acum, după ce ne-am declarat dragoste, m-am înfăţişat la tatăl ei aşa cum ne-am înţeles prin scrisori. Şi ce să vezi : am rămas trăsnit cînd bătrînul mi-a povestit că Piroska habar n-are de schimbul ăsta de scrisori! El a fost cel care a purtat corespondenţa cu mine timp de cinci ani. Voia să ştie ce fel de om e viitorul soţ al fetei.

— I-auzi! mormăi bătrînul Bernâth. Aflaţi că un om care ştie să fie un tată atît de bun nu poate fi un oarecare.

Povestea asta îi plăcuse mult. Se ridică din fotoliul căptuşit cu perne, de al cărui picior, în forma

unei labe de leu, era proptit veşnic ochianul, pentru ca, de cîte ori avea poftă, omul să-şi poată vedea iobagii ce trudeau la cîmp. Se sculă, începu să se plimbe de colo-colo prin cerdac, mormăind, discutînd ceva cu el însuşi. Din cînd în cînd se auzea cîte un crîmpei de vorbă.

în comitat i se zicea „Bernâth cel drept“. Era mîndru de acest nume. Dar acum se întreba : L-a meritat oare totdeauna ? Nu l-a judecat oare greşit pe acest Horvâth ?

în sfîrşit coana mare sosi fără Piroska, dar veselă, vioaie, sprintenă ca o zvîrlugă. Urcă scările în grabă, uşor, de parc-ar fi fost o mireasă.

Bătrînul îi ieşi înainte cu paşii lui mărunţi, glumeţ, ca şi cum n-ar fi ştiut nimic.

— Pe unde ai umblat, mămucă?

— „Pe *sub grădini, tătucă",* răspunse coana mare ca-n poezioara din copilărie.

— Şi ce ai văzut, mămucă ?

— Ce să văd, tătucă ? Am văzut că mari dobitoci sîntem noi amîndoi.

— Ei, ei, cum adică ?

— Fiindcă ne-am bătut joc de vecinii ăştia cumsecade, i-am neglijat, i-am dispreţuit, în loc să ne fi bucurat de ei o viaţă întreagă.

Şi fiindcă bătrînul era frămîntat tocmai de gîndul acesta, nu se simţi la largul lui că i-1 aminteşte şi nevastă-sa. Ce se amestecă una cu „părul lung şi mintea scurtă" în gîndurile lui ? Se grăbi să schimbe discuţia.

— Ei, ei, dragă mămucă, şi ce-ai mai văzut ?

— Am mai văzut că Zsiga al nostru e un mare nătăfleţ, care stă cu mîinile în sîn, în timp ce vecinul îi suflă tot ce-i mai scump, mai frumos şi mai de preţ în ţinutul acesta în care de cînd lumea floarea recoltei era a familiei Bernâth.

La aceste vorbe amîndoi Zsiga, atît cel bătrîn cît şi cel tînăr, izbucniră în hohote, numai contele Jânos se foi neliniştit pînă ce, foarte timid, se hotărî să întrebe :

— Dar „recolta" de ce n-a venit ?

— O să vină îndată; mi-a făgăduit. Doar să se îmbrace şi să dea de mîncare păsărilor. O să ia cafeaua cu noi. Hei, Orzse, Panna, Borka ! Un' — doi — trei ! încălzeşte, drăguţo, un castron cu lapte ! Iar tu vezi dacă avem destulă cafea prăjită. Ia ceştile cele frumoase de pe dulăpior şi pune masa în odaia domniţei (odaie în care coana mare nu-i poftea decît pe musafirii cei mai de soi!). Nu uita : faţa de masă de damasc !

Apoi se apucă şi ea de treabă, alergînd de colo-colo, de la un scrin la altul şi de-acolo în cămară. Peste tot găseai numai lucruri bune. Ici o pungă de pişcote, dincolo în cămară cîţiva ciorchini de struguri, în fundul unui scrin nişte bomboane fine de la Nelweiss, vestitul cofetar al curţii imperiale de ia Viena, trimise acum trei ani de conul Lonyay Mi- hăly pentru nunta de aur.

Tot fîţîindu-se în dreapta şi în stînga se pomeni piept în piept cu bătrînul ; drumurile li se încrucişară tocmai pe pragul sufrageriei şi coana mare era cît pe ce să-1 răstoarne pe dumnealui, drept care, spre a-1 îmbuna, îi mîngîie în fugă barba albă : „Ei, nu te supăra, moşule. Mai bine împacă-te cu Horvâth, că-i om bun şi de înţeles."

Bătrînul zvîrli cît colo, mînios, mîna care-1 mîn- gîia :

— Mai bine vezi-ţi de treburi şi nu te-amesteca ! Ce ştii tu ?

— Dar e un om aşa de bun, crede-mă ! S-ar bucura şi Jânos.

— Măcar dacă n-ar fi fiert rachiu... mormăi bătrînul.

— Ei şi ce-i dacă a făcut rachiu ? Ce mare păcat găseşti în asta ? Da eu cîte şotii nu ţi-am făcut o viaţă întreagă şi tot mă iubeşti.

— Dar tu nu umblai cu cioara vopsită.

— Vorba vine. Cînd erai bolnav, îţi făceam sarmale cu carne de viţel şi ţiparii ţi-i frigeam în unt, iar cînd căutai să mă descoşi, mă juram că e untură de porc.

— Bine, bine, crezi că nu te cunosc ? Ai fi în stare să mă otrăveşti.

Atîta i-a trebuit. Cînd auzi una ca asta, pe coana mare o podidiră pe loc lacrimile de parc-ar fi pornit şuvoaiele repezi ale unui izvor. Bătrînul se grăbi s-o dreagă; frumoasa invitată pe care o aşteptau nu trebuia s-o găsească cu ochii plînşi.

— Nu mai plînge aşa, te rog. Ştii că nu pot îndura să te văd plîngînd. îţi cunosc eu politica şireată. Bine, am să mă mai gîndesc la chestia asta cu Horvâth.

Nu peste mult sosi şi Piroska însoţită de domnişoara Frida, şi bătrînul boier se purtă cu ea atît de frumos, încît bătrînei îi sălta inima de bucurie : „Ce om bun e bărbatul meu !“ La masă el îi turnă apă în pahar, el îi ridică şervetul care îi căzuse, el o distra cu tot felul de istorioare. Nu lăsa pe nimeni să vorbească cu ea, aşa că în cele din urmă contele Jânos începu să se supere : „Ei, ei, văd că vrei să-mi iei logodnica". Auzind aceste vorbe, bătrînul păru că o lasă mai domol şi intră la tocmeală cu Jânos : fie, i-o cedează, în schimbul unei sărutări... dată de Piroska, fireşte. După multe tărăgăneli Jânos hotărî să i se acorde din visterie sărutarea şi Piroska nu se împotrivi: încolăci cu braţele-i albe ca spuma

capul zbîrlit al bătrînului şi îi sărută zgomotos faţa rumenă.

Dar bătrînul, nemulţumit, nu se dădu bătut nici acum. Nici gînd nu avea să dea îndărăt! Nu se clinti de lîngă Piroska ; îi aşează un taburel sub picioare, îi arătă colecţia de raritǎţi, povestindu-i istoria fiecărui obiect, îi dărui pe loc un portret al Măriei An- toineta, pictat pe os, care-i plăcuse foarte mult fetei.

— Mi-ai face o mare plăcere dacă l-ai primi, nepoată dragă.

Apoi aduse corsetul principesei Râkoczi şi nu se lăsă pînă n-o făcu pe Piroska să-l încerce, fireşte peste rochie, deşi şi-aşa îi era prea mare.

Rar i se întîmplă chiar unui rege să aibă un astfel de prilej fericit (doar croitorii se bucură din cînd în cînd de un asemenea chilipir). Să atingi formele acelea splendide, umerii aceia mici, gîtul, şoldurile, mijlocul feciorelnic... Buttler îşi muşca buzele cînd se gîndea că bătrînul ar fi putut să-l lase pe el să se ocupe de fată : el, în locul bătrînului, n-ar da-o nici pe-o moşie ! Pe coana mare însă n-a răbdat-o inima să nu-i spuie, prefăcîndu-se că-i mînioasă : „Ei, ei, ştrengar bătrîn!" la care ochii bătrînului sclipiră ca doi nasturi de diamant într-o pungă de piele zbîrcită.

Cu atîtea nebunii vremea trecu atît de repede, încît nici nu băgară de seamă că servitorii aşezaseră luminările aprinse pe masă. Văzîndu-le, domnişoara Frida se sperie, aducîndu-şi aminte că au stat mai mult decît fuseseră învoite. Aşa că întreaga familie Bernâth se urni din loc, pregătindu-se să-i conducă acasă pe oaspeţi. Dar bătrînul nici acum n-o slăbi pe Piroska. îi întinse braţul, astfel că Zsiga şi Jânos, vrînd-nevrînd, trebuiră să se mulţumească cu domnişoara Frida. Jânos bombănea într-una :

•— Ei, poftim, â trecut şi ultima seară şi nici nu m-am putut apropia de logodnica mea.

Se întunecase de-a binelea; Horvâth, care ieşise în întîmpinarea fetei, nu-i recunoscu pe însoţitori decît cînd ajunse faţă-n faţă cu ei. Cei doi bătrîni se priviră o clipă şovăind, dar coana mare făcu un semn din sprîncenele-i puternice, încruntate, şi poate că tîlcul acestui semn Bernâth îl înţelese chiar prin întuneric, căci deodată îi întinse mîna lui Horvâth.

— Bună seara, vecine !

— Bună seara ! răspunse acesta, încet, aproape cu sfială.

În sfîrşit, fata rămase singură şi Buttler nu scăpă prilejul de a se strecura lîngă ea. îi cuprinse mîna cu mîna lui: parcă s-ar fi atins de un cuib cald şi moale.

— Scrie-mi cît se poate de des, îi şopti fata.

— O să fie frumos mîine, rupse bătrînul Bernâth tăcerea, ridicîndu-şi ochii la cer unde, în mii de locuri, ca-n basme, se aprindeau stelele. O noapte minunată pentru călătoria studenţilor noştri.

Piroska oftă. Horvâth repetă maşinal:

— Da, pentru călătorie.

— Iar o să fiu orfan — continuă bătrînul Bernâth, cu melancolie — iar n-o să am băiat.

— în fiecare zi, îşi întregi Piroska porunca de mai sus.

— Nici eu n-o să mai am multă vreme fată, răspunse bătrînul Horvâth.

— Adevărat, adevărat — observă, cu glasul frînt, moşierul cel trufaş — nici tu n-o să ai.

Cum răsuna în aer acest „tu“, cum răspundeau, ţîrîind, zîzîind, în iarba grasă din faţa porţii, mii de greieri, milioane de gîze ! O boare trecu printre crengi, scuturîndu-le. Parcă s-ar fi mişcat oasele

străbunilor. Dar de fapt numai firea simţi întâmplarea nemaiauzită cînd vlăstarul sutelor de oşteni căliţi în lupte i-a vorbit cu „tu“ fabricantului de rachiu.

Capitolul X

NENEA TOTH BÎRFEŞTE

Odată cu ultimele urări de „noapte bună” poarta se închise; doar o clipă, o mînuţă mai fîlfîi cu o năframă albă. Era pentru Jânos. Şi Jânos se aplecă sprinten, sărută mînuţa şi smulse batista albă al cărei parfum îl sorbi pînă acasă. La culcare puse batista sub pernă şi, în timpul nopţii, avu din pricina ei fel de fel de vise. Era prea scurt timpul pentru atîtea vise! în privinţa aceasta însă, mica batistă nu-1 putea ajuta. Dar parcă odată cu ea venise şi stăpîna ei... Se făcea că Jânos şi Piroska locuiau împreună într-o colibă mititică. Piroska gătea de prînz, iar el aţîţa focul în vatră şi cînd poftea o săruta pe mica bucătăreasă... Cînd în sfîrşit prînzul fu gata, contele Jânos se aşează la masă, îşi leagă şervetul la gît, aşteptând ca Piroska să-i aducă din bucătărie farfuria cu supă. într-adevăr, uşa se deschide. Dar, cea care intră cu farfuria în mînă parcă nu era Piroska, ci o cotoroanţă bătrînă, care se opri în faţa lui Jânos. Jânos se răsti la' ea, răcnind: „Ce cauţi dumneata aici ?

— Păi am venit să vă trezesc, conaşule, să trăiţi !

Se cutremură, ridică ochii şi văzu că nu e nici Piroska, nici vrăjitoarea, ci feciorul, Andrâs, care îi adusese micul dejun.

— îmbrăcaţi-vă repede, domnule conte, caii sînt înhămaţi; domnişorul Zsiga fluieră de mult în cerdac.

E trist, ba chiar foarte trist, dar n-are încotro, trebuie să plece. Trăsura asta are să-i ducă pînă la Olaszroszke, unde se vor opri la Dory, iar a doua zi vor continua drumul pe jos pînă la Patak. Ar fi păcat să obosească telegarii cînd băieţii au picioare destul de zdravene. Aşa sunau îndrumările date de bătrînul Bernâth.

Dar ce nenorocire şi cu negura asta ! Nu se mai zăreşte de loc castelul Horvâth. Păcat, pentru că Piroska stă cu siguranţă la fereastră. Ceaţa asta îl făcu pe îndrăgostitul nostru să simtă parcă blestemul ce apăsa asupra familiei Buttler.

Contele Jânos fu trist tot drumul, deşi negura începuse să se risipească încet-încet şi soarele se ivise strălucitor. Ce tînăr e soarele de aprilie ! Te gîdilă numai, se joacă, scînteiază, dar nu arde. E un copil care nu-şi ia în serios meseria, îi dă voie şi frigului să se amestece în treburile lui. Pe din două : dă şi soarele puţină căldură, dar te pişcă şi frigul. Ziua soarele momeşte florile albe ale pomilor făcîndu-le să se deschidă, iar noaptea vine gerul, îşi încearcă şi el vopseaua albă, aşternînd brumă peste copaci. Şi e bine că pomii nu se pot plînge, căci nu se ştie pe cine-ar fi ocărit mai avan : soarele sau gerul ?

în drum Bernâth Zsiga încercă să-i împrăştie gîndurile negre.

— Ce te superi, frate-meu ? Eu, în locul tău, aş chiui de bucurie.

— Tu ai altă fire. Pe mine, vezi, viitorul mă înspăimântă. Simt că se ascunde ceva îngrozitor, ceva monstruos în el. De multe ori am impresia că un munte întunecat stă să se prăvale asupra mea.

— Deşi totul e trandafiriu în jurul tău. Iţi faci închipuiri, asta e.

— Pe urmă, vezi, e greu s-o părăsesc pe Piroska. Nici nu-ţi închipui cît o iubesc.

— Bine, dar nu te desparte un ocean de ea. Poţi să vii s-o vezi cînd vrei. Acum eşti independent. Trebuie să iei viaţa aşa cum e. La ce bun să te pierzi în închipuiri prosteşti ? Uite, în curînd o să ajungem la Roszke şi diseară tragem un chef cu bătrînul baron. Priveşte ! Se şi zăreşte castelul !

La cotitură, printre plopii uriaşi, se ivi într-ade- văr acoperişul ruginiu al castelului Dory.

— Tu ce crezi, ce fel de fată e Dory Mariska ?

Contele Buttler dădu din umeri.

— N-am găsit nimic deosebit la ea.

— Parcă ar fi ceva misterios în fiinţă ei.

— Nu ştiu... se poate, răspunse Buttler distrat.

Sufletul lui hoinărea în preajma Piroskăi; încerca în gînd s-o ducă cu el. Din cînd în cînd închidea ochii ca să şi-o poată închipui aievea, dar cînd imaginea se contura, ori Zsiga strănuta — („O, ce prozaic e Zsiga !“) — ori roţile se înfundau prin hîrtoape şi trăsura se zguduia, ori vizitiul plesnea din bici şi făptura ei încîntătoare se destrăma.

Nici ţinutul nu-1 interesa pe Jânos. Şi treceau prin locuri atît de frumoase, prin văi, peste coline, pe lîngă păduri şi stufărişuri! („Auzi glasul lişiţe- lor, Jânos? Tic, tic, tic...“) Iată, începe să se vadă Hegyalja. De departe, cu mulţimea de araci înfipţi în coasta ei, colina pare o uriaşă spinare de iepure împăiat.

Bătrînul vizitiu se întoarse cu faţa spre cei doi tineri şi le istorisi că pe vremea cînd îşi făcea cătă- nia în regimentul Benczur, trecuse odată pe aici, îndreptîndu-se spre Kassa. Ajungînd în acest loc, generalul, contele Klâris (contele Larisch), a ordonat deodată regimentului: „Pentru onor !“, „Să-i fi văzut pe flăcăi ce salut au tras viei 1 Parcă ar fi fost împăratul în persoană. Ei, dar ce-i drept e drept: face cît un împărat."

Cei patru telegari zburau veseli cu caleaşca mică, uşoară ca un fulg. Deodată, un om îmbrăcat în haină neagră de postav răsări din crîngul de alături, fîl-fîindu-şi cu un aer familiar pălăria.

— *Bonum mane praecor !*[1]

— Ho-ho, ho ! Ia te uită, cîrciumarul de la Roszke, care n-a vrut să primească banii pentru pui. Opreşte, nene Istok !

Smuciţi de hăţuri, caii se opriră. Studenţii îl salutară prieteneşte pe jupînul Toth.

— Hai, urcă-te, îl pofti Zsiga. Te ducem pînă acasă. Mai stăm puţin de vorbă. Eu am să trec lîngă vizitiu. Tot mi-a venit cheful să mîn caii.

Nenea Toth îşi şterse cu modestie mustăţile, apoi începu să explice domol că, fiind obosit peste măsură, n-ar zice ba să meargă cu trăsura boierească, dat fiind că vine pe jos tocmai din satul vecin, deoarece căruţa lui şi-o încărcase cu nevasta, copiii, două cumnate şi plozii acestora — cel mai mic n-a mai avut loc decît în codîrlă — dar că, în ciuda acestor motive, nu poate primi amabila invitaţie, fiindcă el e nobil şi *jurat in verba magistri*[XXX XXXI], adică se ţine de vorbele răposatului Dokus Pal, căpetenia nobilimii. „Pe omul nobil îl cunoşti după obiceiul de a nu arăta nici mai mult, nici mai puţin decît este“. Drept care pentru nimic în lume nenea Toth nu s-ar urca într-o trăsură cu patru telegari. Să-şi bată lumea joc de el pînă la moarte ? „Doamne fereşte !“

— Da, poate că ai dreptate, încuviinţă domnişorul Zsiga şi chiar şi Istok, vizitiul, care totuşi adăugă :

— Poate dacă v-aţi urca pe capră, lîngă mine... Că de asta nimeni nu se leagă.

XXX Vă poftesc bună dimineaţa ! (In 1b. latină, în original — n.r).

XXXI Respectă cuvintele maestrului (In 1b. latină, în original — n.r).

A, asta-i altceva; lingă vizitiu, asta da, o poate face. Omul se urcă intr-adevăr, apoi se întoarse cu faţa spre cei doi tineri ca să poată sta de vorbă cu ei.

în comitatele bogate calitatea echipajului era semnul vizibil al rangului, al distincţiei nobililor. Toate aveau un tîlc al lor. Oamenii înnebuneau după simboluri. In Ardeal hornurile simbolizau ierarhia : erau familii „cu două fumuri", familii „cu un singur fum" şi familii „cu fumul împrăştiat", după cum reşedinţa omului avea unul sau două hornuri, sau fumul se strecura pe unde apuca, prin acoperişul de stuf al cocioabei.

în comitatele sărace, locuite de slovaci, rangul era hotărît după felul copacilor: baronii Revay sau Justh se odihneau sub tei şi brazi; ei nu aveau nevoie decît de umbră ; alde Lehoczky sau Rakovszky ţineau nuci, care dau multă umbră, dar şi ceva fructe, iar familiile mai mărunţele aveau pruni, care dau puţină umbră, dar multe roade. Din nefericire, chiar din aceştia, meschina opinie publică nu le acorda decît şapte *.

în comitatele Zemplen, Szabolcs şi Ung, echipajele hotărau. Alde Bernâth, de pildă, erau familie cu patru cai. Un Bernâth mergea adeseori pe jos, dar în trăsură cu doi cai niciodată. Ar fi fost sub demnitatea lui. Cu doi cai umblau alde Fodor, alde Both, Orosz sau Zsitkovszky.

Caii simbolizau rangul, nu averea. Putea să fee îmbogăţească şi un nobil cu doi cai, putea să aibă chiar o herghelie întreagă, totuşi, cel puţin în primele două generaţii şi atîta timp cît nu se sălta pe scara rangurilor oficiale sau nu intervenea o căsătorie norocoasă, un moment deosebit de favorabil, nu se cuvenea să înhame decît doi cai la trăsură : pentru

[1] Nobilii mici erau porecliţi „nobili cu şapte pruni** (n.r.).

patru cai lumea i-ar fi scos fel de fel de vorbe. Arivişti şi fanfaroni nu erau încă prin partea locului. Doar cîte un boier polonez de pripas reprezenta soiul acesta.

Fireşte că, la rîndul lor, echipajele cu patru cai se deosebeau şi ele unele de altele, după fel de fel de nuanţe. Alde Barkoczy umblă cu patru murgi, Pereny cu patru negri, Sztâray cu patru armăsari, alde Waldstein sau Majlâth cu patru telegari atît de potriviţi la culoare, la statură şi la trap, încît dintr-o ochire îţi dai seama că au fost aleşi dintr-o mie. Acesta e semnul distinctiv al magnatului. în schimb ar fi de rîs să-i vezi pe Szerencsy, Csatho sau Bernâth făcînd aceeaşi paradă. Au şi ei dreptul la patru cai, dar a-i alege e o treabă mai înaltă, mai subţire. Cei patru cai ai lui Bernâth se potrivesc doar aşa, de departe ; printre ei se găseşte o iapă şargă, un negru jugănit, cu o şchioapă mai înalt decît ceilalţi, înaintaşul e un brumăriu care nu-şi încape în piele; într-un cuvînt fiecare cal are ceva aparte. Şi pentru ca totul să fie şi mai patriarhal, întreaga familie cabalină e nedespărţită ; mînzul tropăie şi el pe alături, cu un clopoţel la gît, ţinîndu-se aproape de maică-sa.

— Ei, ce veşti bune pe la dumneavoastră, nene Toth ?

— Păi nu prea sînt — le răspunse cîrciumarul dus pe gînduri — doar că soacră-mea a murit deunăzi.

— Ce spui ?

— Da, chiar în ziua de Paşte. Astăzi s-a făcut împărţeala între fraţi. De acolo vin.

— A lăsat moştenire mare ?

— Pică, pică ceva, dar, fireşte, ar fi fost mai bine dacă aş fi putut să stau în preajma ei cît a bolit. A avut însă popa grijă să i se vîre pe sub piele,

aşa că partea cea mai mare a lăsat-o bisericii. Mi-a spus, cînd trăgea să moară : „Nu vă supăraţi, dragii mei, că i-am lăsat şi lui dumnezeu cîte ceva, în afară de sufletul meu. Am făcut-o pentru că el mi-a dăruit tot ce aveam."

— „Ei, măicuţă, măicuţă — i-am răspuns — da' ştii că nu-i frumos să înapoiezi darul căpătat". Părintele a prins vorba şi m-a smuls cît ai bate din palme de lîngă pat.

— Părintele de aici ? Acela pe care l-am cunoscut la Ddry rîndul trecut ?

— Da, acela, deoarece satul vecin ţine de-al nostru. E un omuleţ uns cu toate unsorile şi frumuşel al naibii, nu-i chip să nu ajungă sau episcop sau diavol la bătrîneţe. Dar acum nu mai pune piciorul în casa lui Ddry. Domnul primpretor i-a făcut vînt. Pesemne n-a fost dascăl bun pentru domnişoara.

— Dar puii nevestii dumitale au mai crescut ?

— Da, da... au crescut frumuşel, dar ce folos, dacă nu puteţi mînca din ei. De trei zile vă aşteaptă în capul satului doi panduri, să vă ducă, vreţi nu vreţi, la castel. Ce să vă mai uitaţi dumneavoastră la bucatele gătite de nevastă-mea ! E drept că acum nici eu nu v-aş sfătui, fiindcă de cînd a murit maică-sa îi picură lacrimile în toate mîncările. Eu le mai mănînc, că de, sînt bărbatul ei.

— Va să zică alde Ddry e acasă ?

— Acasă, tot timpul. Nimeni nu mai calcă pe la ei. Mi se pare că se pregăteşte ceva : e plin de zidari, tîmplari, dulgheri şi fierari. Timp de opt sau zece zile au lucrat acolo ziua-noaptea.

— Te pomeneşti că se mărită domnişoara.

— Nu se aude nimic. A fost dată afară şi franţuzoaica.

— Da ? Auzi, Jânos ? Madame Malipau nu mai e acolo.

— Atîta pagubă, răspunse Buttler. Cimpanzeul ce treabă are ? Poate să-i ţină locul.

— A, maimuţoiul! Puţin a lipsit să nu mai fie nici el. Să vedeţi ce s-a întîmplat. E un caz foarte ciudat. Ştiţi că în vecini stă familia Izsepy: două fete nemăritate şi bătrînul. De cîteva zile, în fereastra camerei de dormit a uneia din fete, domnişoara Anna, au găsit în fiecare dimineaţă un trandafir proaspăt. Ce să fie, ce să fie ? Tot satul începe, să şopocăiască : Cineva îi face curte Annei Izsepy ! Ce neam de om o mai fi şi ăsta ! De fericită ce era, domnişoara Anna stătea ca pe spini, nu mai mînca, nu mai dormea, muncindu-se să afle cine-o fi misteriosul cavaler. Toată casa era întoarsă cu fundu-n sus, toţi aşteptau cu nerăbdare să se arate în carne şi oase. Dar omul nu venea şi pace. Argaţii, vizitiii stăteau la pîndă noapte de noapte, dar prin preajma ferestrei nu se vedea nici ţipenie de om. în schimb floarea era acolo în fiecare dimineaţă. în sfîrşit, domnişoara Anna şi-a luat inima-n dinţi, vrînd să afle cu orice preţ măcar ceva, de unde vine, unde se duce cînd pleacă, mă rog, să-i ia urma, şi într-o seară presară sub geam cenuşă, pe o întindere mai mare. Dimineaţa, ce să vezi ? în cenuşă, întipărite toate cele cinci degete ale adoratorului. („Măi, al dracului ! — se cruceşte vizitiul — domnul ăsta umblă desculţ".) Dar asta nu-i nimic. Se-nholbează şi bucătăreasa şi nevasta lui Szekeres, a lui Kajszai, a lui Vidâk, într-un cuvînt toate babele din casă şi de prin vecini şi încremenesc : „Maica domnului şi sfinte Iosife, nu mă lăsa ! Pocitania n-are călcîie !“ Şi femeile născocesc pe loc pricina, ducînd vorba prin tot satul: cică e mezinul diavolului Belzebut, pe care ducă-se-pe-pustii îl făcuse cu zgripţuroaica Droma, dar prinţişorul o fi cam crud pesemne şi de aia nu i-au crescut încă nici copitele, nici călcîiele.

Atîtea bîrfeli veninoase l-au scos din sărite şi pe bătrînul Izsepy, care i-a poruncit cu străşnicie jitarului, o prăjină de c.ătană bătrînă, să stea la pîndă noaptea şi să tragă în omul care le-a făcut atîtea pocinoage, oricine ar fi. Jitarul s-a pus la pîndă şi cînd a auzit zgomot pe sub fereastră a tras într-o mogîldeaţă neagră care se strecura prin întuneric. S-a auzit un urlet fioros. Cîţiva oameni au alergat la faţa locului şi ce credeţi că le-a fost dat să vadă ? Cimpanzeul lui Dory se tăvălea pe jos, rănit de glonţ. Pe nenorocita domnişoară — zău că mi-e milă de ea — de ruşine că tocmai un maimuţoi s-a găsit să-i tragă clopotele, au apucat-o frigurile şi de atunci n-a mai părăsit patul. Cimpanzeul e şi el sub îngrijire : nu i s-a vindecat încă nici rana făcută de puşcă, nici rana din inimă.

Zsiga rîdea din toată inima.

— Ei, asta le întrece pe toate ! Dramă amoroasă la Olaszroszke !

Chiar Jânos zîmbi, observînd răutăcios :

— Hm, cimpanzeul a imitat pe cineva. Dar pe cine ? Nu încape îndoială că a văzut astfel de scene la castel, noaptea. Ce zici de asta, Zsiga ?

— De unde a putut lua trandafirii pe vremea asta ?

— îi şterpelea din seră.

— I-auzi, hoţomanul! glumi Bernâth... Ce ţi-i şi cu dragostea asta, frate ! Abia aştept să-1 văd, după toate astea, pe domnişorul cimpanzeu.

—- Hop ! strigă cu vioiciune nenea Toth. Am ajuns. Eu aş coborî aici. Uite şi pandurii.

Doi călăreţi, Jeszenka şi Kăzsmâri Andrâs, aşteptau într-adevăr în capul satului. Se postaseră acolo, la răscruce, ca nu cumva şmecherii de studenţi să ocolească satul, apucînd-o spre Patak, în timp ce gazda ospitalieră îi aşteaptă în altă parte.

Salutînd pe cei doi tineri, opriră trăsura şi le aduseră la cunoştinţă că excelenţa-sa le trimite multă sănătate şi îi aşteaptă cu nerăbdare de două zile.

Coborînd din trăsură, nenea Toth îşi luă rămas bun cu călduroase strîngeri de mînă, iar unul dintre panduri, şi anume Kâzsmâri Andrâs trecu de partea cealaltă ; luară la mijloc caleaşca, însoţind-o în galop de-a lungul satului.

în porţile frumos încrustate cu lănci şi lalele, ţăranii, nevestele, fetele şi copiii ieşiră ca totdeauna cînd o trăsură cu patru cai trecea huruind pe uliţă. Cîte-o pălărie unsuroasă se ridica în aer prin ogrăzile pe unde gospodarii tăiau lemne, sau mai departe, de prin fundurile de grădini, unde cîte un moşneag care nu mai putea face treburi grele plivea straturile. Pe vremea aceea ţăranul era încă smerit şi îi iubea pe boieri. Pe stăpînul lui încalţe îl privea ca pe o icoană. Credea că boierul i-a dat pămîntul, mama hrănitoare. Abia mai tîrziu i s-au deschis ochii şi a înţeles că el îl hrăneşte pe stăpîn prin munca lui. Sînt lucruri pe care nu era bine să le afle.

Stăpînul era sprijinul şi ocrotitorul lui în toate necazurile mici şi mari. Şi s-a întîmplat, chiar la Olaszroszke, ca un oarecare Urbay Jânos, meşter cojocar, să afle, din anumite documente, că e nobil. Aflînd, omul se mîhni foc şi îi ceru cinstitului comitat să-1 lase mai departe în rîndul iobagilor, fiindcă fără stăpîn el nu poate trăi.

Degeaba, nici diploma de pergament nu face două parale, dacă n-ai şi patru cai la ea. Dovadă şi acum : oamenii de prin ogrăzile de la Roszke se descopereau în faţa echipajului.

— Cine ne vede cu escorta asta după noi, ar putea crede că sîntem prizonieri, observă contele Buttler.

Bernâth voia tocmai să răspundă ceva, dar trăsura ajunse la destinaţie. Cele două aripi ale porţii se deschiseră scîrţîind din ţîţîni şi un tun se descărcă vărsînd o trîmbă de fum. De cealaltă parte se auzi un alt bubuit. Caii se speriară şi săriră în două picioare.

— Coac-coac-coac, copii! strigă baronul din foişor, fluturîndu-şi pălăria de paie cu borurile late. Credeam că aţi murit!

Capitolul XI

SEMNE CIUDATE

Dory îi primi călduros, ca pe nişte prieteni vechi după care se topea (atîta dragoste era aproape nefirească). îi îmbrăţişă de parcă i-ar fi fost rude ; îi strînse atît de tare, încît băieţilor le pîrîiră oasele, apoi îi conduse în odăile lor.

— Scuturaţi-vă de praf, cu toate că n-ar fi nevoie, că n-avem nici un străin. Nu sîntem decît doi, eu şi fiică-mea.

Părea cam ciudat că pe Zsiga îl găzduise în cealaltă aripă a clădirii, cînd şi în partea aceasta erau odăi pentru musafiri, iar de alţi oaspeţi nici pomeneală ! Lui Zsiga îi bătu de asemenea la ochi că abia era ceva servitorime prin casă; totul părea gol, pustiu, trist, ca într-un castel părăsit, din poveşti.

De-a lungul pridvorului parcă se strecurau umbre ; lîngă un stîlp se întindea o pisică neagră, cu ochii galbeni aţintiţi asupra studenţilor. Dinspre bucătărie se ivea din cînd în cînd cîte-o figură ; o servitoare ieşi cu un lighean în mînă, vărsă apa din el, apoi o bucătăreasă îşi scoase pe uşă capul acope

rit cu bonetă albă, dar şi-l trase repede îndărăt. Pretutindeni numai feţe necunoscute.

Dory le spuse băieţilor :

— Nu zăboviţi prea mult cu periatul, că îndată ne aşezăm la masă.

Contele Jânos îi ceru puţin răgaz pentru a putea scrie cîteva rînduri înainte de masă : vizitiul le va duce celor de acasă după ce caii vor fi mîncat.

— Aţi păţit ceva pe drum ?

— Nu, dar am uitat ceva.

— Bine, îi poruncesc bucătarului să mai zăbovească niţel cu supa şi-ţi voi trimite cele trebuincioase pentru scris.

Un valet necunoscut îi aduse, pe o tavă de argint, hîrtie, călimară şi cîteva pene de gîscă ; după obiceiul timpului, omul care se pregătea să scrie îşi făcea singur condeiul, cu briceagul.

Noul slujitor era un găligan stîngaci, nesuferit, cu faţa turtită ; ochii lui mărunţi ascundeau, dar nu destul de bine, făţărnicia ; de altfel era chior, şi natura capricioasă parcă uitase să-i facă frunte, căci păru-i roşcat începea chiar de la sprîncene. Puteai să-1 trimiţi la spînzurătoare *ab invisis '*.

— Gyuri nu mai e pe aici ? întrebă Buttler.

— Eu sînt în locul lui, răspunse slujitorul cu o voce înăbuşită, de parc-ar fi venit din fundul pămîntului.

Jânos aşternu pe hîrtie, în grabă, cîteva rînduri pentru dulcea lui Piroska, vorbindu-i despre sentimentele şi gîndurile lui : „pe *drum, roţile repetau tot timpul cuvintele : te iubesc, te iubesc... Am sosit la Dory, dar nu pot să scriu mult, dragostea inimii mele, căci gazda ne zoreşte să ne aşezăm la masă, cu toate că aş avea încă multe de spus. Dar o* să-ţi

[1] Pe nevăzute (în ib. latină, în original — n.r.).

trimit o scrisoare mai lungă diseară, înainte de culcare."

Citi scrisoarea şi nu-i plăcu. Pe orice îndrăgostit îl recunoşti după particularitatea de a se crede un prost stilist (ceilalţi muritori nu suferă, fireşte, de acest neajuns). Buttler vîrî deci scrisoarea în buzunar, scrise una nouă şi se grăbi să o ducă vizitiului.

într-un coridor strimt se întîlni faţă-n faţă cu baroana Mariska.

O salută şi îi întinse mîna. Baroana era palidă, îşi pironi ochii în pămînt. Mîna-i era rece ca a unui mort şi Buttler o simţi tremurînd.

— Va să zică aţi venit, totuşi, oftă fata şi îşi întoarse capul în altă parte.

Avea un aer straniu. Parcă ar fi durut-o că băieţii au venit.

— Am făgăduit şi un ungur se ţine de cuvînt.

— Dar de multe ori se şi căieşte.

Buttler se uită la ea; îl miră tonul acesta rece în care se simţea parcă o prevestire rea şi parcă un adevăr reţinut, gata să explodeze din inimă.

Fata purta o bluză închisă la gît şi o fustă din aceeaşi stofă, cu flori mărunte — se numea stofă Pompadour — cu volane ; volanele însă nu erau cusute pe fustă ci pe bluză, coborînd în linii verticale peste dealuri şi văi.

Dîndu-şi seama că fusese extrem de nepoliticoasă, baroana se grăbi să-şi repare greşeala :

— Şi totuşi, îmi pare bine că aţi venit. Duc o viaţă atît de tristă !

— Cum ? Tristă ? în satul acesta vesel ?

— Ei, o să afli, o să afli şi dumneata, răspunse ea. Apoi porni spre sufragerie.

Nu peste mult se aşezară cu toţii la masă, mai precis toţi patru, căci cimpanzeul încă bolea. Mîncare bună şi vin bun erau din belşug. Baronul Ddry

încerca mereu să-şi desfunde butoiul cu anecdote, dar azi nu mai reuşea să le povestească cu obişnuita lui bonomie şi niciodată n-a poftit-o pe Mariska să treacă în odaia de alături. Părea muncit de un gînd Întunecat. Mariska ocolea vădit privirea lui Buttler ; vorbea cu Bernâth, nervoasă, cu mintea parcă în altă parte. Discutară despre seminţe de flori, despre răsaduri, despre butăşitul pomilor şi florilor. Bernâth constată cu ironie că fetele nu se pricep la nimic, nici măcar la astea. în satul lor, de pildă, există o fetiţă frumoasă (adică acum e domnişoară în toată legea, ba în curînd va fi chiar doamnă), căreia el şi cu Buttler îi dăduseră odată un ou de pasăre. „Şi ce crezi că a făcut cu el caraghioasa aceea mică ? L-a sădit în pământ şi a aşteptat să răsară un pui de pasăre."

Buttler se aprinse; ardea ca o făclie. Baroneasa Mariska îl privea ţintă-n ochi şi faţa ei se făcu şi mai albă.

— Să bem, băieţi, să bem ! stăruia Dory. Ce bem e bine băut. Viaţa-i scurtă, iar somnul din mormînt e lung. Bea şi tu, Mariska. Vreau să vă văd veseli. Ciocneşte cu Buttler ! Ia să văd dacă ştiţi să ciocniţi în aşa fel ca paharele să se atingă, zăngănind, şi sus şi jos ?

Goliră paharele. Mariska ciocnise cu Buttler şi

obrajii ei gingaşi se învăpăiară. Trandafirul alb se prefăcu în trandafir roşu.

— Pot spune duşmanii mei ce poftesc, dar nimeni, nici chiar ei nu pot susţine că n-am vinuri bune. Gustaţi din rubiniul ăsta.

Studenţii gustară şi rubiniul.

— Şi acum, scoate cupele de aur, Gergely, umple-le cu un vin de Tokaj. Acum vom vedea care dintre noi e om de nădejde.

Din scrin ieşiră la iveală -scumpeturile bătute în aur curat. Cea cu pietre de rubin era un dar primit de viteazul Dory Pâl din partea lui Ludovic cel Mare, cu prilejul bătăliei de la Napoli'. Acolo fusese cîştigat. „Ehei, băieţi, ce femeie frumoasă, cu buze rubinii, a băut cîndva din cupa asta ! Şi-a ucis bărbatul. I s-a luat cupa. A fost a faimoasei Ioana. Goleşte-o, Jânos !"

Şi celelalte cupe de aur îşi aveau povestea lor.

— Una a fost a lui Balassa Menyhârt[2] (e suspect al dracului aurul din ea, fiindcă dumnealui avea obiceiul să facă monezile de aur din clopote de aramă), pe a treia tatăl meu a pipnit-o la botez, de la naşul său, contele Waldstein, fiindcă în ultimul timp doar la botez dacă se mai adaugă cîte ceva la colecţia de giuvaeruri a familiei Dory. Contele Buttler se înjjoră cînd află că pe masă se găseşte un pahar Waldstein *. Semn rău : nu mai putu să înghită nici o picătură.

Şi cît se silea Dory să-i îmbete pe cei doi tineri ! Dar toate insistenţele sale fură zadarnice. Şi degeaba încercă să le aţîţe cheful cu cîntece de beţie — unul din ele glăsuia despre tata Noe, care, cică, atunci *„cînd a pus viţa de vie / cum şi la scriptură scrie / a strigat cu veselie : /* — Bea, *nu te-ncurca, bădie!"* Contele Buttler nu voia să ştie de testamentul lui Noe şi dădea mereu la o parte cupa. Paharul Waldstein îl impresionase adînc : pe faţa de masă rînjea parcă o ţeastă de mort.

'Referire la una din bătăliile purtate la Napoli de către regele Ungariei *Ludovic cel Mare* (1326—1382) (n.r.).

[8] Comandant de oaste care s-a distins sub împăratul Austriei *Ferdinand I* (1503—1564) (n.r.).

♦ Străbunul Waldsteinilor este acel Waldstein sau Wallenstein — cum l-a numit Schiller — care a fost străpuns de străbunul lui Buttler la Eger (n.a.).

Nu mai era nimic de făcut. Se ridicară de la masă şi ieşiră cu toţii în cerdac să ia puţin aer.

Lăsîndu-i pe studenţi înainte, Dory îi şopti Mariskăi:

— Fii tare, fata mea, momentul hotărîtor se apropie.

— N-o să vrea, şopti înăbuşit fata.

— Tocmai de aceea trebuie să fii tare. Totul e în joc. Sau izbînda totală, sau moartea.

— Vai, tată, mi-e tare ruşine.

Bătrînul simţea că tot sîngele i se urcă la cap.

— Taci, taci! Trebuia să-ţi fie ruşine la început. Scăpai de a doua ruşine. Dar dacă ai făcut-o pe întîia, acum n-ai dreptul să te mai ruşinezi. Treci în camera ta şi îmbracă-te !

Mariska se supuse plecîndu-şi capul. Era ca o creangă încovoiată de rod.

Dory făcu vreo patru paşi după ea şi ajungînd pe coridorul îngust unde înainte de masă Mariska îl întîlnise pe Buttler, îi şopti:

— Nu-ţi pierde curajul, trebuie să reuşim cu orice preţ. E un nabab... bună bucăţică! Cum ajungi la ea, e o chestie secundară. Lumea o să vorbească, fireşte, cîtva timp, dar pe urmă o să uite.

— Ce bine ar fi...

— Ce?

— Să uite.

— N-avea nici o teamă. Avem şi pentru uitare un complice sigur: timpul. Ei, nu-i aşa că nu ţi-e frică ?

— Nu mi-e frică, gemu fata tremurînd ca o frunză de mesteacăn.

Bătrînul porni după studenţi. Tocmai atunci veni să-şi ia rămas bun şi Istok, vizitiul, care prînzise, adăpase caii şi era gata de plecare.

— Să nu uiţi scrisoarea, nene Istok !

— Cum s-o uit, sufleţelul meu !

Trăsura ieşi uruind pe poartă, argaţii se repeziră şi închiseră cu mare zgomot cele două aripi, aşezînd de-a curmezişul şi drugul de fier.

Ciudat! Altădată poarta sta larg deschisă pentru oaspeţi.

Nu peste mult cineva lovi cu ciocanul în portiţă. Prin urmare şi portiţa o încuiaseră argaţii.

Bernâth Zsiga se uită cu înţeles la Buttler ; parcă i-ar fi spus : „Aici se întîmplă ceva.“

— Gergely, Gergely, du-te de vezi cine bate la poartă.

Curtea era pustie; nici un slujitor nu se arăta nicăieri. Nici cei care serviseră la masă, nici cei care spălaseră vasele, iar din vizitiii şi rîndaşii care rîndul trecut foiau în toate părţile, nici urmă nu era de vreunul. Suflet de om nu se arăta prin curte. Cîte-un şuvoi rece de vînt dădea buzna printre copacii din parc, cu un vaiet atît de straniu, de parcă cineva ar fi tăiat gîtul unui gînsac. Gîgîitul puternic se stingea într-un gîfîit subţire şi scîncit.

Gergely răsări abia într-un tîrziu din sufragerie, unde se îndeletnicea să orînduiască gospodăreşte vinurile ce nu fuseseră băute. Iar treaba aceasta se poate face în două feluri. Dar să le ia dracul! De vinuri ne arde nouă acum ?

— Du-te, băiatule, şi vezi cine bate la portiţă. Nu-i nimeni acasă, ai înţeles ? Azi vreau să fiu singur cu oaspeţii mei dragi.

Bernâth Zsiga, care asculta cu atenţie încordată, auzi că portiţa se deschide totuşi. Oare cine o fi intrat în ciuda poruncii date de gazdă ?

în curînd se auzi zgomotul unor paşi care urcau scările. Boc-boc-boc-boc 1 Zsiga nu-şi mai dezlipea ochii de pe faţa lui Dbry. Oare se va înfuria, se va mira că valetul a dat drumul cuiva ? Dar pe faţa as

pră de soldat nu putu să citească decît indiferenţă ; părea limpede că ştie cine vine.

Deodată răsări o pălărie lucioasă de pîslă ; apoi un cap cunoscut, pe urmă o sutană şi, în sfîrşit, preacucernicul părinte Szucsinka în carne şi oase.

Nu mai era abatele zîmbitor de altădată, care se mişca atît de familiar prin acele locuri, ca un fluture pe o tulpină de floare. Se apropia cu paşi nesiguri, cu ochii-n pămînt, ca un preaplecat rob al lui dumnezeu şi glasu-i era spăsit, frînt, fără urmă de vanitate pămîntească în el.

îl salută cu o adîncă plecăciune pe puternicul magnat, apoi pe cei doi tineri nobili. Dory nu catadicsi să-i întindă nici mîna ; împinse doar un scaun lîngă el.

Zsiga îi aruncă şi de astă dată lui Buttler o privire pe furiş, făcînd în acelaşi timp un gest de mirare : „Ciudat, foarte ciudat; nu spusese cîrciuma- rul că Dory i-a interzis preotului să-i mai calce pragul ?“ Dar Buttler era orb. Pe drum, din tot comitatul Zemplen nu văzuse altceva decît inelul lui de logodnă. Şi acum tot la el se uita, fără să observe semnele pe care i le făcea Zsiga.

— Bine că ai venit, părinţele, îl întîmpină baronul, dar în timp ce-i vorbea, se uita în altă parte. Ai să-1 distrezi puţin pe frăţiorul Zsiga, în timp ce eu o să discut ceva cu Jânos, dincolo, în odaia mea. Un moment, dragă Janika !

Zsiga se foia neliniştit pe scaun.

Baronul cuprinse cu braţul umărul lui Jânos, pe care îl conduse, de-a lungul unui coridor destul de întunecat şi umed, în cancelarie. De sub bolta bătrână se desprinse un liliac şi se izbi de faţa lui Buttler.

— Vai, cum m-a speriat, scîrba dracului 1

(„Lasă că ai să te sperii tu şi mai tare", se gîndi Dory.)

11 lăsă să treacă primul pe uşă şi intrară în cancelaria primpretorului, mobilată cu fotolii şi divanuri de marochin cafeniu. Un perete era acoperit cu rafturi pline de acte, ce ajungeau pînă-n tavan. Masa de primpretor era aşezată lingă fereastră. Pe ea se zăreau două sfeşnice. Mai era acolo şi un crucifix — servind la jurămîntul împricinaţilor —, un calendar şi o Biblie. Luteranii trebuiau să jure cu mîna pe Biblie ; la nevoie, cînd Biblia se rătăcea, era înlocuită prin *Sibilla, sau cheia visurilor,* cu aceleaşi desene pe scoarţe, care zăcea deschisă pe divan.

într-un colţ se vedeau, aruncate claie peste grămadă, topoare, pistoale, brice, coase, ciomege — tot atîtea corpuri delicte; alături de ele, rezemată de perete, o legătură de beţe de alun : remedii sigure împotriva răutăţilor pămînteşti.

— Asta mi-i cancelaria. Ia loc, dragă frăţioare. Aici, aici, pe canapea. E o încăpere urîtă, neprietenoasă, plină de fum. Dar crede-mă că mă simt bine în ea. E adevărat că sînt şi din aceia care se simt prost. De, sînt fel de fel de oameni. Dar iată chiseaua cu tutun, dă-i drumul, cu luleaua aprinsă vom discuta mai uşor planul frumos la care m-am gîndi t şi pe care l-am'' făurit între timp cum îşi făureşte albina fagurele în care aşează aDoi mierea. He-he-he, mierea !

Capitolul XII

DRAMA DE LA ROSZKE

— Te ascult, nene dragă.

— Bine, dar văd că pipa ta nu arde. Poftim alta, dacă asta s-a înfundat. E o veritabilă pipă Nagy ;

— face, chiar între fraţi, treizeci de galbeni. Ia te uită la ea, ce gît, ce forme minunate ! Şi dac-ai şti cum e sfredelită ! Ce păcat că şi oameni ca Nagy trebuie să moară[1] ! Aşa ; acum arde. Ei, ce-am vrut să te întreb ? Da. Ce crezi, de pildă, despre mine ? Dar să-mi spui pe şleau, că aşa-i şade bine unui ungur.

Contele Buttler găsi că întrebarea e cam ciudată, dar nu întîrzie să răspundă :

— Eu vă găsesc un om foarte vrednic.

■— Aşa este, aşa şi sînt, spuse bătrînul dînd din cap. Dar acum spune-mi ce părere ai despre fiica mea.

Lui Buttler această întrebare i se păru şi mai curioasă decît întîia.

— Despre domnişoara ? o stimez şi o admir pe baroană.

— Ştiu, dragul meu, dar o găseşti drăguţă ?

— Cît se poate de drăguţă.

— Şi îţi place ? Nu te mira că întreb aşa, fără ocolişuri, ştii că sînt soldat.

— Fireşte, răspunse Jânos. De ce să nu-mi placă ?

— Bun. Am ajuns pînă aici. Ungurul pricepe din foarte puţine vorbe ce e de priceput. Dar din mai multe pricepe şi mai bine. Ia să vedem ce-ai zice dacă ţi-aş spune : una şi cu una fac două, studenţii ăştia mi-au căzut cu tronc, că ăsta e adevărul: rar mi s-a întîmplat în viaţă să-mi fie cineva aşa de drag, afară doar de un student, unul pe care l-am cunoscut cînd eram locotenent, la Praga; dar mai tîrziu ăsta s-a dovedit a fi o prinţesă în haine studenţeşti. Cu voi trag nădejde că nu poate fi vorba de aşa ceva.

* Nagy *a* fost un vestit meşter cioplitor de pipe de la Pesta, care a

trăit în jurul anului 1790; pipele lui se vindeau cu cîte patruzeci-cincizeci de galbeni bucata — sumă foarte mare pe vremea aceea (n.a.).

— Aşa cred şi eu, spuse contele Jânos zîmbind.
— Dar deocamdată să ne-ntoarcem la treburile noastre. Istoria de la Praga o să v-o povestesc deseară. Aşadar, ce-ai zice dacă aş spune că pe unul din aceşti studenţi îl opresc aici, îi dau pe fata mea de nevastă şi facem o nuntă de şi morţii o să se scoale din mormînt ?

Buttler se uită nelinişti la baron ; îl ştia un om poznaş : se pregăteşte de vreo farsă sau vorbeşte serios ? Dar, ca niciodată, baronul avea o faţă înspăimîntător de gravă şi se vedea cît de colo că aşteaptă cu încordare răspunsul. „Dar nu, nu se poate — se gîndi Jânos — o fată de baron nu poate fi oferită, totuşi, chiar în felul acesta."
— Ei ? întrebă cu nerăbdare Dory.
— Aş zice, dragă nene, că-ţi mulţumesc din toată inima de bunăvoinţa şi încrederea pe care mi-o arăţi, dar nu mă pot folosi de ea, deoarece verigheta asta mă leagă de cineva pe toată viaţa.
— Coac-coac-coac, făcu baronul ca muşcat de şarpe. Ce-i cu verigheta aceea ?
— M-am logodit zilele astea cu domnişoara Horvâth, răspunse Buttler cu faţa luminată de bucurie, şi-i întinse mîna automat, ştiind că o să ur-meze un potop de felicitări. Dar în loc să-1 felicite baronul se lumină şi începu să rîdă.
— Te-ai logodit ? Atît ? Mă speriasem că te-ai însurat. Şi era cît pe-aci să mă supăr că printr-un pas uşuratic îmi strici toate planurile — continuă el mieros din cale-afară — dar dacă n-a fost decît logodnă, nu-i nimic. Logodna e doar un mic început. Un fleac. Ocheşti un măr frumos şi îţi zici : pe ăsta o să-1 aleg, o să-1 curăţ de coajă, o să-1 tai felii şi o să-1 mănînc, dar deocamdată îl laşi în pom. Nu văd de ce n-ar putea interveni un incident: zăreşti

în alt pom un alt măr, şi fiindcă e mai aproape, îţi astîmperi setea cu el. *Intelligis-ne amice?*[1]

Capul lui Buttler vuia ca un clopot bătut în dungă şi odaia cu mobilă cu tot începu să se învîrtă cu el, ca un scrînciob.

— Ei, nu răspunzi ? Ce zici ?

— Nimic.

— Ce înţelegi prin asta ?

— Ce am mai spus : că sînt logodit, că îmi iubesc logodnica mai mult decît lumina ochilor — apoi adăugă cu glasul ridicat — şi că din capul locului nu vă înţeleg, nu înţeleg gluma dumneavoastră.

— Aşadar nu vrei s-o iei de bună voie pe Mariska ?

— Niciodată !

Se ridică şi dădu să plece.

Primpretorul sări şi îi aţinu calea.

— Domol, domol, băieţaş. Rămîi frumuşel pe loc. Cocoşul apucat de vulpe, nu mai scapă. Află aşadar — şi glasul îi deveni ameninţător — că dacă n-o iei de bună voie, ea — vrei, nu vrei, va fi a ta. Aşa că nu te împotrivi, dragul meu. (îl apucă de un nasture încercînd să-1 înduplece, îmblînzindu-se şi înmuindu-şi glasul din nou.) Aşa trebuie să fie. Nu-1 mai amărî pe bietul nen'tu, care peste cîteva ceasuri îţi va fi socru.

Buttler se smulse din mîinile lui.

— Domnul meu, vă cam întreceţi cu gluma, strigă mînios. N-am crezut că puteţi pune atîta josnicie în ospitalitatea dumneavoastră, de care de altfel nu vreau să mai abuzez. Rămîneţi cu bine 1

Dădu uşa de perete, gata să părăsească încăperea.

Dar din gura întunecată a coridorului răsunară două glasuri brutale.

[1] înţelegi, amice ? (în lb. latină, în original — n.r.)

— înapoi!

Cei doi panduri, Jeszenka şi Kâzsmâri, stăteau în uşă, înarmaţi. Puştile zăngăniră lovindu-se de lespezi cînd cei doi puseră mîna pe ele.

Buttler se întoarse clătinîndu-se, palid de indignare.

— Ce-nseamnă asta, domnul meu ? întrebă plin de demnitate, cu fulgere în priviri.

— Păi nu ţi-am spus, drăguţule, să nu mai faci atîtea copilării ? încercă baronul să-1 liniştească, vorbindu-i îndatoritor, cu căldură, vrînd să-1 încurajeze ca pe un copil. Dar ce să-i faci dacă nu vrei să-1 crezi pe nen'tu !

— Ştii dumneata că asta-i violenţă ?

— Fireşte că ştiu, dragul meu.

— Şi ştii că sînt major şi, în calitate de magnat, membru al corpurilor legiuitoare maghiare...

— Asta n-o ştiam, dar nu pot decît să mă bucur că eşti major.

— Cum îndrăzneşti să mă arestezi ? Pentru asta vei ispăşi amar.

Dar Dory rămase la fel de nepăsător.

— Se poate, dar ştii, palatinul e foarte departe şi are o mînă tare înceată. împăratul e şi mai departe; şi el judecă încet. Şi-apoi, destinul e mai mare şi mai puternic şi decît împăratul şi decît palatinul, şi toate astea destinul le pune la cale. Aşa că, li- nişteşte-te, scumpul meu, şi îmbrăţişează-mă cu drag, căci, mai curînd sau mai tîrziu, tot va trebui s-o faci.

Lui Buttler însă îi venea să-1 sfîşie în dinţi, nu să-1 îmbrăţişeze. Gîfîia, tîmplele îi zvîcneau ; se năpusti asupra lui Dory cu instinctul sigur al unei fiare.

— Te sugrum ! De mîna mea ai să mori! horeai cu ochii însîngeraţi.

— Ei, ei, nu te... asta, nu te aprinde aşa I Vai, ce pisică furioasă eşti, scumpul meu. Niciodată n-aş fi crezut că o să-mi mărit fata cu un astfel de om.

Şi omuleţul bondoc îl apucă de cele două braţe cu atîta putere, încît Buttler nici nu mai crîcni — parcă ar fi fost strîns în chingi de fier. Apoi îl sili cu blîndeţe să se aşeze într-un fotoliu.

— Vezi, vezi ! La ce-s bune toate astea ? Unde crezi c-o s-ajungi ? Cel mai cuminte e să te împaci şi să primeşti cu seninătate inevitabilul. Uite ce roşii îţi sînt ochii. Eşti aproape urît. Dacă Mariska te vede în halul ăsta, zău că mă tem că dau de potcă şi cu ea. Ţi 's-a desfăcut şi cravata. Vezi de ţi-o leagă cumsecade pentru solemnitate.

Buttler scrîşnea din dinţi, neputincios. Cuvîntul solemnitate însă îi zgudui întreaga fiinţă.

— Ce fel de solemnitate ? întrebă răguşit, privind cu ochii căscaţi la primpretorul care, cinchindu-se la pămînt, aduna de pe podele corpurile delicte : fiare, sfredele şi altele, apoi le vîrî într-un scrin pe care îl încuie cu lacăt.

— Ei, asta-i bună 1 încă n-ai înţeles ? Păi, cununia, drăguţule. Ai văzut doar că a sosit preotul.

Dar în loc să-1 înspăimînte, această îndrăzneală de necrezut trezi un sentiment de linişte în sufletul lui Buttler, îi dădu o rază de speranţă. (Curios mecanism mai e şi mintea omenească !) „Prostii ! îşi zise el. Nici nu te poţi gîndi serios la aşa ceva. La urma urmei, Ungaria e în Europa". Şi începu să bănuiască de unde bate vioiul. Astea-s miş-maşuri de-ale bătrînului Horvâth Miklos, care-i pune Ia o ultimă încercare dragostea pentru Piroska. Desigur că e prieten cu Dory şi cum ştia că o să petreacă o zi în casa acestuia, i-o fi scris de logodnă, rugîndu-1 să-1 pună şi el la încercare. Gîndul i se părea atît

de plauzibil încât aproape se ruşină de purtarea-i de adineauri.

— Oricum, nu se va alege nimic din asta, răspunse ceva mai calm.

— Cum adică ?

— Aşa, fiindcă atunci cînd preotul o să mă întrebe dacă o iubesc pe domnişoara, eu o să răspund : n-o iubesc, iubesc pe alta.

— Numai că preotul o să aibă vată în urechi, drăguţule, crede-mă că o să aibă vată în urechi.

— Zău nu te mai ţine de comedii, nene 1 Ştiu că glumeşti : vrei să afli dacă-mi iubesc într-adevăr logodnica ? Ei bine, poţi să-i scrii viitorului meu socru că nici diavolii iadului, nici puterile pământului nu mă pot clinti- de lîngă ea.

Vulpoiul bătrîn înţelese numaidecît situaţia; îşi dădu seama la ce se gîndeşte Buttler. Văzînd că în ciuda tuturor încercărilor n-o poate scoate la capăt cu blîndeţea, se gîndi să scape cu cît mai puţine greutăţi. încercă deci să profite de rătăcirea tînărului.

Se arătă că e neplăcut surprins, ca jucătorul căruia partenerul- i-a văzut cartea şi încearcă s-o dreagă, ca un scamator care dinadins se preface că-i stângaci.

— Fugi de colo ! Cum îţi poate trece prin minte una ca asta ? Mă crezi aşa de prost să-i pescuiesc tocmai eu un ginere bogat lui socru-tău ? în afară de asta nici n-am vorbit cu el în ultimul timp ; ţi-o spun pe cuvîntul meu de onoare !

Pe Buttler, graba cu care Dory se strădui să înlăture orice bănuială îl întări şi mai mult în credinţa sa. „N-au vorbit, fireşte, fiindcă şi-au scris."

De astă dată începu Buttler să facă pe grozavul.

— Ei bine, încearcă şi vom vedea. Dar te previn că are să iasă cu scandal, fiindcă am să dau din

mîini şi din picioare şi-am să mă împotrivesc. Nu-i dau voie nimănui să-şi bată joc de mine, să mă facă de rîs.

Bătrînul ridică din umeri.

— N-am izbutit să te cuminţesc, de aceea o să te faci singur de rîs. Ridică de pe masă un clopoţel de argint şi îl scutură în aer. Zburdalnicul obiect începu să sune subţire, ascuţit şi totuşi melancolic, ca la moartea unui om.

Clinchetul clopoţelului se stinse şi în aceeaşi clipă se auzi scîrţîind cheile în două uşi laterale ; apoi uşile se deschiseră amîndouă deodată. Buttler îşi duse rnîna la frunte. I se părea că trăieşte un vis îngrozitor. Pe una din uşi intră baroana Mariska, palidă de parc-ar fi ieşit din mormînt, în rochie aibă de mireasă, cu vălurile pînă-n pămînt, cu lăcrămioare albe în păr. Se clătina, gata-gata să se prăbuşească. O ţărancă bătrînă, cu faţa zbîrcită, păşea în urma ei, sporovăind într-una : „Ei, ei, nu te teme baroniţă, sufleţelul maichii, că toate am trecut prin astea, şi eu şi măicuţa dumitale".

Pe uşa din faţă intră, în aceeaşi clipă, preotul, în odăjdii bisericeşti, palid şi el ca un păcătos dus la locul de osîndă. în urma lui apăru chipul dezgustător al valetului.

„Preotul în odăjdii 1“ Buttler simţi că-i îngheaţă sîngele în vine.

Acum vedea limpede. Asta nu mai era glumă. Pentru o glumă ieftină preotul nu se îmbracă în veşminte bisericeşti. Aici se pregăteşte o crimă, o crimă îngrozitoare.

Năvăli la uşa ce da pe coridor şi o smulse cu puterea disperării. Cei doi panduri erau tot acolo. Din nou răsună strigătul „înapoi" şi cele două puşti se încrucişară în faţa lui.

— Ştiţi voi cine sînt ? strigă uneia dintre străji, punîndu-i mina în piept.

— Da, ştim, excelenţa-sa contele Buttler Jânos.

— Lăsaţi-mă, căci altfel în temniţe o să vă putrezească ciolanele, ticăloşilor !

— Nu se poate, boierule. înapoi, înapoi!

— Am şapte moşii, sînt om bogat, vă dau fiecăruia cîte un sat, numai daţi-mi drumul.

Găliganii se uitară unul la altul. Un sat... frumos, nimic de zis, dar uneltele de caznă ale lui Dory nu sînt plăcute de loc. Apoi, pînă să primească cele două sate mai curge ceva apă pe gîrlă, pe cînd instrumentele de tortură sînt pe aici, prin curte, sau în şopron şi pot fi puse în mişcare cît de curînd.

Aşa că, pînă una alta, îl înşfăcară pe bietul conte Jânos, îl săltară ca pe un fulg, ducîndu-1 înapoi în cameră. Contele muşca, se zvîrcolea şi cînd să fie trecut peste prag, cu picioarele înainte, pînă mai avea capul afară strigă cît putu din adîncul plămînilor :

— Zsiga, Zsiga! Bernâth Zsiga, vino-ncoace de unde eşti!

Bolţile coridorului umed răsunară şi strigătul deznădăjduit se răspîndi cu putere înzecită în clădirea ce părea pustie. Inimile oamenilor nu aveau milă de bietul Jânos ; doar pietrele îl ajutau.

Pandurii îl aşezară în mijlocul odăii, apoi ieşiră. Baroana Mariska îşi întoarse faţa spre perete. Nu avea curajul să vadă scena. Plîngea cu hohote.

Tînărul tremura de mînie, simţea că-1 trec toate căldurile, şiroaie de sudoare rece îi curgeau pe frunte. îşi ridică pumnii şi-i ameninţă pe preot şi pe primpretor.

— Servitori ai lui dumnezeu şi ai regelui, ceea ce faceţi cu mine e o ruşine şi-i un păcat strigător la

— cer; ca nobil maghiar protestez în numele lui dumnezeu şi al regelui.

Baronul zîmbea calm. Se aşează la birou, trase un sertar, scoase din el o carabină încărcată, o ridică în aer şi spuse cu felul glumeţ şi jucăuş cu care obişnuia să povestească snoavele :

— Şi acum să ne vedem de treabă. Fără slăbiciune. Pe cel ce va arăta vreun semn de slăbiciune, îl voi face să se liniştească în vecii vecilor cu jucăria asta.

— Iată-mă ! Mai bine împuşcă-mă pe mine ! îl imploră contele Jânos, atît de zdrobit, atît de zguduitor, încît chiar şi bătrînul soldat se înfioră. Fie-ţi milă de mine şi-mpuşcă-mă odată; dar să ştii că nu ţi-am greşit cu nimic în viaţă.

Carabina începu să tremure în mîna baronului. Cel puţin aşa le-a povestit servitorilor, a doua zi, valetul Gergely, care era numai ochi şi urechi. Apoi bătrînul fariseu clătină din cap :

— Doar n-am înnebunit să-mi împuşc ginerele. Asta mi-ar mai trebui. Cum poţi să mă crezi un om atît de rău, dragul meu copil ?

Făcu un semn, din sprîncene, preotului.

Acesta înaintă cîţiva paşi. Buttler se răsti la el cu vocea răguşită, înfrigurată şi gravă.

— Pleacă de aici dacă eşti slujitorul lui dumnezeu şi nu al diavolului ! Nu recunosc nimic din tot ce se întîmplă aici. Nu o iubesc pe această fată, o resping cu trup şi suflet. Aşa să-mi ajute dumnezeu !

Ddry dădu din mînă cu dispreţ.

— Treanca-fleanca ! Dă-i drumul, părinte !

Pe vremea aceea ceremonia cununiei se făcea după ritualul Pâzmány *. *„Ritus celebrandi matri-*

[1] *Pâzmány Peter* (1570—1630), iezuit, capul contrareformei religioase în Ungaria (n.r).

monii sacramentum" [1] prescria, într-o frumoasă ungurească veche, întrebările şi procedura. El statornicea cum şi în ce ordine are să urmeze ceremonialul cununiei, dar cum *„nulla regula sine exceptione"*[XXXII XXXIII], preoţii se ţineau şi nu se ţineau de el.

— Cum te cheamă ? întrebă preacinstitul părinte Szucsinka, cu glasul surd, înăbuşit, întorcîndu-se întîi către Buttler, apoi către baroană.

Buttler nu răspunse ; îşi întoarse faţa cu dispreţ. Vorbele baroanei se auziră slab, ca zumzetul unei albine.

— Dory Măria de Halap *.

Preotul rămase cu totul nepăsător la refuzul lui Buttler de a-şi spune numele. Martorii cel puţin n-aveau cum să se mire de loc : urechile lor erau astupate cu vată aşa că nu puteau auzi nimic.

Ca şi cum totul ar fi fost în perfectă regulă, preotul urmă înainte, întorcîndu-se din nou către mire :

— întrebu-te să-mi spui pe legea ta creştină : oare nu te-ai legat prin făgăduinţă de căsătorie sau nu te-ai îndatorat în orice alt chip a lua drept soţie pe altcineva decît această cinstită faţă ?

— Ba da, m-am legat, strigă Buttler, cu voce atît de puternică, încît ea trebuie să se fi auzit şi prin vată. Numai acestei muieri, aici de faţă, nu i-am făcut nici o făgăduinţă. Am făgăduit, da, Piroskăi Horvâth să o iau de soţie şi îi rămîn credincios. Jur pe dumnezeul cel viu şi pe maica preacurată că-mi voi ţine făgăduiala.

Părintele păru că nu aude nici aceasta şi îi puse aceeaşi întrebare Mariskăi, atît doar că, după tipic,

XXXII Rînduiala slujbei sfintei taine a căsătoriei (în lb. latină, în original — n.r.).

XXXIII Nu este regulă fără excepţie (în lb. latină, în original — n.r.).

♦ Familia Dory de Halap, care s-a stins cu Istvăn, nu e identică cu familia aristocratică Dory de Iobahaz, mult mai veche şi trăind şi azi (n.a.).

înlocui cuvintele „cinstită faţă" prin „cuvioasă faţă". Prin „cuvioasa faţă" se înţelegea bărbatul.

Mariska şopti un „nu“ ca un suspin.

— O iubeşti pe această cinstită faţă ? se adresă din nou lui Buttler.

— Mi-e scîrbă de ea, răspunse Buttler cu voce puternică, răsunătoare.

Fata se frîngea de chin ; bătrînul băgă de seamă şi alergă la ea.

— Vai, tată, mor, vai, ce-ai făcut cu mine ? gîfîi, prăbuşindu-se în braţele lui.

— Un minut încă să te ţii şi totul va fi bine. Răspunde „da“. Reculege-te, draga tatii. Spune, spune ! (Căci acum preotul o întrebase pe ea.)

— Da.

— Vrei s-o iei de soţie ?

— Niciodată ! strigă Buttler.

— Vrei să-i fii soţie?

— Vreau, răspunse Mariska, stins, trist.

Preotul se întoarse din nbu către Buttler.

— Te întreb iarăşi pre credinţa ta : nu este între voi vreo legătură de rudenie sau cumnăţie sau orice altă legătură din pricina căreia nu v-aţi putea împreuna în sfînta taină a căsătoriei ?

— Tu ştii mai bine, popă : între noi e o fărădelege, se răzvrăti Buttler. Dacă nu m-aş uita la veş- mintele- ţi sfinte ţi-aş pune mîna în beregată, dar aşa n-ai decît să-ţi urmezi comedia, că tot nu se-alege nimic din ea. Mai sînt încă legi în Ungaria !

Se aşeză la masă şi, silindu-se să pară cît mai nepăsător, începu să-şi umple pipa.

Preotul îşi muşcă buzele, dar nu răspunse nimic.

— Scurtează, scurtează slujba, îl zorea Dory.

Mai rămînea *„benedictio annulorum" *.* Dory scoase din buzunar două verighete mici şi i le dădu

[1] Binecuvîntarea inelelor (In 1b. latină, 4n original — n.r.).

preotului. Acesta le binecuvîntă şi le întinse mirilor să şi le pună în degete. Buttler luă una şi o izbi de perete cu atîta îndemînare sau poate neîndemînare încît din perete inelul sări tocmai în tîmpla stingă a tuşii Szimâncsi, bucătăreasa, martoră la cununie, făcîndu-i pe loc o vînătaie cît un taler Maria Tereza. Tuşa Szimâncsi răcni şi se apucă cu mîinile de mijloc. Gestul acesta îl sperie pe Dory într-atît, încît îi scoase cu propria lui mînă vata din ureche, ca s-o poată încuraja, spunîndu-i : „Nu mai face atîta gălăgie: o să te lecuim. Tot n-ai fost în viaţa dumitale la o nuntă în care să te lovească cineva cu aur.“

A fost oleacă de scandal şi cu inelele, nu-i vorbă, dar ce importanţă mai avea o mică formalitate ? Nici martorii, nici preotul nu făceau caz de ea. Buttler însuşi socoti că a protestat îndeajuns pentru ca nimeni să nu mai ia în serios năzdrăvănia aceasta caraghioasă. începu s-o privească ca pe-o glumă. „Drace, păi asta-i o aventură grozavă! Ce o să se mai minuneze, ce o să se mai îngrozească mica Piroska 1 O să-i meargă vestea peste mări şi ţări, în toată lumea o să se vorbească despre cununia asta, cum se vorbea despre misteriosul Kaspar Hauser [1] sau despre ducele de Buckingham[XXXIV] [XXXV]. Se ştie că

XXXIV *« Kaspar Hauser* (1812—1833), aventurier şi şarlatan, ale cărui fapte au stîrnit multă vîlvă pe vremea aceea în Europa (n.r.).

XXXV *G. V. Buckingham* (1592—1628), om de stat englez, a cărui viaţă aventuroasă a stîrnit multă vîlvă (n.r.).

faimosul duce a fost răpit de o oarecare domnişoară Dudley, dar cum omul fusese ridicat din pat, în puterea nopţii, desculţ şi fără haine, năzuroasa lady s-a dezgustat de el şi s-a răstit la bandiţi: „Cum ? Aşa arată ? Duceţi-1, vă rog, îndărăt!“

[1] Binecuvîntarea mirilor (în lb. latină, în original — n.r.).

[8] Ritual, în timpul căruia se împreunează mîînile celor ce se cunună şi preotul sfinţeşte această unire (n.r.).

A urmat apoi *„benedictio nubentium"* *, dar cum între timp începuse să se întunece, iar capetele oamenilor şi obiectele din odaie se topeau în ceaţa înserării ca într-o pastă, Gergely, valetul, trecu în odaia de alături şi aduse două sfeşnice, aprinse luminările şi le aşeză pe masă. Apoi ieşi din nou si se întoarse cu o bucoavnă groasă, zăvorind uşa în urma lui. Afară, pe coridor, se stîrni mare gălăgie ; se auzeau ţipete, zgomot de paşi şi de îm- brînceală. Din vorbele răzleţe, din glasurile întretăiate, se putea ghici că Bernâth Zsiga se luptă cu pandurii care îl împiedicau să intre.

Preotul îi făcu semn lui Dory că urmează *„copulatio"*[2] (Ehei, pînă să ajungi în paradis, prin multe locuri trebuie să treci.) Dory înţelese şi se strecură lîngă Buttler. începu să-1 roage cu vorbe mieroase să nu se mai împotrivească. Dar Buttler nici nu-i răspunse : trăgea înainte din ciubuc, nepă- sător, ca un turc, dînd drumul unor rotocoale de fum cît pumnul. Ţinea să arate şi prin aceasta caraghioslîcul scenei. Dory renunţase la gîndul că l- ar putea convinge. Nu mai credea în aşa ceva şi singurul lucru la care se gîndea era cum să-1 apuce de mîini şi să-1 imobilizeze, căci preotul trebuia să lege cu patrafirul mîna lui de a Mariskăi.

Jânos se zbătea, dar zadarnic. Cu degetele lui de fier, Dory îl strîngea de încheieturi, aşa încît Buttler nici să mişte nu putea.

— Ei, ei, dragul meu, nu sîsîi, nu sufla aşa, doar totuna e.

Cuvintele acestea îl înfuriară pe Buttler şi mai mult şi, cînd Dory îi lăsă o mînă liberă, îl izbi cu pumnul în piept cu atîta putere, încît bătrînul

soldat se clătină. Apoi, scrîşnind din dinţi, tînărul voi să se năpustească asupra preotului care, dîr- dîind de frică, cu ochii holbaţi, cu faţa răvăşită, continua să spună formula sacramentală. Noroc că Dory se reculese şi cu o mişcare fulgerătoare îl luă pe „mire" în braţe. Se iscă o scurtă încăierare ; un scaun fu răsturnat. în sfîrşit contele, care şi altfel era cam firav şi nervos, ajunse la capătul puterilor şi se prăbuşi, istovit, într-un fotoliu.

Javra de Gergely, valetul, folosindu-se de acest prilej, se duse pe neobservate lîngă bucătăreasă şi scoţîndu-i vata din urechi, îi şopti rînjind :

— Se vede atît de bine, mămiţico, că boierul trebuie să ne pună ceva vată şi pe ochi.

— N-avea nici o grijă, că nu rămînem în pagubă, răspunse, tot rînjind, baba. Dar să se ştie că eu vreau bişţari, nu glumă. Ce vedem noi aici, fătul meu, e aur şi argint, nu altceva !

Dory, care îşi pierduse răbdarea, îi şopti răguşit preotului:

— Dă-i zor, dă-i zor, că acuşi leşină biata fată. Dar fata trecuse de această primejdie ; începură să-i curgă lacrimi şi asta o linişti. Cu capul rezemat de braţul divanului plîngea, plîngea cu hohote sfîşietoare.

— Unde-i matricola ? întrebă preotul.

— Gergely, matricola ! porunci Dory.

El însuşi dădu fuga după cerneală şi condei şi stătu de pază pînă cînd preotul trecu în registru

căsătoria gata-ncheiată.

— De-acum, nici dracu' n-o mai şterge de aici, rosti cu oarecare mulţumire, trăgînd cu coada ochiului spre Buttler să vadă dacă nu are de gînd să sară pentru a rupe, cu o ultimă sforţare, documentul fals.

Dar Buttler era frînt, nervii lui zdrobiţi nu-1 mai ascultau, sufletul i se năruise ; în creierii încinşi gîndurile i se învălmăşeau şi ochii lui sticloşi priveau pierduţi la uşile care se deschideau, la oamenii care plecau care încotro, după scena de neuitat.

— N-am făcut bine, îi spuse preotul lui Dory, cînd ajunseră în coridorul întunecat. Trebuia îmbătat. Aţi văzut că n-a mers d^ş loc. Eu însă mi-am făcut datoria, nu vă puteţi plînge. Poate că o să-mi pierd postul de paroh, poate că o să ajung chiar la închisoare, dar cel puţin dea dumnezeu să fi făcut o treabă bună.

Dbry îşi pipăia degetele.

—- Asta las-o pe seama mea, *domine reverende* [XXXVI] Mă priveşte. Are să iasă o pereche din ei, oglindă nu altceva !

— Martorii sînt oameni de încredere ?

— Te cred ! Doi criminali pe care îi pot da în orice clipă pe mîna călăului.

Trecură minute, minute lungi pînă cînd Buttler se dezmetici. Dădu să iasă din odaie. Mare-i fu mirarea însă cînd găsi uşile zăvorite, chiar şi pe cea dinspre coridor. începu să bată cu pumnii în toate, pe rînd ; zadarnic, nimeni nu veni, nimeni nu răspunse. Deschise o fereastră, dar fereastra avea nişte gratii puternice de fier. Deci, nici o scăpare. Şi după toate cele întîmplate într-adevăr că nu înţelegea ce-or mai fi vrînd de la el ! De bună seamă iar clocesc ceva. Acest ceva necunoscut îl îngrijora chiar mai mult decît caraghioasa ceremonie a cununiei, care avea să fie, fără îndoială, anulată de tribunalul eclesiastic; mai bine zis, ea n-a fost valabilă nici un moment. Dar pregătirile pe care le

XXXVI Cinstite părinte (In lb. latină, în original — n.r.).

bănuia îl puseră pe gînduri şi îi răscoliră toată drojdia de amărăciune ce i se adunase în inimă. Are însă şi amărăciunea leacul ei : îngenunchie şi începu să se roage, dar nu blind şi evlavios, ca altădată, ci cu scîncete dureroase : „Dumnezeule, dumnezeule, ce ţi-am greşit de mă pedepseşti atît de aspru ? Doar te iubesc, sînt al tău, pe căile tale umblu şi totuşi mă loveşti fără milă". Apoi deodată inima i-o săgetă cumplita ameninţare : „Pînă în a şaptea spiţă îi voi pedepsi pentru păcatele părinţilor", — şi oftă :

„Hei, Buttler, Buttler, străbunicul străbunicului meu, rău ai făcut cînd ai vîrît pumnalul în Wallenstein. Şi pentru ce ? De dragul împăratului. Priveşte acum la nepotul tău... Uită-te la mine !“

Şi în clipa aceasta cineva se uită într-adevăr pe geam — nu străbunul lui Buttler, ci valetul Ger- gely, căruia îi ceru să binevoiască a deschide.

— Excelenţa-sa domnul baron roagă pe excelenţa-sa domnul conte să binevoiască a rămîne pînă dimineaţa în această odaie. Masa va fi servită aici şi patul va fi aşternut tot aici. Dimineaţa vom fi cu toţii la dispoziţia domnului conte.

Buttler dădu din cap zîmbind ironic.

— Spune-i excelenţei-sale domnului baron că îl salut şi că voi rămînea aici, cu atît mai mult cu cît n-am încotro. Şi mai spune-i că-i doresc noapte bună şi visuri curate.

Apoi se aşeză la birou şi îi scrise o scrisoare Piroskăi, o scrisoare foarte lungă care începea aşa :

„închipuieşte-ţi, dulcea mea fericire, ce lucruri ciudate mi s-au întîmplat azi. Dar nu te speria; slavă domnului n-am nimic. îţi voi povesti de-a fir-a-păr tot ce s-a întîmplat."

Capitolul XIII

VIDONKA JOZSI

Invitîndu-1 în cancelarie pe Buttler, care nu bănuia nimic, Dory îl lăsase pe celălalt student în grija preotului, care avea să-1 distreze, chipurile. în curînd cei doi tineri căliţi în ştiinţe se încurcară într-o discuţie pasionantă.

Veni vorba de o modă tare sucită, îmbrăţişată de nobilii din Zemplen şi din alte părţi. Anume, familiile boiereşti din nordul ţării vorbeau aproximativ trei limbi: germana, maghiara şi slovaca. în orice caz două — maghiara şi slovaca — le ştia fiecare. Le ajungeau aceste două limbi ca să se poată grozăvi în faţa ţăranilor. Cînd voiau ca ser- vitorimea să nu înţeleagă ceva, familiile care locuiau în sate ungureşti vorbeau slovaca. în casele din satele slovace în schimb foloseau limba maghiară.

— Iată una din racilele de care o să piară limba noastră, se tînguia tînărul Bernâth.

Preotul luă partea limbii slovace şi încercă să dovedească *per longum et latum*[1] că şi Ârpâd[XXXVII] [XXXVIII] cu ai lui vorbeau slovaca. Tocmai acum scrie despre asta o disertaţie pe care o va trimite domnului Kazinczy Ferenc la Bânyâcska, pentru recenzare.

Domnul Zsiga se încruntă.

— Află că n-o să ţi-o pună în ramă, ci în altă parte.

Preotul nu se lăsă. O să dovedească el negru pe alb, zicea, că deoarece nu aduseseră cu dînşii destul

---

XXXVII* In lung şi în lat. Aici cu sensul : pe larg (în lb. latină, în original — n.r.).

XXXVIII Căpetenia care a unit, în sec. IX, triburile maghiare în cînipia Etelkoz (n.r.).

muieret, vechii unguri şi-au luat neveste de unde au găsit, dintre fetele slovace cu părul ca spicul griului. De aceea în limba lor numirile uneltelor de casă sînt toate de origine slovacă. Dacă aşa stau lucrurile, în loc să fi învăţat limba taţilor, care, luîndu-se după alde Lehel şi Botond *, hoinăreau tot timpul pe unde şi-a înţărcat dracul copiii, pruncii gungureau mai degrabă în graiul mamelor.

— Poate-or fi fost unii, dar numai din oamenii mai mărunţi. Alde Arpâd şi alţi ide seama lui nu puteau să lepede limba strămună.

— Dar atunci de ce am botezat comitatele pe slovăceşte : Nogrăd din Novigrad. Csongrâd din Cernograd ? Ba chiar cetatea de scaun o numesc şi o scriu pînă-n ziua de azi slovăceşte : Visegrad.

Bernâth flutură plictisit din mîini.

— Nu se poate presupune aşa ceva. Poporul o fi apucat mai de mult să numească astfel aceste cetăţi şi comitate, şi regii au păstrat numirile, fiindcă întotdeauna ungurii au fost nişte „lasă-mă să te las“. Şi să fim sinceri, părinte: popii străini* tare s-au vîrît în sufletul sfîntului Ştefan[XXXIX XL], i-au pus dogme politice false în gură, dogme care le veneau lor la îndemînă, ca de pildă aceea că „ţara cu o singură limbă e slabă“. Aşa ceva numai un popă putea născoci. Regele a repetat-o şi urmaşii au crezut-o cu sfinţenie.

XXXIX *Lehel* şi *Botond* — conducători ai unor cete militare maghiare, la începutul secolului al X-lea. (n.r.).

XL *Ştefan cel Sfint* (cca. 975—1038), primul rege al Ungariei (din 997) (n.r.).

Părintele Szucsinka se zbirii:

— A fost o vorbă înţeleaptă, atunci; azi poate nu mai stă în picioare, dar de atunci a trecut ceva vreme. De altfel sfîntul Ştefan a spus-o, nu eu. Ceea ce afirm eu e sfînt. Nu încape îndoială că a

— fost o vreme cînd cei de seama lui Ârpăd vorbeau slovăceşte. Cetăţile or fi fost ele botezate de popor, dar la sfînta taină a botezului numele copiilor au fost alese, totuşi, de părinţi. Şi prinţii purtau nume slovace: Bela. Căci Bela nu e altceva decît traducerea pe slovăceşte a lui Albertus. *Albuş* înseamnă alb, pe slovăceşte *biela.*

Zsiga se cătrăni şi mai tare.

— Ar trebui să nu vi se mai dea voie să vă atingeţi de condei, părinte. Dumneavoastră falsificaţi totul. Vai, biata noastră istorie, cum te-au mai schimonosit, chiar din leagăn, popii ! Să luăm numai cazul regelui Kâlmân ', săracul : i-au scos vorba că a fost cocoşat — şi asta numai pentru că omul a încercat să risipească superstiţiile şi să răspîn- dească lumina.

— Dumneavoastră sînteţi protestant, nu-i aşa ? întrebă preotul.

— Da, protestant cu ceafa groasă[XLI XLII].

— Ei, atunci înţeleg tot.

— Cred că acum ai înţeles şi de ce era cocoşat Kâlmân.

— Dacă nu-i adevărat, n-aveţi decît să dovediţi că a fost drept ca un brad.

— Nimic mai limpede. Căci dacă n-ar fi fost un om de o statură frumoasă, n-ar fi fost ales căpetenie a oştilor de cruciaţi. E imposibil să-ţi închipui un comandant cocoşat pe vremea aceea, cînd numai forţa fizică şi înfăţişarea eroică impuneau maselor luptătoare. Sau să-ţi amintesc de Eugen de Savoya, pe care împăratul nu voia să-1 primească în armată

XLI Rege al Ungariei, din secolul al XII-lea, conducător al unei cruciade (n.r.).

XLII Poreclă dată protestanţilor, îndeosebi calviniştilor, pentru a arăta dîrzenia, încăpăţînarea lor (n.r.).

pentru că avea o figură pocită.

— Şi cîtâ apă s-a scurs pe Dunăre între timp 1 E aproape de necrezut ce logică meschină au istoricii, şi tot mai iau drept document serios această scornitură popească.

— Domnule, domnule, dumneavoastră sînteţi un mare duşman al preoţilor.

— Eu sînt duşman al semin ariilor pentru că ele fac oameni falsi din dumneavoastră.

— Iar eu sînt duşmanul colegiilor, fiindcă ele vă fac grosolani.

— Asta vrea să fie o aluzie ?

— Cum o iei.

— Protestez !

Cei doi curcani, cei doi tineri erau gata-gata să se ia la bătaie. Ochii preotului scînteiau, buzele îi tremurau (cîte nu trădează buzele rase !), iar în Bernâth sîngele iute fierbea, cît pe ce să dea în clocot. Dar valetul Gergely se ivi în prag şi înain- tînd în vîrful picioarelor se aplecă la urechea preotului, şoptindu-i:

— începe.

Cuvîntul acesta îi stinse scînteile din ochi: Szucsinka se făcu alb ca varul, se ridică şi porni pe urmele valetului.

Zsiga îl urmări cu ochii uimiţi. „începe ? Ce să înceapă oare ? Ciudată mai e taina asta care învăluie întreaga casă. Taine în toate părţile. Taina stă la pîndă printre ramurile copacilor, taina şuieră prin văzduh, taina pluteşte în fumul ce urcă în rotocoale albăstrui din hornuleţul casei grădinarului. Eh, prostii ! I se năzare, atîta tot. Deşi e cam ciudat că Jânos zăboveşte aşa de mult. Ce-or fi avînd atîta de discutat ?“

Poate că ar trebui să vadă ce-i cu el. Dar îşi alungă repede acest gînd: doar nu se poate vîrî între ei dacă au ceva de vorbit între patru ochi.

Stătu pe verandă o bucată de vreme singur, aşteptînd să vină cineva. Zadarnic însă! în toată casa nu se arăta suflet de om. Pe deasupra, dinspre căsuţa grădinarului îl izbi deodată un miros dezgustător. Ce dracu poate să fie ?

Porni spre căsuţă şi numaidecît se dumeri de unde vine mirosul nesuferit. Zări un rînd de ţevi de sticlă, lungi şi subţiri, aşezate în fereastră. A, da, pe plita din casă cineva topeşte seu. în ţevile de sticlă trebuie să fie seu topit. Aşa se făceau odinioară luminările. Tuburile aveau cîte o deschizătură la cele două capete. Deschizătura din partea de jos era doar atît cît să poată trece prin ea o sfoară care pe urmă era înnodată în aşa fel ca nodul să o astupe. Pe deschizătura largă de deasupra se turna seul topit şi, cînd se închega, sfoara devenea fitil şi luminarea era gata. Era un lucru destul de primitiv, nici vorbă, dar cînd bunicii noştri îl văzuseră întîia oară şi aflaseră că a fos'. născocit de un leah cu numele Kaminski, se, minunară foarte: „Grozavă minte trebuie să fi avut puşlamaua 1“

Tuburile le căra fetiţa grădinarului, şi pe cele ce nu mai încăpeau în fereastră le înşira pur şi simplu de-a lungul zidului.

Un dulău alb stătea deoparte uitîndu-se, gînditor ca un filozof, cînd la tuburile de sticlă, cînd la omul din spatele casei, care se întinsese pe un cojoc la soare şi mînca slănină. Dulăul asista la o adevărată minune : omul la care se uita înghiţea slănina care totuşi se ivea din nou, în tuburile de sticlă (pe măsură ce lichidul gălbui se răcea în tuburi, se albea văzînd cu ochii, luînd tot mai mult culoarea ademenitoare a slăninei). Toate acestea îi dădeau, pare-se, destul de gîndit dulăului, care clătina din cap cînd spre dreapta cînd spre stînga, ca

un capelmaistru, şi era atît de cufundat în contemplarea ciudatului fenomen încît nici muştele verzi ce bîzîiau în jurul său nu-1 scoteau din sărite şi nu reuşeau să-i distragă atenţia.

Bernâth înţelese comicul situaţiei şi zîmbi gîndindu-se : „Uite că şi dulăul adulmecă o taină, cu toate că ceea ce se petrece sub ochii lui e lucrul cel mai simplu din lume; pesemne aşa stau şi eu cu lucrurile ce se petrec în casă“.

— Ia te uită, Zsigucska, *mladi pan*[XLIII]*!* Tţţ, să vezi şi să nu crezi ! se auzi Zsiga strigat de o voce cu accent slovac.

Bernâth se uită la omul de pe cojoc, care, de-atîta mirare, lăsă iute slănina şi briceagul din mîini, şi exclamă :

— Ce căutaţi pe-aici, unde nici păsările nu vin ?

Tînărul îl recunoscu. „Măi, măi, ăsta-i feciorul nevestei lui Vidonka, bucătăreasa noastră.“

— Ce dracu’ ! Tu eşti, meştere Joska ? Eu ar trebui să te întreb ce cauţi pe-aici; doar te ştiam calfă de tîmplar pe la Ujhely.

— Sînt eu tîmplar şi tot ce vrei, dar aici am ajuns mare boier. Mănînc untură şi beau seu. Da’ mămuca ce mai face ?

— O duce bine. Ne-a gătit zilele astea nişte bucate faine de tot. Dacă ar fi ştiut că o să ne întîlnim, de bună seamă îţi trimitea nişte mălai.

— Ba să-1 mănînce cuţu ! Aici mănînc friptură şi beau vin cît mă încape pielea. Şi ce vin ! *To- caiscovo vino, mladi pan 1* He-hei, îmi merge de parcă aş fi căzut în... asta... cum îi zice ce se încinge peste rochie... în şorţul preacuratei fecioare

— Nu cumva eşti grădinar ?

XLIII Boierul cel tînăr (n.r.).

— Ei, asta e, protestă el indignat şi se răsuci pe cojoc, proptindu-şi capul cu părul cît o claie de braţul ridicat într-un cot.

— Ba nu zău, fără glumă, cu ce te ocupi ?

— Aştept.

— Şi altceva nu faci ?

— Pe dumnezeii mei dacă fac ceva, dar e destul de greu şi atît (căscă, apoi mai înghiţi o bucată de slănină.)

— Şi ce aştepţi ?

Tînărul Vidonka clipi misterios din ochi.

— Noaptea.

— Noaptea ? La ce ?

Vidonka Jozsi zîmbi şiret.

— He-he-he, taci, taci ; aşa ceva nu pot să spun. Nu-i aşa ? Ai ?

întrebarea o adresă unui ulcior cu smalţul verde care se afla la picioarele lui, acoperit pe jumătate de o tufă de strugurei. îşi întinse mîna spre el şi trase o duşcă. Plescăi din limbă, adăugind cu mulţumire :

— Zău că e din o mie opt sute trei.

— Ei, văd că-ţi merge bine, Jozsi; o să-i povestesc maică-ti. Şi de cînd eşti aici, la baronul Dory ?

— De zece zile.

— Şi de atunci tot aştepţi ?

— Aşi... I-am făcut o asemenea maşinărie, că stăpînul Odrejovschi Martin dacă ar vedea-o mi-ar da-o numaidecît pe fata cea mică, adică nu pe cea mai mică chiar, da pe cea mai măricică, pe Ka- tuska. *To ie crasna, mladi pan, aco lialinia 1* (E minunată, conaşule, ca un crin.) Nici un grădinar nu poate să crească aşa ceva.

Era un vlăjgan voinic, bine făcut, acest Vidonka Jozsi, şi ar fi fost chiar frumuşel, dacă în copilărie unul din porcii lui Bernâth nu i-ar fi rupt o bucată

<3in buza de sus. Urma acestei muşcături îi pocea faţa, făcînd-o aproape înspăimîntătoare.

—- Ce fel. de maşinărie ? Parcă te pricepi tu la vreun lucru mai cu cap ! Am auzit că ţi-ai cam băut minţile.

Bernâth îl necăjea anume : voia să-l facă să vorbească. Ştia mai bine ca oricine ce minte ageră avea Vidonka Jozsi. Flăcăului îi era de ajuns în- tr-adevăr să vadă un mecanism oarecare ca să se apuce să-l facă cu briceagul. Ba inventa şi altele noi. Făcuse un ceas, cu toate rotiţele şi şuruburile din lemn, doar la capătul sforilor atîrnase două pietre drept greutate — şi ceasul mergea exact, cum n-ar fi fost în stare să-1 facă să meargă nici un meşter ceasornicar. Era plin de idei. Un an întreg îşi bătuse capul cu o căruţă care să meargă singură, ba încercase să facă şi o maşină de zburat. Mulţi oameni talentaţi erau în ţară pe vremea aceea, dar puţini dintre ei au răzbit la lumină, ca acel Kempelen[XLIV] de la Pozsony, care tocmai pe atunci călătorea de la un rege la altul cu maşina lui de şah, vestită în întreaga lume, cu care-i bătea pe toţi şahiştii; îl bătuse chiar şi pe Napoleon I. Pînă în ziua de azi nu s-a găsit o minte omenească în stare să descopere secretul acestei maşini. Vidonka Jozsi avusese oarecum noroc: bătrînul Bernâth îi preţuia talentul şi îl dăduse ucenic la un tîmplar din Ujhely. în cele mai multe cazuri însă ţăranii aceştia geniali — care dacă ar fi trăit în alte împrejurări s-ar fi putut lua la întrecere cu inventatorii americani — se pierdeau. în cele din urmă ajungeau să cioplească sicrie în satul lor, sau migă

XLIV *Kempelen Farkas* (1734—1804), creatorul unei ingenioase mese de şah, prefigurînd un şahist automat, invenţie care a stîrnit multă vîlvă în ultimele decenii ale sec. al XVIII-Iea în Europa (n.r.).

leau, cu nădejdea la ceva rachiu, jucării pentru odraslele boierului.

Pe Vidonka îl supăra zeflemeaua domnişorului, îi răspunse jignit:

— Ei bine, o să mai auzi dumneata vorbindu-se de ea.

— Cînd?

— Poate chiar deseară.

— Păi, iacă acuşi e seară ; de ce nu mi-ai spune-o şi mie cu un ceas, două mai devreme, dacă e un lucru atît de grozav ? Dar poate că nu tu ai făcut-o, căci, după cîte am auzit, aici au lucrat mai mulţi meşteri. Ai prins şi tu, poate, cu urechea vreun zvon şi crezi că e chiar isprava ta. Vezi, s-ar bucura şi maică-ta dacă i-aş putea da o veste bună despre tine. Dar deseară eu n-o să mai fiu aici.

— Pleci ?

— Păi, cam aşa.

— Şi n-ai să-i spui nimănui ?

— Cum îţi închipui c-aş putea să-ţi fac neplăceri ? Ştii doar ce aş păţi de la maică-ta.

— Biata măicuţă ! Cum ştie să facă iahnia de fasole cu costiţă de porc ! (Se înmuie, amintirile din copilărie îl copleşiră.) Iaca îmi deschid inima, dar gura ! — că altfel toate în capul lui Joska se sparg. Ei, am făcut — dar pleacă-ţi urechea, căci nu pot să spun decît în şoaptă — am făcut o maşinărie că partea de jos a casei se caţără pe acoperiş iar acoperişul se lasă bîldîbîc în jos, după voie.

— Spune mai degrabă slovăceşte, Jozsi, o să înţeleg mai bine.

— Bine, *mladi pan,* va să zică am făcut un mecanism care ridică o odaie de jos în odaia de deasupra ei.

— A, da, înţeleg. O trapă.

— Dimpotrivă. Un ascensor, dar la urma urmei tot un drac e. Ori că se rostogoleşte osul la cîine, ori că acesta aleargă după os.

Bernâth se gîndea la cele auzite.

■— Şi ce odaie trebuie ridicată ?

— Cancelaria unde scrie de obicei baronul va ajunge în odaia de deasupra. Pot să spun că e o lucrare minunată. Păcat că n-ai văzut-o, conaşule.

— Şi cine locuieşte în odaia de sus ?

— Domnişoara. Ehei, ce boboc de fată! Şi la noapte mecanismul ridică pe cineva cu forţa în odaia ei. Şi cît a costat maşinăria asta 1 Dracu' să-i înţeleagă ! Păi nătărăul ăla nu se poate urca cu picioarele lui ?

Bernâth se dădu speriat îndărăt, de parcă l-ar fi lovit cineva în moalele capului. Deodată începu să bănuiască ceva, să înţeleagă.

Gura crestată a lui Vidonka Jozsi se strîmbă a rîs. Omul clătină ciudat din cap, apoi îşi trînti de pămînt pălăriuţa cît o ciupercă şi se izbi cu pumnul în cap.

— Eh, ei *mladi pan,* de ce te-ai speriat aşa ? N-oi fi chiar dumneata... ăsta de trebuie ridicat... ha ?

Dar Bernâth Zsiga nu-i mai răspunse; fugea mîncînd pămîntul, prin tufe, peste straturi de flori, spre clădirea principală.

Capitolul XIV

SITUAŢIA SE COMPLICA

Rătăci cîtva timp printre mulţimea de clădiri la care moşii şi strămoşii lui Dory adăugaseră cîte ceva, fiecare după gustul său, unul în stil roman, altul în stil baroc, iar alţii după gustul şi priceperea zidarilor din sat.

Unele părţi nelocuite începeau să se năruiască; între zidurile crăpate, bufniţele şi liliecii îşi făceau veacul. într-un cuvînt, vechiul castel stătea în vîrful colinei ca o matroană bătrînă care, proptită în cîrji, cu hainele cîrpite, visează la anii tinereţii, înconjurată de susurul frunzelor, ciripitul păsărilor şi zumzetul albinelor.

Bernâth cutreieră apartamentele pe care le ştia încă dinainte, deschise o mulţime de odăi, dar nu găsi suflet de om nicăieri. Doar cimpanzeul gemea, întins pe un ţol, în odaia fostei doamne de companie. Avea umărul stîng bandajat.

De, şi maimuţa învaţă ceva de pe urma dragostei. Nici cimpanzeul nostru n-are să mai ducă flori nimănui.

— Hei, nu-i nimeni pe-aici ? striga Bernâth pe unde trecea, dar nimeni nu-i răspundea.

„Doar nu i-o fi înghiţit pămîntul pe toţi ai casei?"

Deodată i se păru că cineva îl strigă pe nume.

— Zsiga, Zsiga, vino de unde eşti!

Dar ăsta e glasul lui Buttler! De-abia se aude, parc-ar veni din fundul pămîntului. Sau poate că el, Zsiga, are halucinaţii.

Şi glasul lui Jânos fiind, nu putea veni decît de la parter, care nu era locuit de familia lui Dory, deoarece parterul era zidit pe jumătate în pământ -şi servise cîndva drept închisoare. Întîiul proprietar, cel care începuse clădirea, un oarecare Krucsay, nu se dădea în lături chiar de a se folosi de *jus gladii*[1] (între altele, odată îşi decapitase chiar fru- moasa-i soţie, pe locul unde azi e sera). în ziduri pătrunsese igrasia şi încăperile nu erau locuite nici de servitori. Bernâth îşi aduse aminte că rîndul trecut Dory îi pomenise ceva de intenţia de a-şi

* Dreptul feudalului de a-1 executa pe iobag (n.r.).

muta cancelaria la parter, nemaiputînd suferi mirosul de cojoace şi sumane pe care împricinaţii cu care avea de a face îl răspîndeau în toată casa.

Alergă deci la parter, dar pierdu şi acolo destulă vreme pînă să dea, prin labirintul de ganguri, de coridorul ce ducea la cancelaria primpretorului. Nu era nicăieri nici o tăbliţă care să-i fi dat vreo indicaţie, dar după o cotitură zări, la dreapta, o bancă de care se legau cei ce urmau să fie schin- giuiţi. La stînga băncii văzu şi nişte butuci.

Cancelaria nu putea fi decît aici.

Pe coridor era întuneric, dar lui Zsiga nu-i mai păsa de nimic ; înainta, pe dibuite, pe lîngă zid.

Deodată auzi un glas :

— Cine-i acolo ?

Bernâth înainta în direcţia glasului fără să răspundă.

— Vorbeşte, că trag, se auzi glasul de mai înainte.

— Sînt Bernâth Zsigmond, musafir în această casă, răspunse Bernâth.

— întoarceţi-vă, conaşule, că n-aveţi ce căuta aici!

Dar studentul nostru înaintă curajos pînă ajunse în faţa celor doi panduri înarmaţi.

— Unde e contele Buttler ? întrebă cu glas poruncitor.

— Lăsaţi-1 în pace. O să-1 vedeţi mai tîrziu. Acum mai are încă ceva treabă...

— Vreau să ştiu ce treabă are. Aici se întîmplă o nelegiuire. Ce se-ntîmplă cu el ?

— Nimic rău, conaşule. Ce n-aş da să fiu în locul lui ! Bucuros m-aş face dulău de stînă pe doi ani pentru o asemenea noapte.

Un rînjet supărător, scîrbos, însoţi aceste cuvinte.

— Daţi-mi drumul ! Vreau să intru.

— Despre asta nici vorbă nu poate fi, conaşule, nu căutaţi cearta cu luminarea.

— Cu ce drept îndrăzniţi să mă împiedicaţi ?

— Cu dreptul că cine nu-i poftit la cununie n-are ce căuta acolo.

„Cununie?" Cuvîntul acesta dezlegă tot. Şi deodată înţelese de ce a venit preotul, de ce a fost zăvorită poarta ca nici un‘musafir străin să nu-1 poată surprinde pe baron, de ce au fost îndepărtaţi toţi servitorii de prisos, şi au rămas numai complicii. Totul era limpede ca lumina soarelui. Au vrut să pună mina cu orice preţ pe nababul bogat. Bună pradă e stăpînul a şapte moşii ! Cum de nu s-a gîndit la asta de la început, cînd o sută de semne i-o arătau ? îi veni să se dea cu capul de peretele umed, să-şi strivească creierii. Amănuntele se legau lanţ unele de altele. Acum ieşea totul la iveală, fiecare amănunt se potrivea în cite o cutiuţă a uriaşei escrocherii. Fireşte că în momentul acesta, în cancelarie, preotul îi cunună cu forţa, dar asta nu-i totul. La noapte, Buttler va fi ridicat cu maşinăria lui Vidonka în odaia miresei. Martori cu făclii în mînă vor intra peste ei şi vor putea face dovada că mirele a petrecut noaptea acolo... „O, doamne, doamne, tu cîrmuieşti într-adevăr aici, sau îngădui ca oamenii să fie zvîrliţi la voia întâmplării, să li se răscolească soarta, cum îngăduie gospodarul leneş să-i scormonească oricine prin şira de paie ?“

Sîngele îi clocotea ; îmbrînei furios pe unul din panduri :

— De s-ar dărîma şi cerul şi iadul şi tot am să intru ! La o parte, cîinilor !

— Gura, că acuşi vezi pe dracul!

Unul din panduri, Kâzsmâry, îl apucă de mijloc, îl ridică în aer ca pe o pisică, apoi îl aşează la pă-

mint, cum aşezi o oală sau o cană după ce ai băut din ea. Ba îşi mai şi bătu joc de el, ticălosul.

— Aşa, ulcică mică, iaca nu te-ai spart.

Pasă-mi-te supsese ţîţă trei ani de zile şi avea o mină de fier. Zsiga o simţi şi schimbă numaidecît tactica :

— Gîndiţi-vă la dumnezeu, oameni buni. înţelegeţi şi dumneavoastră că trebuie să intru. Doar sînteţi în slujba comitatului şi de bună seamă aveţi şi dumneavoastră vreun prieten care ar sări să vă scape dacă v-aţi găsi în primejdie de moarte şi pe care şi dumneavoastră l-aţi ajuta la fel. Doar sînteţi unguri. Prietenul meu, singurul om pe care-1 am în lume, a ajuns într-o capcană mai rea decît locul pierzaniei. Nu mă opriţi să intru şi să împiedic ceea ce se urzeşte acolo. Vă vorbesc de la inimă la inimă, prieteni dragi. Lucrurile nu stau aşa cum le priviţi dumneavoastră ; trebuie să cumpăniţi că o fetiţă frumoasă de la noi din sat îl iubeşte pe prietenul meu şi că şi el o iubeşte. Ei bine, biata fată va rămîne cu inima zdrobită. Doar şi dumneavoastră iubiţi sau aţi iubit pe cineva în viaţa dumneavoastră. Ştiu că aveţi inimă şi dacă puteţi să îm- puşcaţi pe un tîlhar de drumul mare, nu cred că sînteţi în stare să ucideţi o privighetoare, să-i opriţi bătăile inimii, făcîndu-vă părtaşi la o asemenea faptă. Lăsaţi-mă să intru, oameni buni, ca şi cum m-aş fi smuls din încăierare, ca şi cum dumneavoastră nu m-aţi fi putut opri, ca să nu vi se poată aduce nici o vină. Şi dumnezeu o să vă răsplătească, dar nici eu n-o să vă uit.

îşi vîrî mîna în buzunar şi scoase patru din cei şase sfanţi strălucitori pe care-i avea la el. întinse cîte doi fiecărui pandur.

Pandurii îi respinseră cu un rîs batjocoritor.

— S-a urcat cîntarul, boierule, rosti în glumă Jeszenka. Adineauri domnişorul conte a aruncat cîte un sat în cumpănă şi dumneavoastră vreţi să faceţi treabă cu doi sfanţi ?

— Dacă v-a făgăduit, contele se ţine de cuvînt.

— Bine ne-ar prinde, conaşule, că de mult ne zbatem în sărăcie. Parcă noi n-am vrea să trăim altfel ? Dar vezi că e cu bucluc...

— Ce anume ?

— Păi cînd începe să ne mănînce-n palmă, ne mănîncă şi la ceafă. Nu putem noi face nimic împotriva stăpînului, aşa că pleacă cu dumnezeu, conaşule, lasă-ne-n pace. Ce nu se poate, nu se poate.

Bernâth înţelese pînă la urmă că n-o să izbutească nimic şi doar un singur semn de prietenie le mai ceru pandurilor în schimbul celor patru sfanţi: să-1 lase să arunce o privire prin gaura cheii. După ce se sfătuiră între ei, îl lăsară, dar numai cu condiţia ca fiecare să-1 ţie de cîte o mînă. Dacă-i face plăcere, n-are decît să-şi desfă- teze ochii: asta tot nu poate clinti nimic din ce se petrece dincolo.

Zsiga îşi aruncă privirea în odaie şi de furie scrîşni din dinţi ca un mistreţ. Chiar în acel moment preotul lega cu patrafirul mîna baroanei şi a lui Jânos, pe care Dory îl ţinea cu putere.

— îngrozitor! strigă. Dac-aş putea să vă zdrobesc pe toţi !

— Bine că nu puteţi zdrobi nimic, conaşule ; bucu- raţi-vă mai degrabă că sînteţi liber. Mare greşeală din partea excelenţei-sale să vă lase aşa. Dacă noi n-am fi pe aici, cine ştie ce încurcături aţi fi în stare să faceţi.

Pe Zsiga îl surprinseră cuvintele pandurului. într-adevăr, putea să fie şi mai rău ; dacă de pildă

l-ar fi închis şi pe el urideva... Acum e cel puţin liber, poate face eventual şi ceva folositor. Poate să iasă, să dea alarmă în sat, sau dumnezeu ştie ce mai poate face, dacă scapă de aici.

Şi, îndemnat de această dorinţă, se întoarse, fără vorbă, pe coridorul întunecat. Pînă să ajungă afară, se înserase de-a binelea; departe, în turnul bisericii din sat, clopotul de seară începu să sune, melancolic ; stele mărunte răsăreau pe bolta cerului şi în geamurile cocioabelor ţărăneşti.

Alergă drept spre poartă. Din nenorocire, poarta era încuiată, şi portiţa la fel. în zadar încercă s-o forţeze, în zadar o izbea cu pumnul. Să sară peste ea era cu neputinţă. Nici nu se putea gîndi la aşa ceva, deoarece creasta zidului era bătută pretutindeni cu cuie. Poate în parc să dea de vreo spărtură. Cutreieră în fugă, gîfîind, întregul parc, dar zidul împrejmuit cu cuie nu-i lăsa nici o scăpare.

— Va să zică şi eu sînt închis.

Revolta îi strîngea inima, îi biciuia nervii. în unele clipe se hotăra să rămînă, să-1 înfrunte pe Dory, să se ia la trîntă cu el, să-i crape capul şi să-şi scape prietenul. Prudenţa însă îi şoptea că nu va avea putere decît dacă va izbuti să scape dintre zidurile acestea.

Dar cum să scape de aici ? Undeva lîngă zid era un tei uriaş a cărui coroană aproape că se îmbina cu un frasin din grădina vecină. Dacă s-ar urca în tei şi ar încerca să sară în frasin... Poate ar reuşi. Iar din curtea vecină ar putea ajunge la drum liber. Hm, ideea nu e rea. Ştia să se caţere cu multă dibăcie. îşi scoase cizmele (pe vremea aceea şi boierii purtau pe sub pantaloni cizme cu carîmbi scurţi), le legă cu un curmei de viţă şi, aşezîndu-le pe umăr, începu să se urce repede în copac. Asta

fu spre norocul lui, fiindcă nu apucă să ajungă sus, cînd, deodată, auzi glasul poruncitor al lui Dory.

— Căutaţi-1 peste tot, pe aici trebuie să fie. De s-ar fi ascuns chiar în fundul iadului, trebuie să mi-1 aduceţi. în nici un caz n-a putut ieşi din curte.

Bernâth îşi auzea inima bătînd cu putere şi nu îndrăzni să se clintească din loc ; se temea că mişcarea şi foşnetul frunzelor l-ar putea trăda.

Iar paşii se apropiau mereu; pandurii alergau duduind printre tufe. în timpul acesta, Ddry se apropie de căsuţa grădinarului şi îl întrebă probabil pe Vidonka Jozsi:

— Hei, tîmplarule, n-ai văzut pe aici pe undeva un domn mai tînăr ?

— N-am văzut nimic. Ba da, am văzut o pisică neagră.

— Mîncă-ţi pisica neagră, măgarule !

Apoi vorbiră ceva, cu vocea scăzută. Bernâth asculta încordat, dar nu putu desluşi nici un cuvînt.

Pandurii făcură un ocol şi ajunseră în partea dinspre apus a grădinii, unde era chioşcul şi popicăria. Zsiga cîştigă ceva timp; primejdia îl făcu mai dibaci, se căţără ca o veveriţă pînă ce ajunse la locul dorit, unde cei doi copaci se apropiau mai mult, apucă o creangă şi făcîndu-şi vînt sări cu îndrăzneală în copacul din vecini. Dar o cizmă nenorocită se desfăcu tocmai în clipa cînd sărea şi căzu în grădina lui Dory. Cealaltă, însă, ajunse în grădina lui Izsepy.

De dincolo de zid auzi vorba domoală a pandurului. Auzul i se ascuţise de parcă ar fi fost un iepure.

— Sst, a trosnit ceva. N-ai auzit, Kâzsmâri ?

— Nu-i nimic, răspunse Kâzsmâri. O fi fost vreo

pisică; a sărit pesemne dintr-un copac aflat în colţ.

vaoa v varavd

_____~—

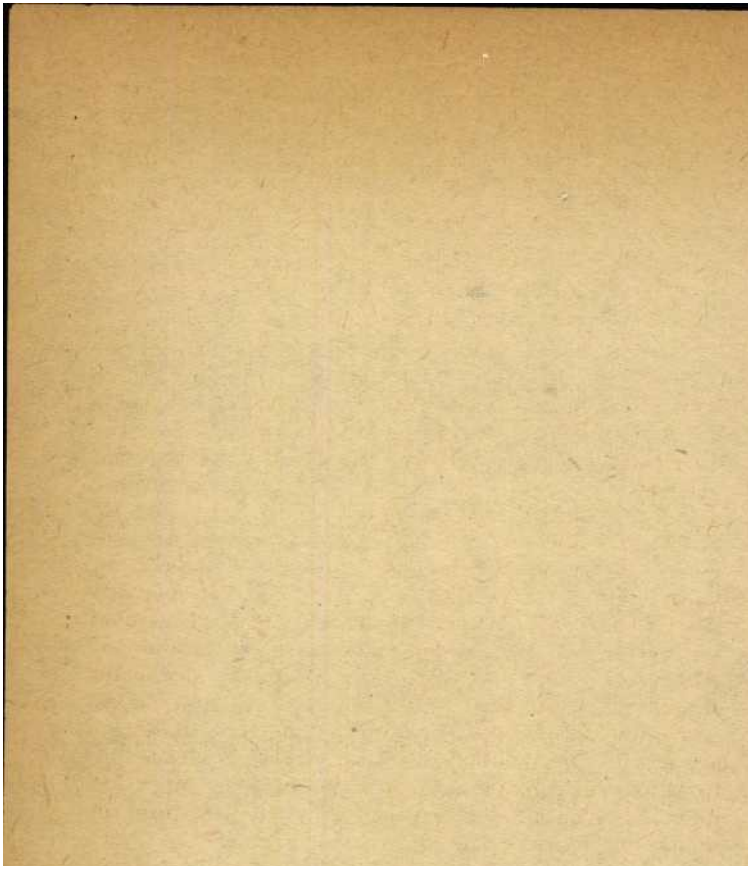

Capitolul I

BOALA MAI GREA O VINDECA PE CEA UŞOARA

Bernâth răsuflă ceva mai liniştit. Numai pierderea cizmei îl supăra peste măsură. Se simţea caraghios aşa, desculţ; cu cealaltă cizmă nu mai avea ce face ; altfel o să calce ca iambii şi troheii din *Arta poetică!* Se scărpină, necăjit, în cap. Ei, ei, *malum, omen*[1]. Ce dracu ar putea face în asemenea împrejurări, ca să-1 ajute pe Jânos ? în haine rupte, cu o pălărie spartă în cap, tot mai eşti cineva, dar fără cizme în picioare, chiar Napoleon nu e decît un om desculţ. Parcurse cu gîndul întreaga istorie universală, dar nu găsi decît un singur moment care avu darul să-1 mîngîie : clipa cînd dumnealui, Teleky Mihâly, cancelar al Transilvaniei, o luase la sănătoasa dintr-o ’ bătălie şi, fiind tare grăbit, nimerise într-un ochi de smîrc, de unde cu greu îşi putu scoate un picior — însă nu numai din noroi, ci şi din cizmă.

Ei, s-a întîmplat, s-a întîmplat, n-ai ce-i face. Acum însă trebuie să scape cît mai iute de aici 1 Păşind fără zgomot de-a lungul grădinii lui Izsepy, ajunse lîngă casă, fără să fi fost zărit de cineva.

Prin curte nu putea trece, căci pe acolo foiau slugile; ocoli aşadar pe după casă, pitindu-se pe lîngă zidul înalt al grădinii lui Dory. O singură

' Semn rău (în lb. latină, in original — n.r.).

fereastră dădea spre partea asta. Era luminată. Zsiga îşi aruncă ochii în odaie şi zări pe una din 'domnişoarele Izsepy care se hîrjonea cu un mops alb, rostogolindu-1 pe masă, mîngîindu-1 şi legîn- du-i o funduliţă albastră la gît. Zsiga îşi aduse aminte, fără să vrea, de aventura cimpanzeului : „Uite şi fereastra cu bucluc", îşi zise. O poftă irezistibilă de zburdălnicii îl îndemnă să aşeze în fereastră cizma cu care nu mai avea ce face, des- chizînd astfel un capitol de nesfîrşite bătăi de cap.

încă un pas, doi, şi Zsiga se văzu în cele din urmă afară, pe drumul de ţară. Era aşadar liber ca pasărea. De ce să se apuce însă ? Cui să i se plîngă ? Pe cine să ridice împotriva lui Dory ? Aici toată lumea îi ştie de frică şi stă smirnă în faţa lui. Zîmbi, se gîndi la ceva, apoi porni drept spre circiuma lui Toth. Bulgării şi pietrişul îl înţepau amarnic, dar el mergea, mergea înainte gîfîind, doar că nu fugea, ca să nu bată la ochi. în drum se întîlni cu o mulţime de oameni care îşi întoarseră capul după el şi cum paşii lui nu făceau nici un zgomot, îşi făcuseră socoteala numaidecît c-o fi vreo calfă care-şi face drumeţia desculţ.

La nenea Toth era luminată o singură ferestruică. Omul se pregătea tocmai să se dezbrace, cînd Zsiga bătu la geam.

— Cine-i acolo ? întrebă Toth, crăpînd fereastra.

— Eu sînt, unul din studenţi.

— Da, da! îţi cunosc glasul dintr-o mie. Iaca vin, deschid acuşi. Iohanna, dă cheia încoace; e colo sub pernă.

Nenea Toth luă cu el luminarea şi-1 pofti pe student în odaia mare. Cînd îl văzu desculţ, se cruci.

— Ei da, s-au întîmplat lucruri mari, lucruri în- grozitoare.

Şi-i povesti, în amănunt, toate întîmplările. Bravul bărbat se minuna şi nu mai ştia ce să creadă. Privirea fixă a ochilor, mişcările feţei, pumnii strînşi, toate arătau tulburarea sufletească cu care urmărea peripeţiile povestirii. Din cînd în cînd, clătina din cap.

— Va să zică popii, totdeauna popii ! izbucni în sfîrşit cu mînie, dar imediat se lovi peste gură : să vorbim mai încet, *rogo*[1], căci ne aude nevastă-mea, care e bigotă, se dă în vînt după preoţi. Doarme în odaia de alături. Deşi în toată povestea asta popa e *diabolus rotae*[2]*.* Nu degeaba a fost oprit să-şi mai pună piciorul în casă. Popa a făcut vreo năzbîtie. De aici graba asta mare. Pînă la urmă o să iasă totul la iveală. Om trăi şi-om vedea. Căci isprăvile de felul ăsta nu pot fi tăinuite multă vreme. Nici chiar un an, hm!

— Ce spui ? strigă Bernâth şi părul i se ridică măciucă. Nu cumva crezi că...

— Ba chiar că cred, *rogo.* Căci oamenii nu păcătuiesc din senin. Mixandrele se fac din seminţe de mixandre, varza din sămînţă de varză şi cartofii din cartofi. Şi tot astfel păcatele răsar din păcate. Chiar dacă baronul a făcut din lăcomie ce a făcut, ce l-a îndemnat pe popă să se bage într-o treabă primejdioasă ca asta ? Apoi, crede-mă că şi baronesele sînt din acelaşi aluat plin de vicleşug din care a fost plămădită Eva. Ehei, tot mai bine era să fi mîncat puii mei rîndul trecut! Şi-acum ce aveţi de gînd să faceţi ?

— înainte de. toate vreau să-mi scap prietenul.

— Şi cîţi soldaţi aveţi, cîte tunuri ?

— Nici unul. Dar tocmai de aceea am venit la dumneata, să-mi dai un cal, să mă reped pînă la

[1] Vă rog (în lb. latină. în original — n.r.),
[2] Capul răutăţilor (Tn lb. latină, în original — n.r.).

Patak, la tutorele lui Buttler, Fây, care e un om puternic şi va şti ce-i de făcut. Şi v-aş mai ruga să-mi împrumutaţi, dacă se poate, o pereche de cizme.

La auzul acestor cuvinte, nenea Toth se posomori, clătinînd din cap.

— Cizmele nu le dau, deşi chiar acum mi-a adus cizmarul din Tâllya, cumătrul Gibara, o pereche de încălţăminte din piele de viţel. Le-ar putea încălţa şi un prinţ. Numai că dacă domnul Dory ar afla că v-am împrumutat o pereche de cizme, chiar mîine mă scoate din sat cu toate boarfele. Nici cal nu vă dau, dar vă spun o vorbă cuminte: furaţi singur unul din caii mei; şeaua e în grajd, atîrnată în cui.

— Cum ? Eu să-ţi fur calul ?

— Ei, noi între noi, cunoaştem ce-a fost, şi dumneavoastră îmi puteţi trimite pe urmă calul îndărăt. Dar în sat, aşa trebuie să se ştie, că cineva mi-a furat calul cu şea cu tot. Mă înţelegeţi, nu ? Ca să nu vă încurce, eu o să-1 chem îndată pe vizitiu încoace, să-mi facă nişte fricţiuni la spate, că tot nu mai am altă plăcere în viaţă, iar dumneavoastră vă ascundeţi după tejghea, apoi ieşiţi, vă luaţi o luminare, înşăuaţi în linişte surul, şi pe-aci ţi-e drumul... Dar, *rogo,* zău, încercaţi să vedeţi odată ce plăcere e să-ţi maseze cineva spatele. Fireşte, niciodată nu strică niţică greaţă, niţică indigestie. *Sine qua non*[XLV]. Eu cel puţin niciodată nu duc lipsă de aşa ceva. Ei, popii ăştia, popii ăştia ! Nu-mi iese din cap.

Bernâth primi bucuros propunerea ; cum era să n-o primească ? Vizitiul fu chemat înăuntru, iar el izbuti să se strecoare neobservat în grajd, unde găsi

XLV Fără asta nu se poale (In 1b. latină, în original — n.r.).

[1] Pacea de la Viena (1&15), încheiată după înfringerea Iui Napo-^ lean (n.r.).

tot ce-i trebuia. înşăuă calul şi după cîteva minute surul tropăia vioi pe drumul ce ducea la Petraho.

Dincolo de Petraho urma Jozseffalva de azi. Atunci i se spunea altfel. Trebuie s-o spunem de la bun început că tot comitatul Zemplen avea altă înfăţişare pe vremea aceea. Pe hartă, azi el arată ca o cizmă de cavaler, cu carîmbi înalţi (cum purta Râkoczi la Wiener Neustadt); pe la începutul veacului trecut avea figura unui bebeluş înfăşurat în scutece. Feerica grădină cu coline şi văi în care creşteau patrioţii a fost făcută bucăţi-bucăţi de foarfecele păcii de la Viena *. Părţile de dincolo de Tisa, ţinutul Viss, Kenelzo, Zalkod şi, mai jos, Cso- bajd, Lâdany şi Tardos, au fost înghiţite de comitatul Szabolcs. Şi comitatul Ung a apucat ceva, e adevărat însă că în schimbul plasei Szinna. Oamenii au rămas, firește, pe loc, cu gîndurile, cu bucuriile şi supărările lor, dar cel puţin nu mai mergeau la adunările de comitat de la Ujhely. Şi atîta le ajungea. Căci casa acelui comitat era un adevărat cuib de viespi.

La Jozseffalva, Bernâth se întîlni cu Cserepes, un cărăuş pe care-1 cunoştea din Patak. Omul ducea undeva nişte coşniţe goale; se oprise în faţa cîrciumii să dea de mîncare cailor.

— Ce se mai aude pe la Patak ? îl întrebă pe cărăuş.

Acesta îi povesti toate ştirile mai noi. în zorii zilei paznicii dăduseră de un om înjunghiat pe malul Bodrogului; cînd a auzit, s-a repezit la faţa locului şi vicecomitele, domnul Szirmay Tamâs, care e încă tot la Patak. („Pe ăsta dumnezeu l-a trimis încoace“ îşi spuse cu bucurie studentul.)

— Te pomeneşti că o fi tras la domnul Fây Istvân, îl întrebă pe cărăuş.

— Nu. A tras la administratorul moşiei, deoarece domnul Fây Istvân are o mare supărare şi nici nu l-a chemat.

— Doar nu i s-o fi întîmplat ceva ? îl iscodi, speriat, Bernâth.

— Cum vrei s-o iei — mormăi nenea Cserepes — căci dumnealui a adus din străinătate nişte cepe de lalele. A dat o mie de florini pe ele.

— Ştiu. Le-a adus din Olanda. Chiar eu am scris scrisoarea de comandă încă înainte de Paşte.

— Ei bine, cepele au sosit, cu poşta, împachetate cu tot dichisul, în vată şi cutii. Azi dimineaţă domnul Fây s-a gîndit să le sădească. Le-a dus în grădină şi le-a aşezat în fereastra casei grădinarului, pînă cînd a pregătit pămîntul pentru ele. în timp ce dumnealui migălea cinchit pe vine, un ziler slovac — că are o grămadă de oameni la lucru — care tocmai se aşezase să prînzească, pune ochii pe cepe. Omul se furişează tiptil-tiptil pînă la fereastră, ia cepele, pe care apoi le împarte cu ceilalţi, le taie cu bricegele felii-felii şi le mănîncă în numele domnului.

— Tune dracu-n burta lor !

— Vă puteţi închipui, conaşule, ce scandal a făcut boierul. Şi ce e mai ciudat — spuse cu mirare nenea Cserepes — slovacii au mîncat cepele şi totuşi domnul Fây s-a ales cu crampele. Mamă- mamă, ce s-a îmbolnăvit...

— Fireşte, de necaz.

— Încît, ai casei au alergat după doctor şi au trebuit să-i pună pe burtă pungi cu ovăz încălzit. Şi fiindcă tot oraşul a aflat de povestea cu cepele, lumea rîdea, dar îl şi plîngea pe bietul boier. Aşa că, luînd cunoştinţă de boala dumisale, domnul

— vicecomite s-a hotărît să tragă în altă parte. Tii, dar ce cai are !

— Vorbeşti de cei patru cai ai lui Szirmay ?

— Da! Cum îşi mai poartă capul! O fi mare livada pe care pasc, nu ?

— Te cred.

— Cam cît de mare, totuşi ?

— O fi cam de aici pînă la Patak.

— Tii, mama lui de „rac roşu“[XLVI] ! izbucni Cserepes. Da cumplite foarfece trebuie să aibă dacă a putut să-şi taie aşa o bucată !

Bernâth rîse şi îndemnîndu-şi surul porni în galop şi nu se mai opri decît la Patak, în curtea lui Fây. A mers repede, fiindcă nu era încă miezul nopţii, şi nu se auzea glas de cocoş.

Boierul nu se culcase încă ; şedea în bibliotecă, cufundat într-un fotoliu, oftînd şi gemînd de supărare, din pricina bulbilor de lalea. 11 pasiona atît de mult grădinăria, încît gîndindu-se la ei, îi venea să înnebunească de furie.

Auzind tropot de cal, se uită pe geam, dar ochii lui slăbiţi nu-1 recunoscură pe Zsiga.

— Eu sînt, dragă unchiule ! Eu sînt.

— La ora asta ? întrebă bătrînul cu glas jalnic, de om bolnav. Ei, culcaţi-vă, nu vă mai necăjiţi şi voi. Sînt bolnav, mai am şi acum două lipitori pe burtă. Dacă vă e foame, treziţi-o pe bucătăreasă. Biata mătuşă-ta abia acum s-a culcat.

— Am venit singur, nene Pista.

— Şi Jânos ?

— Jânos a păţit ceva.

Auzind asta Istvân Fây se vindecă pe loc, căci făcea parte din oamenii pe care o supărare mică îi îmbol

XLVI Herbul familiei Szirmay e înfăţişat printr-un rac roşu (n.a.).

năveşte, dar una mare îi oţelește. Sări în picioare, glasul lui slab deveni metalic şi se răsti la Zsiga:

— Intră repede, tîndală ce eşti, şi spune-mi ce s-a întîmplat ? »

Zsiga sări de pe cal, intră în odaia slab luminată de două lumînări de seu. Bătrînul purta un cozoroc verde pe frunte, dar cu ochii lui slabi tot nu putea să vadă aproape nimic.

— Na-ţi-o drace ! — strigă — ce-ai păţit la picioare, bucherule ? Nu-ţi aud paşii.

■— Sînt desculţ, nene Pista.

i— Ce ? Ai înnebunit ?

— Da de unde! N-am cizme, şi pace; le-am pierdut cînd am fugit din închisoare.

— Ce tot trăncăneşti, băiete ? Din ce fel de închisoare? Vorbeşte ca lumea: scurt, lămurit!

Trebui să-i povestească tot, de la început pînă la sfîrşit, toate peripeţiile pe care eu le-am însemnat aici. Atîta doar că Zsiga le povesti mult mai prost decît mine, dar nu-i de mirare, fiindcă bătrînul bombănea, înjura într-una, izbea cu pumnul în masă şi din cînd în cînd se repezea la Zsiga, gata-gata să-i ardă o palmă.

— Cine v-a spus să vă duceţi acolo, măgarilor ? Aşa vă trebuie ! N-aţi băgat de seamă că vi se întinde **o** cursă ? Nu-mi umbla cu scuze ! Tu trebuia să ai mai multă minte, fiindcă tu nu eşti conte. Dar tu eşti un dobitoc. Cînd aţi văzut că pandurii vă aţin calea trebuia s-o apucaţi pe alt drum ; atîta ospitalitate nu mirosea a bine. Apoi sosirea preotului cu care se certase — orice prostănac ar fi putut ghici de ce — intenţia lui Dory de a vă îmbăta, faptul că l-a chemat la o parte pe Jânos... A... Eşti un gogoman şi jumătate. Şi nici măcar cizmele nu ştii să ţi le legi cu sfoară ca lumea, cînd mi te urci în copaci. Asta ne-ar mai trebui acum, să răceşti şi tu, să dai ortul

— popii. Du-te repede şi încalţă-te ! Plecăm imediat. Asta-i ceva nemaipomenit! Samavolnicia asta o să ridice în picioare ţara întreagă. Dumnezeule, ce scandal, ce mocirlă !

Şi deodată bătrînul boier începu să zvîrle cît colo pungile cu ovăz şi şalurile calde de pe burtă. îşi smulse fără milă lipitorile („Aţi supt destul, amicelor") şi le aruncă pe fereastră cu atîta cruzime ca şi cum i-ar fi fost duşmane de moarte. Apoi se îmbrăcă, îşi puse şuba verzuie, îşi îndesă pălăria în cap, îşi luă din colţ bastonul cu măciuca de argint în forma unui cap de răţoi şi-şi vîrî cîte un pistol în fiecare din cele două buzunare ale şubei.

— Ei, acum haide la vicecomite, căci *periculum in mora* *. Chiar în noaptea asta forţa armată va trebui să facă o descindere la Roszke.

Afară, în anticameră, ungîndu-şi cizmele cu osînză rîncedă, bătrînul valet Baksa Mate, un fost tunar, privea cu mirare la stăpînul care se pregătea să plece, apoi se propti în faţa lui.

— Ei, una ca asta nu se poate, boierule, să ieşiţi în puterea nopţii, să hoinăriţi prin oraş. Aşa ceva nu pot îngădui odată cu capul. Cine-i bolnav să facă bine să stea în pat, altfel îi spun cucoanei.

— Ba n-ai s-o faci, ciot bătrîn, strigă Fây Istvân (deprins cu sunetul tunului, bătrînul valet era tare de urechi) — fiindcă asta-i treabă ostăşească, înţelegi ? Pornim cu oaste împotriva cuiva. Asta nu mai e ceapă de lalea, înţelegi ? Ei, ce-i asta ?

(Ca să se încredinţeze că valetul a înţeles, Fây îl punea să repete ordinele.)

Mate zîmbi dulce: era încîntat că-1 aude pe stăpînul său vorbind în glumă despre bulbii de lalele.

(Boala grea l-a lecuit de boala mai uşoară)...

[1] Intîrzierea e primejdioasă (In lb. latină, în original — n.r.).

— Treabă ostăşească — răspunse — şi nu trebuie să raportez cucoanei.

— Iar dacă te-ar suna în timpul nopţii şi ar întreba de mine, ai să-i spui că dorm liniştit în pat. Ei, ce fac eu acum ?

— Dormiţi liniştit în pat.

— îţi merge mintea ca briciul, Mâţe ! Dar ce tot ai cu mantaua mea ? A, vrei s-o închei ? Să nu te atingi de mine cu mîinile tale unsuroase, că acuşi te cîrpesc.

Capitolul II

BRACHIUM

Trecură repede de-a lungul străzii principale. Domnul Fây păşea elastic ca un grenadir ; nici reumatismul nu şi-l mai simţea.

Părea că vicecomitele nu se culcase încă.

Se vedea după multe semne. în preajma casei administratorului mişuna lumea. Ferestrele luminate se zăreau de departe. Neveste, fete, flăcăi şi tot felul de gură-cască se adunaseră în faţa casei, fiindcă nu i-e dat oricui să vadă un subprefect în carne şi oase (fie şi numai prin geam), dar şi fiindcă înăuntru taraful cînta, iar prin ferestrele deschise cîntecul răzbea pînă în mijlocul poporului, frumos şi curat ca şi cum n-ar fi trecut prin urechile boierilor. Fireşte că glasul zburdalnic al viorilor drăcoase avea darul să stârnească inimile flăcăilor, care apucau de mijloc, aşa, pe nevăzute, cîte o muiere — noaptea toate pisicile sînt negre — şi o învîrteau, o răsuceau în mijlocul drumului, pînă cînd vreun car ce se nimerea să treacă pe acolo desfiinţa „sala de dans". în poarta clădirii boiereşti husari chipeşi, panduri şi aprozi

căscau gura

şi se hîrjoneau cu fetele mai îndrăzneţe, pe care uniformele mîndre le atrăgeau mai vîrtos.

Curtea largă era plină de cupeuri, de căleşti şi brecuri, de fel de fel de vizitii şi feciori boiereşti care, trăgînd din lulele, spălau rufele murdare ale întregii protipendade din comitat. Mare boier era vicecomitele comitatului Zemplen; nu putea fi asemuit decît cu soarele: o mulţime de sateliţi îl urmau oriunde se ducea, făcînd cerc în jurul lui. Venise la Patak nu numai din pricina asasinatului, care de fapt nu era decît un accident. Omul vizita în fiecare primăvară şi toamnă locurile mai însemnate : Patak, Homonna, Tokaj, mănăstirea de la Lelesz. Şi peste tot se dădeau ospeţe uriaşe în cinstea lui. Ba, în unele locuri se trăgea chiar cu tunul. Vicecomitele umbla cu mare alai într-o caleaşcă trasă de patru suri, cu vizitiu şi vînător pe capră, cu doi husari în spate, cu un alergător alături de trăsură. In urma lui, în altă trăsură, mergea doctorul, căci fiindu-i frică de dambla, vicecomitele nu mînca şi nu bea decît *praesente medico* [XLVII] (să aibă acesta răspunderea). în trăsura doctorului mai erau doi polonezi de pripas; îi căra cu dînsul în toate părţile, fiindcă îi plăcea să flecărească, să glumească cu ei. Ceilalţi domni care participau la aceste sindrofii veneau de asemenea cu cei mai buni cai pe care-i aveau, fiindcă cu aceste prilejuri se făceau şi expoziţiile de cai, întîia prezentare a mînji- lor. De dimineaţa"pînă seara geambaşlîcul nu mai contenea. Vizitiii puneau la cale fel de fel de ghiduşii; alegeau, înhămau şi împerecheau caii în sute de feluri, plimbîndu-i şi preţuindu-i în fel şi chip.

Aşa se adună şi azi nobilimea din împrejurimi, alde

XLVII In prezenţa medicului (In lb. latină, In original — n.r).

Melczer, Dokus, Bonis, Janto, Ghillânyi, Szemere, uriaşii gemeni Bodo, pe care dacă-i vezi îţi vifte să crezi că nu o mamă i-a făcut pe amîndoi, ci mai

degrabă două mame pe fiecare în parte, Sennyei, o mîndreţe de bărbat, cu atîtea zorzoane, clopoţei şi zurgălăi la cai, încît tropotul telegarilor era însoţit de o adevărată muzică, dar o muzică atît de frumoasă, că muierile îşi lăsau chiar albiile cu aluat şi alergau la poartă cu mîinile pline de cocă pînă la coate. Şi cartoforii înrăiţi se trăgeau încoace în cîrduri, ca sitarii toamna. La asemenea sindrofii se dau adevărate bătălii şi mirosul cartoforilor e mai ascuţit decît orice miros; ei ştiau că subprefectul va fi la Patak. Contele Vandernath, alde Ibrănyi, Pilisy, Vekey începuseră să se adune cu o zi înainte, dar Pilisy, spun unii, s-a întors, fiindcă pe la Borsi i-a ieşit în cale un iepure, ceea ce înseamnă mare ghinion, aşa că omul a găsit că e mai bine să se întoarcă acasă, să facă pasienţă. Printre oaspeţi se găseau însă şi cîţiva învăţaţi cu mari merite — era o adevărată plăcere să-i auzi vorbind — ca de pildă Şzirmay Antal[XLVIII] şi şi Kazinczy Ferenc, care nu se sfiau să şfichiuiască pe oricine făcea vreo greşeală împotriva

XLVIII *S'zirmai Antal* (1747—1812), scriitor şi jurist maghiar (n.r.)<

normelor limbii.

Fireşte, ce puteau să facă musafirii în toiul nopţii decît să joace cărţi ? Masa cea mare, acoperită cu faţă albă şi încărcată cu bunătăţi de toate felurile o părăsiseră de mult, împrăştiindu-se pe la mescioarele de joc. Administratorul prinţilor Bretczenheim, domnul Balâshâzy Ambrus, care-i ospăta pe boierii comitatului pe socoteala stăpînului său,'se scuza într-una:

— Iertaţi-mă, domnii mei, că nu v-am putut da în casa mea decît nişte bucate proaste şi nu trufandale scumpe de care au mîncat astăzi slovacii la boierul Fây.

Domnii rîgîiră şi îl iertară. Apoi rîseră cu poftă — mai ales aceia care aveau o carte bună-n mînă — de povestea cu bulbii de lalele.

Iar cei care n-aveau cărţi bune, găseau leacul tot la gazdă. Acesta deschisese lada mare de fier din odaia verde în care se păstrau banii domeniului, în aur, taleri şi teancuri de bancnote ; o lăsase larg deschisă şi, avînd de gînd să se aşeze şi el la o partidă de whist în odaia din fund, le spusese :

— Cine nu mai are bani, se poate împrumuta de aici.

Fireşte că în asemenea împrejurări nu era greu să fii cavaler. Pe vremea aceea nu existau nobili scăpătaţi, şi printre ei nu erau nici hoţi, nici escroci. în schimb jucători fără noroc erau şi atunci, şi aceştia veneau des la ladă şi luau cît voiau ; ar fi fost o necuviinţă să-i controlezi. Şi cu toate acestea, zicea domnul Ambrus — şi-i gata să jure că aşa era — datornicii restituiau sumele împrumutate atît de prompt, încît la încheierea socotelilor nu se găsea nici o para lipsă.

Jocul era în toi, coamele atîrnau în ochi şi mustăţile erau toate pleoştite, cînd, pe neaşteptate, uşa se deschise şi, ca un musafir de ultima oră, boierul Fây intră însoţit de Bernâth Zsiga.

Toţi săriră în picioare, plini de bucurie, căci Fây era foarte popular în comitat. Mare potentat! Fusese ales vicecomite de două ori la rînd, în unanimitate, şi de fiecare dată declarase că dacă există un singur om care nu-1 vrea, n-are decît' să-şi ridice degetul şi el va socoti alegerea nulă şi fără valoare. Fireşte nu se găsea un astfel de îndrăzneţ printre nobilii alegători, căci oamenii se temeau să nu fie cotonogiţi de nobilii din Gâlszecs. Nu fiindcă nobilii din Gâlszecs l-ar fi iubit în chip deosebit pe Fây, ci fiindcă le plăcea să cotonogească din cînd în cînd pe cîte cineva.

Vicecomitele însuşi lăsă cărţile pe masă şi alergă în întîmpinarea lui Fây, să-1 îmbrăţişeze frăţeşte (de fapt erau rude apropiate: mama vicecomitelui era

sora lui Fây), dar bătrînul îl opri cu un gest grav şi, înclinîndu-se smerit în raţa lui, îi spuse cu voce puternică, tunătoare :

— Preacinstite domn primvicecomite, nu pentru îmbrăţişări m-am sculat din patul de suferinţă şi am venit încoace în puterea nopţii, ci pentru a vă cere să-mi faceţi dreptate, ca fruntaş al comitatului ce sînteţi; dreptate împotriva unei nelegiuiri. Dreptate vă cer şi pedeapsă pentru un răufăcător care l-a reţinut cu forţa pe cel al cărui tutore sînt, pe contele Buttler Jănos, şi, în cîrdăşie cu un preot lipsit de conştiinţă, l-a pus pe preot să-l cunune pe Jănos cu fata lui$_K$ cu toate că fiul meu e logodit, după lege, cu altcineva.

— Oricine ar fi, se joacă cu .capul, strigă vicecomitele.

Cuvintele lui răsunau maiestuos în sală, parcă nişte paloşe ar fi pogorît din bolta de deasupra. Atîia nimb avea cuvîntul unui vicecomite.

Dar Fây nu se lăsă abătut din drumul lui.

— Numitul fiu al meu, cu toate că nelegiuita cununie s-a încheiat, cu toate că este major şi după legile ţării e membru al casei magnaţilor, e ţinut în captivitate şi acum, pentru a fi silit să petreacă noaptea în acelaşi iatac cu mireasa cu care a fost constrînş să se cunune.

— Dar asta-i o monstruozitate, strigă vicecomitele. Cine a îndrăznit să facă aşa ceva ?

— Şi această crimă se întîmplă la Roszke, în casa lui Dory Istvân.

Urmă o explozie generală de indignare şi uimire. Vicecomitele se scărpina nedumerit în cap. „Dory. Hm, Dory, va să zică Dory. E un om rău şi puternic, cu numeroase rubedenii."

— Ce-i de făcut, ce-i de făcut ?.

— Cer să mi se pună la dispoziţie — şi încă imediat — forţa armată care să-1 elibereze pe fiul meu.

— Dar noaptea, nene Pista — se îngrijoră vicecomitele — împotriva unui magnat!

— Dumnezeu veghează şi noaptea, prin urmare nici dreptatea nu poate să doarmă.

Vicecomitele se sperie de-a binelea şi începu să caute fel de fel de pricini de amînare. Ascultîndu-1, Fây Istvân se înfurie, se făcu roşu ca racul din pajura lui Szirmay, şi izbi cu pumnul în masă.

— Ascultă : ori ni se dă *brachium* *, ori dumneata n-o să mai fii vicecomite. Asta ţi-o spun eu, bătrînul Fây Istvân.

Vicecomitele se dădu în sfîrşit bătut şi începu să-1 domolească, să-1 împace.

— Ei, ei, nene Pista, dar n-am înţeles aşa. Nu m-am gîndit decît la vorbele dumitale. Spuneai că dumnezeu veghează şi noaptea ; ehei, i-e uşor lui să vegheze, că el nu e ales pe trei ani, ci e veşnic. Dar uite, n-am spus, n-am gîndit nimic, numai să nu te superi. Ei, nu mai face o mutră aşa posacă, că nu eu ţi-am mîncat bulbii de lalele. Cum să nu pornim ? Pornim uite acuşi. Merg şi eu îndată. Pandurii, husarii, călare ! Întîmplarea face să fie aici şi notarul comitatului, pe urmă doi pretori, Kândo şi Pâlczy, precum şi juraţii Puky şi Draveczky. Să înhame numaidecît caii la trăsuri !

Soarta — cel mai rău chibiţ — încurcă toate partidele de cărţi. Cîte un partener se ridica, ba de ici, ba de colo, şi jocul se duse pe copcă. După săptămîni de zile încă înjurau, care cum apuca, ba pe Fây, care îşi vîrîse nasul în treburile lor, ba pe Dory, care umbla cu intrigi, ba pe Buttler („Ce mai vrea,

[1] Ajutor armat, forţa braţelor ţin lb. latină, in original — n.r.).

[2] în definitiv, şi ăsta ? Doar şi din Mariska se poate alege o contesă destul de frumoasă !“)

Aşadar „oastea“ se urni. Erau vreo douăzeci de panduri şi husari călări. Părea o mică armată. în liniştea zorilor, pămîntul parcă gemea sub copitele cailor.

Boierii plecară în căleşti. Fây se urcase în trăsura vicecomitelui. Pe perna din faţă, dar întors către ei, stătea ghemuit Zsiga, povestindu-i pe larg vicecomitelui cele întâmplate. Omul autorităţii îşi făcea cu melancolie socoteala cît de lung o să fie procesul verbal pe care o să-1 încheie mîine. Se gîndea pe care dintre juraţi să-1 pună să-1 facă. „Care e mai nesuferit ?“

Era o noapte frumoasă de primăvară. Pămîntul parcă visa despre dragoste, despre lunile de miere ce se înnoiesc an de an ; întîile sărutări ale soarelui îl legănau într-o dulce reverie. Căci pămîntul nu e pizmătareţ, ci bun şi blind. Şi pădurile doineau despre dragoste, mugurii plesneau, vîntul încărcat cu parfumul salcîmilor sufla lin, înmiresmînd aerul ce-1 respirau călătorii. Totul era liniştit şi blind. La răsărit, cerul prinsese să-şi schimbe culoarea ; cînd convoiul ajunse la Petrahb, de pe cerul nesfîrşit se ridicase perdeaua nopţii. Vîntul de dimineaţă parcă i-ar fi destrămat marginile. O limbă alburie, ca de flacără, ţîşni printr-o spărtură. Inimile călătorilor tremurau cuprinse de un simţământ de sărbătoare. Aurora îşi întindea faţa albă de masă pe care avea să fie aşezat în curînd talgerul de aur al soarelui.

— Se crapă de ziuă, observă vicecomitele.

— Să ne grăbim, să ne grăbim ! răspunse nerăbdător Fây.

Călăreţii galopau. Dar nici trăsurile nu se lăsau mai prejos. Cînd ele, cînd ei o apucau mai înainte.

între timp albul zilei se întindea tot mai mult. Iată că dintre copaci începu să se zărească şi castelul lui Ddry.

— Uite-1 că vine, uite-1 că vine ! strigă deodată cu sufletul la gură Bernâth.

Un om — parcă purta haine boiereşti —- alerga spre ei de-a curmezişul ogoarelor şi semănăturilor verzi, acoperite de ceaţa lăptoasă ce începuse să se risipească. Din cînd în cînd se poticnea.

— Cine-i ? întrebă vicecomitele.

— E Buttler, zău că e Buttler !

Bernâth se ridică în trăsură şi-i făcu semn cu mîna şi cu batista.

— Ei, bravo, răsuflă din adîncul plămînilor vicecomitele. *Deo gratias* [1].

îi păru bine că, poate în felul acesta, nu va mai fi nevoie de intervenţia lui.

Era într-adevăr contele Buttler. Dar în ce hal, săracul ! Palid, cu părul vîlvoi, fără pălărie. Tremura din cap pînă-n picioare.

Domnii din administraţia comitatului săriră din trăsuri, vicecomitele însuşi se grăbi în întîmpinarea lui şi-i strigă de departe, latineşte, pentru ca servitorii să nu înţeleagă :

— *Consiimasti ne matrimonium, domine fraier ?* -

în ochii istoviţi ai tînărului se aprinseră luminile urii :

— 2Von, *domine vicecomes* — răspunse întunecat — *nec corpus tetigi* [XLIX L LI].

XLIX* Mulţumesc lui dumnezeu, slavă domnului (în Ib. latină, in original — n.r).

LAi consumat căsătoria, frăţioare ? (în 1b. latină, în original — n.r.)

LI Nu, domnule subprefect, nici nu m-am atins de ea (In lb. latină, în original — n.r.).

— Mărire întru cel de sus, oftă uşurat Fây Istvân, care de emoţionat ce era, nu se putea nici măcar clinti din loc şi şedea în trăsură, cu privirea fixă, încremenit ca o stană de piatră.

— Totul e în ordine, declară vicecomitele cu un gest atît de mulţumit, de parcă ar fi închis un dosar ce nu mai prezenta nici un interes. Nu văd nici o încurcătură deosebită. Portocala neîncepută e o portocală întreagă şi atîta vreme cît n-ai muşcat din ea, şi grecul ţi-o primeşte înapoi ; căsătoria asta o anulează tribunalul eclesiastic cît ai clipi din ochi. întreaga afacere e un fleac. Din toată afacerea nu ţi-ai pierdut, frăţioare Jânos, decît pălăria. Urcă sus în trăsura mea, mai e un loc şi pentru tine lîngă Zsiga ; e aici şi tutorele tău... Dar ia te uită, ce ai, nene Pista ? adause speriat — îţi curge sîngele prin haină.

— Aha ! Va să zică asta mă durea ! strigă Fây vioi, ca şi cum ar fi descoperit cine ştie ce. Ei, drăcie, nu ştiam de ce mă simt aşa de slăbit. Acum înţeleg. Miam pus lipitori azi-noapte şi cînd le-am aruncat în graba mare n-am oblojit bine urmele. Ia daţi-mi niţică iască.

Pe vremea aceea orice om cu rost avea o bucată de iască în buzunar. Nimeni nu-şi lăsa acasă cremenea, iasca, cheia de la ladă şi briceagul cu tăiş de oţel. Bătrînul se doftori repede, în timp ce vicecomitele dădu ordin de întoarcere. Nu mai era nevoie de intervenţie armată, de vreme ce contele, pe care de altfel l-ar fi scos chiar din fundul iadului (vicecomitelui îi plăceau vorbele mari, cînd nu-1 costau nimic), a fost găsit liber, fapt ce va fi consemnat într-un proces verbal, acasă, dat fiind că, după cîte se vede, treaba nu se va încheia atît de uşor.

Primul gînd care puse stăpînire pe Buttler, chiar înainte de a se urca în trăsură, a fost să-i ceară

vicecomitelui un călăreţ, prin care să trimită o scrisoare.

Szirmay îi făcu semn unui husar căruia Buttler îi dădu un plic voluminos cu următoarea adresă :

„Trimit această scrisoare gentilei domnişoare Horváth Piroska, logodnica mea iubită, în comuna Bornoc."

— Cînd ai scris-o ? întrebă Fây.
— Azi-noapte.
— în timp ce erai închis ?
— Da.
— Cum ? N-aţi stat împreună ?
— Ba da.
— Ce te zgîrceşti aşa cu vorbele, parcă le-ai fi cumpărat la spiţerie ? Spune-mi tot, cum s-a petrecut.

Ca orice om în capul căruia întîmplările se înghesuie într-o învălmăşeală haotică, Buttler îşi începu povestirea de la Adam şi Eva : cum au sosit, cum a încercat Dory să-i îmbete, servindu-le vinul în cupe de aur etc.

— Astea le ştim, în linii generale, iar asupra amănuntelor o să revenim mai tîrziu. Acum să ne spui ce s-a întîmplat după cununie.

— Totul a mers ca pe aţă. Personalul dresat a dispărut ca prin farmec, iar eu am rămas şi mai departe prizonier în aşa-zisa cancelarie de la parter. O singură dată a intrat un valet, aducîndu-mi cina şi nişte aşternuturi. L-am apucat de gît pe ticălos ; am vrut să-1 sugrum, fiindcă fusese martor la comedie. Dar am băgat de seamă că pe coridor stau de pază nişte panduri înarmaţi şi nu aveam nici o nădejde să scap.

— Nu ştii cum se numesc ?
— Nu.

*— Şi pe urmă ?

— I-am dat drumul, iar după ce a ieşit mi-am văzut mai departe de scrisoare. *Nota bene*[1], îndată după ceremonia aceea smintită mă aşezasem la masă şi mă apucasem să-i scriu Piroskăi toată în- tîmplarea. Cu asta mi-am petrecut vremea pînă la zece şi jumătate. Mi-am vărsat toată amărăciunea sufletului. Dar tristeţea e ca o groapă : cu cît sapi mai mult, cu atît e mai mare, mai adîncă. Eram năuc de-atîtea gînduri negre. M-am lăsat, frînt de oboseală, într-un fotoliu. Mă cumpăneam între veghe şi amorţeală ; stăteam cu ochii deschişi, dar nu vedeam cu ei; nu aveam conştiinţa limpede, dar ştiam tot ce se întîmplă în jurul meu. La un moment dat mi se păru că mă ridic în aer, dar cum tot ce mi se întîmplase fusese ca un vis urît, nu mă mai mira nimic. M-am trezit de-a binelea de-abia cînd am auzit că cineva plînge în hohote lîngă mine. Am sărit în picioare şi am rămas înmărmurit de ce am văzut. Pe o noptieră acoperită cu un văl subţire ardeau două luminări, care luminau odaia, iar baroana, prăbuşită în aşternutul unui pat desfăcut, plîngea de se topea! „Ce-i asta ? Vedenie, nălucă, vis ? Unde mă găsesc ? In camera mea ?“ Dar în camera mea luminările erau aşezate pe masa de scris şi nu era un astfel de pat. în sfîrşit încep să mă dumiresc că nu e camera mea şi că am fost ridicat cu ceva, pentru că dumnealor aveau nevoie de încă o dovadă pentru a întregi mascarada ce se jucase.

— *Caniş mater!* plescăi din limbă vicecomitele. Situaţia e destul de interesantă : ei, şi ce-ai făcut cu fata ?

— Nimic, nici nu m-am uitat la ea.

— Ia, stai niţel. Era dezbrăcată sau cum?

[1] Observă bine (In lb. latină, în original — n.r.).

— Nu. Era îmbrăcată şi plîngea cu hohote, cu capul îngropat în perne.

— Şi e frumoasă, he ? Că atunci cînd o văzusem eu ultima dată era doar o puştancă.

— E destul de drăguţă, răspunse Bernâth Zsiga.

— Da ai un sînge-n vine, frate Jănos, ca braga.

— Sînge bun, de irlandez — se amestecă Istvân Fây — căci Buttlerii se trag din Irlanda şi au fost dădăciţi de capre (cu gluma asta îşi necăjea bătrînul nepotul).

— Şi nici fata nu ţi-a vorbit ? îl ispiti vicecomitele, căruia îi plăcea grozav să scormonească lucrurile cînd nu-1 priveau pe el personal.

— Ba da, de vreo două ori s-a întors către mine cu mîinile împreunate, zău că m-a impresionat. De nu cumva o fi fost un joc dinainte pregătit întreaga ei purtare... „Iartă-mă — a îngăimat — iartă-mă, te rog. Am făcut totul din constrîngere. Cum puteam eu să fac aşa ceva ?“ Mi-am întors faţa de la ea şi am strigat: „Niciodată, domnişoară, niciodată; te rog să nu-mi vorbeşti ; nu te cunosc, nu vreau să-ţi aud nici glasul, niciodată, niciodată 1“ Aproape toată noaptea am stat la fereastră privind afară. Am încercat să forţez gratiile.

— Ciudată noapte de nuntă, n-am ce zice ! clătină din cap Szirmay.

— Va să zică ai forţat gratiile, continuă Fây cu întrebările.

— Aşi ! Erau grozav de puternice.

— Păi, atunci cum ai scăpat ?

— Foarte simplu. în zorii zilei s-a deschis uşa şi a intrat în vîrful picioarelor un camerist cărunt pe care nu-1 mai văzusem în casă. M-a întrebat dacă poate să-mi ia hainele. „Dar dumneata nu vezi că sînt îmbrăcat?" Imediat după el o cameristă nurlie şi-a vîrît capul, privind curios pe uşă: „Doriţi să

— vă servim dejunul în pat, contesă?" Am înţeles de ce a trebuit să fiu ridicat la etaj. Pentru ca aceşti doi martori să ne găsească împreună. Bătrînul vulpoi îşi ticluise planul cu multă dibăcie. Dar în acelaşi timp bănuiam că rolul meu s-a terminat şi că în curînd voi fi liber. Am ieşit deci pe uşa deschisă, am trecut pe lîngă sufragerie, am coborît scările, am ajuns în curte, unde , am găsit poarta deschisă şi întinde-o, băiete. Aşa cum mă găseam, fără pălă- rie-n cap, am rupt-o la fugă încoace.

— Eu în locul tău aş fi ciupit-o cel puţin pe cameristă, ca să mă răzbun pe mireasa pe care ţi-au vîrît-o pe gît cu de-a sila, spuse Szirmay. Răzbunarea e totdeauna dulce, dar aşa e mai a dracului !

— Ba bine-a făcut ce-a făcut, încheie Fây. Acum, la treabă I Trebuie să încălzim cazanul pentru sufletul păcătos al lui Dbry. Cu drăcovenia asta o să i se înfunde.

— Mă tem, dragă unchiule, că o să avem multe belele.

— Nu-ţi face griji! Răbdare, cît mai multă răbdare ! Las' că mă ocup eu de toată încurcătura, şi...

— Dar pentru asta e totuşi nevoie de timp, spuse Buttler îngrijorat. Eu am răbdare, dar ce-o să zică Piroska. Va avea şi ea ?

— Dacă te iubeşte va avea, iar dacă nu te iubeşte, sînt atîtea fete în Ungaria, crede-mă, cîte fire de iarbă în livezi.

Auzind vorba asta, însă, Buttler se întristă şi mai

tare. Ce-i pasă lui de toate livezile şi ierburile din lume, cînd inima i s-a prins de una singură.

Bătrînul Fây însă nu putea suferi să vadă multă vreme jalea băiatului, fruntea lui înnourată, privirea-i sfîşietor de blîndă ; îi luă capul în palmele late, îi mîngîie părul castaniu ciufulit şi încercă să-1 împace :

— Ia nu te mai necăji atîta. Cînd te văd aşa, parcă aş vedea-o pe biata maică-ta. Rîzi puţin, măcar de dragul meu. Nu aşa, măgăruşule ! Rîsul ăsta trist mă face să plîng. Mie să-mi rîzi cinstit. Căci, crede-mă, toată afacerea asta e o prostie, o neplăcere trecătoare, o bură de ploaie. Pe urmă, să vezi...

— Te ascult, dragă unchiule.

— Păi, ştii tu că baronul Fischer, arhiepiscopul de la Eger, mi-e bun prieten ?

Buttler nu putu să înţeleagă dintr-o dată de ce ar trebui să se bucure de această împrejurare.

— Şi dacă îi spun că aşa şi pe dincolo, îţi suflă toată comedia asta de la Roszke ca pe o băşică de săpun.

Dar Buttler tot mîhnit a rămas, aşa că Fây simţi nevoia să vie cu o nouă lovitură.

— Pe urmă eu sînt omul care, dacă şi-a pus în gînd ceva, nu se lasă pînă nu-1 dă gata. Dacă e vorba pe atîta, dragul meu, nu mă opresc pînă la papa de la Roma, căci mie unuia... asta... cum să zic...

Pentru a-1 încuraja ar fi vrut să-i spună ceva deosebit ; era cît pe ce să-1 ia gura pe dinainte că-i ceva rubedenie cu papa, dar îşi dădu seama c-ar fi prea de tot. Se mulţumi deci să întrebe doar :

— Crezi că mi-ar fi ruşine ?

Dar iată că ajunseră la Patak. Conacul lui Fây, cu teii şi castanii mari şi minunaţi, nu mai era decît la cîţiva paşi. Soarele se scuturase pe căile lui cereşti de somnul dimineţii şi acum îşi aruncă înfocat razele aurii pe turnurile cu acoperiş de tablă ale castelului. Numai în poartă se ivi un nouraş : doamna Fây stătea acolo cu o măturică în mînă, gesticulînd ameninţător.

Bătrînul îşi trase, speriat, capul între umeri, iar umerii în şubă.

— Hait, c-am păţit-o, nepoate dragă, şopti speriat vicecomitele. Acum e rîndul tău să mă scoţi din belea, dacă ai suflet.

— Dar de ce-i aşa de cătrănită mătuşa Anna ?

— Din pricina lipitorilor, ţii minte. Am fugit bolnav din pat. Ştii doar : păr lung, minte scurtă.

Capitolul III

VESTITUL PROFESOR KOVY Şl AVOCATUL PEREVICZKY

Ia stai puţin, bondarule, care baţi mereu în fereastră cu aripile tale mici. înţeleg eu foarte bine la ce-ţi stă capul.

Fereastra fusese deschisă şi ieri şi alaltăieri şi mai înainte. în fereastră era o floare ; ai dat de ea, ai zburat în potirul ei şi te-ai scăldat, te-ai legănat în mireasmă şi dulceaţă.

Erai fericit şi tu şi floarea. Deodată o mînă a închis fereastra şi n-ai mai putut intra, deşi eşti frînt de oboseală. Niciodată n-ai avut atîta nevoie de odihnă. Şi vremea e morocănoasă, ursuză ; cad picuri grei de ploaie. Singurul loc unde ai putea să trăieşti la adăpost, fericit, ar fi în potirul florii. Dar o mînă a închis fereastra şi tu nu mai poţi intra.

Cu aripile tale firave baţi mereu în geam. Vai ce nebun eşti, bondarule ! Aripile tale se vor toci mai repede decît sticla. îi dai asalt mereu, o implori, te cerţi cu ea, bîzîi : „Lasă-mă să intru, lasă-mă !“ Dar sticla nu poate să-ţi dea drumul ; tare eşti nepriceput, micul meu bondar ! Nu aici trebuie să baţi, •dacă vrei să intri. Nu plouă fiindcă fereastra e închisă, ci fereastra e închisă fiindcă plouă. înalţă-te, înalţă-te dincolo de nori, la soare, şi roagă-1 să-şi

trimită încoace razele. Cînd soarele va străluci, fereastra se va deschide din nou.

Dar poţi să-i vorbeşti bondarului cît pofteşi. Nici nu-i pasă ! De altfel nici omul nu are mai multă minte ca bondarul, mai ales cînd e îndrăgostit.

Cel puţin Buttler al nostru aşa era. Sosind acasă în odaia lui de student, printre cărţile lui, toată ziua îi scria scrisori Piroskăi. Scria o scrisoare, o rupea, scria alta, apoi încă una şi încă una. Şi aşa era mereu alături de fiinţa iubită.

Spre seară cineva îi bătu la uşă :

— Intră ! mormăi distrat.

Uşa se deschise şi intră Horvâth Miklos. Omul altădată atît de sprinten, vioi, acum era frînt ; părea cu cîţiva ani mai bătrîn. Scrisoarea o primise încă pe la amiazi (bun cal va fi avut husarul !) ; de altfel musafirii administratorului, care astă-noapte se risipiseră care încotro, au împrăştiat şi ei vestea proastă în toate părţile (veştile rele se răspîndesc repede). Patru comitate ştiau de nunta de la Roszke ; zece mii de babe din patru comitate şopocăiau, îngrozite, în acest moment : „Mai e chip de trăit, soro, cînd se pot întîmpla asemenea lucruri?"

Piroska, săraca, leşinase cînd citise scrisoarea; domnişoara Frida a trebuit s-o stropească cu apă rece ca s-o poată pune pe picioare. Voia să plece numaidecît la drum. Dar bătrînul se împotrivise. Pusese să se înhame caii la trăsură şi venise singur, în goană nebună, fără nici o oprire, la Patak.

Buttler îl întîmpină cu nespusă bucurie:

— O, nene dragă, nene dragă, bine-ai venit!

Bătrînul se dădu un pas înapoi, ferindu-se de îmbrăţişarea lui.

— Nu ştiu, dragul meu, cum stăm. De data asta

mi-ai pus tu o ghicitoare încurcată pe care n-o pot dezlega. Povesteşte-mi mai întîi ce s-a întîmplat.

— Dar unde e Piroska ? întrebă cu nerăbdare Buttler.

— Pe ea întîmplarea asta o omoară, pur şi simplu.

— O doamne, doamne !

— Nu te mai văicări acum, ci spune-mi mai degrabă care-i situaţia, ca să văd ce se poate face.

Buttler povesti încă o dată totul, amănunţit, de la început şi pînă la sfîrşit. între timp, aflînd de sosirea lui Horvâth, intrară şi Fây cu soţia lui şi începură să se lamenteze.

Cînd auzi cum s-au petrecut lucrurile, Horvâth se mai linişti.

— Asta va fi anulată, da. E o mare idioţie, da.

— Asta-i şi părerea mea, spuse Fây.

— N-ar fi dumnezeu în cer, dacă lucrurile ar rămîne aşa, se plîngea doamna Fây.

—- Bine c-ai venit, continuă Fây, scuturîndu-i mereu mîna lui Horvâth. L-am poftit? la masă pentru astă-seară pe Kovy Sândor, celebrul profesor de drept. Totodată am trimis după Pereviczky Kristof, cel mai colţos dintre avocaţi. O să ţinem o mică consfătuire.

— Aşa ceva voiam să propun şi eu.

— Doar n-o să-1 lăsăm pe bietul băiat, spuse Fây, privindu-şi cu căldură nepotul.

La auzul cuvintelor pline de încurajare, Buttler părea că reînvie ca iarba ofilită cînd o scaldă rouă. Doamna Fây se plînse :

— Ce păcat, nepoate, că n-ai adus-o cu dumneata şi pe Piroska noastră.

Horvâth îi răspunse cu aceeaşi politeţe :

— Vai, nepoată dragă, sînt un om aspru şi contele Jânos p-are voie s-o vadă pe Piroska pînă cînd nu se va risipi ceaţa asta. Da, ceaţa asta.

Cuvintele lui fură o adevărată lovitură de graţie pentru contele Jânos. Pînă cînd ceaţa nu se va ri

sipi 1 Era ca şi cum în celula unui rob s-ar fi astupat şi ultima crăpătură prin care mai putea să se strecoare o rază de soare. Ce o să se aleagă de el dacă n-o s-o poată vedea pe Piroska atîta timp cit ceaţa nu se va fi risipit ? Dar dacă nu se va risipi decît foarte tîrziu ?

După obiceiul timpului, domnul Horvâth şi doamna Făy se avîntară într-o importantă discuţie : care dintre ei e mai în vîrstă şi, în consecinţă, îndreptăţit să-l socotească mai tînăr pe celălalt ? Lucrul era uşor de aflat de vreme ce ămîndoi îşi recunoscură cinstit vîrsta, dar politeţea îi obliga să declare că aşa ceva e de necrezut şi astfel, în spiritul unei nobile porniri, ei continuau să-şi spună mereu „nepoate" şi „nepoată". în sfîrşit sosiră şi cei aşteptaţi : profesorul Kovy Sândor şi, nu peste mult, şi avocatul Pereviczky. Acesta din urmă, ca mulţi alţii de pe vremea aceea, se prăpădea după ceasuri ; în buzunarele jiletcii, făcute anume în acest scop, purta cîte trei-patru maşinării din acestea ce ticăiau, pe care le îndrepta, le punea la punct din oră-n oră şi le privea cum privesc alţii ogarii sau caii, silindu-le să trăiască, să se mişte, să umble şi să bată tic-tacul la fel.

Cînd intra într-o casă, îşi consulta numaidecît ceasornicele, apoi, dacă avea şi gazda un asemenea obiect, întreba imediat cît e ceasul.

La fel procedă şi acum. Primele vorbe pe care i le adresă lui Fây au fost acestea :

— Cît e ceasul la dumneavoastră, domnul meu ?

— Opt şi cinci minute.

— I-auzi! strigă. Sînteţi un om norocos.

— De ce, *carissime* [1] ? De ce ?

— Fiindcă ceasul dumneavoastră umblă exact ca ale mele. Şi ăsta e mare lucru. Mare de tot, pot să

[1] Prea iubite (în lb. latină, în original — n.r.).

— vă spun. Ieri am fost la Toketerebes la alde An- drâssy; ei bine, toate ceasurile din casă mergeau prost: unul era cu un sfert, altul cu o jumătate de oră înainte.

— Păi da, ceasurile şi caii scumpi merg mai repede decît cei ieftini.

— Ha-ha-ha, rîse avocatul. Nu e rău. în orice caz vă felicit din toată inima pentru ceas şi dacă v-aţi gîndi cumva să-1 vindeţi vreodată...

— Ştii ce, *carissime ?* Dacă o fi să cîştigăm procesul, ţi-1 fac cadou, înafară de onorar. Dacă bulbii de lalele mi i-a luat dracul cu japca, ceapa asta i-o dau de bună voie. Pentru că, între noi fie zis, avocatul tot drac este, nu-i aşa, domnule Kovy ?

Kovy clipea înţelegător. Un zîmbet vesel juca pe buzele lui. Pereviczky se înclină frecîndu-şi mîinile.

— *Gratias ago*[1]*, domine spectabilis.* La dispoziţia dumneavoastră.

Domnii se retraseră să se sfătuiască; gospodina tot are treabă în bucătărie, căci pentru nişte bărbaţi de vază trebuie gătită o cină bună, nu glumă.

Fây îl chemă şi pe Bernâth Zsiga, care întîia oară lua parte la o consfătuire serioasă între bărbaţi. Băiatul roşi de parcă era o domnişoară.

— Mi-am permis să vă poftesc, prea stimate domnule Kovy, şi pe dumneavoastră, domnule Pereviczky — începu Fây — ca să ne daţi un sfat într-o afacere neplăcută. Poate că aţi şi auzit ce s-a în- tîmplat.

Pereviczky ştia.

— Fireşte; cum era să nu aflu de nunta de la Roszke a excelenţei-sale contele de Pârdâny, pe care am onoarea a-1 saluta în mijlocul nostru. Mare blestemăţie, din cale afară de mare.

[1] Mulţumesc (în lb. latină, în original — n.r.;.

-r- Nu ne speria, *domine* Pereviczky, ascultă mai întîi cum stau lucrurile.

— Nu mai e nevoie de explicaţii.

— Cum ? îi tăie vorba Kovy. £)oar pînă acum dumneata n-ai auzit decît zvonuri. Nu poţi să-ţi faci o părere întemeiată înainte de a cunoaşte adevărul.

— N-are importanţă adevărul — se încăpăţînă Pereviczky — dar să-1 ascultăm în orice caz, fiindcă numai astfel vom şti ce minciuni ar putea susţine partea adversă.

Şi astfel contele Jânos se apucă să povestească, pentru cine ştie a cîta oară, toate amănuntele; Zsiga adăugă cele ştiute de el.

Pereviczky fredona, tuşea, nota cîte un cuvînt pe coala de hîrtie întinsă în faţa lui, şi din cînd în cînd scăpa cîte o vorbă : „foarte frumos", „ei, da !", „aha" — într-un cuvînt se vedea că petrece de minune şi priveşte întreaga afacere cum priveşte croitorul postavul întrebîndu-se ce poate croi din el, în timp ce Kovy, marele jurist, despre care Kazinczy spune că fiecare cuvînt al lui ar putea fi săpat în piatră, făcea feţe-feţe, se foia în fotoliu şi bătea cu piciorul în pămînt.

La sfîrşitul expunerii, toate privirile se întoarseră spre el. Toţi îl priveau ca pe un oracol.

— Ei, bine, asta nu e nici viţel, nici butoi de rachiu, da nici căsătorie — începu profesorul în stilul lui obişnuit, cu fraze largi, încărcate de imagini — căci viţelul are patru picioare, butoiul are doage şi cercuri, iar căsătoria se întemeiază pe voinţa comună a două persoane de sex diferit. E adevărat că cununia a avut loc în prezenţa unui preot. Dar tot în prezenţa preotului am făcut la 'domniile-voastre, anul trecut, la culesul viei, şi tocana, şi cu toate acestea ea nu putea fi numită căsătorie, deşi în pomenita tocană se găsea şi carne

de oaie şi carne de berbec. Mîncarea lui Dory însă e un amestec îngrozitor — şi s-ar putea să-i strice stomacul rău de tot. Un dublu proces poate fi pornit pe această temă şi anume unul în faţa cinstitului comitat, pentru violarea libertăţii personale a contelui Jânos şi pentru crima de a fi fost silit la căsătorie, iar al doilea în faţa tribunalului ecle- siastic, dar nu pentru desfacerea căsătoriei, căci căsătoria nu a avut loc — ci numai pentru ca legătura să fie declarată nevalabilă — şi aceasta fiindcă, deşi printr-un mijloc nepermis şi bătîndu-şi joc de ritualul bisericii, preotul le-a unit totuşi mîinile sub patrafir.

Pereviczky dădu din cap în semn de aprobare.

— Adevărat, aşa este.

Fây şi Horvâth întrebară deodată :

— Şi ce credeţi, preaînvăţate domnule profesor, ce urmări va avea prpcesul ?

— Ei bine, legătura va fi anulată şi preotul va fi închis *(Nota bene,* eu i-aş tăia şi mîinile cu care ţinea patrafirul).

— Dar Ddry ?

— Va fi închis şi el *(Nota bene,* eu i-aş confisca şi averea). Toţi vor fi închişi. Şi pandurii şi martorii *(Nota bene,* eu le-aş tăia şi urechile, pentru că şi le-au înfundat cu vată).

Kristof Pereviczky clătină din cap şi dădu din mîini, parcă ar fi alungat nişte muşte care ar fi vrut să i se

[1] Oricum (în lb. latină, în original — n.r.).

aşeze pe nas şi pe frunte. Dar fiindcă nici o muscă nu era în odaie, gesturile lui păreau să prevestească ceva neplăcut.

— Părerea mea, din nefericire, e alta, hămăi cu glasul lui ciudat, sîsîit. Nu toate ceasurile merg la fel şi nu toate căpăţînile gîndesc la fel. Mai cu seamă nu la fel cu a domnului profesor. *Utique ',*

— un cap ca ăsta nu mai găseşti în toată ţara. O recunoaştem cu toţii. Bine ar fi să fie mai multe, dar dacă nu sînt... Prin urmare procesul îl vor judeca numai altfel de căpăţîni. Şi atunci la ce ne foloseşte părerea unui cap ca al domnului profesor ? La nimic. Aşa că nu va rămîne decît să faceţi rost de o devlă mai uşurică, mai proastă, mai de secătură, cu alte cuvinte una mai tîmpită. Ca a mea de pildă. Ei bine, judecind lucrurile cu o astfel de căpăţînă, treaba no.astră n-o să fie de loc uşoară. Briceagul Dreptăţii[1] e bun doar să ascuţi condeie cu el, sau să-ţi cureţi unghiile, dar noi avem nevoie de ghioaga diavolului, fiindcă cu diavoli avem a ne lupta. Dacă Dory s-a hotărît să recurgă la un atentat ca acesta, nu încape îndoială că l-a cumpănit bine şi că a avut grija să-i înlănţuie cît mai strîns şi pe martori. Martorii aceia nu vor face declaraţii similare cu cele ale excelenţei-sale contelui de Pârdâny. Dimpotrivă, martorii vor declara că totul s-a petrecut în cea mai bună rînduială, iar preotul va declara că mirele a spus ,,da“ şi „te iubesc". Ea sînt

[1] Oricum (în lb. latină, în original — n.r.).

şi ceilalţi martori care, în dimineaţa următoare, i-au găsit pe mire şi pe mireasă în aceeaşi cameră şi cînd aceşti martori vor apărea în faţa tribunalului eclesiastic şi vor spune ce „au văzut", atunci o să vedeţi dumneavoastră ce se va alege din dreptatea noastră, ce mică şi prăpădită se va face, cît un purice, deşi cînd am dus-o acolo credeam că. e un leu care urlă.

La auzul acestor vorbe cei doi bătrîni săriră deodată ca arşi.

— Cum, nu mai sînt legi în ţara asta ? strigă Fây, izbind cu pumnul în masă.

• Aluzie ironică la zeiţa dreptăţii — Themis — care era reprezentată cu un paloş în mînă (n.r.).

— Ba da, sînt legi şi ele sînt tari. Dar în cauza asta judecătorii sînt preoţi şi preoţii sînt mai tari decît legile.

Kovy asculta cu un zîmbet dispreţuitor argumentaţia avocatului. îşi scoase din deget inelul mare cu sigiliu în care strălucea în fel de fel de ape nobilul opal primit în dar de la regele prusac, pentru o dispută cu învăţaţii Berlinului, îl aruncă în aer şi îl apucă din zbor, cum făcea la examen cînd vorbeau învăţăceii şi el asculta.

— Aha — rosti el apoi — martorii i-o fi uns el, baronul Dory, dar maşina cu care l-a ridicat vorbeşte despre samavolnicie.

— Maşina o va face nevăzută Vidonka.

— Atunci o să-1 tragem de limbă pe Vidonka.

— De Vidonka va avea grijă Dory să dispară.

în timpul acestei discuţii, Buttler nu era nici viu nici mort. I se părea că asistă la propria lui înmormîntare şi parcă cu fiecare argument Pereviczkv i-ar fi bătut un cui în sicriu. Sări aprins de pe scaun :

— 'Am să-1 împuşc pe omul acela ca pe un cîine — spuse gîfîind — şi-am să-i împuşc pe rînd pe toţi judecătorii, iar la urmă îmi trag mie-însumi un glonţ.

— Ei, ei, îl domoli Horvâth. Pune pază gurii tale, nepoate. Ameninţările de felul acesta, dacă se aud, nu fac decît să învenineze lucrurile. Să taci şi să faci : aceasta trebuie să-ţi fie deviza.

— Dar dacă spune că vom pierde procesul.

— N-am spus aşa ceva, se apără Pereviczky. Am afirmat doar că dreptatea noastră nu face doi bani. Are o faţă frumoasă, strălucitoare, dar nu are mîna destul de lungă, prin urmare trebuie s-o înnădim.

— Cum adică ?

— Cu aur, he-he-he. Trebuie s-o înnădim cu aur. Buttler se uită la tutorele lui — încă nu îndrăznea să dispună de propria sa avere. Nu era major decît de o săptămînă. Fây înţelese privirea lui întrebătoare.

— Ţi-am gospodărit averea în aşa fel, fiule — grăi cu mîndrie — că dacă vrei, poţi să-ţi aşezi judecătorii pe scaune de aur.

— Cu condiţia să şi le ia în spinare şi să le ducă acasă, observă, grijuliu, bătrînul Horvâth. Ei, văd şi eu, că domnul avocat are minte sănătoasă şi că trebuie să luptăm din toate puterile ; avem nevoie de influenţă, de oameni care să ne informeze, şi de bani. De acord, fiindcă procesul e un război. Şi reţeta pentru războpi a scris-o generalul Monte- cuccoli. Ei bine, ceva gologani se mai găsesc şi la mine. Luptăm pînă la capăt... într-un fel sau altul trebuie să izbîndim.

Bătrînul se îmbujoră, şi-i stătea tare frumos aşa. Buttler sări la el şi fără să vrea îl îmbrăţişă.

Profesorul Kovy se înfurie însă şi îşi trînti inelul regesc de masă, apoi se ridică în picioare, gata de plecare. Domnul Fây nu izbuti să-1 reţie decît apucîndu-1 de gulerul surtucului lung, profesoral, pe care nu-1 mai lăsă din mînă: „De aici nu scapi dumneata aşa de uşor.“

— M-aţi chemat aici — tună profesorul jignit — să vă vorbesc de zborul vulturilor, şi cînd colo ţineţi sfat cum să înfundaţi burta vulpii. Lăsaţi-mă să plec.

Reuşiră să-1 înduplece- oarecum, dar în adîncul sufletului său mocnea dispreţul, pe care prin cîteva cuvinte ironice ştiu să-1 facă simţit. Cînd Buttler îl rugă pe avocat să se grăbească, să-i dea zor, căci fiecare ceas e un an care-1 desparte de adevărata lui logodnică, Kovy îi spuse cu ironie :

— în privinţa asta să nu-ţi faci iluzii, *carissime amice,* căci, să ştii, ghimpele îţi intră într-o clipă în picior, dar trec ceasuri întregi pînă cînd cineva ţi-1 scoate. Asta cînd ai norocul să dai de un chirurg. Dar dacă pui pe un avocat să ţi-1 smulgă, ţi-l înfundă mai întîi, ca extragerea lui să dureze şi mai mult.

Buttler nu ştia ce să răspundă. Horvâth îi făcu semn să se apropie şi îi şopti :

— Nu-1 asculta pe Kovy, el trăieşte pe altă lume. E un om înţelept şi drept, dar noi avem nevoie de un om şiret, trecut prin ciur şi prin dîrmon. Şi acest Pereviczky e o astfel de poamă. Să-1 preţuim cum se cuvine. în ceea ce priveşte graba, las' pe mine, de asta mă îngrijesc eu.

Capitolul IV

PREGĂTIRI

Horvâth se ridică din fotoliu, îl chemă pe Fây lîngă fereastră, se sfătui cu el cîtva timp şi în sfîrşit îl înştiinţă pe avocat că îi încredinţează procesul, în următoarele condiţiuni însă : dacă termină într-un an, ia drept onorar cinci mii de galbeni, dacă termină mai curînd ia pentru fiecare lună cîte o mie de galbeni în plus, iar dacă termină după un an, pentru fiecare lună i se scad două sute. Primeşte sau nu primeşte ?

Pereviczky primi. Era un om dezgheţat şi isteţ cum nu se afla altul în toată Ungaria de nord, obraznic, cinic, îndrăzneţ la culme, mare şmecher şi bun psiholog. La Pesta circulau adevărate legende despre felul cum îi ducea de nas pe septem-
viri *. îi păcălea pe toţi şi încă prin mijloace foarte simple. Dacă se nimerea ca septemvirul să aibă o fată

frumoasă, Pereviczky îi ducea cîteva cutii cu seminţe de flori rare. în casele cu copii mulţi apărea cu o grămadă de jucării. Copiii îl cunoşteau, îl luau în primire zburdînd, cu explozii de bucurie : „A sosit, a sosit nenea Pereviczky", i se suiau pe genunchi, în spate, pe umeri, şi excelenţa-sa tatăl, pe care această gălăgie îl scotea în anticameră, trebuia să-i culeagă de pe el ca pe nişte omizi de pe pom. Septemvirului care făcea caz de blazonul familiar, îi procura documente vechi, mucegăite, care dovedeau înrudirea lui cu Csâk Mate, Gara sau Omode[1] (un secretar bătrîn îi fabrica preţioasele hrisoave), iar dacă septemvirul era muieratic, avocatul îi ştia de asemenea leacul. Dibuise prin comitatul Turâcz, unde avea multe neamuri sărace, trei femei frumoase, rude îndepărtate toate trei: o cucoană divorţată (avea o statură superbă) şi două văduve (cu părul blond de toată frumuseţea) — şi le luase în casa lui. Una din ele îl însoţea ori de cîte ori avocatul avea vreun drum la Pesta. Fireşte că Pereviczky o ducea cu el la septemvir; în interesul procesului nu strica să fie şi o femeie cură- ţică, pe lîngă acte. Pereviczky se scuza că a îndrăznit să-şi aducă şi nepoţica la excelenţa-sa, dar nu ştia unde s-o lase în oraşul acesta străin. Şi, în timp 'ce îşi înşira argumentele, nevestica îi arunca septemvirului nişte priviri care-1 făceau să înţeleagă mai lesne expunerea unchiaşului. Din acesîe semne septemvirul înţelegea de obicei cam cum trebuie să fie sentinţa pe care va trebui s-o dea. [LII] [LIII]

LII Septemvirii erau membrii ,,Judecăţii celor şapte" — Curtea sir premă în Ungaria feudală (n.r.).

LIII *Csăk Mate, Gara, Omode* — familii vechi de magnaţi unguri (n r.).

Toate acestea nu erau, bine-nţeles, decît zvonuri şi bîrfeli. Cine poate şti care era adevărul? Guri rele au fost de cînd e lumea. E adevărat că şi femei uşoare au fost totdeauna. în schimb, avocaţi de o înaltă moralitate nu s-au pomenit niciodată. Dar ce ne trebuie nouă să răscolim asemenea lucruri ? Avem destulă bătaie de cap cu procesul de anulare a acestei aşa-zise căsătorii. Sigur e doar atît : că biroul lui Pereviczky avea căutare şi afacerile mergeau minunat. La Ujhely omul se bucura de toată stima cetăţenilor, ca unul care îşi ocroteşte rudele, ba chiar le răsfaţă, purtîndu-le şi pe la Pesta. Se zicea însă că şi nevestelor le plăcea grozav să călătorească.

Cu alte cuvinte soarta lui Buttler ajunsese pe rnîini bune. Aceasta o recunoscu în cele din urmă şi profesorul Kovy, căruia îi plăcu foarte mult metoda lui Horvâth de a grăbi lucrurile şi astfel, în momentul cînd se aşezară la masă, înţelegerea era deplină. Dar de data aceasta nici claponul fript, nici purcelul rumenit nu izbutiră să-i însufleţească şi cu atît mai puţin să-i facă să schimbe tema discuţiei. La masă se vorbi tot despre proces şi despre cele întîmplate la Pioszke (ştiu că a avut ce sughiţa baronul Dory Istvân în bîrlogul lui); numai vinul avu darul de a-i face încrezători în reuşita deplină. Ei, dacă sfîrşitul e bun, totul e bine ! Face să ciocneşti paharele.

Chibzuiră ce aveau de făcut şi îşi distribuiră rolurile. Pereviczky va pleca acasă şi se va apuca fără întîrziere de instruirea procesului („La gologani să nu te uiţi, onorabile"), domnul Fây va pleca încă în cursul săptămînii la Eger să-1 pună în curent pe excelenţa-sa baronul Fischer de Nagysza- latnya, arhiepiscopul, iar Horvâth va pleca la curtea palatinului, la Buda, unde are numeroase

legături cu ajutorul cărora ar putea fi cîştigat şi palatinul. E adevărat că e cam greu să te apropii de el, fiindcă pe vremea aceasta alteţa-sa moco- jşeşte în grădina lui din KelenfoldProfesorul Kovy îşi luă de bună voie însărcinarea de a-i scrie chiar în noaptea aceea o epistolă frumoasă contelui Szecheny Ferenc, care se afla tocmai la Viena şi putea intra oricînd la împărat. Bătrînul conte era un mare admirator al profesorului Kovy, aşa că putea să-i servească lui Francisc cu linguriţa de cafea întîmplările din Rcszke.

— Vai, dacă l-ar asculta şi împărăteasa Ludovica, că-i bună la suflet, oftă doamna Făy.

La masă se mai luă hotărîrea ca, de mîine chiar, Buttler să-şi ia în primire moşiile, aruncînd la coş *corpus juris,* putînd să trăiască şi fără el.

— S-a isprăvit cu viaţa de student, nepoate. Mîine dimineaţă vei fi unul din cei mai bogaţi magnaţi din Ungaria, îl dăscălea Fây. Te întinzi din mijloc, înţelegi, şi îţi lepezi modestia asta de fată mare, care-i şade bine doar unui ajutor de notar. Apoi, dacă venerabilul profesor, pe care îl iubeşti atît de mult, va veni cumva la tine în delegaţie să ceară ceva pentru colegiu, îl vei face să aştepte un ceas în anticameră şi îi vei răspunde vorbind pe nas : „Ei, ce-i ?“ De ce roşeşti ? Aşa se obişnuieşte, dragul meu. Degeaba te superi. Iar dacă te voi vizita eu, o să-ţi închizi un ochi, ca foarte greu să mă poţi recunoaşte cu celălalt. Parcă de pe acum aud cum ai să te sclifoseşti: *Na,*

ivie geht es, Alter[2] ? îţi spun toate acestea fiindcă acum mai ştii încă ungureşte şi mă înţelegi, dar va veni o vreme cînd o să uiţi limba maghiară, şi n-o să mă mai înţelegi. Ia te uită, dar tu ce te smiorcăi

[1] Cartier din Budapesta (n.r.).
[e] Ei, cum îţi merge, bătrîne ? (In lb. germană, în original — n.r.).

aici, femeie ? (Domnul Fây băgă de seamă că cinstita coană mare se ştergea la ochi). Pentru că îl dădăcesc pe băiat ? Dacă e cazul... Sau crezi că o viaţă întreagă o să se ţie de fusta ta ? îi dau drumul să-şi ia zborul, şi, ca o găină de rînd ce a crescut un pui de raţă sălbatică, îi explic că nu-i din neamul nostru, că poate să zboare mai sus, peste ape, ba poate să-şi facă cuibul chiar prin smîrcuri dacă vrea să le imite pe celelalte. Ai mult pămînt, dragul meu, multe livezi şi mori, şi ai nenumăraţi iobagi. Pe toate ţara aceasta ţi le-a dat. Gîndeşte-te cît îi trăi : ce-ai dat tu în schimb ţării ? Aşadar plăteşte, fiulfe, plăteşte mereu din ceea ce primeşti şi fă-ţi un răboj în inimă, iar dacă vei ajunge vreodată să plăteşti mai mult decît ai primit, oasele mele vor simţi acest lucru şi din pămînt.

La aceste cuvinte solemne lacrimile îl podidiră şi pe Buttler; voi să răspundă ceva, dar plînsul ii înăbuşi glasul.

Ca de atîtea sute de ori, coana mare îi luă şi acum capul în poale şi, mîngîindu-1, îl dojenea cînd pe el, cînd pe bărbatul său.

— Ei, ei, nu fi copil. Nu ţi-e ruşine să plîngi în faţa viitorului socru ? Ce zici, nepoate Horvâth ? Iar tu, ce-1 baţi la cap, ciot bătrîn ? Mai bine ţi-ai vedea de oaspeţi şi ai umple paharele, că uite, nimeni nu bea.

Dar bătrînul Fây nu se lăsă clintit din făgaşul pe care apucase şi spuse pînă la capăt tot ce avea de spus — şi anume că pe mîine dimineaţă a şi poruncit să fie aduşi de la Bozos valetul, cameristul, aprodul şi trăsura cu patru cai. Buttler va pleca la Bozos, dar nu va putea zăbovi acolo decît atît cît e necesar pentru a prelua solemn moşia, apoi va trebui să plece numaidecît la Pozsony *, la dietă,

[1] Bratislava (n.r.).

unde va trebui să ducă o viaţă strălucită, demnă de averea lui, căci de la cine are mult, lumea se aşteaptă la mult.

în rîndurile nobilimii care s-a adunat la dietă va găsi multe rubedenii printre care ar putea cîştiga pentru procesul lui persoane cu multă greutate, ba ar putea trezi interesul întregii adunări pentru nelegiuirea de la Roszke.

în dimineaţa următoare echipajul bogat împodobit se opri într-adevăr în faţa curţii lui Fây şi Buttler se despărţi cu multe lacrimi de tutorii lui. în sîmbăta următoare (deşi calvinist, pentru nimic în lume n-ar fi plecat la drum vinerea) domnul Fây porni la Eger. De asemenea sosi ştirea (doamna Bernâth îi scrisese cumnatei sale, doamnei Fây) că şi Horvâth a pornit la Buda după ce şi-a făcut puţină ordine, dezmoştenindu-şi fata mijlocie şi în- credinţînd executarea testamentului — adaose coana mare — „omului meu, deoarece în ultimele cîteva zile tare s-au împrietenit."

Totul s-a pus în mişcare. Numai Roszke stătea cufundat în linişte. Şi doamne, cu cîtă nerăbdare pîndea lumea mişcările partenerilor la jocul acesta senzaţional. Se ştia că Buttler va porni procesul, dar ce va face Dory ? Erau oameni care ar fi fost în stare să-i dea nu ştiu cîţi galbeni unuia care se putea lăuda că a văzut-o pe proaspăta nevestică, fie şi numai prin geam, darmite unuia care a şi vorbit cu ea ! Un văl de nepătruns se aşternuse peste viaţa şi faptele celor - din conacul de la Roszke. Din ziua aceea, poarta stătea zăvorită, storurile trase, ca şi cum nimeni n-ar mai fi trăit în castel.

Curiozitatea era însă atît de lacomă, încît cîteva doamne din înalta aristocraţie a comitatului (ca de

pildă frumoasa Sztaray sau nevasta lui Ketzer Pal, cea cu rîsul ca nişte triluri de clopoţei) se gîndiră să-şi ia slujnice de la Roszke, ca să aibă cine să le trăncănească despre „contesă". Ţărăncuţele rumene ştiau prea puţin, dar chiar puţinul acesta era o trufanda şi doamnele cînd decretau : ,,Mi-a spus chiar slujnica mea de la Roszke", îşi dădeau aceleaşi ifose ca bărbaţii lor cînd se lăudau cu „vînă- torul meu ceh". Dintr-un farafastîc se făcu o adevărată modă şi în curînd nu mai era gospodină mai subţire în tot comitatul care să nu fi ridicat faţă de bărbatul său următoarele trei pretenţii : o pălărie de paie florentină, o pereche de mănuşi din piele de căprioară şi o servitoare de la Roszke. Şi unde mai pui că o fată din satul lui Dory era plătită de două ori mai bine decît una din altă parte. Ba goana asta nu încetă nici după douăzeci-treizeci de ani, cînd familia Dory nu mai locuia demult acolo, cînd nimeni nu ţi-ar fi putut spune de ce e mai cu moţ o fată de la Roszke decît oricare alta. Nu,

cucoanele n-ar fi ştiut să răspundă la această întrebare, dar continuau să creadă că e foarte distins ca o fată de la Roszke să aşeze ceştile de Sevres pe damascul de Locse.

Fetele de la Roszke ajunseră aşadar un articol foarte căutat, întocmai ca tutunul de Gâlocs. Aceasta era în folosul lor, fireşte, şi la măritiş. Dascăli, meşteşugari mai înstăriţi, nobili mărunţi din tot judeţul veneau în peţit la Roszke, logodindu-se cu cîte o codană care abia apucase să împlinească paisprezece-cincisprezece ani.

Aşa se făcea că, de vreme ce fetiţele îşi puneau cu atîta grabă pirostriile în cap, cu greu se mai putea găsi o slujnicuţă de la Roszke, şi numai familiile Sennyei, Andrâssy şi Majlâth îşi puteau per

mite luxul să-şi facă rost de cîte o fată din satul cu pricina, plătind sume enorme.

Din fericire, ca atîtea alte nebunii şi această licitaţie nebunească a luat sfîrşit, căci altfel frumoasele de la Roszke s-ar căsători astăzi numai cu regi.

în timp ce alde Dory tăceau, nenea Pereviczky desfăşura o activitate febrilă.

întocmi plîngerea şi o înaintă tribunalului eclesiastic, ai cărui membri erau canonici, apoi se repezi pînă la Turocz ca să descopere şi să aducă noi rubedenii feminine. Căci la urma urmei oameni sînt şi canonicii. Oameni din singe şi carne, şi mai cu seamă din multă carne. Şi ei se lasă mai repede convinşi de cele spuse de o femeie frumoasă decît de argumentele unui avocat bătrîn, duhnind a mahorcă.

Nimic nu' scăpa atenţiei lui Pereviczky. Avea un om la Viena, care trebuia să-l informeze pe nunţiul apostolic în ce chip să raporteze la Vatican; de asemenea îşi trimise la Viena omul de încredere (amintitul secretar, Kifika, cel care fabrica documentele) ca să facă atmosferă printre iezuiţii ce aveau acces în palatele puternicilor zilei şi se bucurau de mare trecere, mai ales la arhiducese. Dar nici ceilalţi nu stăteau cu mîinile-n sîn. Fây se întoarse de la Eger cu o mulţime de făgăduieli frumoase. în scrisorile adresate lui Fây, Horvâth trimitea de asemenea ştiri încurajatoare de la Buda.

„Am găsit un sprijin puternic — spunea între altele — *în persoana contelui Lascy, generalul pensionar, care joacă zilnic whist cu nevasta palatinului şi care mi-a fost* illo tempore conscolaris *. *Generalul i-a povestit altetei-sale de nelegiuirile dom-*

[1] Pe vremuri coleg de şcoală (In original în Ib. latină — n r).

nului Dory, şi, indignîndu-se peste măsură, alteţa-sa i-a spus soţului ei: „Ce fel de palatin al ţării eşti tu, dacă poţi răbda fără vorbă asemenea lucruri ?" Acest Lascy, care îmi vrea binele, a fost un însemnat şi vestit conducător de oşti. Unii patrioţi unguri înţelepţi îl ocărăsc însă ca pe unul care a slăbit pe veci oastea împăratului, deoarece el a fost întîiul care a dorit ca oştenii să fie frumoşi, nu viteji. Am tras la otelul Sieben Kurfilrsten, în Pesta" etc.

Numai despre Buttler nu avea Fây nici o ştire. Trecuseră cîteva săptămîni şi diligenţa nu mai aducea nici scrisori, nici vreun om cu veşti (magnaţii mai degrabă trimiteau curieri decît scrisori). „Ce-i cu băiatul acesta? Doarme ?“ Nu şi-ar fi bătut capul cu o astfel de întrebare dacă, din întîmplare, pentru sesiunea comitatului, deputăţii din Zemplen nu s-ar fi întors unul după altul, şi dacă, stînd de vorbă cu dînşii, Fây n-ar fi aflat că Buttler Jânos nu se afla la Pozsony şi nici n-a dat pe-acolo. S-a speriat bătrînul, şi, cu toate că urma la cuvînt tocmai Kazinczy Ferenc — şi în timpul cuvîntării acestuia nimeni nu obişnuia s-o şteargă — părăsi sala, puse caii la trăsură şi nu se opri pînă la Bozos.

— Unde-i contele ?

Vechilii, lacheii, se grăbiră să-i raporteze că acum vreo patru săptămîni contele fusese într-adevăr pe acolo, dar nu stătuse decît vreo trei zile, apoi plecase.

— Nu ştiţi unde ?

De unde să ştie ? Vizitiul care îl dusese povesti că au călătorit pînă la Kapos ; acolo contele a cobo- rît din trăsură, în mijlocul pieţei.

— Şi pe urmă ?

Găliganul de rutean, cam fonf din fire şi cu o limbă groasă care parcă abia i se învîrtea în gură,

nu răspunse ; doar buza dăbălată de jos i se mişca.: Dădu din umeri.

— Vorbeşte odată, nătărăule, se răsti Fây la el.

— Păi, a coborît, atîta tot!

— Bine, dar tot o fi spus ceva.

Ruteanul încerca să-şi aducă aminte, scărpinîn- duse în ceafă.

— Nu, n-a spus nimic.

— Şi tu ce ai făcut ?

— M-am întors acasă.

— Şi de ce te-ai întors ?

— Păi, dacă mi-a poruncit să mă întorc...

— Ei, vezi, măgarule, că tot a zis ceva.

Fây căzu pe gînduri. „Poate i-o fi venit pofta să-şi vadă castelul de la Pârdâny sau pe cel de la Rozmal, sau pe cel de la Erdotelek. Tinerii sînt cam lacomi cînd pun mina pe ceva. Ei, te pomeneşti că l-o fi apucat pofta să-şi vadă moşiile/[1]

Convins că aşa trebuie să fie, Fây porunci să se urce în şea atîţia călăreţi cîte castele avea Buttler în acea parte de ţară, să plece numaidecît în căutarea stăpînului lor, dar cît ai clipi să se şi întoarcă, fiindcă el îi aşteaptă cu nerăbdare. Mai trimise un călăreţ şi la alde Bernâth, în satul Mândok.

A doua şi a treia zi călăreţii se înapoiară rînd pe rînd, aducînd vestea că tînărul conte nu e nicăieri. Din toată forfota şi zarva căutării, opinia publică pescui ceea ce i se păru mai senzaţional. Lumea începu să şopotească : „Contele a dispărut'. Şi dacă a dispărut, la mijloc nu poate fi decît mîna baronului Dory. L-au răpus cine ştie pe unde. Bietul Buttler ! Fireşte că Dory i-a făcut de petrecanie. Praf se alege din procesul de divorţ şi dom- inişoara Dory rămîne contesă văduvă."

Capitolul V

PAPA KROK

La auzul acestor zvonuri, Fây fu cuprins de o spaimă de moarte, şi nu numai el, ci şi domnul Buday, administratorul, care slujea cu o credinţă oarbă familia pe care o slujiseră şi strămoşii lui. Pe tînărul Buttler abia îl cunoştea, dar îi ajungea să ştie că e ultimul vlăstar din neamul Buttlerilor, Cînd şi acesta va fi aşezat în cavoul de la Dobo-^ ruszka, pajura va fi întoarsă pe doş şi nimeni n-o s-o mai vadă nici pe hamurile cailor, nici pe frontispiciul castelelor, nici pe uşile cupeurilor, niciodată, nicăieri. Pămînturile vor rămîne, fireşte, aici, şi vor avea totdeauna un stăpîn. Toate acestea i se păreau atît de ciudate !

— Ar trebui să facem ceva, rosti într-o doară administratorul şi dinţii îi clănţăneau în gură.

Fây îl privi cu ochii încremeniţi :

— Dar ce ?

— Să ne adresăm, poate, comitatului.

— Comitatului ? Pe dracu! Vezi-ţi de treabă, *domine,* izbucni Fây. Dac-ar fi existat .comitatul încă de la facerea lumii, uciderea lui Abel ar fi şi azi încă sub cercetare. Ba consilierul juridic ar fi încurcat lucrurile în aşa hal, încît în vecii vecilor nu s-ar mai fi putut afla adevărul. Dar ştii ce ? Porunceşte vizitiului să înhame caii la trăsură şi să mi-1 aduci pe doctorul de la Ungvâr, căci simt că o să mă îmbolnăvesc. Una la mînă.

— Am înţeles.

— A doua : să cauţi pe un oarecare Krok Mâtyâs, un bătrîn care şade undeva în spatele bisericii ortodoxe, într-o casă de piatră. Să mi-1 aduci şi pe bătrînul ăsta la Bozos.

Administratorul plecă şi se întoarse pe la chindie. Pe cei doi domni îi aşezase în cupeu, iar el îşi tocmise o căruţă ţărănească. Din motive de sănătate — zicea el — fiindcă i s-a aplecat, îi era greaţă, şi numai hurducatul căruţei putea să-i alunge toropeala din oase. Cum medicul o ţinuse într-una că o să-i prescrie el un medicament, căci hurducatul nu e un remediu absolut sigur, administratorul îl repezise : „Ia lasă-mă în pace, domnule, oi fi ştiind eu mai bine ce-mi prieşte."

Dar, ca om cu cap ce era, Buday puse din cei patru cai boiereşti perechea mai bună la căruţa ţărănească şi astfel ajunse la Bozos cu o jumătate de ceas mai repede.

Dezamăgit, Fây se răsti la el:

— Ce-i asta, *domine ?* Nu ţi-am poruncit să-mi vii cu două persoane ?

Dar de data asta administratorul nu se mai smeri Dimpotrivă, el fu cel care se cătrăni mai avan : era roşu de mînie ca un curcan.

— Da, mă rog, dumneata mi-ai spus ce neam de om e acest domn Krok al dumitale ? Află, rogu-te, că mai degrabă umblu desculţ, prin mărăcini, decît să mă urc într-o trăsură cu el. De altfel, trebuie să pice amîndoi dintr-un moment într-altul.

— Ei, ei — încercă Fây să-1 domolească, preţuindu-i năduful patriotic — bine-bine, n-am zis nimic, dar de ce te repezi aşa la mine de parc-ai vrea să mă mănînci ? Ştii doar că-s supărăcios cînd mă apucă crampele. Iar cît priveşte pe Krok, răspun- de-mi şi dumneata : văzut-ai vreodată cum se scot, şobolanii din pămînt ?

— Da cum să nu văd ?

— Şi cine-i scotea ?

— Păi, mai cu seamă ţiganii.

— Nu-i aşa ? Căci vezi dumneata, cam rar se întîmplă să vezi vlădici îndeletnicindu-se cu o treabă ca asta. Aşa că iartă-1 şi dumneata pe bietul Krok.

Acest Krok nu era altcineva decît fostul fecior de la Pesta al abatelui Martinovics >. Pe vremea aceea abatele ţinea doi valeţi, şi în serile de vară, cînd zăpuşeala era mare şi stăpînul lipsea de acasă, aceştia îşi lepădau livreaua, se îmbrăcau în hainele răcoroase ale stăpînului lor şi se aşezau să joace cărţi. Erau încîntaţi de spectacolul pe care îl vedeau în oglindă : doi abaţi jucînd concina. într-o seară Martinovics se întoarse acasă pe neaşteptate, mai devreme decît de obicei, însoţit de mai mulţi prieteni. Bătu la uşă. Unul dintre valeţi, avînd sutana neîncheiată, şi-o scoase repede şi punîndu-şi livreaua, se grăbi să deschidă uşa. Celălalt, adică Krok, îşi pierdu capul şi, în zăpăceala lui, se ascunse sub pat şi de acolo putu să audă planurile conjuraţilor pe care apoi îi denunţă la Viena. După această ispravă, el fu angajat în poliţia secretă austriacă şi cu timpul deveni o celebritate în această specialitate. La bătrîneţe îşi cumpără casă şi moşie la Ungvâr, oraşul lui natal. Lumea însă îl cunoştea sub numele de „omul blestemat" şi nimeni nu avea relaţii cu el.

Era un moşneag mărunţel, cam de vreo şaptezeci de ani, alb tot: cu părul alb, cu barba albă, pu sprîncenele şi genele albe. Şi ochii îi era alburii, de culoarea apei, dar sclipeau ca sticla, şi cînd îi aţintea asupra cuiva, parcă înţepau ca două vîrfuri de ace.

• *Martinovics* (1793—1795), conducător al complotului „iacobinilor unguri" îndreptat împotriva puterii autocrate a Habsburgilor, pentru independenţa Ungariei, pentru desfiinţarea privilegiilor nobililor şi I a orînduirii feudale (mişcarea intelectualităţii naţionale progresistei şi a burgheziei orăşeneşti). In 1795 conducătorii complotului aul pierit pe eşafod (n.r.).

Cu toate că începeau să-1 chinuie crampele, iar faţa-i tresărea de durere, Fây, care îl cunoştea de mai demult, îl primi călduros cînd îl văzu iritrînd împreună cu medicul.

— Bine-ai venit, papa Krok ! Cum stăm în faţa domnului, ei ? Eşti sprinten, te ţii bine, ai ? La dracu, ai putea să-mi fii tată, dar eşti ca argintul viu. Mulţumesc, doctore, că ai venit! Ai călătorit bine ? Mă simt prost de tot, dragă doctore. Ia loc, te rog, o clipă. E bucluc şi cu sufletul. E bolnav şi acesta, dar pe el papa Krok o să-1 tămăduiască. Numai după aceea ne vom ocupa şi de ticălosul de trup.

Făcînd un semn din ochi îl pofti pe Krok în- tr-una din odăile mai dosnice.

— Ştii de ce te-am chemat, papa Krok ? Te-am chemat fiindcă nepotul meu, contele Buttler Jânos, a dispărut în nişte împrejurări ciudate; în orice caz băiatul nu s-a dus unde îl trimisesem eu.

Krok nu scotea o vorbă, clipea doar din genele-i albe şi din cînd în cînd îşi apăsa fruntea cu degetul cel mare. Mii de riduri îi brăzdau fruntea şi sub apăsarea degetului ridurile acestea se puneau în mişcare, ca nişte vălurele, dînd mereu altă expresie întregii lui feţe.

Fây îi povesti că, de la Kapos, Buttler trimisese acasă trăsura. Nu trecu sub tăcere nici faptul că tînărul conte e cam papă-lapte, foarte sensibil, şovăielnic, dar cinstit, cu suflet drept şi viaţă curată. Nu-i om de petreceri, nu-i nici cartofor şi nici muieratec ; din aşa ceva nu i se putea întîmpla iniei o nenorocire, dar din altă parte i s-a tras un imic necaz care i s-a întîmplat zilele trecute. **I** Krok dădu din cap.

I — Afacerea cu Dory. O cunosc. Totuşi -vă rog **Eă** mi-o povestiţi !

După ce Fây îi povesti ceea ce socotea că e mai important, papa Krok îi puse cîteva întrebări :

— Va făgăduit contele Buttler că se va duce la Pozsony ?

— Da, aşa ne înţelesesem. Dar era şi în interesul lui; îşi iubeşte foarte mult logodnica.

— Nu e la logodnică, la Bornoc ?

— Nu. Am trimis un curier şi acolo. De altfel se hotărîse «ta tînărul conte să nu se întîlnească cu logodnica sa atît timp cît procesul nu se va sfîrşi. Şi cum băiatul e un cavaler desăvîrşit, îşi va respecta cuvîntul dat.

— Dumneavoastră ce credeţi ?

— Eu nu îndrăznesc să cred nimic.

— Dumneavoastră vă gîndiţi la sinucidere — continuă Krok — ţintuindu-1 cu privirea sfredelitoare.

— Din nenorocire, s-ar putea. Băiatul e o fire visătoare. Cunoaşte pe dinafară *Suferinţele tînăru- lui Werther* [1].

— Prostii, prostii, mormăi domnul Krok. Cărţile bune nu ucid pe nimeni, mai degrabă cele rele. Dar cînd eşti vaccinat cu o sută cincizeci de mii de pogoane împotriva sinuciderii, rezişti la orice carte.

— Prin urmare dumneata crezi că...

— Eu cred că toată afacerea asta e un fleac. Un ochi şi o ureche puteam să le las liniştit acasă, neveste-mi, care e surdă şi mioapă.

— Nu înţeleg.

— Vreau să spun că dumneavoastră comandaţi la un strungar de lux toporiştea pe care poate s-o facă orice rîndaş bătrîn.

Papa Krok priză cu mîndrie din tabacheră.

’ Roman de J. W. Goethe, care a stîrnit o adevărată modă a sinuciderii, după exemplul eroului principal al cărţii, romanticul Werther <n.r.).

Fây se învioră văzînd cu ochii, mulţumit că agerul poliţist se ocupă de caz. Se gîndea că ar da şi zece galbeni dacă ar putea să vadă ce se petrece în capul lui. O fi oare tot aşa încreţit şi pe dinăuntru ? Şi ce poate fi în aceste creţuri ?

încercă să vadă cum stau lucrurile.

— Ia spune-mi, papa Krok, pe ce te întemeiezi cînd dai aşa puţină importanţă cazului ?

— Pe faptul că nu există nici un caz.

— Cum asta ? se miră Fây.

— Păi uite aşa, că în momentul acesta eu vă întreb : nu v-aţi pierdut cumva o cheie ?

' — Nu ştiu să fi pierdut vreuna.

— Bun. Aşadar nu e pierdută, dar dacă v-aţi apuca s-o căutaţi şi n-aţi găsi-o, nu-i aşa că din acel moment ea ar fi pierdută ?

— Asta se prea poate.

— Ei, vedeţi? Dacă nu l-aţi căuta pe conte, contele nu ar fi pierdut. în schimb, dacă acum cumă- trul Lepiczky m-ar căuta la Ungvâr şi n-ar da de mine, ce credeţi : aş fi pierdut ?

Fây începu să se încurce în logica asta întorto-cheată.

— Ia lasă-mă-n pace, papa Krok — izbucni el cu necaz — mă crezi pesemne un apucat din al cărui suflet neliniştit răsar, ca dintr-un rnormînt crăpat, fără nici o noimă, fel de fel de stafii. Nu te gîndi că eu am născocit totul aşa, din capul meu ; toată regiunea vuieşte că Dory l-a prăpădit cu ajutorul complicilor lui.

Papa Krok începu să rîdă.

— Cum să nu trăncănească oamenii dacă îl căutaţi făcînd atîta tărăboi şi alarmaţi întreg ţinutul ? Dumneavoastră scăpaţi din mînă un fleac de sîmbure, o nimica toată. Cineva cu gură spartă dă

— de acest sîmbure, îl ridică din drum şi vi-1 aduce îndărăt în chip de copac. Fireşte că vă îngroziţi. Deşi, în realitate, nu s-a întîmplat altceva decît că Buttler nu e la Bozos şi pentru moment nu se ştie unde se află.

— Ce om de treabă eşti dumneata, papa Krok ! Parcă mi-a mai venit inima la loc. Iaca, nici nu-mi mai simt colica. Acum ce să-i mai spun doctorului ? Cine m-a pus să-1 fac să bată drumurile de pomană? Lua-l-ar dracu ! (Şi începu să se scarpine în cap.) Va să zică te angajezi să dai de urma contelui, dar ştii, în taină, fără să bată la ochi.

— Mă angajez la orice treabă bine plătită.

— Şi ai să te apuci de treabă numaidecît ?

— Numaidecît, dar mai întîi daţi-mi.voie să iau un interogatoriu personalului de la castel.

— Ai sprijinul meu în toate privinţele. Dispune de servitorime, de trăsuri, după cum crezi de cuviinţă, dar grăbeşte-te, grăbeşte-te 1

— în patruzeci şi opt de ore veţi şti unde se află contele.

— îţi voi fi foarte recunoscător... Şi dumneata vei fi foarte mulţumit, papa Krok. Ei, ei, ce să-i spun oare doctorului ?

Papa Krok se apucă imediat de treabă, intero- gînd servitorimea. Avea un fel de a se purta blind, amabil şi totuşi impunător, care ştia să cucerească şi să dezlege limba oricărui om.

Părea un domn foarte cinstit, un adevărat patriarh. Privirea lui era plină de blîndeţe şi bunătate. Se pare că, la nevoie sau la strîmtoare, şi dumnezeu îi înzestrează pe ticăloşi cu înfăţişarea împrumutată din garderoba oamenilor cumsecade. Nici hainele nu i se

potriveau cu sufletul. Krok era îmbrăcat în costum unguresc din cap pînă-n

picioare, avea chiar şi pinteni la cizme. Nici dracul n-ar fi crezut (dacă nu şi-ar fi avut sălaşul chiar în el) că omul acesta a fost cîndva agent la Viena, şi că a împins la eşafod o mulţime de unguri răsculaţi.

Servitorii nu ştiau mare lucru. Contele stătuse la Bozos trei-patru zile, în care timp nu ieşise şi nici nu primise vreo vizită la castel.

—. Unde locuia contele ?

— în apartamentele ce dau spre partea de miazăzi a parcului.

— Condu-mă acolo, dragul meu, îl rugă pe camerist.

Papa Krok răscoli peste tot în odăi, dar nu găsi nimic.

— Cine mătură aici ?

— O femeie.

— E frumoasă, puiule ?

— Urîtă foc.

— Slavă domnului! exclamă cu bonomie papa Krok, prefăcîndu-se că-i liniştit. Aşa cel puţin n-o să cad în ispită dacă mi-o trimiţi.

Cameristul rînji şi nu peste mult împinse pe uşă o femeie de vreo şaizeci de ani, văduva unui argat care murise de mult.

— Ei, surioară, aud că tu faci curăţenie în odăile astea.

Cu o mişcare sprintenă, bătrîna începu să-şi lipească buclele de frunte.

— Da, eu.

— Nu cumva ai măturat, draga mea, nişte hîrtii, după plecarea contelui ? Nişte bucăţele, ştii, pe care era însemnat ceva ?

— Se poate.

— N-ai putea să mi le găseşti ? Tii, ce nevestică vrednică ai- fi dacă ai da de ele 1

— O să le găsesc cu siguranţă. Gunoiul de-aici e cărat într-o ladă mare. Şi aşa de rar se mătură pe aici că tot gunoiul vechi e încă în ladă.

— Dă fuga, scumpa mea, mînca-ti-aş sufletul !

Bătrîna ieşi sprintenă ca un titirez. în faţa slugilor care căscau gura pe coridoare, ea-1 ridică în slava cerului pe boierul bătrîn, cinstit şi de omenie în tot ce spune şi face.

Aduse un şorţ întreg de hîrtiuţe rupte din care, după ce zăvori uşa, papa Krok reconstitui în curînd un fragment :

„Draga mea Piroska, mă mir că nu-mi scrii. Nu cumva ţi s-a interzis să-mi scrii ? Asta ar fi îngrozitor..." Aici scrisoarea se isprăvea. Papa Krok reconstitui un alt fragment : *„Draga mea Piroska, ziua-noaptea mă chinuie gîndul că, poate, nu mă mai iubeşti. Căci dacă m-ai iubi, mi-ai fi scris, ai şti că in mîhnirea mea de acum nu pot avea altă mîngîiere. Sau poate nu simţi nevoia să-mi scrii. Ar fi ceva îngrozitor !"*

Nu era nici asta decît o frîntură de scrisoare.

Se pare că Buttler nu fusese mulţumit de introducere şi o aruncase. Krok mai găsi vreo şase introduceri de acestea, toate cu acelaşi conţinut, ticluite cînd mai bine, cînd mai rău.

O scrisoare părea să-i fi reuşit totuşi şi aceea fusese expediată. Dar în gunoi se mai găseau şi alte fîşii de hîrtie scrise parcă de o mînă de femeie. Krok le lipi şi cu multă greutate izbuti să descifreze următoarele :

„Iubite nepoate,

Doresc de la bunul dumnezeu ca scrisoarea mea să te găsească în deplină sănătate.

Piroska e suferindă, scrisorile tale n-ar face decît să-i zdruncine nervii. Tu ştii ce sensibilă e sărăcuţa. Cruţ-o, dacă o iubeşti, şi iubeşte-o cu dragoste curată ! Nu te supăra că-ţi spun acest lucru, dragul meu Janika, şi că-ţi inapoiez, prin omul tău de încredere, scrisoarea nedesfăcută. Iţi sînt mătuşă şi cred că poţi primi aceste observaţii de la mine, care mă rog necontenit pentru tine. Dumnezeu a vrut să te pună la o mare încercare, dar eu nu vreau ca din umbra pe care mîna stingă a domnului a aruncat-o asupra norocului vostru, o pată cît de mică să cadă pe bunul nume al mieluşelului blind care şi aşa suferă destul pentru tine (căci pentru tine pătimeşte ea, dragul meu). Insă roata norocului se poate întoarce şi se va şi întoarce de bună seamă, căci două mâini are dumnezeu, şi cealaltă nu i-a degerat, n-avea nici o grijă, şi domnul o s-o mişte pe aceea, dar numele nepătat, dragul meu, e comoara cea mai scumpă a oricărei fecioare, şi comoara aceasta nu se poate schimba, căci dacă ea a început o dată să-şi piardă din preţ, niciodată nu mai poate fi ca înainte. Ce-ar zice oamenii dacă ea ţi-ar scrie, sau daco, v-aţi întîlni ? Dintre toţi muritorii tocmai voi doi nu trebuie să vă întâlniţi: aşa cere morala domnească altoită pe tulpina cucerniciei, şi la fel doreşte tatăl fetei, (are mi-a dat-o în grijă în timp ce el osteneşte pentru tine la Buda, dumnezeu să-i dea tărie, sănătate şi noroc şi să vă mântuiască pe voi, pe toţi, de cel rău (ştii tu la cine mă gîndesc). Tare mă doare că din pricina asta nu te pot chema la noi, deşi grădina e atît de frumoasă, mai ales după ploaia de ieri. Ne cam ocolesc bucuriile. O parte din pomi a degerat, iar calul de călărie al lui Zsiga, ,,Fluture", s-a lovit într-un par. E o alergătură şi un. tărăboi pe acasă

din această pricină, să te ferească dumnezeu. Sînt chiar mai mulţumită că stau la alde Horvâth. Ar fi bine să-i spui, dar cu multă grijă, lui Zsiga, fiindcă nici eu nici bătrînul nu îndrăznim să-i scriem. Te sărută, de mii de ori, cu drag

Mătuşa Bernâth

PS. Fii tare şt nu-ţi pierde răbdarea, dragă nepoate ; gîndeşte-te că şi alţi oameni suferă ; prinţii, regii şi chiar împăraţii nu sînt decît gîze în faţa lui dumnezeu, şi, din cîte ar vrea, multe nu pot face. Gîndeşte-te şi la mine, ştii cît am zăcut acum şase ani cînd am avut apendicita aceea grozavă; doi ani n-am mai avut voie să gust nici un fel de fructe, deşi îmi lasă gura apă după ele.

Şi pentru că veni vorba de mîncare, te înştiinţez că biata *Vidonka are brînză; mă tem că o să dea ortul popii. Te sărut încă o dată."*

Domnul Krok nu găsi în aceste scrisori vreun semn care l-ar fi putut duce pe calea cea bună. Vîrî în buzunar, fără nici un entuziasm, bucăţile de hîrtie lipite laolaltă, cu gîndul de a i le arăta lui Fây, care între timp izbutise să găsească o ieşire fericită din încurcătura cu doctorul Griby de la Ungvâr. Iată ce s-a întîmplat. în timp ce el stătea de vorbă cu papa Krok, pe uşă năvăli grădinarul, Kapor Andrâs, plîngînd amarnic că nevastă-sa trage să moară; auzise că doctorul e aici şi l-ar ruga să-i dea un praf, dacă boierul nu se împotriveşte...

— Da, fireşte... Vezi bine că o să-i dea. Eu tot nu prea mai am nevoie. (îl supăra grozav prezenţa doctorului cînd era sănătos şi lipsa lui cînd era bolnav.) Ce noroc ! Vreau să spun, ce nenorocire ! Ei, du-te, du-te repede, dragă doctore !

Capitolul VI

HAINELE LUI GRIBY

Medicul, un lungan slăbănog, primi cu o mutră acră neaşteptata însănătoşire şi noul caz de boală, dar, luîndu-şi instrumentele şi trusa cu medicamente de prim ajutor, plecă să-şi facă datoria. Nu trecu mult şi se întoarse cu cea mai desăvîrşită linişte sufletească.

— Ei, i-ai recomandat ceva ?

— N-a mai avut nevoie de nimic.

• — Nu cumva s-a prăpădit ?

— Da, chiar aşa. A murit; pulsul a încetat să-i bată.

Fây începu să se tînguie : „Vai, vai, biata femeie, biata femeie, şi ce minunat făcea colţunaşii cu magiun !“

Apoi, pentru a-1 îmbuna pe medic, porunci să i se servească o gustare princiară. Fiindcă era o după-amiază blîndă şi frumoasă, gustarea fu servită pe verandă, unde în lungul răstimp cît Krok migăli cu scrisorile, doctorul şi cu Fây discutară despre o mulţime de lucruri, dar mai ales despre marea ştiinţă şi minunata metodă de vindecare a răposatului doctor Medve.

— Ehei, multe lucruri am învăţat unul de la altul, repeta într-una Griby.

începu să fie chiar plictisitor, cînd deodată apăru, cu paşii lui mărunţi dar sprinteni, papa Krok, adu- cînd scrisorile în mînă.

Fây sări cu vioiciune.

— Ai găsit ceva ?

— Prea puţin. Am aflat doar atît, că domnişorul conte nu era în apele lui la plecare.

— Ah, doamne ! I s-a întîmplat ceva ?

— Poftiţi şi citiţi !

Fây se uită prin scrisori, apoi dădu din mîini, trist, descurajat.

— Ce spuneam eu ? Melancolie, dezgust de viaţă...

— Prostii ! Nu trebuie să ne gîndirn numaidecît la tot ce e mai rău. Vreau să plec imediat la Kapos.

— Dumnezeu să-ţi binecuvînteze gîndul! Vrei să înhame caii la trăsură ?

— Da, dar aş avea încă o rugăminte. Nu aveţi cumva pe aici, pe undeva, portretul tînărului conte, fiindcă eu nu-1 cunosc, nu l-am văzut niciodată şi pentru orice eventualitate aş avea nevoie de el.

— Am un portret în medalionul pe care-1 port la lanţul de ceas, dar e foarte mic.

— Nu face nimic. De cînd e ?

— Am dat o raită pe la Aiud acum, în martie ; m-arn dus la patul de moarte al unei mătuşi a lui Buttlbr ; băiatul a şi moştenit ceva de la ea. Acolo l-a pictat, pe fildeş, în miniatură, închipuieşte-ţi, un pici de doisprezece ani ; nu era mai mare decît pumnul meu. Se numea parcă Barabâs Miklos. L-am rugat imediat pe judele regesc să-1 închidă, fiindcă cu talentul ăsta monstruos plodul fără îndoială o să se facă falsificator de bancnote.

— Pot să văd portretul ?

Fây desprinse mica bijuterie de aur care reprezenta capul tăiat al lui Ludovic al XVI-lea ; un resort deschidea căpăţîna regală în care, în loc de creieri (nici în adevărata căpăţîna n-ai fi găsit cine ştie ce) era aşezată mica placă de fildeş cu portretul emailat al lui Buttler.

— Hm, contele e un tînăr superb, deşi nu-mi pot da seama ce statură are.

— E un băiat înalt şi zvelt ca un brad.

— Dacă aş fi ca el — clipi din ochi papa Krok —- nu m-aş ţine decît de prinţese, pe onoarea mea.

— îmi închipui, răspunse prompt Fây.

— Alt portret nu mai are ?

— Nu, şi nici nu cred că o să aibă vreodată[LIV]. E grozav de modest şi de timid; n-ai idee cu cîtă greutate am reuşit să-1 fac să pozeze pentru pri-chindelul acela de pictor.

— Pot să-1 iau cu mine ?

— Fie, dar îmi făgăduieşti solemn că ai să mi-1 înapoiezi — îl ameninţă domnul Fây — căci dacă-mi prăpădeşti această amintire dragă, la iarnă *ai să faci burtă.* (Trebuie spus că, înafară de casta nobililor, numai în închisoare ajungeau oamenii să mă- nînce atît încît să poată face burtă.)

Papa Krok- zîmbi cu amabilitate.

— Am să-1 păstrez în orice caz. Dar acum aş mai vrea să ştiu un lucru. Ce haine purta contele cînd a plecat ?

— Ei, asta-i uşor de aflat, cameristul desigur că ştie, şi vizitiul la fel. Nu prea avea haine multe, şi pe acelea eu i le comandam la Patak. Ho-ho, să vie cineva! (Bătu din palme pînă se ivi chelăreasa.) Trimite-1, te rog, încoace pe camerist !

Cameristul nu era greu de găsit. Stătea lipit de o coloană, trăgînd cu urechea ; era o fire curioasă din cale afară.

— Hei, Mârton, ce haine purta contele cînd a plecat ? Dar gîndeşte-te bine şi vorbeşte lămurit ; uite, dumnealui vrea să ştie.

Mârton se gîndi ce se gîndi, apoi începu să-şi amintească, poticnindu-se într-una :

LIV Portretul în ulei al contelui Buttler Jânos, în mărime naturală, se află în sala de festivităţi a adunării comitatului din Nograd (n.a.)«

— Păi, să vedeţi: ...Ce i-am dat ? Întîi şi întîi o pereche de pantaloni de postav sur, o vestă din acelaşi postav... da, vesta din aceeaşi stofă şi... şi surtucul l-am spus, să trăiţi ?

— Nu l-ai spus.

— Şi o vestă sură...

— Vesta ai mai spus-o, nătărăule. Ce căşti, ca peştele pe uscat ? !

în clipa aceasta privirea lui Mârton se opri asupra surtucului doctorului Griby. Ca o gîscă ce-şi resfiră aripile cînd, pe neaşteptate, sfoara cu care ă fost legată se desface, cameristul îşi întinse braţele în aer.

— Avea surtuc leit ca ăsta ! strigă cu lăcomie. Sau era chiar ăsta !

Medicul roşi pînă-n vîrful urechilor, iar Fây îl dojeni pe camerist.

— Nu vorbi gogomănii, băiete, o fi fost la fel, fiindcă într-adevăr are o haină asemănătoare," o ştiu şi eu, dar să nu mai spui că a fost chiar ăsta, că n-o să te mai credem.

Mârton însă continua să se uite ţintă la surtucul medicului şi ochii-i suri de prostănac stăteau gata-gata să-i sară din cap.

— O să vedem noi, boierule, dacă nu-i acelaşi, se apără dîrz. Cît a stat aici, eu îi periam hainele ; trebuie să aibă o gaură cît un bob de linte în cot. Excelenţa-sa şi-a pus cotul pe o fărîmă de tutun aprins ce-i căzuse din pipă, iar pe dinăuntru căptuşeala e ruptă într-un loc. Ia să vedem !

Se dădu la spatele doctorului şi-i ridică fără pic de ruşine cotul.

— Ei, ce spuneam eu ? strigă triumfător. Uite arsura cît un bob de linte. Cînd spun eu o vorbă, boierule ! Dar să vedem şi căptuşeala.

Doctorul stătea pe loc, roşu, încremenit, neputincios ca o bucată de lemn. Cameristul ridică poala hainei:

— întoarceţi-vă puţin, dacă nu vă supăraţi!

Bietul Griby se întoarse automat şi cameristul arătă locul unde, pe o lungime de vreo zece degete, căptuşeala era cusută.

Lui Krok îi căzură ochelarii de pe nas ; noroc că nu se sparseră pe lespezile de piatră.

— Ei, drăcie ! strigă. Ia te uită din ce se face un munte ! Şi creşte, dom'le, nu se-ncurcă 1 Dar asta nu mai e glumă. Minunat, minunat! Aici e nevoie de adevăratul Krok, de marele Krok, de agentul Krok. De unde ai haina asta, doctore ?

Bătrînul Fây se făcuse galben ca ceara ; îi tremura tot trupul. Ştia de ruptura aceasta, doar ne- vastă-sa o cususe; Jânos îşi agăţase haina de **o** creangă, în grădină.

Medicul se codea să răspundă, dădea din colţ în colţ, fără să înţeleagă prea bine despre ce e vorba. Dar deodată Fây se repezi la el şi îl apucă de guler :

— Răspunde, omule! tună bătrînul. De unde ai haina asta ?

Ei, cînd însuşi Fây, puternicul boier, judecător în atîtea comitate, se năpusteşte plin de mînie asupra bietului Griby, care în viaţa lui n-a greşit nici măcar faţă de o muscă, — atunci nu mai poate fi lucru de şagă, s-a isprăvit! Nu mai e altceva de făcut decît să mărturisească tot adevărul!

— Haina asta — începu să se bîlbîie — mi-a adus-o săptămîna trecută frate-meu, care e hangiu la Kapos, şi cum e foarte gras, n-a avut ce face cu ea. Dar de unde o avea, nu ştiu.

Era atîta sinceritate în faţa speriată a medicului încît nimeni nu se putea îndoi de adevărul celor spuse de el.

Fây se lăsă cu un oftat adînc într-un scaun împletit.

— L-au omorît, horcăi, îngropîndu-şi faţa în mîini şi ţinîndu-şi-o astfel cîteva minute. Mîinile sale cinstite şi păroase începură să strălucească de lacrimile ce i se prelingeau printre degete.

Dar în clipa următoare bătrînul îşi învinse slăbiciunea, se şterse la ochi, se scutură bărbăteşte, îndărătnic, şi deveni din nou aşa cum fusese mai înainte: de oţel. Porunci aspru, hotărît, cameristului :

— Vizitiul să înhame numaidecît caii la trăsură. Plec şi eu cu dumneata, Krok. Să vină administratorul, să-1 înştiinţez ce are de făcut în lipsa mea.

Vizitiul înhămă caii, iar administratorul apăru dinspre casa grădinarului tropăind din picioarele-i scurte şi groase.

— Nenorocirea e mai mare decît credeam, Buday, îi povesti el scurt. Dar orice s-ar fi întîmplat, trebuie să păstrăm totul în bună rînduială şi să nu vorbim nimic. Semănăturile de primăvară trebuie isprăvite, şanţul de scurgere de pe coasta Berenicze trebuie reparat. Pe domnul doctor vizitiul Joska îl va duce la Ungvâr. Iar pe biata Kaporoaie să o în- mormîntaţi frumos, în sicriu de nuc ; s-aduceţi doi preoţi şi să-i faceţi pomană pe cheltuiala moşiei. E vrednică de atîta cinste ; tare se pricepea la colţunaşii cu magiun !

— Cine ştie, boierule — spuse cu blîndeţe administratorul — poate că scapă cu zile.

— Păi a murit acum un ceas.

— Cine v-a spus ?

— Chiar doctorul !

— Ei asta-i bună ! se scandaliză administratorul. Chiar în clipa asta mi-a vorbit.

Atîta prigoană din partea sorţii îl revoltă pe bietul Griby. Nu-i mai păsa de surtuc, de ruşinea pe care i-o adusese haina cu bucluc, dar cînd văzu că un profan se încumetă să vorbească în doi peri despre ştiinţa lui, sîngele începu să-i clocotească în vine. Cu o privire plină de dispreţ, dar în acelaşi timp cu stăpînirea de sine a omului de ştiinţă, el declară :

— Din partea mea poate să vorbească cît pofteşte, dar de murit tot a murit din moment ce pulsul a încetat să-i bată.

Trăsura trase la scară. Fây strînse cu prietenie mina administratorului : „Fii cu ochii-n patru, dragă Buday, eu, poate, n-o să mai viu curînd pe aici, dar dacă Ezsaias va veni de Rusalii de la Debreţin, te rog să-mi trimiţi vorbă la Patak" (celebrul Buday Ezsaias era fratele administratorului).

Apoi se urcă sprinten în trăsură.

— Ei, doctore, doctore ! strigă de acolo, de sus. Ia te uită ce zăpăcit sînt. Uitasem să te întreb care e hanul fratelui dumitale la Kapos. Iar dumneata, Krok, urcă-te lîngă vizitiu. Aici o să stau doar eu.

— Hanul „Pajura", boierule, răspunse Krok în locul doctorului.

— Mînă, băiete !

Capitolul VII

NUNTA LA HANUL „PAJURA"

Trufia lui Fây, care îl poftise pe bătrinui oun „ca pîinea caldă" să se aşeze pe capră, stîrni mare vîlvă printre ai casei, căci pe Fây toţi îl ştiau omul lui

dumnezeu, la masa căruia, cînd nu avea invitaţi, era poftit zilnic cîte un servitor mai de încredere.

Aşa ceva nu era un lucru rar la moşierii mijlocii ; cinstea i se făcea de obicei unei femei mai in vîrstă: dădacei stăpînului sau stăpînei, sau a copiilor, adică unei persoane care dintr-o pricină bine- cuvîntată a ajuns o dată la masă şi apoi a rămas acolo pentru toată viaţa, în puterea obiceiului pe care din toate timpurile ungurii l-au avut în mare stimă. O asemenea persoană simboliza bunele relaţii dintre stăpîni şi slugi şi era de mare folos pentru casă, căci învîrtindu-se printre boieri şi slugi deopotrivă, cunoştea toate clenciurile şi ştia să risipească cu multă îndemînare norii ce se adunau din cînd în cînd, sau înlătura prăpastia adîncă dintre aceştia.

Cei patru cai zburau, cu toate că, după ploile mari din zilele trecute, drumul se desfundase şi roţile intrau adine în noroi. Nu se prea pricepeau la dresul drumurilor ungurii de altădată, care mai mult îngrămădeau glod peste glod. Pe vreme de secetă se făcea o prăfărie grozavă, iar cînd ploua, noroiul ajungea pînă la brîu. Acum însă pînă şi cel mai bun drum i s-ar fi părut grozav de lung lui Fây, pe care-l năpădeau fel de fel de gînduri, chinuindu-i inima fără încetare. Slabă inimă avea, ca noroiul — dar un noroi de aur : cea mai mică atingere lăsa urme în el.

Omul se gîndea la toate nenorocirile care i s-ar fi putut întîmpla lui Jănos. îl vedea zăcînd mort pe fundul Tisei. Somnii şi elenii înotau sprinteni pe deasupra lui. Ăştia i-ar putea spune unde se găseşte băiatul, nu Krok. Apoi în mintea lui înfierbîntată i se ivi un alt tablou : îl vedea prăbuşindu-se sub gloanţele asasinilor : ucigaşii se năpustesc asupra lui, îi smulg hainele să poată face bani şi din ele... Eh,

chiar şi cel mai crud adevăr e mai bun decît să nu ştii nimic !

— Hei, Peter, băiatule, mai e mult pînă la Kapos ?

— Am ajuns la casele din marginea oraşului.

Era întuneric- Nori în văzduh, nori pe pămînt: **o** ceaţă de nu se vedea la doi paşi. Mare păcat că negura nu ne lasă să descriem orăşelul — căci pe vremea aceea oraşele nu semănau unele cu altele, şi nu erau împărţite pe categorii. Azi sînt vreo trei sute de oraşe care seamănă leit cu Kapos, vreo sută cu Losoncul şi vreo douăzeci cu oraşul Kassa, iar peste toate stă mama oraşelor, Budapesta. Numai că aceasta nu este o mamă care îşi alăptează copiii ; dimpotrivă, copiii o alăptează pe ea, rămînînd toată viaţa lor nişte pitici jigăriţi şi anemici.

Altădată nu erau atîtea şabloane. Fiecare oraş avea ceva deosebit. Era o adevărată plăcere să călătoreşti. Cine cunoştea mai multe oraşe, se simţea ca omul care are o mulţime de rude împrăştiate prin lume, înzestrate fiecare cu alte însuşiri plăcute.

La Ujhely se găsea vin bun, la Tiszaujlak cea mai minunată pomadă pentru mustăţi, la Kormoc dantelă ca spuma, la Miskolc franzele ca untul, la Rimaszombat puteai cumpăra ciubuce, la Gâcs un postav ca pielea, la Leva o piele ca postavul, la Esztergom şei, lâ Szabadka catrinţe, la Selmec pipe, la Gyor bri- cege şi la Libetbânya rachiu de ienupăr.

Azi toate acestea le găseşti la băcanul din colţ, n-ai nevoie să baţi drumurile pînă hăt cine ştie prin ce depărtări, dar adevărul e că nici aşa de bune nu sînt şi nici plăcere ca atunci cînd le adunai singur, prin fel şi fel de peripeţii, nu mai ai.

Kapos era oraşul sitelor şi ciururilor. Pentru o sită de Kapos adusă în dar, o femeie frumoasă te răsplătea cu o sărutare — azi o cumperi cu optzeci de

creiţari. Orice s-ar spune, nu era chiar atît de rea lumea de altădată...

— Ştii pe unde vine hanul „Pajura", Peter ?

— Ştiu, boierule.

Trăsura o apucă pe uliţele pietruite. Prin noroi vizitiul mai putea da drumul la hăţuri, dar pe muchiile acestea ascuţite nu puteau înainta decît încet, hurducaţi la fiecare pas. Trecu o veşnicie pînă cînd ajunseră în dreptul porţii boltite a hanului, unde coborîră. Domnul Fây smuci nervos clopoţelul care atîrna de perete. O lampă sărăcăcioasă lumina poarta. N-aveai cine ştie ce de văzut la biata „Pajură". Era o clădire lungă, scundă şi cocîrjată, care părea că vrea să intre cu tot dinadinsul în pămînt. Dar numai peafară arăta aşa de tristă şi posomorită. înăuntru, viaţa clocotea : prin ferestrele deschise se auzea cîntecul tarafului de lăutari, o gălăgie nemaipomenită şi chiote de veselie.

La sunetul clopoţelului apăru un flăcău fercheş, cu pantaloni ungureşti de postav negru, cu vestă, cu mînecile fluturînd, cu dolmanul numai şnururi aruncat pe umăr, cu trandafiri de hîrtie în pălărie, cu o batistă liliachie, atîrnînd din betelia pantalonilor.

— Aţi vrea o odaie ? întrebă învîrtindu-se fudul în faţa domnilor.

— Asta n-o ştim încă. Vrem să vorbim mai întîi cu hangiul. Unde e ?

— Nu-i chip de vorbit cu el acum.

— Dar dumneata cine eşti ?

— Eu nu-s decît tejghetarul.

— Şi de ce nu se poate vorbi cu hangiul ? se amestecă în vorbă papa Krok. Nu cumva o fi amuţit ?

— Dimpotrivă, e foarte vorbăreţ.

— Sau te pomeneşti c-o fi înnebunit ?

— Aşi! Niciodată n-a avut capul mal zdravăn ca acum.

Papa Krok socoti că e cazul să-1 ia mai din scurt.

— Lasă gluma, fîrtate. Nu vezi că ai de-a face cu un boier mare ? Scoate-ţi pălăria, mă, gură-cască !

Ruşinîndu-se de dojana primită, tejghetarul, băiat blind din fire, îşi scoase repede pălăria.

— Ferească dumnezeu să glumesc, da' am băut şi eu niţel mai mult, se apără cu un zîmbet dulceag şi nevinovat. Zău că am spus adevărul ; jupînul dansează în momentul de faţă cu dumneaei coana Ha- dasi, din care s-ar putea alege o hangiţă pe cinste, colea, pe cînd va fi gata şi vinul nou.

— Dar ce-i înăuntru ?

— Nuntă, să trăiţi, se miră tejghetarul, surprins că mai sînt oameni care nu ştiu acest lucru. Ospăţ în lege. Jupînul şi-a măritat sora vitregă, care ducea bucătăria în cîrcă, iar acum dumnealui îi trage un ropot cu coana Hadasi, fiindcă dumneaei găteşte şi mai abitir, pe urmă e văduvă şi se ţine bine de tot, şi de, nici ea nu fuge de bărbaţi, să iertaţi, aşa că din nunta asta de azi uşor ar putea ieşi o altă nuntă, cu toate că jupînul e niţeluş cam voinic, şi e cam iute de mînă, deşi are o inimă bună şi asta trage a* risipă şi a părăduială, de să te ferească toţi sfinţii, că are o liotă de fraţi care mai de care mai hămesiţi care ciordesc de sting. Da' cu toate astea...

Greu a fost să-1 stîrnească la vorbă, dar tot atît de greu a fost să-1 oprească pe veselul tejghetar.

— Ia mai ta^ă-ţi fleanca, vericule, du-te mai bine şi spune-i jupînului să vină încoace măcar o clipă.

Tejghetarul dădu din umeri.

— Nu vine, să-1 pici cu ceară.

Papa Krok bătu cu piciorul în pămînt. Spre norocul lui, tocmai atunci se ivi husarul care îi ajutase vizitiului la deshămatul cailor. Venea din fundul

curţii, cu sabia la şold. Putea să-1 sperie şi cu ajutorul acestuia.

— O vorbă să nu mai aud ! Boierule, fă bine, pune mîna pe husarul ăsta să-i taie capul, dacă mai crîcneşte.

La aceste cuvinte, tejghetarul o zbughi din loc ca o săgeată, dar se întoarse repede cu faţa strălucind triumfătoare.

— Ei, ce vă spuneam eu ? A zis că nu vine chiar de l-ar chema palatinul Iosif în persoană.

— Atunci o să mergem noi la el, declară ho- tărît Fây.

— Asta da ! strigă cu entuziasm tejghetarul. Trebuia s-o faceţi de la început. Aşa zic şi eu că o să vorbiţi cu jupînul.

îi conduse pe cei doi călători spre fundul clădirii, unde era locuinţa hangiului.

Papa Krok avea chef de vorbă şi pe drum încercă să-1 descoasă.

— Cu cine se mărită sora hangiului ?

— Cu unul Vidonka Joszef, un tîmplar care pleacă în Polonia, unde vrea să-şi deschidă atelier. Pleacă chiar la noapte cu nevestică cu tot.

Fây încremeni. Numele acesta îl izbi drept în moalele capului. Ăsta o fi tîmplarul care a făcut drăcia aia de maşină pentru Dory. Iată că iţele încep să se descurce. Aici e bîrlogul crimei. E pe urme bune.

— N-a fost ăsta calfă de tîmplar la Ujhely ? întrebă cu voce stinsă.

— Ba da, răspunse tejghetarul. îl cunosc de mult, trăgea pînă acum mîţa de coadă, dar deodată dracu' ştie cum s-a umplut de bani şi acum se însoară cu Katuska lui — asta e fata jupînului de la Ujhely — fiindcă mama jupînului meu, văduva Griby, s-a măritat a doua oară cu tîmplarul Odrejovici de la Ujhely şi din căsătoria asta a avut-o pe Katuska.

— Bine stăm, mormăi Fây oftînd amar.

Străbătînd foişorul şi poticnindu-se printre mobile (căci ai casei scoseseră paturile, mesele, scrinurile şi celelalte lucruri din odăi şi le căraseră aici) ajunseră înăuntru. Nobilul domn se opri în uşă : avea senzaţia că odaia plină de femei îmbujorate, de meşteşugari ceşi plesneau carîmbii cizmelor, se în- vîrte cu el. Rochiile foşneau, vîjîiau, bateau aerul, abureala trupurilor încinse se amesteca cu duhoarea înecăcioasă, coclită, a fumului de tutun, mirosul de sudoare se învălmăşea cu acela al florilor din părul şi sînul femeilor şi cu aburii luminărilor de seu. Era un adevărat iad. Din cînd în cînd, un chiot sălbatic spinteca gălăgia. Tiii-off ! Era vreunul care nu-şi încăpea în piele de prea multă voie bună. Apoi cîte-un ţipăt subţire, sfios, trăda că cineva îşi ciupise prin locuri cam delicate partenera de dans.

Ei, nu-i nimic. Picioarele tropăiau pe pămîntul nepodit, duduiau înainte, stîrnind nori de praf. Cîte o fată îşi fîlfîia năframa pe lîngă ureche, alungind praful în altă parte. Un om dădu foc la nişte rachiu pe mescioara din colţ, într-o strachină. O fată care se legăna, se îndoia în dreapta şi în stînga lîngă mescioară, se pomeni îmbrîncită de cineva şi panglica din păr îi luă foc ; un nuntaş puse mîna pe o cupă cu apă şi o turnă pe fată, atît de straşnic, încît şi căiţa cu fluturi a celei de a zecea femei se făcu leoarcă. Atîta pagubă ! Toată lumea petrecea bine.

Cei doi dulăi ai casei se încurcau printre picioarele oamenilor şi nu le puteai face nimic, fiindcă din pricina zăpuşelii prea mari uşa trebuia ţinută deschisă. Mereu erau alungaţi afară, dar zadarnic. Le plăcea şi lor nunta, cu toate că oamenii îi călcau cînd pe labe, cînd pe coadă. E drept că nici ei nu se lăsau cu una cu două, mîrîiau arătîndu-şi colţii, ba adineauri Bodri o muşcă pe jupîneasa Lânyi de

pulpă („Dobitoc, dobitoc, dar uite că ştie şi el ce e frumos").

în bucătărie cîteva cumetre oblojiră pe loc piciorul jupînesei Lânyi. „Ia te uită la ticălosul de Nagy Pista cu cît jind o priveşte — sări-i-ar ochii 1" Drept în mijlocul odăii mirele juca de-i sfîrîiau căl- cîile. Era frumoasă Katuska, frumoasă de tot. Se îndoia de mijloc, se mlădia ca trestia. Un capăt al cununei i se desfăcuse şi se întindea ca un corn, dar şi asta o prindea. Se smulgea din braţele mirelui, se fandosea în faţa lui, apoi prindea a se învârti nebuneşte ca un titirez ; cununa se învîrtea şi ea, şi capătul liber îi atingea uşor, uneori îi zgîria chiar pe cei din apropiere. Se învîrtea, se răsucea, apoi deodată se strecura, aluneca printre perechi,, rătăcea, se pierdea, se ivea, dispărea din nou, iar mirele o urmărea cu paşi mărunţi ; o gonea, o ajungea din urmă gata să pună mîna pe ea şi iar o pierdea, apoi făcea un salt ca o capră, îşi lovea pulpa cu palma şi deschizîndu-şi braţele ca pentru îmbrăţişare, alerga chiuind :

Iasom pan, velki pan Toto
ie moi tulipan. (Sînt boier,
mare boier, Iar asta-i
laleaua mea.)

îşi zornăi banii în buzunar, apoi scoase cîţiva taleri, îi săltă în palmă, îi aruncă în aer, îi prinse şi în sfîrşit i-i aruncă ţiganului.

— Nu-i cel din urmă. Asta s-o ştii, cioară !

Talerii zburară pe deasupra capetelor. Vreo doi se nimeriră să treacă mai jos, printre capete. Noroc că nu-i scoaseră un ochi cuiva. Ce-i drept, erau atîţia ochi frumoşi în sală, că nu merita să faci prea mare gălăgie pentru pierderea unuia.

Aerul îmbîcsit, gălăgia şi învălmăşeala îl ameţiră pe Fây. Cum tejghetarul dispăruse ca prin farmec, boierul se adresă unui surtucar care stătea lîngă el şi-şi clămpănea mereu capacul de argint al pipei, de care părea să fie foarte mîndru.

— Spune-mi, rogu-te, care-i gazda ?

Omul căruia îi pusese întrebarea îşi mută ciubucul în celălalt colţ al gurii, apoi arătă cu mîna stîngă pe sub braţele dansatorilor.

— Grăsunul de colo.

Stăpînul era într-adevăr un om gras; putea să aibă ca la două sute de kilograme. Şi avea o mutră atît de prietenoasă, atît de blajină şi de tîmpă, încît Fây răsuflă liniştit.

— Un ucigaş nu poate avea o asemenea mutră.

O veselie fără griji se desprindea parcă din întreaga-i făptură şi ochii-i mărunţi, căprui, îi străluceau de o fericire nevinovată cînd se uita la coana Hadasi, femeia cu ochi drăcoşi, cu umerii albi ca spuma, pe care o ţinea de mijloc. Ehei, se ţine bine încă jupînul Griby ! Bine de tot, şi chiar dacă nu dansează cu atîta dichis ca conţopistul primăriei, în colţul din dreapta, ştie cum s-o aducă din condei. Din cînd în cînd se mai şi sălta cu trupul lui de namilă, hip-hop, şi-şi învîrtea partenera, o prindea în braţe, o strîngea la piept, o ridica şi o cobora...

Dar iată că deodată, la un semn din mînă, arcuşul se frînse şi dansatorii se opriră.

•Tupînul Griby îşi întoarse, indignat, capul : „Cine a îndrăznit ?“ Un domn necunoscut îi sta în faţă. Ţinuta lui e aleasă, glasul poruncitor. Cîrciumarul are ochi buni, îi cunoaşte pe boieri, nu se ştie după ce, dar îi cunoaşte.

— Trebuie să vorbesc cu dumneata, jupîne Griby, acum, pe loc.

— Poftim, răspunse hangiul prompt.

— Locul acesta nu e potrivit. Dac-ai găsi o altă odaie.
— Cum doriţi. Eu personal n-am nici o taină, şi nici călătorilor nu le stau la dispoziţie : azi sînt şi eu boier în casa mea, dar fiindcă excelenţa voastră...
— Nu sînt excelenţă.
— Fiindcă domnia-voastră mi-aţi onorat casa şi cine intră azi în casa mea mi-e oaspe drag, fac tot ce doriţi. Poftiţi cu mine !

Capitolul VIII

PAPA KROK COMBINA

Jupînul Griby luă o cheie din cui, aprinse o luminare şi, apucînd-o înainte, îl conduse pe Fây în celălalt capăt al foişorului, unde deschise o uşă. Cu tălpile lui ca mătasea, Papa Krok se strecură după ei ca o veveriţă : cînd voia, ştia să păşească în aşa fel, încît nu făcea cu cizmele lui nici cel mai mic zgomot. Jupînul Griby rămase cu gura căscată cînd, întorcîndu-se, se pomeni cu doi străini în faţă.
— E omul meu, îi explică Fây.
— Dar vă rog să nu vă supăraţi că vă întreb de cinstitul dumneavoastră nume.
— Fây Istvân de la Patak.
— A da, am auzit, tutorele contelui de Pârdăny. Cu ce vă pot servi ?
Fây şi Krok îi urmăreau cu încordare expresia ochilor, fiecare muşchi al feţei, fiecare mişcare; pînda şi îngrijorarea lor însă scădeau din ce în ce mai mult. Ehei, dar poate că lovitura de măciucă va veni tocmai la urmă.
— Ia să-mi spui dumneata — începu Fây cu glas ridicat, solemn, neputîndu-se dezbăra de patosui

— obişnuit al acuzatorilor — cum a ajuns la dumneata costumul pe care l-ai dăruit fratelui dumitaie, doctorul Griby de la Ungvâr ?

Krok îşi şterse ochelarii ca să poată vedea mai bine ce se petrece în sufletul povestitorului.

Jupînul Griby căscă.

— Ei da, oare de cîte ori o să mai trebuiască să povestesc istorioara asta ? Da, fireşte, la Kapos nu se întîmplă lucruri mari. Aici nu se întîmplă nimic. Nici cazuri de moarte nu avem cu săptămînile. Nu demult a plecat de la noi un neamţ învăţat care zicea că vrea să vadă o înmormîntare ruteană. I-am spus că pentru moment nu-1 pot servi cu aşa ceva, să aştepte pînă cînd va muri cineva. A aşteptat săracul de el două săptămîni şi pot să vă mărturisesc că a cheltuit ceva parale. Nu înţeleg de unde iau nemţii ăştia banii. între timp, toată ziua mă batea la cap: „Ce-.i asta, tot n-a mai murit nimeni ?“ N-avea noroc bietul neamţ şi pace. S-a nimerit să se prăpădească numai calvinişti şi catolici. La urmă a început să se obrăznicească, zicea că-1 port cu vorba şi vreau să-1 prostesc. Ei, asta m-a scos din sărite, aşa că alaltăieri i-am făcut vînt, l-am trimis la frate-meu doctorul, că ăla ştie să facă din vii morţi, dar eu nu.

Rîse singur de această idee cu atîta poftă, încît bărbia uriaşă îi tremura ea o piftie.

„Un ucigaş nu poate rîde ca ăsta“, se gîndi Fây, şi zîmbi şi el, aducîndu-şi aminte de cazul Kaporoaiei de la Bozos.

— Toate-s bune şi frumoase, scumpe domn — îi curmă rîsul domnul Krok, cu privirea sfredelitoare şi vocea aspră — dar haina, haina ?

— A, da, aveţi dreptate. E o întîmplare destul de ciudată. Acum vreo zece zile a tras la han v.n domn tînăr, foarte elegant. Pînă aici nu e nimic deosebit,

— căci la „Pajura” au dormit şi prinţi, aşa bunăoară prinţul Bretzenheim în carne şi oase.

Domnul Krok se enervă.

— La dracu’ 1 Lungim vorba degeaba. Păi asta o ştim şi noi, că nici prinţii nu pun pe alţii să doarmă în locul lor. Vorbeşte, măi omule, odată despre haină. Nu vezi că ne crapă buza de nerăbdare ?

— De, chiar atît de interesantă nu e totuşi întâmplarea. Cum vă- spuneam, singurul lucru ciudat e că tînărul a cinat, s-a culcat, iar dimineaţa următoare, ce să vezi: a ieşit din odaie îmbrăcat în haine de calfă, deşi de obicei se întîmplă pe dos, calfele se îmbracă în haine boiereşti. Se aud de astea pe la Pesta, unde-s hanurile cele mari.

Fây clătină din cap.

— Nu-mi vine să cred ! Şi pe urmă ?

Se făcu atâta linişte încît se auzea cum bate inima bătrînului boier.

— A venit la mine. Eram la tejghea. Era acolo şi Katuska ; mă întreba dacă, după cîte datorii a făcut, îi mai poate da pe veresie lui Szabo Mihăly sau nu. îi căutam tocmai răbojul (nu l-am găsit pînă-n ziua de azi, trăsni-l-ar dumnezeu să-1 trăsnească), cînd tînărul, cum vă spuneam, vine la mine, îmi plăteşte odaia, un sfanţ, şi-mi spune că pleacă. Mă gîndeam să-i dau un bobîrnac, că prea mă crede prost. „Ehei, boierule, da’ parcă ţi-ai schimbat portul de ieri", i-am spus. Se uită la mine cu ciudă : „Ce-ţi pasă ? zice. Fac ce-mi place". „Ai perfectă dreptate, îi întorc vorba. Am spus şi eu aşa... Văd însă că nu iei cu dumneata hainele lepădate. Ce să facem cu ele?“ „Nu mă interesează deloc, aruncă-le sau fă ce pofteşti”. Altceva n-a mai spus. Omul a plecat, iar fainele, care-s tare curăţele, dar mie nu mi se potrivesc, le-am dat fratelui meu.

— Bine-ai făcut ! îl aprobă domnul Fây şi se vedea că bucuros şi-ar scoate şi surtucul lui, să i-1 trimită jupînul Griby fratelui său.

— Asta-i toată povestea, încheie hangiul.

Fây îi strînse mîna mare, roşie, şi i-o scutură zdravăn. îl apucă o veselie de parcă cineva i-ar fi turnat, printr-o ţeavă nevăzută, sînge proaspăt în vine.

— Nici nu-ţi poţi închipui, jupîne Griby, ce bucurie mi-ai făcut. Mă temeam de ceva mai al dracului, da' văd că nu e decît o mică trăznaie. Ţînc afurisit! De-aş şti măcar ce cloceşte ! Dumnezeu să te răsplătească pentru tot ce mi-ai povestit.

— Am povestit tot ce-am ştiut, răspunse cu simplitate hangiul.

— Dar de unde şi-o fi făcut rost de costumul de meseriaş ?

— Păi, chiar de la cumătrul 'meu, croitorul Bodolyi. Chiar cumătrul s-a lăudat a doua zi !

Fây se întoarse către Krok, care părea cufundat în gînduri.

— Ai auzit, Krok ? Pe croitorul ăsta ar trebui să-1 dibuim. Poate lui i-o fi destăinuit Jânos ce planuri are.

Papa Krok tresări ca trezit din somn.

— Se luminează, încep să văd, murmură, bucşindu-şi nările cu tabac ca să-şi mai dezmorţească creierii.

— Croitorul e aici, la nuntă, spuse Griby. Dacă vreţi, vi-1 pot trimite numaidecît.

— Tii, ce noroc ! făcu Fây, trosnindu-şi degetele. Dar bine că mi-am adus aminte : am îmbuca ceva, aşa că, trimite-ne colea, jupîne dragă, de mîncare şi de băut ce ai mai bun. Pe urmă aş avea o vorbă prietenoasă şi cu Vidonka-, dar mai tîrziu. Deocamdată trimite-1 pe croitor şi ceva de-ale gurii.*

Jupînul Griby clătină din cap jignit. Aşa ceva nu se poate ! Auzi vorbă, să le trimită cina în odaie !... Ei bine, nu şi nu 1 Boierii au fost printre nuntaşi, prin urmare vor sta la masă şi se vor ospăta cu nuntaşii. Tot o să se întindă masa îndată. Pe urmă, acolo n-o să aibă nimic de plătit pentru mîncare şi băutură : aici în odaie, în schimb, totul costă scump — şi n-are să fie aşa de gustos nici vinul, nici bucatele.

— Mulţumesc, jupîne dragă, eşti foarte drăguţ, dar dacă ne trimiţi ceva bun, o să fie gustos şi aici.

— Ce e bun, se isprăveşte repede — răspunse jupînul Griby ursuz — că de, avem şi noi obraz şi una e musafirul care îţi intră chemat sau nechemat în casă, şi alta drumeţul care nimereşte netam-nesam la „Pajura". Nu e tot una.

Făy trebui să-şi adune tot darul lui de a vorbi pentru a-1 îmbuna pe inimosul hangiu. (Ce deosebire Litre omul ăsta care n-a cunoscut buchea cărţii şi f'.atele său, doctorul 1) îl luă pe ocolite : Cată să ţină s“at aici, să chibzuiască lucruri grele, nu glumă. Pe urmă amîndoi sînt oameni bătrîni, trudiţi etc. etc. în sfîrşit, cu mare greutate hangiul le făgădui să le trimită ceva de mîncare şi să-1 mîne încoace şi pe cumătrul său, „deşi — adaose el — cine ştie dacă va binevoi să vină, că, vorba ceea, orice croitor e pe jumătate baron".

Ce-i drept, nobilii din Kapos nu erau de loc de aceeaşi părere şi se cam încruntau cînd vedeau firma casei de peste drum de „Pajura" : *Nobilul Mâthe Bodolyi de Bodolo et Rena, meşter croitor.* După părerea lor meseria de croitor era sub demnitatea unui nobil. Nu-i vorbă, că nici ei nu erau decît ciurari sau sitari, dar meseriile acestea nu erau înjositoare. La urma urmei sita e jucăria femeilor şi o goate lua în mînă chiar o regină, dar să stai

să coşi pantaloni şi să-i peticeşti... Ei bine, asta e ultima şi cea mai nenorocită meserie. Şi jupînul Bo- dolyi mai îndrăznea să-şi etaleze şi titluri nobiliare ! Curată ruşine ! Ca să-şi bată joc de el, îi mai adăugară două predicate şi între ei nu-i ziceau decît: „de Bodolo *et* Rena, de fier de călcat et aţă“ '

Nu peste mult cineva bătu la uşă. Va să zică tot a venit jupînul Bodolyi. Era aceeaşi respectabilă persoană căreia i se adresase Fây cînd întrebase de gazdă. Ştia prea puţin, dar puţinul acesta îl povesti cu mare lux de amănunte. Tînărul boier venise la el pe înserat, tocmai cînd se întorceau vacile de la imaş. („Eram cam zorit, fiindcă am şase capete, din mila domnului".) Şi-a ales un surtuc negru, cu butonierele lucrate fin, cu meşteşug, cu nasturi rotunzi ca nişte pepenaşi, o pereche de pantaloni, tot negri, şi o jiletcă la fel, mă rog, cum poartă meşteşugarii. Putea spune („fiindcă domnii doresc să fie. pe deplin lămuriţi") că hainele îi veneau de minune, ca turnate, şi că boierul le-a plătit cinstit.

— Ne-am lămurit buştean, zise Fây, după plecarea croitorului. Dar ascultă, papa Krok, dumneata care eşti un om deştept şi poliţist cu experienţă, ce crezi după toate astea ?

— Cred că contele n-a fost omorît şi nici nu s-a sinucis. Ca să se sinucidă n-avea nici un motiv să-şi schimbe hainele.

— Şi eu tot aşa cred. Slavă domnului că am ajuns măcar aici.

— In ce mă priveşte, eu am ajuns mai departe. Ştiu şi unde e acum şi ce face.

— Nu mai spune 1 strigă Fây, uitîndu-se la el cu coada ochiului.

— Ba uite că spun. Doar o întrebare vreau să vă

mai pun. Grădinarul din Bozos are vreun ajutor?
— N-are.

— Ştiţi sigur?
— Sigur.
— Unul, Veres Mihâly ?
— N-are, dacă îţi spun.
— Ei atunci să nu-mi spuneţi pe nume dacă în clipa asta contele de Pârdâny nu e ajutor de grădinar. El e Veres Miska.
— Ce vorbeşti, papa Krok ? Ce să-1 fi apucat pe băiat ? Şi de unde ştii dumneata ?
Se uita cu adevărată admiraţie la omuleţul care ţopăia, gesticula, alerga prin odaie de colo-colo, grozăvindu-se, cu sprîncenele ridicate pînă în vîrful frunţii.
— Ştiu, fiindcă printre hîrtiile aruncate la gunoi am dat de un certificat pentru ajutorul de grădinar Veres Mihâly. Certificatul era scris de mîna contelui şi purta sigiliul lui. Dar fiindcă sigiliul n-a ieşit cum trebuia, contele a rupt hîrtia şi şi-a făcut, probabil, alt certificat. N-am dat importanţa cuvenită petecelor de hîrtie şi nu le-am lipit laolaltă.
— S-ar putea să fie adevărat, dar unde e contele şi cum ai aflat unde e ?
— Păi nu poate fi decît într-unul din următoarele două locuri : ori s-a angajat grădinar, la Rdszke, cu gîndul de a-şi grăbi procesul, căutînd să afle, în taină, amănunte despre ,,soţia" lui sau supraveghind, deghizat în grădinar, mişcările adversarului...
■ — Hm ! N-ar fi rău. Dar, tînărul... n-aş crede să aibă atîta şiretenie şi isteţime.
Papa Krok zîmbi cu superioritate, punîndu-şi degetul pe vîrful nasului.
— ...ori, citind scrisoarea doamnei Bernăth şi aflînd că domnişoara Piroska e bolnavă şi bătrînul Horvâth nu-i acasă, s-a hotărît să intre slugă la curtea adoratei, ca feciorii de împăraţi din poveste. Tunzîndu-şi părul şi barba pentru a nu fi recunos-

— cut, suspină noapte de noapte sub fereastra idolului la care nu poate ajunge, făurind la planuri şi pîndind un moment prielnic pentru ca s-o vadă măcar de departe.

Fây sări sprinten în picioare izbind în masă cu palma lui latră.

— Destul, papa Krok, destul ! strigă încîntat. Ia te uită ce minte grozavă ! Acum sînt sigur că Jânos e la Bomoc ! Şi tot aşa de sigur e că, de bucurie, am să-i trag un ceardaş numaidecît. Şi încă cu ju- pîneasa Hadasi. Să mă ia dracu dacă nu o fac !

îşi luă pălăria şi plecă, dar din' uşă îi mai spuse :

— îmbucă ceva în fugă, Krok, apoi repede-te cu trăsura mea la Bornoc şi adă-1 încoace pe contele Jânos ; îi poruncesc să vie numaidecît ! Eu trec dincolo, la ospăţ ; mă aşteaptă treburi importante.

Trecînd de-a lungul foişorului întunecat îşi înălţă privirea cu recunoştinţă spre cer ; puzderia de stele care străluceau pe bolta imensă îi dădea curaj.

— Copil nătîng ! oftă. Dă mereu tîrcoale, ca bondarul, ferestrei închise în spatele căreia se găseşte floarea cu nectar. Dar, hei, din altă parte se deschide fereastra aceea !

Capitolul IX

VĂCUŢA ADEVĂRATA

Fây urzea un plan ascuns. Era sigur că Dory îi dăduse bani lui Vidonka şi îi făcea vînt în străinătate pentru ca să-i sufle lui Buttler martorul cel mai bun. Cu alte cuvinte, Dbry nu avea încredere în Vidonka. Dar faptul mai dovedea că nici Dbry nu stătea cu mîinile în sîn şi martorii, care vor apărea în faţa

tribunalului eelesiastic, vor declara toţi ca

unul că sfînta cununie s-a desfăşurat în cea mai bună rînduială.

în cazul acesta ar fi fost o mare neghiobie să scape din mînă pe singurul martor util, să-1 lase să plece în Polonia sau, cine ştie, în America. Dimpotrivă, trebuia să-1 cîştige cu orice preţ şi să-1 ţină cu ghearele. E un semn al cerului, se gîndea Fây. Pe Vidonka, dumnezeu i-1 scosese în cale.

Iată de ce se grăbi cu atîta nerăbdare să treacă dincolo, la nuntaşi, lăsîndu-1 pe bătrînul Krok să pornească singur la drum. Jupînul Griby se bucură cînd îl zări („Ştiam eu că boierul e de-ai noştri!"), iar după ce Fây se amestecă în gloata nuntaşilor şi jucă chiar un ceardaş cu jupîneasa Hadasi, ar fi fost gata să-şi dea şi sîngele pentru el.

Fây abia aştepta să-1 poată trage pe mire într-un colţ ca să tatoneze puţin terenul.

— Aud că vrei să părăseşti ţara, tinere : e adevărat ?

— Da, aşa e : ce să-i faci cînd eşti sărac ?

— Dar e păcat ca un om atît de vrednic, un meşter atît de talentat să plece în străinătate.

— Mare păcat, încuviinţă Vidonka, mişcat.

— Am auzit multe lucruri frumoase despre dumneata.

—■ Toate-s adevărate. Dar ce folos ? Trebuie să plec, musai. Dacă-i musai, e musai.

— Dar vezi dumneata, eu sînt un nebun căruia îi place să se facă luntre şi punte pentru sprijinirea unor oameni pricepuţi de prin ţinuturile noastre. Ce-ai zice dacă ţi-aş spune că vreau să te angajez tîmplar la curte, unde, avînd o leafă bună, ţi-ai putea dezvolta talentul şi îndemînarea, cum îţi pofteşte inima.

— Mi s-ar rupe inima, dar tot aş zice că-i musai să plec. *Daite mi pocoi* (Lăsaţi-mă-n pace.).

Focul luptei îi dădea aripi lui Fây. Ştia că se află faţă-n faţă cu Dory. Ştia că a pornit la război şi în război, orice mijloc e bun.

— Şi ştii ce bine ţi-ar merge ? Ai locui la castel cu nevestica dumitaie, ai fi un adevărat boier ; administratorul şi chiar valeţii ţi-ar spune domnule.

Vidonka oftă.

— Boierul are o pădure-ntreagă de nuci seculari, ai putea să alegi trunchiuri pe care nu le cuprind cu braţele nici trei bărbaţi.

Vidonka horcăia. Toţi muşchii feţei îi tremurau de durere.

— Apoi una e să faci lăzi şi scrinuri otova, pentru nişte mocofani de ţărani şi alta să migăleşti la dulapuri cu aurituri în care îşi ţin rochiile de mătase doar prinţesele şi contesele.

Vidonka tremura. Ambiţia răscolită îl săgeta prin spinare.

— Ai avea o leafă mare în bani peşin, untură, bucate, lemne de foc şi în contract am putea să mai punem pe deasupra cîţiva galbeni pentru fiecare lucrare mai deosebită, precum şi dreptul la o vacă pentru nevestica dumitaie.

Cum ? O vacă pentru Katuska ? O vacă adevărată, în carne şi oase, care n-ar mînca din fînul lor, dar le-ar da lapte numai lor ? Şi ar fi, poate, chiar tărcată ? Ar avea, fireşte, ugere mari şi ţinte în vîrful coarnelor, să n-o împungă pe Katuska.

Ei, asta era prea mult pentru Vidonka. Omul începu să lăcrimeze şi lacrimile îi curgeau din ce în ce mai tare pînă cînd — răzbit şi de vin, că băuse cam mult — se puse pe mugit, de parcă el ar fi fost vaca de care vorbiseră adineauri.

— Nu .se poate, nu pot, nu pot, îngăimă înăbuşit. Sînt vîndut.

Pe bătrînul Fây nu-1 descumpăni nici această ştire.

— Nu face nimic. Dăm banii înapoi.

Vidonka stătu un moment pe gînduri. Pe faţă i se citea şovăiala care-1 muncea cumplit. Apoi dădu din mînă, plin de mîhnire.

— Nici asta nu se poate. Â1 de m-a cumpărat pe mine e un om foarte puternic şi nu-i de glumit cu el : e în stare să mă-mpuşte. Mă curăţă cît ai clipi din ochi, aşa că tot n-aş ajunge dom' tîmplar la curte şi nici Katuska n-ar fi nevasta mea.

— Stai, nenişorule, că nu-i aşa. O fi el mare şi tare la el acasă şi prin părţile lui, dar acolo unde vreau eu să te duc, e alt stăpîn puternic, şi puterea ăstuia e de o sută de ori mai mare. Aşa de puternic e, că prin părţile lui nici cîinii nu s-ar mai sinchisi să-1 latre pe cel de care zici că te temi.

Ehei, e meşter la vorbă domnul Fây, ştie cum s-o aducă din condei, nu degeaba a fost un vicecomite atît de vestit. în orice caz, pe Vidonka îl zăpăci atît de tare încît bietul om se împleticea printre nuntaşi ca o muscă ameţită. Dar asta încă nu-i de ajuns. Cumpăna nu se înclină de partea lui Fây. Se bălăbănea cînd încoace, cînd încolo. Fây simţea că trebuie să mai zvîrle ceva în taler. Se apucă să-i convingă şi pe Katuska şi pe jupînul Griby ; propunerea lui îi zgudui şi pe ei. Cei trei prinseră a şopoci : cînd Griby, cînd Katuska îl bateau la cap pe Vidonka, stîrnind o adevărată hărmălaie printre nuntaşi. Nu e nimic mai neplăcut pentru nişte oaspeţi, la o nuntă, decît să vadă că s-a ivit o neînţelegere în familie. Oaspeţii se întreabă unii pe alţii : „Ce dracu' i-o fi apucat pe ăştia ? N-ai auzit ceva, cumetre, sau cumnată?" Chiar colăcerul lui Vidonka, Gergely, valetul cel chior al baronului Dory, îmbrăcat de data aceasta în haine de tîrgoveţ şi prezen-

tîndu-se drept jurat al Comitetului, începu să adulmece ca un prepelicar : „Mă, ai dracului, aici se întîmplă ceva !“ Dar cînd se apropia de grupul celor trei, aceştia începeau să vorbească despre lucruri de rînd. Aşadar balanţa atîrna cînd într-o parte, cînd în alta, pînă ce, în sfîrşit, din ochii frumoşi ai Ka- tuskăi o lacrimă pică în cumpănă. Întîia lacrimă a tinerei neveste. Cîtă putere are o asemenea lacrimă ! E în stare să mişte munţii din loc. De sub genele negre, stropul de lacrimă se rostogoli şi cumpăna se înclină în partea boierului Fây.

Pe la miezul nopţii boierul se retrase în odaia lui, dar nu se dezbrăcă ; aştepta, ştiind că seminţele aveau să dea rod. Aşa că nu se miră de loc cînd văzu că uşa se deschide cu multă grijă şi Vidonka se strecoară în odaie şi cade apoi în genunchi în faţa lui.

— Am venit, stăpîne dragă. Primesc tot ce mi-aţi spus. Nu dumnezeu mi-a dat curaj, ci nevastă-mea mi l-a dat pe al ei, aşa că primesc să fiu tîmplar la curte, cu văcuţă cu tot. Numai că atîta nu ajunge. Că mai am şi pe dimonul ăsta de valet pe cap. As- ta-i buba. De ăsta nu pot scăpa. Mai am şi-un ju- rămînt, dar jurămîntul poate l-a auzit dumnezeu, poate nu. Dacă nu l-a auzit, mă iartă. Dimonul ăsta însă nu iartă.

Vidonka recunoscu că Dory i-a dat la mînă o mie de florini şi i-a făgăduit alte două mii din care valetul Gergely urma să-i cumpere o casă şi un atelier în Polonia. Trebuiau să plece chiar în noaptea aceea cu căruţa unui slovac, tocmit anume, însoţiţi de Gergely. Căruţa sta gata de plecare, în şopron, iar cele două mii de florini erau încă la Gergely, în căptuşeala vestei. Vidonka nu ascunse nici faptul că făcuse în faţa lui Dory, cu mina pe cruce, următorul jurămînt: să-l bată dumnezeu şi să

n-aibă pace în mormînt dacă în mai puţin de douăzeci de ani s-ar întoarce din Polonia, unde avea să trăiască sub un nume fals. (Dar dacă, de, n-ar pleca în Polonia, n-ar avea de unde să se-ntoarcă, aşa că, chipurile, nu şi-ar călca jurămîntul !) Dacă peste jurămîntul lui ar putea trece, în schimb însă ar fi mare bucluc cu Dory, care s-a jurat că dacă nu se ţine de cuvînt, îl împuşcă oriunde îl va întîlni. Fireşte că dacă n-o să dea ochii cu el, n-o să-1 poată împuşca. Aşadar, cu oarecare dibăcie se poate feri şi de asta. Dar primejdia cea mare e dimonul, di- monul care îl urmărea pretutindeni. Ticălosul de valet nu-1 slăbea din ochi, îi ştia toate mişcările. Aşa că împotriva acestui dimon ar trebui să găsească boierul vreun leac şi atunci toporul ar avea numaidecît coadă.

Fây se gîndi o clipă. îi era ciudă că-şi trimisese trăsura.

— Are vreo trăsură cîrciumarul ? întrebă.

— Are.

— în cazul ăsta, s-a făcut. Ticălosul de Gergely » trebuie îmbătat; între timp hangiul va pune caii la trăsură, şi-o să aştepte cu ea undeva în oraş., Lada şi pilotele miresei le va încărca chiar acum în trăsură. La momentul potrivit, fără să-şi ia rămas bun de la nimeni, mireasa va ieşi, ca şi cura ar fi răzbit-o somnul şi ar vrea să se odihnească puţin. De fapt însă ea se va duce la trăsură. Husarul meu o va aştepta în faţa „Pajurei" şi o va însoţi.

Lui Vidonka îi clănţăneau dinţii în gură.

— Aoleo ! Noaptea ? Husar ? Nevastă tînără ? Nu mă învoiesc în ruptul capului ! Ce nu se poate, nu se poate.

— Ce te-a apucat, frate ? Doar husarul e flăcău bătrîn.

— Aş putea să-1 văd mai întîi ?

— Păi atunci să facem un plan. Plecaţi amîndoi, ca şi cum aţi ieşi în tindă sau în bucătărie să vă sărutaţi, cum se obişnuieşte, nu ?

— Asta aşa e: se obişnuieşte — încuviinţă Vidonka cu ochii sclipind — şi am mai făcut-o azi de vreo două ori.

— Ei bine, a treia oară n-o să vă opriţi în tindă. Husarul o să vă conducă la trăsură, vă urcaţi, şi tune, fulgere, trăsneaşcă, nu vă mai opriţi pînă la castelul din Bozos. Valetul va duce o scrisoare administratorului, care va avea grijă să vă dea tot ce vă trebuie, să vă aranjeze numaidecît o locuinţă şi să vă apere împotriva oricui.

— Şi Gergely ? întrebă Vidonka îngrijorat.

— Gergely o să vă caute în toate părţile şi, bineînţeles, n-o să vă dea de urmă. Va rămîne cu buzele umflate.

— Dar dacă se ia după noi ?

— Să poftească ! Am să-i trimit. vorbă administratorului să-i tragă vreo douăzeci de ciomege,- de-o să-şi culeagă oscioarele de pe jos. Ştiu că n-o să uite cît o trăi. Administratorul e un om grozav de cinstit şi n-o să lase la o parte nici dobînzile.

Vidonka rînji cu plăcere. Perspectiva aceasta îl înveseli. îşi întinse mîna cu hotărîre.

— Aşa da, aşa e bine. Iaca mîna mea cinstită.

Bătură palma. Faţa lui Fây strălucea de mulţumire. Răsufla adînc, ca omul care a făcut o isprava grozavă. îşi urmă firul gîndurilor pierzîndu-se în- tr-o dulce visare: „De data asta sînt sigur că am cîştigat procesul. Tare mi-ar plăcea să vadă şi Pere- viczky de ce e în stare un fost vicecomite". Fireşte că la culcare deocamdată nici nu se putea gîndi. Avea încă o sumedenie de treburi: să se înţeleagă

cu Griby în privinţa trăsurii, să vorbească cu valetul, să-i scrie cîteva rînduri lui Buday.

„Domine delictissime[LV], *Credinciosul meu prieten ţi domn!*

Am tocmit timpi ar la curte pe un anume Vidonka; numitul va fi martor la proces. Dory s-a făcut luntre şi punte să-l facă dispărut.

Ai grijă de el, delictissime, *să i se dea de toate, împărăteşte, atît lui cît şi neveste-si; să fie scăldat în lapte şi miere, şi toată lumea să-i zică «domnule». Deşi* «de jure» [LVI] *nu mai aveam dreptul să-l tocmesc, tot l-am tocmit, fiindcă aşa cere* prudentia[LVII LVIII]!

Ai grijă de el ca de ochii din cap, căci s-ar putea să fie urmărit sau ademenit.

Obligatus servus [1]

Stefanus Fây de Fây.

P. S. Comes Joannes in amore proficiscens offensus est, *ştrengarul. (Contele Jănos călătorind în interesul dragostei a fost găsit, ştrengarul.)"*

Şi nici după aceea nu s-a putut culca decît tîrziu (pe la vreo două după miezul nopţii), după ce s-a încredinţat că totul a fost îndeplinit întocmai cum prevăzuse şi rînduise el.

Abia atunci zăvori uşa, astupă fereastra cu o pernă ca să nu audă muzica, apoi se dezbrăcă şi, liniştit, adormi în curînd, visînd că e copil mic şi că a găsit nişte ouă de hulub sălbatic pe care le duce cu mare bucurie acasă. Aleargă, aleargă gîfîind şi de cine dă acasă ? De domnul Pereviczky ! Dar parcă nu era Pereviczky, ci mai de grabă o cloşcă,

---

LV Preaiubile domn (în 1b. latină, în original n.r.).

LVI De drept (In 1b. latină, în original — n.r.).

LVII[5] Prudenta (In lb. latină, în original — n.r.).

LVIII Servitorul dumneavoastră credincios (In lb. latină, în original — n.r.).

iar cloşca sparge cu ciocul un ou şi iată că din ou sare o pisică neagră şi urîtă care dă fuga -spre Fây mieunînd; labele ei însă bocănesc aşa de tare, de parcă n-ar fi labe de pisică ci patru buzdugane mici de piatră.

Se trezeşte speriat. Soarele e sus pe cer şi razele lui se strecoară prin geam, pe la colţul pernei.

Afară bătea cineva la uşă. „A, ce bine ! Va să zică nu pisica aceea neagră bocănea.*[1]

— Intră !

— Eu sînt, nene dragă !

— A, bine că vii, mă nătăfleţule ! Haida hai. Aşteaptă puţin că-ţi deschid îndată, poamă bună ce eşti I

Deschise uşa şi se pomeni cu o mîndreţe de calfă cum nu se găsesc decît pe turtele dulci de la iarmaroace. Da, în viaţă asemenea chipuri sînt foarte rare, fiindcă meseria schimbă înfăţişarea oamenilor. Calfa de măcelar se îngraşă, face bărbie, obrajii îi lucesc — asta zice-se de pe urma aburilor calzi ai vitelor jupuite. Calfa de croitor se subţiază, ochii i se înfundă în orbite, spatele i se gheboşează ; fierarului i se încreţeşte fruntea, i se lărgesc umerii obrajilor de loviturile puternice de ciocan. într-un cuvînt, toate meseriile lasă urme. Tocmai aseară, la nuntă, vorbea cineva de un profesor învăţat de la Debreţin care a înnebunit neputînd să afle de ce orice ucenic de cizmar e vesel şi orice meşter cizmar e trist.

Cu obrajii arşi de soare, Buttler arăta atît de frumuşel în hainele negre de postav şi în cizme, încît Fây se sperie de-a binelea şi dădu un pas înapoi, gîndindu-se că dacă băiatul se înfăţişează astfel la Bozos, pe „conu“ Vidonka o să-1 apuce frigurile geloziei şi te pomeneşti că o să-şi ia lumea-n cap, du- cînd-o cu el şi pe Katuska.

— Intră şi şezi.

Nu-1 îmbrăţişă. Se apucă să se spele, să se îmbrace, dojenindu-1 într-una.

— Ce prostie ai făcut iar ? Dacă află bătrînul Horvâth, te pomeneşti că se supără şi se lipseşte de tine. Ştii ce om ciudat e. Şi află de la mine că oricine ar socoti drept slăbiciune o astfel de purtare-. Lumea are să creadă că eşti un terchea-ber- chea, nu bărbat. îţi dai seama cîte prilejuri bune ai scăpat pînă acum ? Ce ţi-am spus eu să faci ? De atunci trebuia să fii lă Pozsony, să-i pui în picioare pe toţi prelaţii şi înalţii demnitari care s-au adunat acolo. în loc de asta, tu te omori zdrăngănind din ghitară, şi, în timp ce te ţii de fată cu ofuri, pierzi şi fata şi procesul. Ehei, prietene, aşa nu-ţi croieşti fericirea în ziua de azi !

Buttler nu răspunse nimic şi îşi lăsă capul în piept ca un vinovat.

— Acum putem să fluierăm a pagubă, căutînd urmele deputaţilor. Adică nici urme n-au mai rămas, afară doar de acelea pe care le-or fi lăsat degetele lor noduroase pe mesele de joc din Pozsony. Munca cîmpului i-a împrăştiat în toate părţile. Ei, s-au dus, s-au dus; ce să mai vorbim ? Dar cum poate face aşa ceva un om în toată firea ? E asta o purtare vrednică de un magnat ungur ? Ce eşti tu, măscărici, hoţ de codru sau lupul lui Esop care îşi schimbă înfăţişarea şi pielea de cîte ori vrea ? Şi — lucrul cel mai urît — nu e cavaleresc să te ţii de capul unei fecioare, s-o vorbească toţi nepoftiţii ! Ei, ei, Jânos fiule, cum nu-i şopteşte unui nobil chiar sufletul lui aceste lucruri ? Ce soi de suflet poate fi ăsta ?

— Nu mi-am putut stăpîni pornirea inimii, gîfîi Buttler. Mi-au scris că e bolnavă, simţeam că mor dacă nu pot ajunge în preajma ei.

— Prostii ! De ce să mori ? Ai mai văzut în viaţa ta ghiveci crăpînd fiindcă nu poate fi aproape de floare ?
— Îţi jur, nene dragă, că n-aveam de gînd să mă întîlnesc cu ea, dar voiam să ştiu, minut cu minut, cum se simte. Ah, sînt atît de nefericit!

Îşi ridică frumoşii ochi şi era atîta tristeţe în ei, atîta durere, încît bătrînului i se făcu milă şi bătu în retragere.
— Îţi închipui numai că eşti nefericit. Aşa e cînd eşti îndrăgostit. Dar dragostea în sine e o mare bogăţie, prostuţule. Atît numai că nu te mulţumeşte pe deplin. îndrăgostitul nu e niciodată atît de fericit, încît să nu-i lipsească ceva şi nu poate fi niciodată atît de nenorocit încît să nu-i rămînă un lucru ce nu l-ar da pe toate comorile lumii.

Cuvintele înţelepte ale bătrînului erau parcă picături de balsam pentru sufletul lui Buttler. îşi clătină blînd capul prăfuit de colbul drumului.
— Ce zici, nu-i aşa că am dreptate ? Ce ? Cît nu face pentru tine că rîndunica aceea de Piroska e pe lume, cînd foarte bine s-ar fi putut să nu se nască. Sau că te iubeşte pe tine şi nu pe altcineva ? Ce ? Nu răspunzi nimic. Vezi dar, măi terchea-berchea, că în fond eşti un om fericit.

Apoi trecîndu-şi braţul prin mîneca vestonului, îl întinse puţin şi-i făcu lui Buttler un benghi ' în frunte, cu atîta căldură, încît tînărul conte începu să zîmbească, fiindcă, pe de o parte, benghiul e semnul împăcării depline, pe de alta, pentru că bătrînul îl convinsese că nu are de ce să fie trist.
— Dar cel puţin ai apucat s-o vezi ? îl întrebă apoi, mai mult în glumă.
— Da de unde! De atunci a zăcut într-una în pat; azi era prima zi cînd i se îngăduia să se ridice pentru o jumătate de oră şi să se aşeze la fereas-

tră; cîte vise nu mi-am făcut despre această zi! Dar — blestemul Buttlerilor — tocmai azi l-ai trimis după mine pe omul acela.

— Pe Krok. Adevărat. Unde l-ai lăsat pe bătrîn?

— A intrat în birt să guste ceva.

— Slăbuţe bucurii vei fi avut, frăţiorulej ai pus răsadniţe, ai dat cu sapa, ai retezat crengile pomilor, ai umblat cu capul în nori ; mă mir că n-ai fugit.

— Dimpotrivă, eram foarte mulţumit, căci mereu auzeam cîte ceva despre ea de la servitoarele care intrau în odaia ei. îmi povesteau că noaptea, în fierbinţeala visurilor, nu vorbea decît despre mine ; călătorea, însoţită de mine, cu corabia, cu pluta, purtată de nori, căţărîndu-se pe discul soarelui. Nu-i lucru mai dulce decît să auzi aşa ceva.

— Şi pentru ca să capeţi ştiri, fireşte, mai făceai niţică curte şi fetelor care intrau la dînsa ; nu-i aşa, ştrengarule ?

— Cum poţi crede aşa ceva ? protestă contele Jânos.

— Na-na-na ! Nu te supăra, Iosif cel Frumos *. Am zis şi eu aşa... deşi ce-i al cîinelui i-al cîinelui, părerea asta mi-o ţiu. Ce-i drept, nu toţi cîinii sug măduva din os, unii îl ling numai, ştii, se joacă cu el. Nu-i adevărat? Ce?

Buttler clătină din cap în semn că nu-i adevărat şi roşi pînă-n vîrful urechilor la auzul unor astfel de vorbe.

— Bine, bine, s-o lăsăm baltă. Nu-mi mai pare rău de nimic, doar atît că mi-ar crăpa obrazul de ruşine dac-aş afla că cineva te-a recunoscut.

’ După legenda biblică, Iosif, cel mai mic dintre cei doisprezece fii ai lui Iacob, era renumit prin înţelepciunea şi frumuseţea lui (n.r).

— Nici nu mă apropiam de clădirea principală decît noaptea, căci mătuşa Bernâth era mereu cu ochii-n patru şi mă temeam să nu mă recunoască. O singură dată m-a prins ispita.

— Ce spui ? Va să zică totuşi...

— De cînd începuse să se simtă mai bine, grădinarul trebuia să-i facă în fiecare zi un buchet de flori şi să i-1 trimită prin cameristă. Intr-una din zile am vrut să i-1 fac eu, asta pentru a-i putea strecura un bilet. Dar şeful m-a dat la o parte : „Vezi-ţi de treabă, neisprăvitule, ce ştii tu ?“

— Şi nu i-ai tras o palmă ?

— Am răbdat tot, numai să pot rămîne în apropierea ei, să nu mă dea afară.

— Ei, şi cum v-aţi despărţit ?

— Nu voia să-mi dea drumul, spunîndu-mi că de vreme ce m-a învăţat meseria, trebuie să stau să împlinesc cel puţin un an. Dar acest Brok sau Krok e de o şiretenie drăcească. I-a şoptit că el face parte din poliţia secretă — i-a arătat şi ceva hîrtii — iar eu sînt faimosul Demeter Bavtya din banda lui Jânosik. S-a speriat neamţul — îl chema Miiller — mi-a plătit pe loc simbria pe timpul cît am lucrat sub supravegherea lui, patru sfanţi în cap.

— Mai ai aceşti patru sfanţi ? întrebă Fây, care tocmai îşi făcea cărarea în creştetul capului, împăr- ţindu-şi în două părul argintiu.

— îi am aici, în buzunar.

— Păstrează-i bine, dragul meu — îl sfătui Fây mişcat — şi dă-i mai tîrziu logodnicei tale, căci, ascultă la mine, dacă are inimă bună, mai degrabă vei cîştiga-o cu aceşti patru sfanţi decît cu toate averile Buttlerilor la un loc.

— O să i-i dau. a

— Oho 1 Oho ! O să i-i dai cînd îţi voi îngădui eu, nu te grăbi. Am să-ţi spun, din capul locului, o vorbă răspicată, conte de Pârdăny ! (Faţa lui Făy luă o expresie gravă, aproape solemnă ; vocea lui metalică avea timbrul melancolic al unui clopot). Fă- găduieşte-mi pe cuvîntul tău de nobil că n-ai să te apropii în nici un fel de Piroska decît atunci cînd îţi voi da eu dezlegare. Şi acum, sfîntă fie pacea între noi, să uităm mica slăbiciune şi să nu-i vorbim nimănui de ea.

Buttler îi întinse mîna.

—■ Cum îţi tremură mîna ! exclamă Fây.

'3— N-are a face. Mi-am dat cuvîntul şi am să mi-1 ţin.

— Ştiu. Şi poate că n-o să ai mult de aşteptat: noi n-am stat cu mîinile-n sîn, pierzînd vremea ca tine. Dacă ai fi văzut ce combinaţii am făcut şi azi-noapte ca să-1 opresc în ţară, ca martor, pe găliganul acela de slovac care a construit maşina de ridicat la castelul lui Dory ! Am să-ţi povestesc mai pe larg acasă. Aur, smirnă şi tămîie i-am făgăduit, toate bunătăţile raiului, chiar şi rang de nobleţe, deşi îţi poţi închipui că nu-i pot suferi pe slovaci de cînd mi-au mîncat bulbii de lalea. Dar trebuia s-o fac. Pînă la ora asta cred că a şi ajuns acasă, la Bozos, slavă domnului. Nici altfel nu stăm rău. Arhiepiscopul Fischer mi-a promis că va fi de partea ta, iar viitorul tău socru l-a cîştigat pe palatin. Pereviczky umblă de la Ana la Caiafa şi îmi scrie că în trei-patru luni ne putem aştepta la sentinţă. într-un cuvînt, nu te teme cîtă vreme stau eu de veghe!

Buttler sări în picioare mişcat. Bătrînul îl trezise parcă la o nouă viaţă. Se repezi la el şi se aplecă să-i sărute mîna.

— O viaţă întreagă n-am să fiu în stare să-ţi mulţumesc pentru toate acestea.

— Fugi, mă, de colo ! Ce-s eu, popă ? protestă bătrînul boier. Ce să-mi mulţumeşti ? Crezi că-s chiar atît de prost să mă prăpădesc de dragul mulţumirilor tale ? Am eu răsplata mea pentru asta. Vezi tu, cînd nimeresc şi eu cîte ceva, ca de pildă isprava asta cu Vidonka, totdeauna îmi închipui că surioara mea Mari, adică maică-ta, mă priveşte din cer şi îi spune lui taică-tu : „Mare cîine mai e şi ciotu ăsta de Pista!“ Şi cînd mă gîndesc la asta m-apucă un rîs, da’ ştii cum ?...

Şi încercă pe loc să arate cum se prăpădeşte el de rîs, tot strîmbîndu-şi gura şi ridicîndu-şi sprîn- cenele, pînă cînd în ochi i se iviră două boabe de lacrimi...

Capitolul X

MIINILE INVIZIBILE

Pe colinele din Ung pădurile mai vuiesc şi astăzi, dar nu ca atunci cînd suspinele lui Buttler se uneau cu freamătul codrului.

Mulţi copaci au pierit de atunci şi puţini au crescut în locul lor. Pămîntul îmbătrîneşte, se răceşte. Animalele mari, arborii mari, pasiunile mari, încep să dispară.

Păsările, ce-i drept, şi-acum îşi mai clădesc cuiburi, şi-acum mai ciripesc despre dragoste. Şi buburuzele mai zboară de la Bozos spre Bornoc. Dar parcă mai stă cineva să le ia în seamă !

Ici şi colo se mai vede cîte o piatră de hotar răsturnată, cu litera „B“ săpată în ea. Dar oare mai înseamnă ea ceva ? Pe urma plugurilor se mai

iveşte cîte un nasture sau cîte o cataramă sclipitoare ; un călcîi de cizmă boierească apare uneori din adîncul brăzdat al gliei gălbui. Cu mîinile pe coarnele plugului, ţăranul rutean oftează : „Hei, o fi fost a contelui Jânos !“

Şi-aşa pornesc poveştile despre viaţa de altădată. Ce-a fost, cum a fost pe vremuri ? Cum roiau pe aici caleştile, cu crainici şi surugii. Nici regele nu poartă azi haine aşa de mîndre ca odinioară husarii lui Buttler. Dar cutare sau cutare întîmplare... cînd cu procesul cela mare... şi cîte altele.

Pe vremea aceea şi ruteanul era boier. Mai ales cît priveşte încălzitul. (Azi nici lemne nu mai avem.) Trunchiurile copacilor retezaţi din pădurile boiereşti zăceau în toate părţile. Chiar domnul Buday începuse să stîrpească pădurile. Omul nevoiaş alegea cîte un trunchi uriaş de stejar, îl tîra cu toţi ai casei în ogradă şi cu asta copacul era al lui. Nimeni nu-1 întreba de unde l-a luat. Era ca şi cum cineva ar lua de pe aria moşierului un fir de pai să-şi desfunde ciubucul.

Din ogradă copacul era împins apoi în tindă ; în mijlocul tindei, faţă-n faţă cu uşa, era vatra : un capăt al trunchiului îl săltau aici, îi dădeau foc şi lemnul ardea mocnit, făcînd un jar cumplit la care se încălzea şi gătea toată casa. Cînd jăratecul se prefăcea în cenuşă, lemnul era împins înainte cît încăpea în vatră. Aşa mergea zile, săptămîni întregi, aşa se mistuia încet-încet stejarul falnic, cum se mistuie plaivazul dulgherului. Cît ţinea însă trunchiul, uşa, fireşte, nu se putea închide, deoarece el stătea de-a curmezişul pragului. Era cam neplăcut, nu-i vorbă, dar nici să taie lemnul nu era o treabă prea uşoară şi dintre două lucruri neplăcute, ţăranul mai degrabă se mulţumea să lase uşa

deschisă, fiindcă, oricum, asta cerea mai puţină osteneală...

In faţa casei se găsea neapărat o laviţă ; în ogradă, sub dud, altă laviţă şi, risipite prin iarbă, ici şi colo cîte un scăunel.

în odaie, tînăra mamă sta tolănită pînă dimineaţa tîrziu pe patul înalt, între pilote. Deasupra ei, atîr- nînd de o funie legată de grindă, se legăna o albie ; îh albie doarme pruncul : albia e leagănul lui. Din cînd în cînd copilul scînceşte. Nu-i nimic. Maică-sa dă cu piciorul în copaie şi copaia începe să se clatine. Să stea să dea huţa leagănul toată noaptea ? I-ar fi cam peste mînă, dar cu piciorul poate da şi prin somn. Legănatul e muncă, să dai cu piciorul e pasiune. Şi dacă albia se dă peste cap, ce se poate întîmpla ? Ori cade copilul din ea, ori nu. Dacă se întîmplă să cadă, nu e nici o nenorocire: tot în braţele maică-si cade. Iar dacă nu cade dar nici nu se opreşte din plîns, între vis şi viaţă mama îi lălăie dulcele cîntec :

Nani, nani,
Dormi, odorul mamii. îngeru-ţi dă ce visai : Pui de presură din rai. Tata-i face colivie, Mama-ţi coace o lipie Şi Jânos grof îţi aduce Acadele, turtă dulce.

Copiii care pe-atunci ronţăiau bomboanele sau adormeau în copaie fără griji, legănaţi în cîntecul monoton al mamei, azi sînt babe fără dinţi şi moşnegi cu plete albe.

Iar despre marele proces doar din auzite dacă mai ştiu ceva.

Şi ce vîlvă stîrnise în întreaga ţară procesul acela ! De la Viena şi pînă la Munkâcs lumea nu vorbea decît despre el şi chiar mai departe, pe la Braşov de pildă, ieşind dintr-o veche biserică, in drum spre casă, bătrînele săsoaice nu conteneau să se întrebe : „Oare cum o să se sfîrşească ?“

Protestanţi, catolici, preoţi, burghezi, magnaţi, boiernaşi, toţi se împărţiseră în două tabere ; o tarăntreagă urmărea procesul cu sufletul la gură, de parcar fi fost un spectacol senzaţional de al cărui sfîrşit ar fi atîrnat starea semănăturilor.

Cînd Iosif al II-lea a murit, cu toată paza straşnică, tot s-a găsit o mînă nelegiuită (poliţia n-a fost în stare s-o descopere) care a lipit pe catafalc un pamflet tipărit. Ultimele două versuri ale pamfletului sunau aşa:

> Dar *inima şi capul îi mai trăiesc încă, Ci nu e de mirare : ele erau de stîncă."*

Ei, tocmai asta e ! Toată lumea se temea că tradiţiile lui Iosif n-au murit. Erau încă prea proaspete.

Preoţimea era foarte grijulie şi se ferea ca de foc să dea în vileag ascunzişurile vieţii bisericeşti. Mai degrabă trecea sub tăcere păcatele preoţilor şi se ferea să le dezgroape, ca nu cumva greşeala unora să dăuneze tuturor. La rîndul lor, magnaţii mireni erau corupţi. Se ştie că în caricaturile timpului Iosif era înfăţişat cu două traiste pe umeri : într-una din ele era preoţimea, în cealaltă constituţia maghiară. Gesticulînd într-una, împăratul o plesnea cînd pe una cînd pe cealaltă.

Aceste „mărimi" se deprinseseră atît de mult cu ciudatele purtări ale împăratului, încît chiar după ce acesta părăsise pentru totdeauna cele două traiste şfichiuite, ele tresăreau ori de cîte ori cineva se atingea de una dintre ele, parcă le-ar fi fost teamă că

numaidecît urmează şi cealaltă la rînd. Cu toate că într-una din ele erau raci, în cealaltă fermenţi de viaţă nouă şi nu aveau nimic comun una cu alta.

Totuna e. Mai-marii lumii socoteau totuşi că problema căsătoriei de la Roszke trebuie tratată cu mult tact.

...A, *tactul* acesta ! Cîinele acesta lăţos, care în ţara noastră se tolănea mereu de-a curmezişul drumului pe unde trebuia să treacă dreptatea I

Fără ca vreunul să fi putut spune de unde, mîini nevăzute începură să tragă sforile şi deodată roiurile de lăcuste ale misiţilor începură să curgă spre Patak şi spre Bozos deopotrivă.

Contele Zichy Ferenc, om puternic, sfetnic apropiat al arhiducesei Maria Elisabeta, care avea multă influenţă la curte, îşi aduse aminte ca din senin că, de fapt, era rudă cu Fây. Ii făcu deci o vizită, ca între rubedenii, cu întreaga familie, şi cu acest prilej, între două ciubuce, îi destăinui că arhiducesa ar fi încîntată să audă despre Fây că încearcă să-1 împace pe tînărul conte Buttler cu soţia sa, în loc să tîrască în noroi o mulţime de nume şi familii şi să întunece nimbul bisericii.

— Dar nu-i e soţie, scumpul meu Ferenc, răspunse Fây.

— Păi tocmai asta e : s-o recunoască drept soţie.

— Dar dacă n-o iubeşte.

— Ei, şi nu se poate stăpîni cînd interese obşteşti i-o cer ?

— Dar care sînt aceste interese obşteşti ?

— Pacea, liniştea, respectul pentru instituţiile bisericeşti, respect pe care nu trebuie să-1 ştirbim în faţa opiniei publice.

— Dar dacă iubeşte pe altcineva ? !

— Mai las-o-ncolo ! Asta e o mentalitate vrednică de un cizmar care se însoară cu Sofica lui şi

— care-i va fi vită de jug, dulceaţa vieţii, slujnică, prietenă, tovarăşă de trudă şi sfetnică. Bineînţeles că omul face tot ce poate ca să fie alături de cea pe care şi-a ochit-o pentru astfel de roluri. Dar altcum stă chestiunea cu un aristocrat, cu un mare magnat ca Buttler. Soţia unuia ca el n-are altă obligaţie decît să reprezinte. Iar pentru treaba asta nu i se cere altceva decît să ştie să se îmbrace. Cît priveşte dragostea, doamne sfinte, sînt atîtea flori în lume ! Un Buttler poate s-o culeagă pe care-o doreşte.

Toate acestea Zichy le servi cu sosul potrivit, avînd grijă ca în sos să sclipească şi aluzia la o înaltă decoraţie care cu siguranţă nu va lipsi dacă lucrurile vor merge strună. Gazda îl asculta din ce în ce mai posomorit, mai tăcut ; în cele din urmă nemaiavînd ce să răspundă, nu mai scoase nici un cuvînt. La despărţire Zichy îl întrebă încă o dată :

— Ei bine, ce vorbă îi trimiţi arhiducesei ? Ce şă-i spun ?

— Spune-i că sînt *cizmar*.

în acelaşi timp, la Bozos, Jânos primi vizita contelui Czirâky Antal Mozes, vestitul ministru de mai tîrziu, *gratissima persona*[LIX] la curtea de la Viena, favoritul împărătesei Ludovica. Se spunea că distinsul conte a venit în comitatul Ung la vînătoarea organizată de contele Schonborn, însă, după cum observase unul dintre vînători, spiritualul Lonyai Gyorgy, „Czirâky a venit la vînătoare de mistreţi cu gîndul de a împuşca un porumbel". Căci într-ade- văr, din castelul Schdnbornilor făcu o excursie la Bozos, unde se

LIX Persoană foarte agreată (In lb. latină, în original — n.r.).

împrieteni cu Buttler şi petrecu două săptămîni încheiate în casa lui, sfătuindu-1 pe noul său prieten, cu cunoscuta şiretenie a unui diplomat, să nu-şi mai bată capul cu Piroska, să lase lucrurile aşa cum sînt. „întîmplarea" făcu de asemenea

ca tocmai atunci să treacă pe acolo şi excelenţa-sa Şa preasfinţitul Rutnay Sândor, episcopul Ardealului, care trase în puterea nopţii la castelul de la Bozos, unde, cu totul întîmplător, dădu peste Czirâky, fos- tul lui coleg de şcoală. Fireşte că nici episcopul nu putu să plece mai departe, aşa că acum doi inşi îl pisau pe contele Jânos. Iar capul acestuia, cuprins de vîrtejul gîndurilor, se clătina ca vîrful unui măr tînăr bătut de vînt.

Dar un singur lucru nu izbutiră să facă : se îndoaie el, mărul, se şi frînge uneori şi îşi scutură frunzele, dar nici în ruptul capului nu poţi opri ca mugurii să dea flori trandafirii...

Ehei, dar lucrurile nu s-au oprit aici. Nevăzuta mină încercă totul. Contelui Jânos i se oferi isprăv- nicia comitatului. Şi făcea ceva isprăvnicia asta ! Dar Buttler o refuză.

între timp tînărul Schonborn Pâl, care şedea de obicei la Viena, veni să-şi petreacă vara, împreună cu nevastă-sa, la castelul lui din Ung, aducînd cu dînşii pe celebra actriţă Elisabeth Clareton, pe care împăratul o numea „pisicuţă dulce". După cum se spunea, domnişoara Clareton dădea lecţii de canto contesei Schonborn. Fireşte că Buttler fusese imediat poftit şi domnişoara Clareton se îndrăgosti chiar în acea zi nebuneşte de tînărul conte. La în- tîlnirea următoare, încîntătoarea sirenă cu statură de silfidă îi şi mărturisi, roşind de sfială, acest lucru, în timp ce se plimbau prin parc. A treia invitaţie, Buttler o refuză.

„Partida Piroska" considera drept semne bune toate acestea. Cînd venea la Bozos „pentru colţunaşi cu magiun", cum avea obiceiul să spună (căci \ Kaporoaia, cu toate că după diagnosticul doctorului Griby era moartă, îi făcea astfel de colţunaşi ori de

cîte ori venea), bătrînul Fây făcea mult haz de aceste încercări.

— îşi dau seama că tribunalul eclesiastic va anula căsătoria, altfel nu s-ar obrăznici în aşa hal. Ce n-aş da să ştiu cine-i mişcă pe toţi mijlocitorii aceştia ! Dory? Atîta putere nu are. Iezuiţii? Se poate. Cineva-i mişcă în orice caz. Vedem penele păunului, dar nu vedem păunul.

Astfel trecu toată vara, cu planuri, cu speranţe. Pereviczky colindă pe la membrii tribunalului eclesiastic, pe la cei şase canonici. Pentru *causarum auditor generalis*[LX] chiar săptămîna trecută trimisese două talgere de aur curat din comorile lui Buttler. Dădu şi de urma doamnei Malipau, care era guvernantă în comitatul Nogrâd, la familia Gyurky din Ludăny; de la franţuzoaică aflară că Szucsinka, preotul de la Roszke, era îndrăgostit de domnişoara Dory şi în fiecare dimineaţă îi punea un buchet de flori în fereastră. Madame Malipau îi atrăsese atenţia de altfel de mai multe ori, mustrîndu-1, că asemenea raporturi sînt inadmisibile între profesor şi elevă. Dar încolo nu putea spune ceva mai deosebit despre Dory Măria.

La Bozos adesea se ţineau consfătuiri. La vreo două participase şi bătrînul Horvâth. Numeroasele rudenii ale lui Buttler, alde Majlâth, Sztâray, Pereny, Lonyai, Korlâth tăbărau mereu pe aici şi făceau tot ce puteau ca să anuleze căsătoria. Uneori bucătăreasa nu mai prididea şi frumoasa Katuska trebuia să-i dea o mînă de ajutor Kaporoaiei. Cu şorţul ei alb şi scrobit, cu scufia de dantelă fină în cap, tînăra nevastă era curăţică foc. Cînd o ştiau în bucătărie, puternicii magnaţi intrau şi îşi puneau singuri jar în pipă. Cîte unul o mai şi ciupea. Cine

LX Primpreşedintele tribunalului eclesiastic (în lb. latină, în original — n.r.).

sâ se sinchisească de tîmplarul cu buza ruptă care, pe afară, prin curte, înghiţea în sec şi clocotea de mînie ?

în bătrînul castel, zgomotul şi forfota nu mai conteneau. Curtea era plină de căleşti. Neavînd altă treabă, vizitiii boiereşti se ţineau de, capul nevestelor din sat, deşi nu e uşor să-i sufli ruteanului grijuliu nevasta.

Nu numai rubedeniile, dar şi alţi fruntaşi ai nobilimii din comitat băgară de seamă că poarta castelului e veşnic deschisă. Alde Orosz, Petrovay, Ajtay, Szerencsy sau Both veneau claie peste grămadă la nababul putred de bogat şi îi dădeau tîrcoale, ca albinele florilor pline de miere. îl învăţaseră cu vînătoarea, cu jocul de cărţi, cu băutura. Şi asta-i făcea bine. Cînd bea, uita, şi cînd uita, era fericit.

Şi astfel, încet-încet, Buttler ajunse un bun tovarăş de chefuri. Juca whist, umbla la vînătoare, se ţinea de chefuri. Nu lipsea de nicăieri. Prietenii îi treziseră şi gustul pentru treburile obşteşti şi în toamna următoare, la adunarea comitatului, ţinu chiar o cuvîntare, răsplătită cu o furtună de aplauze ce cutremură zidurile. De, boierul e boier în orice împrejurare ; lui îi e uşor. N-a vorbit în cine ştie ce chestie importantă. Era vorba doar de repararea unei şosele. Dar ce importanţă are : tînărul începător se ridicase la înălţimea lui Kolcsey *. Aceia care îl auziseră pe Kolcsey vorbind la Satu Mare şi asistaseră şi la cuvîntarea lui Buttler, stăteau pe gîn- duri, şovăiau : „Na-ş putea spune care e mai grozav...“

Ovaţiile nu se potoliră nici după închiderea adunării. Ba abia după aceea începură de-a binelea. Aşa

[1] *Kolcsey Ferenc* (1790—1836), scriitor maghiar, cunoscut ca un bun orator (n.r.).

cum se găseau, onorabilii membri ai delegaţiilor se urcară în carete, în brecuri sau în cupeuri şi îl însoţiră pe „marele orator" pînă la Bozos. Avea să se încingă acolo un banchet, să-i meargă vestea peste şapte ţări şi mări.

Şi se încinse într-adevăr.. Mesele încărcate cu veselă de argint se întindeau în cinci săli care dădeau una într-alta : fură tăiaţi cîţiva boi, un cîrd întreg de gîşte şi de raţe căzu pradă morţii, toate femeile din sat care se pricepeau la gătit fură chemate de domnul Buday, şi se înjghebă un ospăţ ca cele despre care vorbea Eszterhâzy Miklos, întors săptămîna trecută de la încoronarea împăratului.

Se încropi în grabă, dar ţinu mult, şi pe la miezul nopţii boierii încă şedeau la masă, cu feţele îmbujorate, închinînd din pahare. Vorbele curgeau şi mai avan decît vinul şi toate toasturile îl sărbătoreau pe tînărul conte. Nu găseşti grădină cu atîtea flori cîte s-au vînturat în aceste toasturi şi nici în- tr-o sută de stupi atîta miere. Vorbitorii născociră cîte-n lună şi-n soare, ca să-şi încînte gazda.

Se bău pentru izbînda în proces (se auzea că peste o săptămînă va începe audierea martorilor), se bău pentru arhiepiscopul Fischer, că de, ceva arvună nu strică nici popilor. Un boier burduhos, Viczmandv, îşi ridică paharul pentru cineva care lipsea. „Căci de toate se găsesc în această casă de magnat, numai un crin mai lipseşte din fruntea mesei. Un crin înmiresmat, care la această oră oftează, aşteptînd, în- tr-o grădină din Bornoc, lumina soarelui, pe care azi norii îl umbresc. Dar soarele, domnii mei, nu poate fi furat..."

Toată floarea onoratului comitat aplauda frenetic. Căci pe vremea aceea soarele într-adevăr nu putea fi furat, şi, ce-i drept, nici astăzi nu poate fi

şterpelit, dar azi nimeni n-ar mai găsi cu cale să aplaude aşa ceva..

în timp ce în castel se vorbea despre suspinele şi miresmele crinilor, afară ploua cu găleata şi o furtună sălbatică răsucea copacii seculari şi zgîlţîia ferestrele. Apa răzbea prin geamuri şi o mulţime de valeţi trebuiau s-o oprească pe loc cu nişte cîrpe. Din pricina numărului neaşteptat de mare al oaspeţilor, toţi ai casei dădeau o mînă de ajutor ba la o treabă, ba la alta. Chiar Buday căra personal buteliile ţinîndu-le subsuori, în timp ce Katuska servea cafelele, iar Vidonka destupa sticlele cu dinţii, cu o nemaipomenită îndemînare.

Deodată un fulger prelung lumină parcul şi în clipa următoare un tunet înfricoşător zgudui zidurile puternice ; ceştile şi paharele zăngăniră jucînd pe masă.

Se făcu o linişte adîncă. Gazda observă :

— Trăsnetul a căzut, probabil, chiar aici, lîngă casă.

în aceeaşi clipă poarta scîrţîi ascuţit, şi fiindcă toată lumea tăcea şi asculta cu atenţie, se putu auzi uruitul unei trăsuri grele care intra în curte.

— Du-te, Vidonka, de vezi cine-a sosit. Orice călător ar fi, să-i daţi adăpost şi de mîncare. E o vreme cumplită I Ascultă, Vidonka, dacă e ceva neam de boier, poţi să-1 aduci încoace.

Vidonka se întoarse după zece minute palid ca un mort. Genunchii îi tremurau, dinţii îi clănţăneau în gură.

— Cine-a venit ? întrebă Buttler. Ce-i cu dumneata, Vidonka ? Ai friguri. Dar de ce nu răspunzi ?

■— A venit doamna contesă, horcăi Vidonka.

— Ce fel de.contesă? întrebă, curios, contele.

' ;— Soţia excelenţei-voastre, Dory Măria.

Capitolul XI

PORTRETELE A DOUA FEMEI

La aceste cuvinte se aşternu o linişte de mormînt ; numai ornicul mare de bronz continuă să bată, solemn, maiestos : tic-tac, tic-tac. în candelabre luminările pîlpîiau, proiectînd buchete de umbră tremurătoare pe pereţii plini de coarne de cerbi, de boi şi de tot felul de trofee vînătoreşti.

Contele Buttler se uita încremenit la Vidonka, parcă ar fi văzut o nălucă înspăimîntătoare. Paharul plin îi căzu din mînă, făcîndu-se ţăndări, iar nobilul lui conţinut, lăsînd o pată galbenă pe faţa de masă, se prelinse spre el. Dar de data asta nu se mai auzi obişnuitul strigăt de veselie: „Ehei, asta aduce a botez !“ Nimeni nu scoase o vorbă. Fiecare se temea să spargă liniştea îngrozitoare care îngheţă pe o sută de buze orice zîmbet, orice glumă uşoară. Numai din odaia de alături se auzea zgomotul chefliilor. Acolo *minorum gentium*[1] nu ştiau încă nimic.

In acest moment Buday deschise brusc uşa, întrerupînd tăcerea. Auzind uruitul trăsurii, administratorul ieşise odată cu Vidonka, dar văzînd care-i situaţia, avusese atîta minte să-1 trimită pe Vidonka înainte cu ştirea ; el nu se arătă decît ceva mai tîrziu. Cu spaima întipărită pe faţă, nu îndrăznea să se urnească de lîngă uşă. Se proptise acolo şi se uita la Buttler, la ochii lui plini de nehotărîre, de şovăială.

Bietul bătrîn avea prostul obicei de a se gîndi uneori cu glas tare. Lumea i-1 ştia şi el încerca să şi-1 stăpînească. Dar acum, în marea tulburare în

* De la *dii minorum gentium*, zeităţi de al doilea rang (In Ib. latină, în original — n.r.).

care se găsea, meteahna aceasta izbucni şi, în timp ce aştepta cu încordare să vadă ce hotărîre va lua stăpînul, se pomeni spunîndu-şi încet:

— Şi e bolnavă biata doamnă !

în liniştea apăsătoare ce domnea în sală toată lumea auzi aceste cuvinte şi în clipa aceea poate tocmai ele hotărîră răspunsul lui Buttler :

— Atunci ce staţi aici cu gura căscată ? sări aprins, cu glasul răguşit, ţintuindu-1 cu ochii încremeniţi pe administrator. Ce-mi spuneţi mie lucrurile acestea ? Daţi-i adăpost nenorocitei, dacă a venit aici. Un Buttler n-a alungat pe nici un om ce s-a apropiat de casa lui, fie el un străin, un bandit, fie cerşetor sau duşman. Şi nu întreabă pe nimeni cine-i şi care i-e numele.

Apoi apucă un clondir, îl duse la gură şi-1 goli pe nerăsuflate, pînă-n fund.

Cu paşi nesiguri, domnul Buday se apropie clătinîndu-se şi grăi stins :

— Dar doamna nu e singură, excelenţă.

— Cine o însoţeşte ?

— Se codea să-i spună aşa, pe faţă, în auzul tuturor.

— E însoţită... da, e însoţită...

— De cine ?

— Nu ştiu cum să vă spun... de aşa-numita „femeie ştiutoare" de la Ujhely.

Dar rostind acestea, Buday îşi şi luă tălpăşiţa, căci nu dorea de loc să asiste la urmările imediate ale cuvintelor lui. Ştia că e mai bine să le afle din auzite.

Dumnezeule din ceruri, ce învălmăşeală se stîrni cît ai bate din palme ! Cum trosni şi se duse de rîpă într-o clipă toată buna cuviinţă ! Aşa ceva ! E nemaiauzit ! Să îndrăznească să vie aici! în halul ăsta ! Ştirea uluitoare trezi animalul din om, pe in-

vidiosul care, în taină, se bucură de nenorocirea altuia, pe fariseul care strică aerul cu văicărelile-i prefăcute, pe curiosul care ar vrea să ştie şi mai mult — şi asta chiar acum, pe loc — pe flecarul căruia nu-i dă pace demonul pălăvrăgelii. Unii săriră în picioare să ducă ştirea şi în celelalte săli, alţii îşi zîmbeau pe ascuns, cu înţeles, iar alţii începură să socotească pe degete — cei mai simţiţi pe sub masă, cinicii pe faţă : „Mai, iunie, iulie, august, septembrie, cinci luni în cap. He-he-he, cinci luni 1“ Afară vîntul zgîlţîia într-una crengile copacilor, şu- ierînd uneori prin geamuri : ,,He-he-he, cinci luni !“ Şi ornicul îşi schimbă înţelesul bătăilor : „tic-tac, tic-tac, cinci luni, cinci luni !“

Buttler se lăsă pe spate într-un fotoliu. Sudoarea morţii îi îmbroboni fruntea. Ca la sclipirea unui fulger, deodată tot ascunzişul întunecat se lumină : motivul atentatului lui Dory, graba, violenţa nebună, tot, tot: „O ruşine, ruşine neştearsă !“ De pe pereţi, străbunii, Buttlerii îmbrăcaţi în platoşe şi coifuri, îl priveau încruntaţi, îi făceau semne ameninţătoare, parcă i-ar fi spus : „Ei, ce zici de asta ?“ Buttler Gyorgy, un om voinic, de statură uriaşă, îşi mişcă lancea, îndreptînd-o spre el.

Tremura. îşi închise ochii. „Nu, nu e decît o închipuire, o nălucă. O, doamne, nu-i aşa că e numai închipuire ?“ Dar dacă acel cavaler neprihănit, Gyorgy, s-ar scula din mormînt, nu-i aşa că lancea lui ascuţită, gata de a-1 străpunge pe duşman, ar fi mai dreaptă decît aceea din tablou, pe care o ţine liniştit, cu vîrful în sus, pe calul lui alb, aşa cum îi şade bine unui sfetnic regesc, la încoronare ? în cealaltă mînă cavalerul ţine trompeta de aramă. Nici aceastA nu se mişcă, şi ea e numai zugrăvită. Dar oare dacă toate acestea ar fi aevea, dacă viteazul

şi-ar ridica trompeta de aramă şi ar sufla în ea, ce i-ar striga? Ar striga de bună seamă: ,, Ucide-o !“

Sîngele îi alerga sălbatic prin vine, pieptul îi horcăia, capul îi vuia. Şi la cuvîntul lui Gyorgy, străbunii de pe pereţi începură să strige toţi, laolaltă : „Ucide-o, ucide-o !“ Boc, boc, boc ! Fiecare sunet era o lovitură de ciocan. Şi ciocanele acestea bufneau în ţeasta lui Jânos : ,,Ucide-o, ucide-o !“ — „Bine, am s-o ucid", se hotărî deodată şi sări în picioare.

Privirile oaspeţilor se aţintiră asupra lui. Pereţii sufrageriei, care odinioară fusese sală de arme, erau încărcaţi cu puşti, buzdugane, pistoale. Nu avea decît să ia unul din ele. Dar domnii aceştia i l-ar smulge din mînă.

— Mă iertaţi, domnii mei — rosti el liniştit, dar cu o voce venită parcă din fundul pămîntului — dar trebuie să trec în odaia mea, să-i trimit avocatului o scrisoare despre întîmplarea asta neplăcută. Continuaţi, vă rog, petrecerea.

Şi plecă în odaia iui. Doi camerişti mergeau înainte cu luminări.

— Plecaţi!

Deschise sertarul biroului în care se afla în permanenţă un pistol încărcat. îl căută. Zăcea undeva la fund, îngropat adînc între hîrtii. Scotoci nerăbdător pînă cînd îl găsi şi îl scoase la lumină. începu să-1 sucească pe-o parte şi pe alta, şi iată că deodată, sub trăgaci, zări o panglicuţă albă încîlcită şi cîteva petale uscate. Le frecă între degete — ce-o mai fi şi asta ? — te pomeneşti că-i înfundată şi ţeava ! Ridică arma, suflă în ea ; o fărîmă de petală se ridică în aer, şi, deodată, în fulgul acesta decolorat, dantelat, văzu parcă chipul florii de odinioară. O, doamne, aceasta e garoafa albă pe care o adusese din grădina lui Horvâth întîia corabie de hîrtie purtată de pîrăiaşul de la Bornoc, aceasta e panglica

albă în care fusese legată întîia scrisoare. Cameristul îi pusese în acest sertar scrisorile şi mărunţişurile aduse de la Patak. Sufletul i se topi la amintirea dragă şi nu se putu opri să nu-i vorbească :

„De ce mi-ai ieşit în cale tocmai acum ? Ce vrei acum, cînd eu mă pregătesc să ucid ? Vrei să-mi aţii calea ? Vrei să-mi strici arma ? Spune-mi ce vrei ?“

Iar garoafa veştedă îi răspunse :

„Atunci, demult, ţi-am spus să nu te mişti, să nu te duci la pădure, căci te pîndeşte o nenorocire. Nici acum nu pot să te sfătuiesc altceva. Am fost albă şi am îngălbenit, dar şi astăzi îţi spun tot aşa : Nu te mişca din loc, căci te pîndeşte o nenorocire."

Deodată tresări. Cineva bătea în fereastră. Se uită înir-acolo, tremurînd. A, nimic. E numai o pasăre. O rîndunică leoarcă de apă, care a rămas singură ; tovarăşele ei au plecat ieri, alaltăieri în cîrduri mari spre miazăzi. Cum dîrdîie săraca în frigul aspru al toamnei ! S-a refugiat la fereastră, dar ploaia o bate şi acolo ; ar vrea să intre înăuntru. Lui Buttler i se făcu milă de ea. Trebuie să-i dea drumul. Doar e pasărea sfintei Marii.

Lăsă pistolul din mînă şi deschise fereastra. Pasărea ţîşni în odaie. Zbură cîteva clipe în zig-zag. Din aripile ei înmuiate de ploaie, stropi mărunţi picurau pe podele, pe mobilă. în sfîrşit rîndunică se aşează sus, pe oglinda mare, aurită, pe pajura familiei Buttler şi începu să piscuie drăgălaş.

Urmărind-o cu privirea, contele îşi văzu în oglindă faţa răvăşită, tristă, ochii sălbatici, ieşiţi din orbite, părul căzut pe frunte. Iar în fund, pe peretele din faţă, zări chipul blind, bun, al unei femei, chipul maică-si, Măria Fây, ale cărei buze roşii păreau că se deschid zîmbind. Aşa o vedea închipuirea lui aprinsă şi parcă îi auzea glasul dulce:

„O, dragul mamei, dragul mamei, cum crezi că ai putea ucide pe cineva, tu care ai lăsat în casă păsărică rebegită de frig ?“

Se'întoarse ca fermecat. Acum putea privi adevăratul tablou, îi putea spune mamei toată mîhnirea. Se aşează la birou, în faţa ei şi o privi, o privi atît de adînc încît figura din tablou păru că învie. Dantelele de pe rochia albă de mătase foşneau, perlele zornăiau.

Alături atîrna un alt portret, al fecioarei Maria, o copie fidelă a *Madonei* lui Tizian. Aceeaşi frunte maiestuoasă, aceiaşi ochi limpezi.

Cele două tablouri erau atîrnate în aşa fel că feţele lor erau întoarse una spre cealaltă, ca şi cum s-ar privi, ca şi cum ar sta uneori de vorbă.

Oare ce şi-ar spune dacă într-adevăr ar putea vorbi ?

Maica lui dumnezeu, maica preacurată ar mîngî- ia-o desigur pe cealaltă, şoptindu-i :

„Fiul meu a purtat crucea. A fost tare."

Mama lui Buttler i-ar răspunde :

„Şi fiul meu şi-o poartă pe a lui. Şi el va fi tare.“ Astfel s-ap mîndri cele două mame.

La gîndul acesta ochii tînărului conte se umplură de lacrimi ; se desfundară izvoarele durerii şi se revărsară potop, ca afară, şuvoaiele de ploaie.

îşi aplecă fruntea pe masă. Plînse, plînse multă vreme ; se umezi şi pistolul; se umeziră şi petalele veştede ale garoafei. Plînsul îi ogoi durerea. Dumnezeu intră la tocmeală cu omul : apă pentru apă. în schimbul lacrimilor rouă răcoritoare a credinţei.

îşi şterse ochii şi-şi aduse aminte de musafiri. Se grăbi să se întoarcă la dînşii, aproape vindecat, dar sălile erau goale; musafirii se risipiseră, parcă i-ar fi măturat cineva.

Contele sună.

Intră un valet.

— Au plecat toţi oaspeţii ?

— Da.

— Spune să-mi înşăueze calul !

După cîteva minute „Fulger" necheză în curte. Contele trecu, îmbrăcat într-o manta cenuşie, de-a lungul coridorului. într-un colţ domnul Buday îşi fuma, trist, luleaua ; cînd îl văzu pe stăpîn, se ridică respectuos.

— Dumneata nu te-ai culcat încă, nene Buday ?

— Nu, excelenţă. îmi place furtuna. Nu pot să adorm.

— Culcă-te, mai bine. Oasele tale bătrîne au nevoie de odihnă.

— Cînd vă întoarceţi, domnule conte ?

— Poate peste o săptămînă, poate la anul, poate niciodată. Dar dumneata să te gospodăreşti ca şi cum m-ai aştepta din oră-n oră.

— Am înţeles. Alte porunci mai aveţi să-mi daţi ?

— N-am. Adică totuşi. Vezi că e o rîndunică închisă în biroul meu. Ai te rog grijă să-i dea drumul dimineaţa.

— Şi cu privire la „cealaltă" ?

— Cu privire la cealaltă, nimic. Rămîi cu bine ! încălecă şi plecă. Călări într-una două zile la rînd. Nu se opri decît pentru a îmbuca ceva şi pentru a-şi hrăni şi adăpa calul, în vreun sat, la conace de boiernaşi. Ocolea castelele magnaţilor şi nu se opri decît la castelul lui din Illeshâza. Dar nici acolo nu avu răbdare să stea decît două zile. Tristeţea, gîndurile negre îl goneau fără-ncetare. înhămă caii cei mai aprigi din herghelie şi se duse în goană pînă la Patak, la Fây.

Bătrînul îl primi roşu de mînie ca un curcan :

— Ce te-a apucat de-ai făcut şi prostia asta ? De ce n-ai dat-o afară pe femeia aceea ? Acum n-ai de-

— cît să te întorci la castelul din Bozos dacă-ţi place scîncetul de sugaci sau dacă vrei S-o săruţi pe domnişoara Buttler, născută ieri. Azi-dimineaţă mi-a adus ştirea asta Buday.

Capitolul XII

ZILE FEBRILE LA EGER

Ceea ce urmează nu mai e decît o zvîrcolire, o luptă fără sfîrşit.

Dis-de-dimineaţă cerul s-a înnourat ; soarele, care în găteala lui de purpură se plimbase vesel pe covorul de rouă, s-a acoperit pe neaşteptate de nişte zdrenţe de nori. Nu i se mai vedea strălucirea, nu i se mai simţea căldura ; pribegea totuşi undeva, dincolo de nori. Dar poate că se va ivi îndată şi va străluci din nou, de-ndată ce norul cela nu-i va mai sta în cale. Şi ce flecuşteţ de nor ! Un bou l-ar putea risipi cu răsuflarea lui, dacă ar ajunge aproape de el.

Aceasta e, pe scurt, toată povestea.

Norul se împrăştie într-adevăr, dînd speranţe de mai bine dar, vai, alţi nori se ridicau, înalţi, cît nişte turnuri... şi aşa merse într-una, pînă cînd veni seara, soarele scăpătă în asfinţit... şi iată, se lăsă noaptea.

Fericit povestitorul care poate zugrăvi în povestea lui cerul după pofta inimii. Dar eu scriu o cronică. Buttler a trăit, a suferit aici, printre noi. Astăzi încă mă întîlnesc la tot pasul cu oameni care au dat mîna cu el şi i-au văzut faţa cernită de mîhnire.

Tribunalul eclesiastic fixase dezbaterea procesului pe ziua de 4 octombrie, dar şedinţa nu se putu ţine, deoarece pe arhiepiscopul care urma să prezideze îl

apucară, pe neaşteptate, nişte crampe. Se spunea că

ar fi mîncat nişte ciuperci veninoase. Crezînd că arhiepiscopul fusese otrăvit, canonicii speriaţi amî- nară dezbaterea. Bietul Pereviczky scrîşnea din dinţi :

— Şi ce bine era pregătit totul ! Totul mergea strună.

Dezbaterea urma deci să se ţină în luna ianuarie.

Dar în anul acela se nimeri să fie o iarnă neobiş- nuit de aspră. Istoria a consemnat două ciudăţenii în legătură cu ea : întîi că în anul următor viile din Tokaj au fost culese de două ori. Şi iată cum : La Hegyalja a început să ningă şi s-a aşternut o zăpadă groasă pe la începutul lui octombrie cînd recolta era încă pe viţă. Cojocul alb de zăpadă nu s-a topit decît în martie, aşa că viile au fost culese şi primăvara şi toamna, la .noua recoltă. Aceasta a fost prima ciudăţenie.

Pe a doua o ştie toată lumea : armatele lui Napo- leon au fost zdrobite în Rusia. Resturile lor au fost decimate de acele geruri cumplite.

Dar ceea ce istoria n-a notat şi nu şe pomeneşte decît în cronică, este că şi la Eger iarna a fost atît de grea, încît au pierit toţi bătrînii oraşului, astfel că arhiepiscopul care, după datina vremii, poftea în ziua de Paşte la masa lui pe moşnegii urbei (de aceea prînzul acesta era numit „prînzul alb“), nu mai găsi în oraş destule capete încărunţite şi se văzu nevoit să aducă cîţiva ţărani bătrîni de prin satele vecine.

Da, a fost o iarnă ucigătoare şi odată cu bătrînii oraşului ea a secerat şi trei canonici — printre care şi pe *causarum auditor generalis,* reverendissimul Jablonczy Jozsef. Toţi trei fuseseră de partea lui Buttler. Jablonczy fusese chiar sufletul grupului preoţesc care aproba anularea căsătoriei, încredin-

ţat că : „Cel ce scoate un ghimpe din picior, vindecă

piciorul şi face un lucru plăcut lui dumnezeu, iar acela care vîră ghimpele şi mai adine, ca să nu se vadă, nu vindecă piciorul ci îmbolnăveşte tot trupul, precum şi propria-i conştiinţă. “

Pereviczky află ştirea de la Ujhely, în dimineaţa zilei de Anul Nou. Se pregătea tocmai să plece la biserică cu nepoatele lui şi-şi potrivea singur cu fierul de călcat franjurile de pe pieptul cămăşii. Citi în fugă scrisoarea şi strigă :

—- M-au tras pe sfoară, m-au furat, uite cum fug cu banii mei.

Apoi se apucă de inimă, fierul îi căzu din mînă, mai scoase un stţrigăt, parcă ar fi vrut să se ia după tîlhari, şi se prăbuşi la pămînt dîndu-şi sufletul.

Pornit cum era, ce putea face altceva decît să meargă după cei trei canonici. Şi zău că liniştea de dincolo de mormînt a celor trei nu era de pizmuit, căci dacă Pereviczky s-a hotărît să-i urmeze, n-a făcut-o de florile mărului : o să-i dibuiască şi-o să se ţină de capul lor, în oricare din cele trei părţi ale lumii de dincolo ar fi ajuns.

în schimb însă, prin pasul acesta uşuratic, avocatul încurcă rău de tot cauza lui Buttler. Toate firele procesului erau în mîinile lui Pereviczky. El făcuse, grupînd argumentele cu mare grijă şi artă, întregul plan de atac, el stabilise strategia, el ştia tactica de urmat. El cunoştea slăbiciunile tuturor judecătorilor şi martorilor, el ştia unde trebuie strîns un şurub sau apăsat un resort. Roata mare se ’ opri, mecanismul uriaş nu mai mişca.

Un avocat din Ungvâr, Szucs Mihály, fu angajat în pripă să continue procesul. Dar cum abia avu vreme să frunzărească hîrtiile, să cunoască faptele, chiar oamenii lui Buttler se văzură siliţi să ceară o amînare.

Aşa rămaseră lucrurile pînă vara. în tot acest timp Buttler se juca de-a v-aţi-ascunselea cu Dory Măria, care-i vizita pe rînd moşiile. Odată, adu- cînd-o cu dînsa pe mica Măria, înfofolită în scutece, dădu peste el la Pârdâny.

Buttler şedea sub tei, în curte, şi se juca cu clinele, cînd cupeul lui din Bozos intră pe poartă uruind. Măria, îmbrăcată în doliu, sări mlădioasă din trăsură, luă copila din braţele doicii şi se aşeză în genunchi, pe pietrişul din curte, în faţa lui Buttler :

-— O, domnule — îngînă ea — iartă-ne, te rog !

Copila plîngea. Se spune că chiar contesa a ciupit-o, cum făcuse, cică, Maria Tereza cu micul Iosif la Pozsony '.

Contele îi întoarse spatele cu răceală.

-— Nu vă cunosc, dar cred că sînteţi nebună.

Se duse repede la grajd, porunci să i se înhame caii la trăsură şi într-un sfert de ceas plecă la castelul său de vînătoare de la Vukic. Urcîndu-se în trăsură, îi spuse cu amară ironie ispravnicului său de la Părd.âny, Nogâll Ferenc :

— Tot e bine să ai mai multe castele; te poţi măcar primeni mai des.

Cuvintele acestea arătau, mai puternic decît toate maldărele de maculatură ale avocaţilor, toată scîrba pe care o simţea pentru această femeie.

în vara ce urmă, tribunalul eclesiastic începu în sfîrşit dezbaterile.

Erau nişte zile înăbuşitoare, scăldate într-o adevărată căldură tropicală, poate tocmai fiindcă — vorba lui Fây — iarna fusese atît de lungă şi de aspră.

[1] Cînd Parlamentul maghiar refuză s-o recunoască drept regină a Ungariei, Maria Tereza veni la şedinţa Parlamentului cu copilul, care plîngea. Mişcaţi, magnaţii îi recunoscură dreptul la tronul maghiar (n.r.).

Dar în ciuda marilor călduri, în oraş interesul pentru proces era uriaş. în faţa reşedinţei arhiepiscopale strada gemea de oameni. Lumea se înghesuia să asiste la sosirea persoanelor implicate în proces. Vitezele femei care-i alungaseră pe turci din Eger [LXI] au murit demult; femeile de acum nu mai erau decît curioase. Toate ferestrele erau pline de ele. Şi cine nu apuca loc la o fereastră, ieşea în stradă, în- fruntînd primejdia de a se alege cu o insolaţie. în- tr-un cuvînt, străzile erau atît de ticsite, încît a trebuit să fie aduşi panduri călări ca să ţină ordinea.

Prima sosi contesa împricinată, îmbrăcată în negru, într-o trăsură trasă de patru cai. Arăta frumoasă, zveltă ; faţa ei era acoperită de un văl, dar ochii mari îi străluceau ca două nestemate.

Nu venea direct din provincie. Oamenii lui Dory sosiseră cu o zi înainte şi fuseseră găzduiţi pe la diferite hanuri şi ospătării. Din pricina mulţimii însă, se văzuseră siliţi să vină cu trăsura. Lîngă Măria şedea bătrînul Dory, cu pălăria de pai trasă pe ochi. De anul trecut îşi lăsase barbă mare, care crescuse căruntă-gălbuie, ca penele canarului.

Mulţimea îl privea într-o tăcere adîncă. Deodată o calfă de tăbăcar strigă :

— Mă, ce mai odor de nevastă !

Pilcuri, pilcuri începură să şuiere.

Cineva strigă :

— Vivat Horvâth Piroska !

Sute de glasuri repetară ca un sunet :

— Trăiască Piroska ! Piroska !

— Coac-oac-oac! mîrîi tatăl fetei, muşcîndu-si barba. Adunătura asta pe tine te şuieră. Scoate-ţi vălul. Hohoteşte-le în fată.

LXI Este vorba de eroica apărare a Egerului, atacat de turci în secolul al XVI-lea, apărare în care s-a distins populaţia oraşuiuf şi îndeosebi femeile (n.r.).

— Taci, tată, taci ! Mai bine-aş fi la patru stînjeni sub pămînt.

Trăsura se opri în faţa palatului arhiepiscopal, unde tribunalul îşi ţinea şedinţele. Cînd coborî, frumoasa femeie îşi ridică puţin rochia neagră; pe scara cupeului i se văzură pantofiorii negri şi ceva mai sus picioarele îmbrăcate în ciorapi de un alb orbitor.

Un jurist bărbos care stătea rezemat de poartă exclamă :

— Ce mama dracului o fi vrînd şi contele, dacă nici asta nu-i ajunge ?

Ddry Măria de-abia se mai ţinea pe picioare, dar acest compliment involuntar îi dădu noi puteri. Din toată ura de care se lovise în drum pînă la palat, din şuierele, din vuietul, din toate insultele şi rîn- jetele baţjocoritoare, era singurul lucru plăcut ce-1 auzise. Se agăţă de aceste vorbe ca iedera şi le ridică deasupra tuturor. Ca şi cum cineva ar scoate un fir de floare dintr-o grămadă de gunoi, l-ar aşeza deasupra ei şi floarea singură ar acoperi, ar face nevăzută întreaga grămadă. Se bucură de acest fir. Inima începu să-i bată mai tare. Era doar femeie. Zîmbi şi urcă scările, mîndră ca un păun.

In timpul acesta, afară în stradă, poporul năvăli asupra cupeului, smulse de pe uşi şi de pe hamuri emblemele de argint ale familiei Buttler. Şi astfel îşi rosti sentinţa în acest proces. De pe capră, vizitiul privea rîzînd la mulţime.

Apoi sosiră rînd pe rînd şi martorii citaţi. într-o trăsură uşoară sosi valetul Gergely şi jupîneasa Szimăncsi, într-alta drăcoaica de cameristă Biro Nina si cameristul Tomány Joszef, care intraseră în odaia tinerilor însurăţei în zorii zilei de după noaptea nunţii, în a treia cei doi vistavoi, Kâzsmâri şi Jeszenka ; în cea de-a patra şedea avocatul lui Dory,

Kalmâr Pâl, adîncit **într-o** conversaţie cu preotul de la Roszke.

Pe aceştia poporul nu-i cunoştea. Chiar cei ini- ţiaţi în amănuntele procesului îşi dădeau doar cu părerea, la nimereală, care ce neam de om o fi. Cînd îl văzură pe preot, cineva zvîrli după el cu un ou clocit şi-1 nimeri în umăr. Oul se sparse, prelingîn- du-se încet-încet de-a lungul sutanei.

— Fiţi blestemaţi, guzgani ai satanei! strigă sfin- ţia-sa ameninţîndu-i.

Peste puţină vreme sosi şi Buttler cu oamenii lui, dar pe alt drum. Veneau de la ţară, căci Buttler avea o moşie şi prin apropiere.

Contele de Pârdâny veni cu alai împărătesc, ca să orbească oraşul Eger şi să impună popilor. Aşa era dorinţa lui Fây.

Chervane grele uruiau în fruntea convoiului, încărcate cu rufărie de pat, cu lăzi, cu tot felul de vase de bucătărie, cu bidoane uriaşe de untură, cu halci de slănină, cu putini şi ciubere. (Buttler avea un palat nelocuit la Eger; acolo trase.)

După patru chervane de acestea, în alte două se înghesuiau bucătarii şi bucătăresele cu ajutoarele lor, pur.tînd toţi halate albe iar pe cap bonete ca nişte tipsii.

în cele două căruţe ce urmau era aşezat taraful boieresc : doisprezece ţigani în haine roşii-sîngerii, cu găetane de argint.

Urmau la rînd caii de călărie ai contelui, cu **o** mulţime de scutieri şi rîndaşi.

Aici şirul se întrerupea. Abia ceva mai încolo se ivi un călăreţ cu dolman galben de mătase, cu pantaloni de aceeaşi culoare, cu o trompetă de aramă la şold. Acesta era crainicul. Cînd sufla în trompetă, însemna că orice creştin trebuia să se dea la o parte, căci se apropie un domn puternic. Apoi, pe cai mă

runţi mocăneşti, veneau doi purtători de torţe în mantale lungi, albastre, cu pene de şoim la calpac. La spatele fiecăruia, de şea, erau fixate o mulţime de torţe. Cei doi erau urmaţi de opt suliţaşi, cu coifuri de alamă ce străluceau în lumina soarelui dogoritor. Apoi douăzeci şi patru de husari, cu cizme roşii, călări pe nişte cai iuţi. Toţi cei douăzeci şi patru de cai erau albi ca zăpada, toţi cei douăzeci şi patru de husari purtau dolmane verzi cu şnururi roşii. Erau nişte flăcăi voinici, cu mustăţi mari, cu multe urme de răni pe faţă. Nu de mult luaseră parte la luptele împotriva lui Napoleon, dar nu singuri : două mii de astfel de flăcăi dăduse tutorele contelui de Pârdâny împăratului.

Călăreţii stîrniră un nor îngrozitor de praf. Dar pe vremea aceea nu se putea închipui ceva mai demn de un boier. Cu cît praful era mai mare, cu atît alaiul era mai boieresc. Şi într-adevăr, nobilii cei mai de frunte îl înghiţeau cu atîta plăcere de parcă ar fi fost ambrozie. Pesemne era bun, deoarece costa foarte mult.

învăluit în nori de praf, venea în sfîrşit contele într-o caleaşcă trasă de cinci armăsari; cei trei înaintaşi erau minaţi din şea. Alături de trăsură tropăia un alergător, un ţîngău deşirat, uscăţiv ; haina şofranie de pe el era leoarcă de sudoare.

în urma trăsurii călărea o altă ceată de douăzeci şi patru de husari cu dolmane albe, pe douăzeci de de cai şargi, cu coamele ca spuma laptelui. Atît de mult

semănau caii între ei, de parcă ar fi fost fătaţi de aceeaşi iapă. Oamenilor li se oprea răsuflarea de plăcere.

Trăsura boierului însă nu avea nimic din strălucirea acestui alai; era o brişcă simplă, obişnuită. Buttler şedea în ea cu Fây. Tînărul conte purta haine de toate zilele, iar în cap avea o pălărie moale,

turtită. întregul lui costum nu făcea cît nasturii de pe dolmanul unui husar, dar tocmai asta îi dădea aerul de magnat.

Alături de trăsură călărea un valet, cu două ploşti pe după grumaz. într-una era apă de izvor, în cea de a doua vin. Din pricina căldurii nesuferite, întîia trebuia umplută uneori şi în drum, la fîntîni şi izvoare. Cum însă valetul nu putea zăbovi, trebuind să ajungă numaidecît lîngă stăpîn, i se dădea calul cel mai iute.

Asemenea alaiuri feudale erau rare, mai ales în aceste părţi. Sus la munte, în comitatele Nogrâd şi Nyitra aşa umblau încă magnaţii : alde Czobor, II- leshâzy, Balassa. Dar pe aici numai cu prilejul unor solemnităţi deosebite, la instalarea vreunui comite sau episcop, mai desfăşura cîte un potentat atîta fast.

în convoi mai erau două trăsuri cu cîte patru cai. într-una din ele şedea Bernâth Zsiga şi ispravnicul domeniului din Heves. Amîndoi erau de părere că ar fi fost mai bine să fie mai puţini husari şi mai mulţi martori. Foarte adevărat, deoarece martorii lui Buttler încăpuseră într-o singură trăsură. Nu erau decît doi: Vidonka şi madame Malipau, care discutau ceva, gesticulînd aprins. Gura le mergea într-una, dar fiindcă madame Malipau nu ştia decît franţuzeşte şi nemţeşte, iar Vidonka nu ştia decît maghiara şi slovaca, tot ce-au vorbit rămase o taină chiar şi pentru ei.

Aproape de oraş, dintr-un lan de porumb aflat în stînga şoselei ţîşni un iepure trecînd drumul tocmai prin faţa trăsurii lui Buttler şi strecurîndu-se printre husarii cu caii albi. A îndrăznit, obraznicul !

Buttler, superstiţios din fire, se înfioră.

— E diavolul în el, dragă unchiule.

— N-avea nici o grijă, rîse Fây. Nu e dracul. Asta ţi-o pot spune cu siguranţă. E adevărat că eu nu

— l-am văzut încă, dar am un. prieten şi tiz la Debreţin, profesorul Hatvani Istvân, care, zice-se, a vorbit cu el. L-a întrebat: „Ce eşti, bărbat sau femeie ? Cum arăţi ?“ Diavolul i-a răspuns : „întotdeauna arăt cum nici prin gînd nu-ţi trece.“ Ei, despre iepure de cînd e lumea se crede că prevesteşte ceva rău — prin urmare în realitate el nu înseamnă nenorocire. Are dracul destulă minte să nu se vîre în asemenea ocazii intr-un iepure. Dacă vrea să ne facă vre-un pocinog, mai degrabă se vîră într-un canonic.

Ajunseră în oraş şi, cînd cotiră spre strada Hatvani, unde se îngrămădise mult popor, lumea îl recunoscu pe Buttler. Ovaţiile izbucniră puternic şi se revărsară în valuri, hăuind tot mai departe. Palatul arhiepiscopal se cutremură. Sus, în sala de şedinţe, membrii tribunalului înţeleseră că a sosit Buttler.

Unii îşi fluturau pălăriile ; din ferestre, femeile îşi fîlfîiau basmalele. Tot oraşul era ameţit de strălucirea alaiului.

Buttler îşi scosese pălăria şi saluta maşinal, cu capul gol, în dreapta şi în stînga. Deodată un bucheţel aruncat de undeva se ivi în aer. Bucheţelul zbură peste capete, spre el, şi îi căzu în pălărie. 11 luă şi ce văzu ? Trei scînteioare roşii legate cu cîteva şuviţe blonde din părul unei femei.

îşi întoarse capul înapoi spre locul de unde fusese aruncat buchetul şi deodată strigă :

— Piroska !

Zări o clipă faţa dulce şi cunoscută, ochii şi zîmbetul ei dar în ce cadru ciudat! îmbrăcată ca o ţărăncuţă zveltă, fata stătea la răscrucea unde

strada Hatvani dă în strada Nemeti. Purta o basma cu picăţele albe în cap. Cînd Buttler îşi aruncă privirea spre ea, capul feeric se dete afund, voit, fără-ndoială, şi se mistui în mulţime.

— Ce spui ? se miră Fây. Nu se poate !

— Ea este ! îmbrăcată în haine de ţărancă, repetă Buttler cu faţa transfigurată. Aş jura pe orice !

— Ţi se pare.

Capitolul. XIII

TRIBUNALUL ECLESIASTIC IN ŞEDINŢA

Trăsura se opri la intrarea palatului arhiepiscopal. Avocatul Siics îi aştepta.

— Şedinţa începe numaidecît, excelenţă.

— Cine prezidează ? întrebă Fây.

— Auditorul h

— Nu arhiepiscopul ?

— Pe arhiepiscop îl doare un picior ; i s-a făcut o bubă, s-a umflat; nu poate încălţa cizma.

— Uite diavolul ! strigă Fây şi înjură cumplit. De data asta ni se arată în chip de bubă.

Sosiseră tocmai la timp. în momentul acela începea dezbaterea. Judecătorii, şase canonici graşi, se aşezaseră unul lîngă altul. în căldura mare, parcă sfîrîia untura pe ei, cu toate că se luaseră toate măsurile ca să se mai îndulcească amarul zăpuşelii: printre gratiile de la ferestre fuseseră aşezate crengi verzi, pe masă erau garafe cu apă răcită la gheaţă şi, în sutane, fiecare canonic avea cîte trei-patru batiste cu care se ştergea cînd pe ceafă, cînd pe frunte.

In fruntea mesei verzi pe care era aşezată o cruce şedea *causarum auditor generalis,* Jekelfalussy Ferenc, iar mai în fund cei doi apărători, procurorul şi cei doi notari.

Primul fu ascultat Buttler Jănos, care povesti, cu puterea convingătoare a sincerităţii, întreaga istorie

* Auditor — primpreşedinte al tribunalului eclesiastic (n.r).

a cununiei, stîrnind multă neliniște şi mişcare în sfintele scaune.

După el o chemară pe Dory Măria. La apariţia ei, în sală parcă s-ar fi strecurat o boare de răcoare şi un val de miresme de flori. Era simpatică şi distinsă. La foşnetul fustelor dantelate, somnul pieri ca prin farmec din ochii canonicilor.

— Cum te numeşti ? întrebă auditorul.

— Contesa Buttler Măria, născută baroana Dory.

— De ce religie eşti ?

— Romano-catolică.

— Cîţi ani ai ?

— Optsprezece.

— Familie ai ?

— Am un copil, răspunse încet.

— Răspunde, fiica mea, pe credinţa ta dreaptă : e adevărat că la cununia ce te-a unit cu contele Buttler Jânos, întrebat de parohul care a celebrat, dacă vrea să te ia de soţie, contele ar fi răspuns „nu vreau"?

Dory Măria roşi, dar aceasta o făcu şi mai frumoasă.

— De ce nu răspunzi, fiica mea ?

— Fiindcă nu ştiu, îngînă ea.

— Cum ? Se poate să nu-ţi aduci aminte de un lucru atît de important.

— Eram foarte tulburată.

— Asta se poate, fu de părere procurorul.

— E adevărat ce spune actul de acuzare, şi anume că la întrebarea dacă te iubeşte, contele Buttler ar fi răspuns „nu“ ?

— Nu ştiu. N-am auzit.

— E adevărat că, la cununie, urechile martorilor au fost astupate cu vată ?

— N-am văzut 1

— E adevărat că atunci cînd preotul a vrut să vă lege mîinile cu patrafirul, contele Buttler s-a împotrivit astfel că tatăl tău a trebuit să-l ţie cu forţa ?

Măria păli, îşi lăsă capul în piept, ruşinată parcă, apoi şopti:

— Nu-i adevărat.

— Cum îţi explici totuşi, fiica mea, că contele Buttler a ridicat anumite acuzaţii pe care le menţine ?

Măria îşi înălţă fruntea.

— Prin faptul că are halucinaţii şi vedenii, prea onorat tribunal.

— Pe ce îţi întemeiez! această afirmaţie, fiica mea ?

— Toţi servitorii lui de la Bozos vor mărturisi că de multe ori vorbea cu glas tare, în odaia lui, cu portretul maică-si, răspunzîndu-i, ca şi cum aceasta i-ar fi pus întrebări.

— Ce martori poţi indica pentru aceste lucruri ?

— Pe nevasta lui Vidonka, pe nevasta lui Kapor Ferenc, pe Gulyâs Istvân.

Auditorul făcu semn vicenotarului: toţi aceştia trebuie citaţi.

Apoi se întoarse din nou spre Dory Măria.

— Mai am să-ţi pun o întrebare delicată, fiica mea. Adună-ţi toate puterile ca să poţi răspunde judecătorilor tăi, pe care nu o nedemnă curiozitate îi determină să pună asemenea întrebări, ci respectul pentru sfinţenia legilor canonice prin care dorim să gustăm izvorul adevărului.

Dar înainte de a gusta adevărul, se părea că nu e de dispreţuit să guste puţin şi din tabac. Preşedintele îşi scoase aşadar tabachera şi îşi înfundă nările în ea. Ceilalţi canonici făcură la fel, strănutînd în cor, aşa încît vicenotarul repetă într-una : *conducat sanitatil*

[1] Să vă fie de bine i (In lb. latină, în original — n.r.).

Hm, delicată întrebare, într-adevăr ! Canonicii cunoşteau această parte a proceselor de divorţ. Ochii lor mărunţi, adînciţi în orbite, începură să clipească, asemenea fitilului zgîndărit de opaiţ.

— Răspunde-mi, fiica mea, contesă Buttler Măria, născută baroană Dory, ce e adevărat din acuzaţia că dumnealui, contele Buttler Jânos, a fost urcat cu forţa, cu ajutqrul unei maşini anume făcute, în iatacul tău.

Dory Măria păli la amintirea tristei nopţi şi răspunse cu glasul înfiorat:

— Nu ştiu.

Tremura toată, privirea i se împăienjeni; din palidă ce era, faţa i se făcu vînătă.

— Şi spune-ne ce s-a întîmplat pe urmă acolo ?

Femeia deschise gura, voi să rostească ceva, dar deodată se cutremură şi se prăbuşi la pămînt, leşinată.

Canonicii săriră în picioare speriaţi. Numai preacuvioşia-sa domnul Lator Vince se aplecă. Ridică femeia leşinată şi îşi puse urechea pe inima ei pentru a se încredinţa dacă mai bate. Dar, apape, satanas [1], urechea roşie şi păroasă nimeri într-un loc nepotrivit, adică ceva mai sus decît trebuia, unde pieptul se zbătea ritmic, gîdilînd-o. (Pentru marele păcat săvîrşit, această ureche ar merita să fie tăiată ca a lui Martinuzzi [LXII] [LXIII] şi păstrată în spirt.) Vicenotarul însă îi stropi faţa cu puţină apă şi frumoasa femeie îşi deschise ochii istoviţi, aruncînd o privire tristă, plină de mulţumiri, dar în acelaşi timp îmbătătoare, cucernicului părinte, care o conduse pînă la jeţ. Acolo con-

---

LXII Piei, satano I (In lb. greacă, în original — n.r.)

LXIII *Martinuzzi Gydrgy* (1482—1551), om de stat şi cardinal maghiar, despre care istoria atestă că în momentul cînd a fost ucis i s-a tăiat o ureche (n.r.).

tesa Măria îşi reveni.

— *Nomen est omen* — şopti cu pizmă domnul canonic Szentgâlyi Joszef, căruia îi plăcea să improvizeze versuri proaste — *vidite latronem *.*

— Fiica mea, poate e mai bine să ieşi la aer, să-ţi revii. Celelalte amănunte o să le aflăm altă dată.

In continuare fu audiat parohul de la Roszke, care declară că totul s-a petrecut în cea mai perfectă ordine şi ritualul Pâzmány a fost respectat punct cu punct.

Audierea preotului dură foarte mult; procurorul încercă să-1 încurce în fel şi chip, dar nu izbuti. Tribunalul, obosit peste măsură, amînă dezbaterile pentru a doua zi.

Cu toate că s-au ţinut cu uşile închise, lumea află în scurt timp tot ce s-a petrecut la dezbateri. Leşinul Măriei Dory („Să mă ia dracul dacă n-a fost o comedie bine înscenată", îşi dădeau cu părerea oamenii), declaraţia preotului, faţa lui tulburată, purtarea demnă a lui Buttler, cîte o vorbă pe care canonicii judecători o scăpaseră pe acasă, în faţa bucătărese- lor — după cîteva ore toate acestea începură să circule din gură în gură prin piaţă. Se trăncănea pentru şi contra, se stîrniră discuţii, se făcură rămăşaguri, într-un cuvînt, viaţa întregului oraş se învîrtea în jurul procesului. Faimosul proces aduse şi altfel multă fierbere şi însufleţire în oraş. Veniră multi nobili din împrejurimi, unii dorind să se întîlnească cu alde Dory, alţii cu Buttler şi oamenii lui. Alţii veniră pur şi simplu de dragul amîndurora, ţinîn- duse de ei, cu gîndul de a petrece două-trei seri vesele, în care jucau, fireşte, cărţi- Sosiră, uruind, trase de nişte gloabe, şi căruţele lui Thespis[2]. Foa-

[1] In numele lui e sentinţa — el e banditul (In lb. latină, în original — n.r).

[2] Poet grec (secolul al Vl-lea înainte de era noastră) considerat întemeietor al tragediei antice (n.r.).

mea e ingenioasă. Trupa ambulantă care juca la Miskolc mirosise că marele proces poate să dureze cîteva săptămîni, atrăgînd un număr mare de magnaţi plictisiţi.

Şi nu s-a înşelat. Domnul Fây, care era un mare Mecena, cumpără chiar din prima zi toate biletele nevîndute şi le distribui personalului de serviciu al lui Buttler, husarilor, bucătarilor şi slujnicelor, cu condiţia ca după reprezentaţie aceştia să joace piesa acasă, în faţa oaspeţilor. Şi fiindcă după cină toţi nobilii, care căscau gura prin Eger, se adunau în palatul lui Buttler, domnul Fây, pentru a-i distra, chemă într-adevăr în sala mare personalul care asistase la spectacol. Cu voie, fără voie, împinse mai mult de la spate, slujnicele Erzsi şi Zsuzsika ieşiră în faţă şi începură să joace întîia scenă, în care, după textul piesei, cu hlamidă şi hermelină pe umeri, două nobile, şi anume Johanna de Napoli şi prietena ei, stăteau de vorbă.

— De ce eşti aşa de abătută, măria-ta, Johanna ? întrebă Erzsi.

— Nici prin gînd nu-mi trece să fiu abătută, răspunse Zsuzsika.

— Las’că văd eu că eşti mîhnită, ai o mare durere.

— Pe dracu ! Sînt veselă, nu mai pot de bucurie.

— Ba eşti tristă cînd îţi spun, nu fi tîmpită !

— Iţi jur că sînt veselă şi dacă mai îndrăzneşti să mă faci tîmpită aici, în faţa boierilor, îţi pui mîna-n cap.

Cu alte cuvinte, din pricina acestei neînţelegeri, acţiunea tragediei nu putu să înainteze. Boierii se tăvăleau de rîs, cînd pe neaşteptate se ivi bătrînul Horvâth în prag.

îl primiră cu explozii de bucurie. Buttler îi sări chiar de gît.

— Bine că ai venit, unchiule dragă !

Horvâth îl îmbrăţişă cu aceeaşi căldură.

— Eu, pe omul pe care-l îndrăgesc nu-l mai părăsesc niciodată.

Apoi, rămînînd într-un cerc mai intim, le spuse *in camera caritatis* că i-a adus. arhiepiscopului o scrisoare de la palatin şi i-a predat-o chiar astăzi după-masă.

— I-ai dat-o personal ? întrebă Fây.

— Da.

— Mă mir că te-a primit.

—L-am anunţat dinainte ce-am să-i aduc. Zăcea pe divan, cu piciorul înfăşat, da.

— Ştii ce scria ?

— Am observat că, citind-o, a rămas adînc impresionat. Totodată am angajat şi un spion acolo, da, un spion, care chiar astă-seară m-a anunţat că arhiepiscopul a părăsit în taină palatul şi i-a făcut o vizită vicarului Jekelfalussy. Dar ce cuprindea scrisoarea, nu ştiu.

— Iaca, eu ştiu. Trebuie să fi fost o alifie foarte bună, de vreme ce piciorul i s-a vindecat atît de repede.

Toate acestea dădură mari speranţe oamenilor lui Buttler, dar contele Jânos voia să mai ştie ceva. 11 trase pe Horvâth la o parte, lîngă fereastră, şi îi spuse fără înconjur.

— Piroska e aici.

Bătrînul se zăpăci, începu să se bîlbîie căutîndu-şi cuvintele.

— Piroska ? Asta... cum să spun.-. Adică Piroska, zici ? Ce-ţi dă prin gînd ?

— Am văzut-o.

— Ti s-a năzărit.

Confidenţial (în lb latină, în original — n.r).

— Purta o basma ţărănească cu picăţele în cap. Degeaba te prefaci, nene, că nu ştii să minţi.

— Păi atunci, iaca, nu mă mai prefac. Da, îţi mărturisesc că am adus-o cu mine, dar să nu povesteşti nimănui. N-am putut-o opri. Voia să te vadă cu orice preţ. Aşa că i-am dat voie să se îmbrace, împreună cu Frida, în haine ţărăneşti, şi să stea în stradă. Şi, zi, ai zărit-o ; se putea altfel ? Ca graurul ciorchinele de struguri.

— Şi mai e aici încă ? întrebă Jănos în şoaptă, cu faţa visătoare, cu privirea pierdută în depărtări.

Horvâth şovăi o clipă, apoi, ca şi cum s-ar fi răzgîndit, clipi şiret din ochiul stîng.

— Ce-mi dai, dragul meu, dacă vă înlesnesc o întîlnire de o jumătate de oră, în taină, se-nţelege, în taină, da ?

Faţa lui Buttler se aprinse, iar ochii i se tulburară de parc-ar fi fost beat.

— Nu, nu, rosti apoi deznădăjduit, lăsîndu-şi braţele în jos. Mi-am dat cuvîntul să nu mă apropii de ea atîta timp cît Fây nu-mi îngăduie.

Horvâth îi strînse mîna cu prietenie.

— Eşti un om şi jumătate. Aşa te vreau, da. Am vrut doar să te pun la încercare, căci pe Piroska am trimis-o acasă de mult. Eu însă rămîn aici atîta vreme cît va dura audierea martorilor. Ca să-i pot scrie. Mia poruncit du străşnicie, da. Mare tiran mai e fata asta !

— Biata mea porumbiţă, şopti Buttler oftînd. Dacă ai putea să-i scrii măcar ceva bun.

— O să vedem ce ne aduce ziua de mîine şi celelalte... da, celelalte...

— Cred în dumnezeu, glăsui cu evlavie Buttler.

— In domnul cred şi eu, dar în slugile lui nu prea. Da, nu prea.

Ziua următoare părea să fie de partea lui Buttler. Chiar de la începutul şedinţei, preşedintele dădu ordin vicenotarului să fie ascultată şi *communis opinio* 1, ceea ce nu se întîmplă decît foarte rar.

Dezbaterile tribunalului eclesiastic, prin natura lor, trebuie în chip firesc să ţină seama de opinia publică. Astfel că picătura de rouă a ideii curţii cu juraţi străluceşte din cele mai vechi timpuri în judecăţile bisericeşti- Preşedinţii tribunalelor eclesias- tice obişnuiau să-i întrebe pe martori: „Ce spune lumea în privinţa aceasta?" Iar la Eger, răposatul arhiepiscop Ferenc Xaver Fuchs [LXIV] [LXV] scosese şi mai limpede în relief această sublimă şi adîncă „intenţie" a legilor bisericeşti, deoarece în procesele mai importante, fie religioase, fie de divorţ, el statornicise obiceiul de a asculta, înafară de martorii părţilor interesate (care puteau să fie anume „pregătiţi") şi doi- trei oameni smulşi la nimereală din gloata neutră. Ca şi cum tribunalul ar vrea să afle „ce se vorbeşte prin sat" de cutare sau cutare chestiune.

Prin sălile vecine martorii lui Buttler şi cei ai lui Dory se plimbau, în grupuri separate, de colo pînă colo, făcînd deducţii şi profeţii după fiecare nouă întorsătură. Cînd se află că se va ţine seama şi de *communis opinio,* oamenii lui Buttler îşi frecară veseli mîinile.

— Iată ce era în scrisoarea palatinului !

Dory în schimb scrîşnea din dinţi şoptindu-i ner- vos fie-si :

— Trebuie să faci vizite pe la canonici, Măria. Eu n-am vrut... martor mi-e dumnezeu, dar altfel nu merge.

LXIV* Opinia publică (în 1b. latină. în original — n'.rj.

LXV Referire la *Fuchs Ferenc* (1744—1807), jurist şi prelat maghiai (n.r)

Măria păli şi îşi ridică mina, schiţînd un gest de protest.

— Trebuie s-o faci, copila mea, hotărăşte-te, şuieră Dory. De undeva a început să bată un vînt rău pentru noi.

în timpul acesta tribunalul asculta depoziţia valetului Varga Gergely. L-a sucit şi l-a răsucit pe toate feţele, ţinîndu-1 mai bine de un ceas şi jumătate în sala de şedinţe. („Nu cumva îl prăjesc în untdelemn", se nelinişti Dory.) După el veni rîndul jupînesei Szimâncsi, al doilea martor al cununiei. Amîndoi declarară că la cununie contele Buttler s-a purtat ca orice mire.

Auditor generalis : E adevărat că mirele se împotrivea ?

Jupîneasa: N-a avut, sfinţia ta, nici un cusur. Stătea acolo blind ca un mieluşel-

Auditor generalis: E adevărat că a izbit verigheta de perete ?

Jupîneasa Szimâncsi (indignată) : Vai de mine ! E tot aşa de neadevărat pe cît e de adevărat că faţa mea nu e perete. Ce minte de nebun a putut născoci aşa ceva ?

Auditor: îţi merge limba ca o morişcă. Ia, te rog, să nu mai baţi cîmpii ci să răspunzi lămurit, cu da sau nu. E adevărat că atunci cînd preotul a vrut să le lege mîinile cu patrafirul, contele şi-a smuls mîna din mîna miresei ?

Jupîneasa : Ba dimpotrivă, mîinile lor stăteau una lîngă alta ca doi porumbei care gînguresc cioc în cioc.

Auditor: E adevărat că voi, martorii, aveaţi vată în urechi ?

Jupîneasa: Da, am văzut vată în urechea valetului Gergely, zicea că-1 doare.

Procurorul: Cum se face, femeie, că, în schimb, Gergely a declarat că tu aveai vată în urechi, fiindcă pe tine te durea ?

Jupîneasa (zăpăcită): Pe mine ? Nu-mi aduc aminte, sărut mîinile şi picioarele. Atîta ştiu că pe unul din noi ne durea şi acela şi-a pus vată în urechi. Dar pe care anume ne durea, n-aş mai putea spune.

Canonicul Szentgâlyi: Ista persona diabolica aberrat a via recta (Această persoană îndrăcită se abate de la drumul drept).

— S-o fi împiedicat dracul de ea, îi şopti Mar- salko, canonicul cu ochii apoşi, vecinului său Lator.

— Ia seama, amice, să nu te plesnească cu hăţurile, îi răspunse acesta tot în şoaptă.

Preşedintele se încruntă, îşi aţinti privirea-i pătrunzătoare asupra jupînesei şi-i strigă cu glas tunător :

— Mărturiseşte în credinţă adevărată, pe preafericita fecioară Maria, cine te-a îndemnat să vorbeşti aşa ?

— Nimeni, mîrîi baba ghemuindu-se ca o broască rîioasă. îşi închise ochii mici, aşteptînd parcă să-i cadă tavanul în cap. De pe pereţi, episcopii de Eger o priveau încruntaţi — unii în platoşe, cu mustăţi şi bărbi; printre ei se afla şi un copilaş nevinovat, îmbrăcat în odăjdii de prelat, episcopul de trei ani, Hi- polit, cumnatul regelui Matei Corvin. Mai ales de copilul acesta se temea jupîneasa Szimâncsi, de parcă ochii lui negri şi vioi numai la ea s-ar fi uitat.

într-un cuvînt, ziua de astăzi nu părea de bun augur pentru partida Dory. Audierea martorilor fu întreruptă mai devreme, pentru că în palatul Buttler s-a dat la amiază o masă de gală la care a fost in-' vitat şi arhiepiscopul cu toţi canonicii. Cu acest prilej tînărul magnat desfăşură o pompă nemaivăzută

şi nemaiauzită. Prînzul dat de el părea un ospăţ minunat din O *mie şi una de nopţi,* pregătit de nişte spiriduşi cu bucatele furate din cămările sultanului sau califului din strălucitul Istambul, căruia nu i-a mai rămas decît să privească încremenit ca o stană de piatră, la el acasă, mesele goale, şi să dea poruncă să fie decapitaţi toţi bucătarii.

Ospăţul se prelungi pînă noaptea tîrziu; numai arhiepiscopul se ridică şi plecă îndată după prînz, sărutîndu-1 pe Buttler pe amîndoi obrajii. „Fiul meu drag" — îi spuse el — şi după o jumătate de oră amănuntul acesta ajunse să fie cunoscut în tabăra lui Dory, la restaurantul „La cei trei tauri", căci şi Dory îşi avea spionii lui în casa lui Buttler după cum şi acesta avea în tabăra adversarului.

— Noi nu avem astfel de cămări — spuse Măria descurajată — nici astfel de vinuri.

— Iar el nu are gură dulce ca a ta, — răspunse Dory — nici zîmbet aşa de încîntător.

Vinurile lui Buttler trebuie să fi fost într-adevăr bune căci a doua zi tribunalul era tare moleşit şi somnoros, cu toate că asculta depoziţia unui martor interesant: bătrînul Dory, care ştiu să povestească cele petrecute cu o mutră atît de nevinovată şi cinstită, încît ar fi fost în stare să convingă şi pietrele. Uneori izbucnea din el, cu forţă, soldatul aspru, sincer, mai ales cînd putea să izbească în Buttler, pe care îl zugrăvea drept un magnat laş, fluşturatic, crescut în moliciune şi înfumurare; nu i-ar fi dat fata, dacă ar fi ştiut ce zace în el, doamne fereşte !

— Am luat parte la douăzeci de bătălii, onorat tribunal, am şaptesprezece răni — le-am căpătat pentru

împărat şi pentru patrie — dar nici una nu mă doare ca cea de-a optsprezecea, pe care mi-a făcut-o domni

— şorul acesta slăbănog ce se lasă dus de nas de un om şiret ca Horvâth ; căci e slab de înger, e moale ca miezul de pîine pe care poţi să-1 frămînţi între degete, făcînd din el ce pofteşti. E foarte trist, onorat tribunal, că trebuie să viu aici să-mi apăr împotriva unei poveşti inventate, născocite de şiretenia avocatului Pereviczky, să-mi apăr, cu capul meu încărunţit în cinste, cu faţa zbîrcită, roşind de ruşine, onoa^ rea mea şi a fiicei mele, fiindcă sînt tîrîte în piaţă, în noroi, lucru ce n-ar trebui să fie decît amintiri tăinuite ale vieţii oricărei familii. Dacă n-ar fi vorba decît de mine, i-aş întoarce spatele cu dispreţ acestui tînăr rătăcit care se numeşte contele Buttler, dacă n-ar fi vorba decît de faptul că un aventurier, un luteran ca Horvâth, umblă să pună mîna, prin manevre ticăloase, pe averea princiară, răpindu-i-o fiicei mele pentru fie-sa, m-aş mulţumi de asemenea să dau din umeri. Dar dacă-i vorba de onoare, nu cunosc gluma.

— *Ad rem, ad rem* [1] / strigă preşedintele.

— Sînt la obiect, onorat tribunal, căci nu pot să nu-mi vărs amărăciunea sufletului văzîndu-mi onoarea terfelită, călcată în picioare. în apărarea ei — încheie cu ifos

vulpea şireată — sînt gata de orice şi cei care îndrăznesc să se atingă de ea, de-ar sta oricît de sus, de arma mea vor muri. Aşa să-mi ajute dumnezeu !

La aceste cuvinte ameninţătoare, rostite cu înflăcărare, canonicii aţipiţi pe jumătate îşi ridicară deodată capetele, uitîndu-se speriaţi unii la alţii, parcă ar fi zis : Per *amorem dei*[2], soldatul acesta afurisit ne mănîncă. Poftim de mai hotărăşte !

[1] La obiect, la obiect (în lb. latină, în original — n.r.).
[2] Pentru numele Iui dumnezeu (In lb. latină, în original — n.r).

Capitolul XIV

DUELUL STUPID

In ziua aceea nu-i mai audiară decît pe Jeszenka şi pe Kâzsmâri, care nu ştiau nimic de seamă. Fuseseră aşezaţi la uşă numai pentru a-i împiedica pe eventualii împricinaţi să intre în cancelarie, unde se celebra cununia. Ei îl opriseră pe Bernâth Zsig- mond. Tînărul voia să intre cu orice preţ, dar fiindcă primpretorul le poruncise să nu lase pe nimeni să se apropie, numitul Bernâth Zsigmond fusese îndepărtat.

— Altă pricină n-a fost ?

— Nu.

— E adevărat că mirele a încercat o dată să năvălească pe uşă şi l-aţi întors cu forţa ?

— Nu-i adevărat.

Aşa oscila cîntarul zi de zi şi spiritele erau într-o continuă fierbere, ca la o piesă ţesută cu măiestrie, în care o scenă o întunecă pe cealaltă şi ceea ce ieri părea sigur, în ziua următoare se dovedea a fi o absurditate. Căci secretul dezbaterilor rămînea un secret doar pînă la ridicarea şedinţei. După-masă îl ciripeau şi vrăbiile, iar opinia publică," care urmărea cu atenţie toate peripeţiile procesului, făcea numaidecît bilanţul zilei.

în ziua aceea, de pildă, sorţii de izbîndă ai partidei Dory sporiră în asemenea măsură, încît Mâria ar fi putut face cumpărături pe datorie prin prăvălii.

Dar ziua aceea mai cuprindea şi alte amănunte senzaţionale. Horvâth Miklos găsi jignitoare declaraţiile pe care Dory le făcuse despre el în faţa tribunalului. în zadar se străduiră Fây şi Buttler să-1 liniştească, arătîndu-i că nu merită să stea de vorbă cu un astfel de om, că aprigul bătrîn nu se lăsă

pînă nu găsi pe undeva, într-o cofetărie, doi nobili din comitatul Zemplen — Barkoczy şi Cseley — pe care-i trimise să-i ceară explicaţii, sau satisfacţie, lui Dory.

Baronul Barkoczy Jănos făcuse o mutră serioasă, îşi golise paharul de rachiu dulce şi se declarase gata să se ducă să-1 caute pe lupul bătrîn, dar tînărul Cseley se codise.

— Scumpe şi iubite nene Horvâth, te rog să renunţi...

— Să-1 las să-mi calce onoarea în picioare ? Nu, niciodată !

— N-am zis să renunţi la duel, căci duelul nu e mare lucru; la mine să renunţi, căci un Cseley înseamnă totdeauna primejdie. Unde se întîmplă să se găsească un Cseley, se întîmplă o mare nenorocire. Te rog să mă crezi! Dacă în locul meu merge altcineva la Dory, totul se rezolvă printr-o declaraţie : dacă mă duc eu, iese moarte de om.

— Mii de trăsnete, păi tocmai asta vreau !

— Ei, dacă asta vrei, mă duc.

11 găsiră pe Dory la „Cei trei tauri". Era chiar în sala de mese şi se lupta, cu multă voie bună, cu o friptură rece de gîscă.

— Bine-aţi venit! le strigă, apoi făcu un semn chelnerului : Băiete, două pahare !

Dar aceştia se opriră solemn, marţial, în faţa lui, cu gîtul înţepenit, cum li se cuvine unor purtători de asemenea mesaje în Ungaria.

— Am venit într-o chestiune serioasă, domnul meu.

— Coac, coac, coac ! făcu Dory, aşezînd cuţitul pe masă. Ce s-a întîmplat ?

— Dumneavoastră, după cîte sîntem informaţi, aţi întrebuinţat în faţa tribunalului expresii jignitoare la adresa domnului Horvâth Miklos.

— Am spus ceea ce am crezut de cuviinţă.

— Aveţi de gînd să ne explicaţi aceste cuvinte, adică să le retrageţi ?

Dory zîmbi şi muşcă din pulpa de gîscă.

— Friptura de gîscă, precum vedeţi şi dumnea-voastră, o pot înghiţi, dar un cuvînt pe care l-am rostit, nu.

Barkoczy dădu din cap.

— E şi asta o explicaţie, dar în cazul acesta, cum se cuvine între nobili, vă cerem satisfacţie pe calea armelor.

— Zău ? hohoti cinic baronul. Eu credeam că o să ne aruncăm cîte o butelie de rachiu unul în capul celuilalt şi acela care nu va nimeri, va înceta de a mai fi om de onoare. Dar din partea mea fie şi aşa. Am să vă trimit doi oameni, de-ndată ce isprăvesc mr*sa.

Martorii se întîlniră spre seară. Din partea lui Dory se prezentă căpitanul de escadron Borhy Adâm din regimentul Eszterhâzy şi un oarecare conte Tige Mihâly. Acesta din urmă era un obişnuit al saloanelor, bine pieptănat, totdeauna la curent cu moda. De data aceasta se învîrtea în jurul Măriei Dory, o conducea pe străzi, îi trimitea flori şi seara se ducea să flecărească la hanul „Cei trei tauri“. în felul acesta reputaţia lui crescu în mod considerabil printre cavalerii din Eger.

După oarecari discuţii asupra amănuntului dacă termenul „aventurier" constituie o injurie şi deci un motiv de duel, martorii căzură de acord : se vor bate cu pistoale; duelul va avea loc în dimineaţa zilei următoare, la ora cinci, în crîngul Szolloske.

în palatul Buttler nu se ştia nimic din toate acestea şi a doua zi dimineaţa, tocmai cînd contele Jânos îşi freca ochii ca să-şi alunge somnul, se auzi scîrţîind din ţîţîni poarta mare şi grea în gangul

căreia atîrnau. cîteva găleţi de piele, ţapine, lănci şi buzdugane atît de grele, încît un om din vremurile noastre nici nu le-ar fi putut ridica.

Buttler se trezea totdeauna fără chef, fiindcă de fiecare dată era smuls de lîngă Piroska de un străjer grosolan — conştiinţa — care îl lua aşa-zicînd în braţe şi în fiecare dimineaţă îl izgonea din paradis.

Azi scîrţîitul porţii îi goni şi mai repede visele. Există un pod de curcubeu între vis şi realitate: el e făcut din negură de aur, din ceaţă feerică, şi, înainte de a se trezi de tot, omul mai zăboveşte puţin pe acest pod. Azi, însă, zgomotul porţii nu-i dădu lui Buttler acest răgaz.

Oamenii primitivi credeau că în fiecare noapte sufletul hoinăreşte, iar dimineaţa se întoarce: aceasta era, după ei, deşteptarea; uneori însă sufletul rătăceşte atît de departe, încît nu se mai poate întoarce : aceasta era moartea. Atît de limpede şi de simplă era pe atunci moartea.

—• Auzi, Zsiga ? A sosit cineva. A intrat o trăsură în curte.

Buttler dormea într-o cameră cu Zsiga. încă de cînd erau studenţi în drept la Patak, se obişnuiseră să fie împreună şi noaptea. Uneori stăteau de vorbă pînă-n zori şi pe întuneric, fiindcă mătuşa Fây nu le dădea destule lumînări, ca să nu-şi obosească prea tare ochii stînd mereu cu lumina aprinsă.

Zsiga căscă zdravăn şi începu să tragă cu urechea la zgomotul de afară.

— Poate că a venit cineva de la Erdotelek (Erdo- telek era reşedinţa unei moşii pe care Buttler o avea în comitatul Heves).

— Cred mai degrabă că e vreo rubedenie cart a tras de-a dreptul aici — fu de părere Zsiga — căci

— ■un administrator sau aşa ceva n-ar îndrăzni să intre la ora asta. Poate mătuşa Fây Anna.

— Cum îmi bate inima, Zsiga!... Am o presimţire rea.

Se auziră frînturile unei discuţii; glasuri străine, în dormitor geamurile erau deschise, dar jaluzelele lăsate înăbuşeau vorbele celor de-afară, aşa că nu se putea desluşi despre ce e vorba. Nu se putea auzi decît o forfotă tot mai neliniştită, tîrşîit de paşi, strigăte învălmăşite, ţipete spintecînd, sfîrte- cînd zgomotul confuz. Şi parcă întreaga casă ar fi vrut să se urnească din loc, fiecare piatră s-o ia razna.

Buttler scutură de două ori clopoţelul, dar nu venea nimeni.

— Dar asta ce o mai fi ? izbucni cu mînie. Oare-am adus o sută de servitori ca să nu răspundă nici unul cînd am nevoie ?

în sfîrşit intră cameristul, palid şi ridicul, fiindcă tot costumul lui rococo era parcă pus cu furca pe el: ciorapii îi atîrnau ca nişte cîrpe, legătura alunecase la o parte, surtucul quaker ajunsese dedesubt şi vesta cenuşie, cu nasturi de alamă, deasupra.

— A sosit cineva, Mârton ? întrebă pripit Buttler.

— Domnul Horvâth Miklos, bîlbîi cameristul şi dinţii îi clănţăneau în gură.

— De ce nu intră ? se răsti la el, cu nerăbdare, contele. Pofteşte-1 numaidecît.

— Nu mai poate intra, excelenţă, fiindcă a murit.

Cuvîntul şuieră prin aer ca o piatră ţîşnită din praştie, lovindu-1 pe Buttler drept în frunte.

Cu un ţipăt zguduitor, contele se prăbuşi între perne.

— A murit ? Nu se poate !

— Domnul Dory l-a răpus în duel, acum un ceas.

într-o clipă, Buttler şi Bernâth săriră în picioare, se îmbrăcară în pripă şi ieşiră val-vîrtej pe uşă.

Cîţiva slujitori străbateau tocmai în acel moment marea sală de marmură, purtîndu-1 pe braţe pe bietul bătrîn. în fruntea lor păşea, cu o expresie de adîncă obidă, Fây, arătîndu-le încotro s-o apuce, unde să-1 aşeze. Hainele lui Horvâth erau pline de sînge, faţa albă ca de alabastru, iar ochii îi rămăseseră deschişi, dar cu toate acestea nu aveau în ei nimic înspăimîntător; ar fi părut blînzi mai degrabă, dacă n-ar fi fost încremeniţi.

— Există oare dumnezeu în cer — strigă zguduit Buttler — dacă rabdă una ca asta ?

—Lasă sentimentalismul şi nu te mai boci, îi tăie vorba, aspru, bătrînul Fây. Cu asta tot nu-1 mai în- viezi. Bătrînul a fost un om şi jumătate. Şi aşa a fost şi în moarte. Straşnic flăcău ! A avut un sfîrşit frumos. Gata. Ce o mai fi, om vedea. Glontele a pătruns tocmai între cele două coaste de sus şi i-ă tăiat artera... afurisit glonte ! „Asta i-a pricinuit moartea fulgerătoare", se tînguia doctorul care asistase la duel, un domn cu obrajii bucălaţi, cu ochii prinşi parcă de mucegai.

— A, glontele ! Nici un glonte! îşi frîngea mîinile Cseley. Nu glontele e de vină.

— Dar ce, mă rog ? se zborşi medicul, măsurîn- du-1 din ochi de parc-ar fi vrut să-1 ia în coarne.

—Păi, eu. Adică eu, Cseley. Căci unde se găseşte un Cseley, se întîmplă neapărat o nenorocire. I-am spus, l-am implorat să-şi aleagă alt martor, dar n-a vrut să mă creadă. Nu-i aşa, Barkoczy ? Doar tu ai fost de faţă, ai auzit. Nu ? Pe, Carol al II-lea l-a do- borît Forgâch [LXVI] cu o bardă împrumutată de un Cse-

LXVI Referire la moartea dramatică a 'regelui *Carol al 11-lea* al Ungariei (sec. al XIV-lea), ucis, în urma unei conspiraţii, de către cavalerul *Forgăch Balâzs* (n.r.).

—ley. Ludovic ai II-lea, cînd s-a înecat într-un pîrău, a fost condus de un Cseley, şi nu uitaţi că şi pîrăui se numea tot Csele. Aş mai putea aduce mii de exemple. Să luăm, bunăoară, cazul lui Attila. La nunta lui cu Crimhilda, Attila a dansat cu o domniţă Cseley; dimineaţa, nevastă-sa l-a găsit mort.

Dar putea să vorbească Cseley mult şi bine, că pe medic nu era chip să-1 clintească din ale lui. Medicul era limbuţia întrupată şi puţin îi păsa dacă cineva îl asculta sau nu.

— Acesta e al treilea duel mortal la care am asistat, povestea el cu satisfacţia unui colecţionar pasionat. Adică, ce zic ? Al patrulea ! Zău aşa ! Da, da, al patrulea ! (Şi zicînd acestea îşi aţinti privirile în gol, ca şi cum celelalte trei dueluri ar atîrna undeva în aer, ţintuite cu ace de gămălie şi ar vrea să-1 aşeze alături de ele. şi pe cel de al patrulea.) Orice s-ar spune, cu pistolul nu-i de glumit 1

Cei mai mulţi se adunară în jurul lui Barkoczy, care povestea ultimele clipe ale lui Horvâth.

— N-a pătimit nici două minute ; a avut o moarte uşoară, dumnezeu să-1 ierte! I s-a scurs sîngele, abia dacă a simţit durerea. Eu l-am ridicat de la pă- mînt, după ce s-a prăbuşit. îl ţineam în braţe : puterile îl părăseau încet-încet, apoi s-a stins liniştit ca un miel. Dar mintea şi ironia ascuţită şi-a păstrat-o pînă-n ultima clipă şi, chiar cînd trăgea să moară, cu ultima lui vorbă şi-a şfichiuit adversarul.

— Ce-a spus? Va să zică tot a spus ceva? A dat ceva dispoziţii ? întrebară deodată vreo patru inşi.

— Şi-a adunat toate puterile, săracul, şi a rostit, dar în aşa fel ca să audă şi Dory : „Simt că mor îndată. Duceţi-mă la Buttler, *viitorul meu ginere".*

Adînc impresionat, Buttler plîngea cu hohote. în

timpul acesta catafalcul fu improvizat în sala festivă. Fây se dovedi din nou de o energie neobosită :

lua măsuri, dădea dispoziţii, distribuia sarcinile, scurt, rece, ca o mână puternică ce pune în mişcare o maşină uriaşă.

— Ce s-a întîmplat s-a întîmplat! Acum nu e timp de plîns şi de tînguit, ci de fapte. Tu, Zsiga, fiule, ai să pleci numaidecît la vicar şi ai să-1 rogi să te asculte acum de dimineaţă, fiindcă după-masă ai să pleci la Bornoc cu sicriul, luînd opt husari cu tine. Dumneata, domnule administrator, ai să te îngrijeşti de un sicriu de fier, dacă se poate ; dacă nu, de nuc. Eu am să plec peste un ceas s-o pregătesc pe biata fată pentru groaznica năpastă ; treaba asta n-o pot încredinţa altcuiva. Trăsura să mă aştepte la scară, să înhame caii cei mai iuţi. Dumneata, doctore, îţi vei primi onorariul de la administrator. Secretarul va căuta un preot luteran care va veni să ţină slujba denmormîntare. Sicriul va fi aşezat în- tr-un car cu fîn, la fund, şi husarii vor urmări carul de la o depărtare mai mărişoară, ca şi cum n-ar avea nimic cu el, asta pentru ca oamenii superstiţioşi să nu prindă de veste. înţelegi, Zsiga ?

— înţeleg, dragă unchiule.

— Şi eu ce am de făcut ? întrebă, ştergîndu-şi ochii înlăcrămaţi, Buttler.

— Nimic, tu rămîi aici.

Buttler scutură din cap cu îndărătnicie.

— Simt că trebuie să plec. în primul rînd fiindcă Piroska are nevoie de consolare, şi pe urmă am obligaţii faţă de nobilul mort. Pentru mine a murit, sărmanul. într-un caz ca acesta nu mai poţi invoca nici dumneata legămîntul pe care l-am făcut. E un caz care mă dezleagă de tot. Eu plec.

— N-ai să faci nici un pas, conte de Pârdăny ! îl înfruntă cu faţa întunecată Fây. Tu însuţi eşti mort. La ce bun să însoţeşti un mort ? Dacă ţii să-ţi faci

datoria fată de el. trebuie să fii din nou în viată.

—s-o faci fericită pe fiica lui. Trebuie să rămîi aici, să zădărniceşti vicleniile şi uneltirile duşmanului. Nu cumva ai mîncat mătrăgună şi vrei să părăseşti cîmpul de luptă retrăgîndu-te din faţa lui Dory ? Frumoasă cinste pentru mort, n-am ce zice ! Nu, Jânos, nici prin gînd să nu-ţi treacă una ca asta ' Fata are să plîngă şi are să se liniştească. Nu e nevoie să picuri stropi de ulei de trandafiri în lacrimi, să amesteci dragostea cu jalea, să tiveşti culoarea de doliu cu un fir trandafiriu. Durerea, în sine, e un simţămînt destul de înalt. De ce să-1 jeluieşti pe mort, luînd o parte din durerea pe care fiica lui o simte şi trecînd-o pe seama bucuriei de a vă revedea ? Las’ să plîngă fata, iar tu fii cu ochii-n patru, stai la pîndă, cu o sută de urechi şi cu o mie de mîini !... Era să uit: un călăreţ să plece numaide- cît la Bozos, după Buday. Are să sosească la noapte. E un om cinstit şi deştept, aşa că urmează-i sfatul, pînă mă întorc.

Capitolul XV

Vestea se răspîndi repede în tot oraşul, stirnind valuri de indignare împotriva lui Dory şi de simpatie faţă de Piroska. Toată lumea se grăbi să împărtăşească şi altora senzaţionala ştire că farsa de la Roszke a făcut o nouă victimă, care e tocmai tatăl Piroskăi. Tuturora le era milă de Horvâth, deşi în oraş nimeni nu-1 cunoscuse. Se vede că oamenii sînt mai mult buni decît răi, cînd n-au nici de pierdut nici de cîştigat de pe urma bunătăţii sau răutăţii lor. ,,Biata Piroska — se vorbea în toate părţile — întîi îi răpesc logodnicul şi pe urmă îl ucid pe taicăsău !

Şi popii mai îndrăznesc să predice că lumea merge înainte pe căile înţelepciunii !“

Oamenii se adunară pîlcuri-pîlcuri în faţa casei lui Buttler, dornici să afle amănunte. Cameristele şi servitorii trimişi de doamnele din Eger să depună flori pe catafalcul improvizat abia puteau să răzbească prin mulţime. Cete întregi forfoteau încă de dimineaţă în strada Felnemeti şi în faţa palatului arhiepiscopal, în strada Szechenyi de azi, făcînd un vacarm asurzitor la sosirea lui Dory. Studenţii strigau *„pcreat“* [LXVII] cît îi ţinea gura, iar din mijlocul mulţimii unii aruncau bulgări şi pietre spre el. Dory îşi scoase din buzunar pistolul şi avu îndrăzneala să-i ameninţe :

— Moartea, îl paşte pe cel care cutează să mă lovească !

Cîţiva bătrîni stăteau gură-cască pe la uşile prăvăliilor sau împrăştiaţi prin mulţime, privind fră- mîntarea valurilor de oameni. Spectacolul era frumos, nu-i vorbă : parcă vedeai marea bătută de vînturi. Printre ei se găsea şi domnul Korponai Gabor, senatorul, care tocmai le spunea celor de ranguri mai mărunţele, adunaţi în jurul lui:

— Păi nici nu e cazul să se atingă careva de Dory, ascultaţi-mă pe mine, căci nu el e pricina. Deşi, după cîte aud, nu e blăstămăţie în care să nu-şi vîre nasul. Dar de data asta Horvâth l-a provocat, aşa că nu-i vina lui. Ce a fost a fost, glontele nu e vrabie care, chiar din zbor, ştie să deosebească bobul curat de pleavă ; e un plumb tîmpit, dă buzna prosteşte. Nu Dory poartă răspunderea. Nu, nu ; tot ispravă popească e. Ei au să dea socoteală de ea. Dacă tribunalul e bisericesc şi dacă audierea martorilor se face în secret, de ce nu păstrează secretul ? Dar vezi că-s flecari dumnealor...

LXVII Să piară (In lb. latină, în original — n.r.).

—- Nu popii-s flecari — sări să-i apere cumătră Nagy, care se întorcea acasă cu un funt de carne într-o strachină smălţuită cu flori de lalele galbene şi se oprise să prindă şi ea cîteva vorbe înţelepte — nu ei îs flecari, ci bucătăresele lor.

în timpul acesta, sus, în palatul arhiepiscopal, şedinţa începuse şi primul martor audiat fu într-adevăr Bernâth Zsiga. Zsiga povesti cu multă elocvenţă idila lui Buttler cu Horvâth Piroska. Buttler sosise la Roszke cu sufletul plin de această idilă, aşa că nici o minte sănătoasă nu poate presupune că fatala cununie s-ar fi făcut cu consimţămîntul lui. A fost o samavolnicie mişelească — asta-i tot. Preotul fusese chemat încă înainte oa Buttler să fi schimbat o singură vorbă între patru ochi cu Dory.

Spre seară, el, Bernâth, auzise ţipetele disperate ale prietenului său şi cînd, luîndu-se după strigăt, ajunsese la locul crimei şi pandurii îi dăduseră voie să se uite pe gaura cheii, văzuse că Dory îl ţinea strîns pe firavul Buttler, care se zbătea din răsputeri încercînd să-şi smulgă mîna, în timp ce preotul se grăbea să i-o lege cu patrafirul de mîna baroanei.

Pe feţele judecătorilor se vedeau urmările nenorocirii de azi. Şedeau tăcuţi, întunecaţi, în jeţurile lor, cu capul în piept, parcă li s-ar fi înecat corăbiile.

Doar procurorul îi puse cîteva întrebări.

— *TJtique*[LXVIII], preotul a sosit la castel înainte de convorbirea confidenţială ? Ce părere are martorul despre această împrejurare ?

— Că preotul era înţeles cu Dory. Motivul e cît se poate de limpede, binevoiţi a vă gîndi puţin.

— Ce înţelege martorul prin motiv ?

LXVIII Aşadar (In lb. latină, în original — n.r.).

— înţeleg faptul — răspunse cu îndrăzneală Bernâth — că pomul care rodeşte înainte de vreme. înflorise cu siguranţă tot înainte de vreme.

Ca prin minune, din fundurile buzunarelor tabacherele ieşiră la iveală în aceeaşi clipă.

— Cum se face că.Jeszenka şi Kâszmâri n-au pomenit nimic de amănuntul că martorul s-a uitat pe gaura cheii ?

— Prin faptul că sînt martori plătiţi. Pur şi sim
plu sînt în mîinile lui Dory şi declară ce doreşte acesta./

— în legătură cu această împrejurare ei vor fi audiaţi încă o dată.

Ornicul cu stîlpi de alabastru bătu ora douăsprezece, dar azi tribunalul îşi începuse activitatea mai târziu, de aceea voia să prelungească şedinţa. Aprodul arhiepiscopului apăru în pragul încăperii unde martorii îşi aşteptau rîndul, şi strigă :

— Vidonka Jozsef !

Nici un răspuns, nici un „aici". Avocatul Sziics îl căuta pe coridoare. „Vidonka, Vidonka !“ Dar numai zidurile pustii îi repetară numele. îl căutară cu toţii în toate părţile, dar nu-1 găsiră nicăieri. „Acum cinci minute l-am văzut pe aici", spuneau unii. Zadarnic, Vidonka nu era şi pace.

Tribunalul fu nevoit să-şi schimbe ordinea de zi, trecînd la interogarea celor două slugi care intraseră dimineaţa în odaia nupţială a tinerei perechi, deşi episodul acesta era de asemenea una din trufandalele picante pe care e mai bine să le păstrezi pentru momente cînd poţi să le guşti în tihnă. O asemenea chestiune nu era pentru o zi ca aceea.

Dar tribunalul ca tribunalul. Pentru partida lui Buttler, însă, dispariţia tîmplarului era cît se poate de neplăcută. Avocatul Sziics îl căută în tot oraşul

ca pe un ac în carul cu fîn. Dar nu-1 găsi. Nu încăpea îndoială că fugise.

Pe cai, husari ! Trebuie găsit cu orice preţ. Pe la amiază mai era încă în palatul arhiepiscopal. N-a putut ajunge departe.

Oamenii se împrăştiară în toate direcţiile rozei vînturilor. Răscoliră tufele de pe Dealul Cetăţuii, coasta împădurită a Dealului Haiducesc, sălcetul de pe malul rîului Eger. Buttler, zdrobit de noua lovitură, se închise în apartamentul lui. Nici Bernâth nu mai îndrăzni să pornească la drum cu sicriul. Carul încărcat cu fîn stătea gata în şopron, dar cum să se prezinte în faţa lui Fây cu ştirea că Vidonka a fugit ? Doar asta însemna că nu mai au nici o speranţă. Aşteptă deci pînă la amurg, doar se va da de urma lui Vidonka. Zadarnic. Husarii trimişi în căutarea lui se întoarseră, unul cîte unul, cu mîna goală.

în sfîrşit, seara tîrziu trebui să plece cu căruţa trasă de patru cai puternici. Zsiga se urcă în vîrful carului şi se tolăni pe fînul înmiresmat. Doi rîndaşi mergeau înainte cu felinarele în mîini pentru că drumurile în comitatul Heves erau foarte proaste, în urma lor, la o depărtare potrivită, mergeau cei opt călăreţi.

Astfel porni căruţa încet-încet; nimeni n-ar fi bănuit ce este în ea. Mergeau la pas. Cei patru cai ar fi putut merge şi la trap, dar clădăria de fîn, deşi strînsă cu o prăjină, n-ar fi rezistat; s-ar fi scuturat şi s-ar fi destrămat din pricina hurducăturilor. Chiar şi aşa, mereu trebuiau să-i dea ocol, cu felinarul în mînă. Era întuneric beznă. Un colţ din secera lunii se arăta din cînd în cînd cîte o clipă, apoi iar era acoperit de norii negri şi grei ce alunecau alene. Făcîndu-şi un cuib în fîn, Zsiga se

culcă. Din cînd în cînd aţipea. Dar se plîngea mereu de hopurile care îl trezeau într-una.

— Nu-ţi pară rău, conaşule, îl consolau rîndaşii. E sănătos aşa. O fi dormind mai bine domnul din fundul căruţei, dar ce folos.

Nu se întîmplă nimic pînă colo, spre miezul nopţii, cînd unul din rîndaşi scoase un răcnet de groază, îşi aruncă felinarul, care se făcu ţăndări, şi o rupse la fugă ca scos din minţi.

Bernâth tresări în vîrful carului, iar al doilea purtător de felinar strigă după primul :

—Stai, mă Istok, mă ! Ce dracu te-a apucat ? Ai călcat pe vreun ciob de sticlă ? (în noaptea caldă cei doi oameni cu felinarele umblau desculţi.)

Dar omul nu-i răspunse nimic. Fugea de mînca pămîntul, urlînd ca un apucat. Tovarăşul lui clătină din cap, se uită în dreapta şi în stînga, cercetă căruţa din toate părţile la lumina felinarului, dar nu văzu nimic neobişnuit. Zsiga sări din căruţă şi o opri, ca să-1 aştepte pe Istok, care de bună seamă o fi înnebunit. („Nu face nimic, husarii au să pună mîna pe el şi o să-1 aducă înapoi".)

Husarii îl împresurară într-adevăr. Cum căruţa se oprise, în liniştea nopţii se auzea tropotul cailor, apoi, ceva mai tîrziu, glasul lui Istok, care povestea ceva, pripit, cu sufletul la gură.

—Ai înnebunit sau ce-i cu dumneata ? strigă Bernâth la el, cînd Istok ajunse aproape de căruţă.

—Isuse Hristoase şi maică preacurată — se miră acesta — da’ dumneavoastră mai trăiţi ?

Husarii se prăpădeau de rîs, iar Istok, ţinîndu-se de pana căpăstrului, lipit de cal, se văicărea într-una şi dinţii îi clănţăneau în gură.

—O, doamne-dumnezeule sfinte ! striga mereu, făcîndu-şi cruci peste cruci.

— Da’ ce ai, omule ?

— Ce am ? Păi, domnul şi-a scos piciorul.

— Care domn ?

— Domnul mort, boierul Horvâth. Vă jur pe dumnezeu din cer că i-am văzut cizma şi chiar o bucăţică din pantaloni.

— Eşti o vită-ncălţată, îl dojeni unul dintre husari, bătrînul Bordâs Jozsef. Nu-şi mai scoate dumnealui piciorul, că chiar eu l-am închis în sicriul cela greu de fier, azi dimineaţă.

— Prostii, ai visat, asta e, îl liniştea Zsiga.

— N-am visat, conaşule. Jur pe sfînta cruce. Sînt om cu mintea-ntreagă, să trăiţi, şi nu mă sperii de umbra mea. Am fost în trei războaie ; dacă vreţi să vă arăt, am foaie la mînă chiar de la generalul Ha- dik. Ce vă spun, e adevărat, cum vă văd şi mă vedeţi ; vă arăt şi locul pe unde şi-a scos piciorul. Ia vino numai cu felinarul aici, la coada căruţei, vere Fitying.

Vărul Fitying îşi apropie felinarul şi în fundul căruţei se văzu într-adevăr o mică spărtură pe unde ar fi încăput un picior.

Unul dintre husari îşi scoase sabia şi spuse, glumeţ si fudul :

— Ei, o să înţep niţeluş stafia aceea, deşi eu n-am certificat de curaj de la generalul Hadik.

Si cu aceste cuvinte, hip-hop, îşi înfipse sabia de vreo două ori în fîn.

Din căruţă se auzi un vaiet surd, apoi un urlet fioros.

Toţi se cutremurară. Chiar lui Bernâth îi trecu un fior prin şira spinării iar husarul, speriat, scăpă sabia din mînă.

Spaima îi cuprinse pe toţi; pînă şi unul dintre cai, parc-ar fi înţeles despre ce e vorba, necheză sinistru şi sări în două picioare. Numai bătrînul Bordâs

nu se dădu bătut, ci răsucindu-şi mustaţa brumată, se adresă, cu voce de stentor, de-a dreptul stafiei:

— Ia ascultă, spirite ! Te poftesc în numele tatălui, al fiului şi al sfîntului duh, să ne spui, dacă eşti cu gînd curat, ce vrei de la noi. Iar dacă nu vrei nimic, pleacă cu dumnezeu şi vezi-ţi de treabă, că de nu, acuşi trag în tine din carabina asta.

Şi, minunea minunilor, spiritul răspunse, cu **o** voce surdă care venea parcă din fundul pămîntului.

— O, vai mie, vai mie! Eu nu sînt spirit, nu-s decît Vidonka.

A, Vidonka! Deodată toate feţele se înseninară, toate gurile se strîmbară, gata să izbucnească în rîs. O dezlegare mai plăcută, mai cu haz, nici că se putea. E adevărat că întîiul husar se ruşină puţin, dar în schimb Istok începu să se fălească : ei, n-a avut dreptate cînd a spus că văzuse un picior de om ? Mai mult însă decît toţi, Bernâth se bucură că în sfîrşit preţiosul martor fusese găsit.

— Ieşi odată, să te vedem la faţă, strigă el.

Vidonka nu aşteptă să fie poftit de două Ori : îşi scoase un picior, apoi al doilea, şi în cele din urmă ieşi în întregime, alunecînd ca o rîmă.

— Eu sînt, dar cineva m-a împuns ?

— Ştii că toată ziua te-am căutat ? Cum ai ajuns aici, nenorocitule ?

Vidonka stătea în cumpănă : să spună sau nu adevărul. în sfîrşit grăi, dînd din umeri :

— lac-aşa, in glumă. M-am gîndit să mă plimb şi eu puţin. Şi inima îmi dădea ghes să viu s-o văd pe măicuţa la Mândok. Căruţa va trece pe acolo. Şi de aceea m-am vîrît în ea.

— Dar e o adevărată minune că nu te-ai înăbuşit în fîn. Nici acuma nu înţeleg. Cum se poate? De unde ai avut aer ?

— He-he-he, rîdea Vidonka. Păi de ce-mi zice mie meşter peste meşteri ? Au venit azi-dimineaţă argaţii la mine şi mi-au zis : „Dă-ne un sfat, coane, cum să facem căruţa". Le-am spus : „Las' pe mine că o fac eu". Am aşezat sicriul în faţă, iar în fund am pus doi saci cu ovăz. Dar între cei doi saci a rămas un pic de loc liber, tocmai cît să-i ajungă lui Vidonka, fiindcă e subţirel. în scîndura din fundul căruţei e o mică gaură, cam cît rupe un cîine cînd te-apucă de fundul nădragilor. Ce mi-am zis ? Dacă Vidonka se aşază pe burtă, între cei doi saci, are pe unde lua aer şi, ziua, poate vedea şi drumul.

— Dar atunci de ce ţi-ai scos adineaori piciorul ? îl întrebă Bernâth. Ai vrut s-o tuleşti, nu-i aşa ?

— Nicidecum, *mladi pan,* dar mi-am adus aminte că trebiiie să fiu ascultat ca martor la Eger. Mi-am zis : Ai s-o păţeşti, Vidonka. Domnul Fây te jupoaie de viu. Ia întoarce-te tu frumuşel la Eger. De aceea mi-am scos piciorul.

— Chiar asta vreau şi eu. Pleacă numaidecît. Ai ceva merinde ?

— Da, mi-am luat traista cu mine ; am niţică şunculiţă şi pîine.

îşi vîrî mîna în ascunzătoarea de sub fîn şi îşi scoase traista.

— Rămîneţi cu bine, *mladi pan,* eu am plecat.

— Oho, Vidonka puiule, nu merge aşa ! Ai să pleci însoţit de doi husari, să nu ţi se întîmple ceva pe drum. Alege-ţi un om, nene Bordâs, şi aveţi grijă de el ca de ochii din cap, ba chiar mai bine.

Abia acum se sperie Vidonka de-a binelea. La început se grozăvi : vrea să meargă singur, doar e bărbat, nu copil, ce mai... lui nu-i i-e frică nici de puterile iadului... dar cînd văzu că escorta de husari nu e pusă de florile mărului, se trânti la pământ, începu să bocească, să-1 roage pe Bernâth, pe care

nu-1 mai scotea din „Zsiguska" şi ,,inima mea“, să-1 lase să-şi ia lumea în cap, căci dacă s-ar înfăţişa ca martor la tribunal, Dory l-ar împuşca pe loc. Cum să nu-1 împuşte, cînd a împuşcat şi pe un boier ca Horvâth ! Zsiguska nu-i poate dori moartea, căci ce s-ar alege în cazul acesta de nenorocita lui de Katuska ? Ar rămîne văduvă ?...

Dar în zadar s-a căinat; Zsiga nu-1 iertă. Cei doi husari îl luară între ei, şi-l conduseră la Eger. Ce-i drept, în schimb, îi dădură toate onorurile, şi din „coane" nu-1 mai slăbiră.

Cîtă bucurie în palatul Buttler cînd apăru dimineaţa Vidonka! Cîtă bătaie de cap însă pînă să-1 poată duce la palatul arhiepiscopal. Nu primi decît după multe insistenţe şi cu condiţia să fie dus în- tr-un cupeu închis, păzit de doi husari înarmaţi care să nu-1 părăsească decît în pragul sălii de şedinţe. Acolo urmau să-1 aştepte şi, la ieşire, să-1 ia din nou între ei, ca nimeni să nu se poată apropia de el. Apoi trebuiau să-1 însoţească pînă la cupeu şi să nu se oprească cu el decît la Bozos, unde aveau să-1 predea preafrumoasei Katuska, biata, care, tremu- rînd de grija lui, va fi vărsat pîraie de lacrimi din ochii ei.

Totul s-a petrecut întocmai. Dar de-ar fi avu' parte de o strălucire încă pe atîta, ziua aceea ar fi fost tot cea mai groaznică din viaţa lui Vidonka. A tremurat tot timpul ca o piftie, parcă ar fi fost dus la spînzurătoare. Dar cînd, în sfîrşit, s-a văzut în faţa preasfinţilor judecători, şi-a venit în fire ca prin minune („Eh, fie ce o fi“) şi cu toate că toată noaptea nu dormise şi avea o rană la umăr, făcu o declaraţie atît de curajoasă despre maşina de urcat comandată de Dory, despre executarea, modul de funcţionare şi nimicirea ei, precum şi despre încercarea lui Dbry de a-1 momi cu bani şi de a-1 trece

într-o ţară străină, sub nume străin, încît canonicilor li se ridică părul măciucă.

Ce întorsătură nouă şi senzaţională ! Oraşul întreg a răsuflat. Aceasta a fost lovitura hotărîtoare de secure, spuneau oamenii. Dory se poate duce dracului, cu toată banda lui. Buttler a biruit.

Toată lumea vorbea despre Vidonka. El a fost — se zicea — micul ac de gămălie care a spart balonul umflat, plin de minciuni. Fără să vrea, deveni un om celebru. în aceeaşi zi fu căutat de doi pictori (căci în preajma curţii arhiepiscopale foiau aceşti mîzgălitori) care voiau să-i facă portretul. La o cafea, inimoasele doamne din localitate împletiră la iuţeală o cunună de lauri şi i-o trimiseră. Dar nu mai fu găsit, căci la ora aceea Vidonka trecuse peste şapte hotare, mai bine zis se apropia, în galop şi cu o escortă înarmată, de hotarul comitatului Ung. Cu siguranţă că dacă ar fi rămas la Eger studenţii i-ar fi făcut o serenadă cu torţe. Dar adevărata vrednicie a fost întotdeauna modestă, aşa că Vidonka plecase.

Călătorea într-o trăsură cu patru cai de gală, ca un prinţ. Pe drum oamenii îşi scoteau pălăria pînă la pămînt, iar roţile parcă repetau vesel : Katuska, Katuska, Katuska.

Capitolul XVI

SENTINŢA

Aş vrea să fac o comparaţie cu peştele, fiindcă peştele e tare prost, dar teamă mi-e că el nu vede ce se petrece pe oglinda apei. Gîndacul de apă e într-o situaţie mai avantajoasă, fiindcă el înoată la suprafaţă, ca o aşchie aruncată în rîu, şi astfel poate

vedea cum se oglindesc copacii de pe mal în luciul apei, Iar dacă ar putea să vorbească, să-şi spună gîndurile, la întrebarea : cum sînt copacii ? — gîndacul de apă ar răspunde, fără îndoială, cam aşa : „Copacii sînt verzi şi au o formă foarte ciudată. în partea de jos ei au o coroană, iar sus un trunchi butucănos ; fibrele fine ale frunzelor, subţiri ca nişte fire de păr, susţin trunchiul uriaş. Toate acestea ar părea aproape de necrezut — şi-ar încheia isteţul gîndac explicaţiile — dacă nu ne-am putea convinge, înotînd pînă la locul unde sînt copacii, că în realitate, ei n-au trup."

Fenomene cu aspect înşelător, ca acelea despre care gîndacul ne-ar putea vorbi, vor fi existînd în mare număr şi pentru om, numai că omul nu-şi dă seama de ele. Cu astfel de minte judecă el un şir întreg de situaţii şi instituţii. Numai din pilda gîn- dacului de apă se poate înţelege de cînd lumea de ce crede omul că albul imaculat al onoarei se păstrează numai cu sîngele roşu pe care îl varsă în duel.

în fond, a ucide un om e un lucru foarte neplăcut, chiar sub formă de bravură. Cînd cineva o face, ne întrebăm : cum mai poate dormi ? Totuşi, în ochii lumii, reputaţia celui care a scăpat cu viaţă biruitor sporeşte. El nu devine mai bun, nici mai curat, devine doar mai sîngeros, se îndepărtează de oamenii buni şi se apropie de iad ; cu un picior e chiar in cazanul infernului, căci nopţile lui sînt ale diavolului. Dar deşi ştim toate acestea, în ochii noştri el se bucură de prestigiu.

Aşa s-a întîmplat şi cu Dory de cînd l-a împuşcat pe

Horvâth. în jurul lui se ţesu un anumit văl de faimă, un fel de nimb. Felul în care îşi măritase fata trezea dezgust, dar faptul că peste toate îl mai împuşcase şi pe tatăl rivalei, pe părintele bunei fete, făcu deodată ca din ticălos să treacă drept „omul

dracului". Iar „omul dracului" e cineva în Ungaria. Toată lumea caută să-i intre în voie. In loc să-1 doboare cu puteri unite, toţi se dau la o parte, se feresc din calea lui. Ba cu timpul se încheagă chiar un partid în jurul lui, pentru că e o plăcere să ţii cu cel mai tare.

Fantezia îi atribuie putere şi curaj şi mai mare decît are de fapt. îl ia pe aripile sale, îl saltă. Lumea îi atribuie acţiuni pe care nu le-a făcut, îi pune în gură fraze scurte şi tăioase.

Astfel, la curtea arhiepiscopală stîrni mare spaimă o declaraţie pe care Dory o făcuse la „Cei trei tauri", zice-se în faţa unui capelan tînăr care, vizi- tîndu-1 acolo pe preotul de la Roszke, i se plîngea că nu-i chip să înainteze în grad.

— O să fie destule ocazii, tinere — îi răspunse baronul — fiindcă te pot asigura că în zilele ce vor urma vor fi înmormîntaţi cîţiva canonici.

Ştirea fu culeasă pe piaţă de bucătăreasa canonicului Pruzsinsky, asesor la tribunalul bisericesc, şi servită stăpînului, completată pe loc cu amănuntul că în vederea acestei perspective tîmplarul Maszly comandase numaidecît o mulţime de nuci uscaţi pentru sicrie.

Începînd din această zi nimic din depoziţiile martorilor nu mai transpira, ba canonicii nu mai scăpau nici o părere despre proces, nici acasă, nici în societate. Dacă cineva aducea vorba despre cele petrecute în sala de şedinţe, ei îşi ridicau doar sprîncenele şi cîte un „ei, ei“ sau „hm, hm“ era cea mai bogată lămurire pe care o dădeau. De, un pistol bun, e bun şi ca lacăt.

Şi şedinţele tribunalului mai ţinură vreo săptămînă, fie pentru a fi audiaţi cîţiva martori noi, reprezentând opinia publică, fie pentru audierea supli-

mentară a unor martori interogaţi o dată.

Apoi personajele faimoasei drame se împrăştiară pe la casele lor — Buttler la Bozos, Dory la Roszke — şi începu procesul în scris, apoi sforăriile avocaţilor („Acum ar fi fost bine să-1 poţi scoate pe Pereviczky din pământ!“) - .

Răspunsurile, replicile, contrarăspunsurile şi răspunsurile finale ţinură un an şi jumătate. în tot acest timp orfana Piroska stătu la Bornoc, în casa lui Bernâth (care rămăsese tutore pe baza unui testament mai vechi), iar Fây şi Buttler se ocupară de proces la Pozsony şi la Viena, căutîndu-şi protectori care să intervină cu autoritatea lor pe lîngă cler pentru a determina o sentinţă favorabilă. Dar acelaşi lucru îl făcu şi Dory şi fata lui. Măria colindă şi pe la arhiduci, şi, după cum scrie un contemporan iniţiat în toate tainele procesului, fost agent al curţii, un oarecare Szoltsânyi, „de-abia mai găseai un om cu renume, un potentat în viaţă, care să nu-şi fi vîrît jmăcar un deget în acest proces ciudat şi faimos. Degetele unora (adaugă el în paranteză) s-au şi murdărit.'[1]

Niciodată terenul nu fusese atît de prielnic pentru intervenţii ca acum (deşi intervenţiile aveau şi altădată mare trecere în Ungaria). Arhiepiscopul din Eger şi canonicii nu aveau decît o singură bătaie de cap : cum să-şi adune protectori. Căci prin moartea arhiducelui Ambrosiu, mitropolia de Esztergorn devenise vacantă şi odată cu ea şi cîteva scaune episcopale.

Excelenţa-sa înaltpreasfinţitul arhiepiscop era aşadar fericit, de parcă l-ar fi uns cineva cu osînză, cînd oameni puternici, cu greutate, îşi ofereau serviciile pentru a-1 ajuta să dobîndească demnitatea de mitropolit. Maldăre de scrisori soseau din toate părţile. E frumos, oricum, să vezi că toată lumea se gîndeşte la tine. La rîndul lor şi domnii canonici

aveau motive să se bucure, căci şi ei primeau scrisori de la diverse mărimi, care le dădeau nădejdi, pentru cîte un episcopat. Părea că în codrii de litere s-ar fi aprins focuri de munte, şi pîlpîirea lor era nespus de aproape !

Toate acestea erau foarte frumoase, foarte plăcute, dar după cîtva timp începură să devină nesuferite. Căci un protector îşi oferea sprijinul dacă se va anula căsătoria dintre Buttler şi Dory Măria, altul d .că ea va fi declarată valabilă. Aşa că după cîteva pahare de vin roşu, dacă erau bine dispuşi, arhiepiscopul şi canonicii puteau să spună : „Mulţi prieteni buni am în toate părţile", dar cu tot atîta dreptate puteau să spună, dacă erau amărîţi : „Sînt încolţit din toate părţile."

Ba pînă la urmă arhiepiscopul se încurcă atît de cumplit în diversele scrisori informative, în ştafete, în curieri ce veneau nu o dată de la curte, în intervenţiile ameninţătoare sau pline de făgăduieli, încît strigă cu amărăciune :

— Dacă mai ţine mult procesul acesta, am să ajung la balamuc. Şi procesul dură încă multă vreme. Căci, fireşte, şi avocaţii trebuiau să-şi arate ştiinţa. Publicul neiniţiat credea, fireşte, ca şi gîn- dacul de apă, că trunchiul puternic, esenţa procesului, se reazemă pe floricelele, silogismele, argumentele şi paraargumentele avocaţilor, pe aceste crenguţe subţirele şi pipernicite. Şi în patru comitate se comenta cu mult interes că avocatul Sziics a adus cutare sau cutare argument. Apoi lumea începu să laude pe avocatul lui Dory, care clătinase din temelii mărturia lui Vidonka prin puternicul argument că Vidonka s-a vîndut trup şi suflet lui Buttler, de la care, după cum arată documentele anexate, trage beneficii nemaipomenite, egale cu veniturile a doi

subprefecţi, fără să fi făcut în schimb, în cali-

ta tea lui de tîmplar al curţii de la Bozos, decît un singur scaun, pe care şedeau slujnicele cînd mulgeau vacile şi care costase deci mai mult decît un tron regal cHntr-o ţară mai mică... „Ehei, avocatul ăsta e mai vrednic decît Sziics al lui Buttler !...“ Şi de la Buttler lumea se putea aştepta să-şi tocmească cel puţin un Demostene. Nici n-ar fi fost prea greu, căci îi dădea mîna să-i pună galbeni sub limbă, în loc de pietricele.

Dar trebuia să se curme odată cu trăncănelile avocaţilor. Intr-o zi geroasă de ianuarie, tribunalul se întruni şi dădu, în mare taină, sentinţa. Nimeni nu putea bănui nimic.

Trei canonici votară pentru anularea căsătoriei, alţi trei pentru validarea ei. (Dar care au votat pentru şi care contra, profanii n-au putut afla niciodată.)

Preşedintele, se spune, a ezitat un moment în faţa numărului egal al voturilor ce se înfruntau ; broboane de sudoare i s-au ivit pe frunte, apoi, după ce a prizat puţin tabac, a grăit cu glas înăbuşit :

— Avînd în vedere că voturile sînt împărţite, în numele tatălui, fiului şi al sfîntului duh, şi după datina bisericii, eu mă alătur acelora care apără integritatea căsătoriei.

Tribunalul bisericesc declară aşadar valabilă căsătoria lui Buttler cu Dory Măria. Totul luase sfîr- şit. Dar lumea mergea înainte. Soarele de iarnă rî- dea prin geamuri ca şi pînă acum. Pămîntul nu se cutremură ca să prefacă palatul în ţăndări. Episcopii bătrîni nu se ridicară din morminte. Nimic nu se mişcă. Parcă nici dumnezeu nu mai era în cer. Doar studenţii, cînd auziră hotărîrea, sparseră ferestrele canonicilor — şi pe ale celor care au votat pentru, şi pe ale celorlalţi. Şi în timp ce în casele canonicilor geamurile

zăngăneau şi pietrele şi ouăle

clocite cădeau ca grindina pe mobilele dinăuntru, în palatul arhiepiscopal era o linişte adîncă, iar pe pernele albe episcopul dormea, legănîndu-se în visuri dulci.

Se făcea că o veveriţă cu coroană pe cap cobora din cer, cu hamuri roşii pe ea, trăgînd un cărucior de aur ale cărui roţi se învîrteau repede în aerul alburiu, lăptos. Şi parcă era un munte şi veveriţa fugea la vale pe repezişul ameţitor al muntelui. Doi porumbei albi zburară pe-acolo, dar căruciorul trecu peste ei şi porumbeii se prăbuşiră cu aripile frînte. Veveriţa alerga într-una ; coroana îi sclipea pe cap de-ţi lua vederea şi chipul ei era leit chipul împărătesei Ludovica. In sfîrşit minuscula trăsurică de aur ajunse la poalele muntelui şi se opri în faţa reşedinţei arhiepiscopale. Doi valeţi ai arhiepiscopiei, Pali şi Gyurka, alergară spre trăsură (între timp şi ei arătau ca nişte pitici, ca husarii de pe turtele dulci) şi ridicară bagajul: o nucă de aur. Arhiepiscopul o luă-n mînă, o zdrobi cu dintele (nu mai avea decît un singur dinte în gură) şi ce credeţi că găsi în ea ? Un cocoloş roşu. începu să-1 sucească, să-1 răsucească, să-1 desfacă, să-1 întindă, şi cocoloşul crescu, crescu, se rotunji şi deodată căpătă forma unei pălării de cardinal.

Capitolul XVII

MUGURI SUB ZĂPADA

De ce au trebuit să se întîmple toate acestea ?

Ştiu eu ? Bănuiesc că s-au întîmplat din aceeaşi pricină care face ca rîurile să meargă cum merg şi nu cum ar vrea omul.

Rîurile acestea zorite cotesc cînd la dreapta, cînd la stînga ; uneori au în faţă o regiune plină de frumuseţi şi ele cîrmesc printre stînci sau o apucă spre pustiuri urîte, fără flori, şi veşnic se grăbesc, se grăbesc.

Uneori însă se opresc fără nici un motiv şi se întorc spre ţinuturile pe unde au colindat şi ieri... Să fi pierdut ceva în drum ? Nicidecum ; rîurile nu se întorc pentru că ar putea găsi lucrul pierdut.

Dar atunci de ce se întorc ? Are asta vreun înţeles ? Căci dacă n-ar fi atît de zorite, întoarcerea ar avea, poate, o noimă, iar dacă s-ar întoarce, încă ar fi ceva logică în graba lor.

Dar în nebunia lor, ele merg, merg cum le taie capul.

Ehei! Tocmai asta e întrebarea întrebărilor. Merg ele oare de capul lor ? Sau cursul lor e hotărît de puterile tainice ale pămîntului ? Dealurile, stîncile sînt oare acelea care le aţin calea şi le abat încoace şi încolo ? Dumnezeu ştie. Sigur e numai că într-un fel sau altul rîurile au să ajungă odată şi odată la marea care înghite tot, spre care se grăbesc, care le aşteaptă apele, şi din care, odată sosite, nu mai scapă niciodată.

Tot astfel şi valurile procesului Buttler îşi continuau drumul. Sentinţa fusese zdrobitoare, dar Fây nu-şi pierduse nădejdea şi-l feri şi pe Buttler să cadă pradă deznădejdii.

— Sînge rece, Jânos, fiule, şi o să mergem cu procesul pînă la scaunul arhiepiscopal.

— Dar şi acolo dăm tot de popi.

— Da, dar ăştia-s popi mai de treabă şi vulpoiul de Fischer nu e printre ei. Şi dacă pierdem din nou procesul, tot ne mai rămîne scaunul papal. Timp avem. Piroska nu e neliniştită. Doar i-ai citit scrisoarea.

Căci după sentinţă, Fây o întrebase pe Piroska dacă e gata să-1 aştepte pe Buttler pînă cînd judecata va trece prin toate instanţele, deoarece pînă atunci mai pot trage nădejde.

Piroska îi răspunse : *„îl aştept cît mai e o speranţă, şi îl voi aştepta şi după aceea, cînd nu va mai fi de loc."*

In scrisul lor întins pe o mie de coaie, pot oare să pună şase canonici din Eger atîta fiere cîtă dulceaţă cuprind aceste două rînduri ?

Orice-ar spune poeţii, tristeţea nu frînge oasele nimănui. E aproape de necrezut cît poate răbda un om. Sînt firi pentru care un funt de tristeţe sau o mie de măji e totuna. Furnica trece şi pe sub bolovan şi pe sub pietricică. Buttler nu-şi putea închipui că ar mai putea trăi după pierderea procesului şi iată că trăia mai departe şi făcea planuri.

Deşi de la un timp situaţia devenise mai neplăcută, Dory Măria dăduse cărţile pe faţă. Pînă nu demult se strecura în castelele Buttlerilor cu un scop bine ticluit; se pitea într-un colţ, ca o fiinţă demnă de plîns, pe care tatăl său a gonit-o de acasă : ,,Ia-ţi plodul şi du-te la bărbat'tu, să vadă lumea că eşti la casa ta". Trăia smerită, aşa-zicînd din mila administratorilor, cărora le venea greu s-o alunge, mai cu seamă cînd îşi făceau următoarea socoteală : „dracul nu doarme, dar dreptatea doarme ; cine ştie dacă într-o bună zi nu ne va fi stăpînă ?" Dar după ce sentinţa fusese rostită, ea se purta ca o adevărată contesă Buttler şi, plină de semeţie, îşi făcu intrarea în castelul de la Pârdâny, desfăşurînd o pompă strălucită, însoţită mereu de o ceată de cameriste şi servante, şi de un maestru de ceremonii. Fiindcă ispravnicul Nogâll Ferenc protestase împotriva acestei înscăunări, contesa se plînse nobilei cîrmuiri a comi-

tarului. Vicecomitele din Torontal îi făcu o vizită contelui şi îl convinse că de vreme ce contesa îi poartă numele, cel puţin atîta timp cît legea nu va judeca altfel, un magnat şi cavaler de frunte al Ungariei, cum e Buttler, nu poate să nu-şi onoreze propriul său nume, chiar dacă a ajuns în cea mai neplăcută situaţie.

Buttler îi declară că n-o recunoaşte drept soţie, dar legea fiind lege, şi deoarece există o sentinţă, atîta timp cît aceasta nu va fi înlocuită, îi îngăduie Măriei Dory să se instaleze în castelul de la Erddtelek şi să ridice de la casieria domeniului două mii de florini renani pe lună, dar cu condiţia să nu-şi pună piciorul în nici unul din celelalte castele ale lui.

Măria se instală aşadar în castelul de la Erdotelek. Contele Tige şi ofiţerii de la Eger erau oaspeţi zilnici ai castelului. Cuibul părăsit şi liniştit se umplu de zgomotul ospeţelor vesele. Totuşi, spionii lui Fây nu puteau să raporteze nimic care să arate că Măria are purtări rele, deşi îndrăcitul de Krok fusese angajat acolo ca supraveghetor sub numele de Kampos Jânos. Mai ales un lucru îl interesa pe papa Krok : să vadă dacă nu cumva preotul de la Roszke va încerca să se apropie, travestit, sau altfel.

Dar Măria era prudentă, îşi supraveghea cu multă băgare de seamă toate mişcările. Ba, cu o anumită şiretenie feminină, ea transformă castelul de la Erddtelek în aşa fel, ca şi cum acesta ar fi adevăratul cămin al Buttlerilor, iar Buttler Jânos n-ar fi decît un cinic degenerat care, părăsindu-şi cinstita familie boierească, umblă creanga prin lume, cu o idee fixă în cap.

In Germania trăiau o mulţime de Buttleri, unii dintre ei baroni, nobili, cavaleri fără avere. Trăiau pe- acolo o grămadă de copii mici şi de domnişoare bă- trîne, tot felul de unchi şi de mătuşi. Măria începu

să schimbe scrisori cu ei, intră în relaţii strînse cu unii şi îi aduse cu fel de fel de momeli la Erddtelek, trimiţîndu-le din timp şi banii necesari pentru cheltuielile de drum. Iar după ce soseau, îi copleşea cu toate bunătăţile, aşa că nu era masă la care să nu fie de faţă şi patru-cinci membri din familia Buttler.

Rămîneai uimit cum îşi împopoţona casa prin simpla prezenţă a bătrînelor doamne cu nasul vînăt, cu ochelari şi bucle pudrate. în tinereţea lor unele din aceste respectabile cucoane fuseseră doamne de onoare la vreuna din măruntele curţi nemţeşti unde peste noapte principesa domnitoare încuie cutia cu zahăr cu cheia, iar cînd puiul fript adus la masă are un singur picior, alteţa-sa principele sare ca ars, repezind scaunul cît colo, iar pentru lipsa pulpei de pui ameninţă cu măsuri draconice pe toţi ai casei sau, dacă e un om cu inimă, îi sperie numai cu abdicarea.

Fostele doamne de onoare dădeau patină castelului de la Erdotelek, aşa că chiar cei mai distinşi membri ai nobilimii comitatului Heves începură să privească cu alţi ochi aşa-zisele „antecedente", iar alde Almâssy, Brezovay, Doboczky şi Luby, ba chiar şi puritani ca alde Papszâsz, nu se sfiau să-şi aducă nevestele în vizită.

Desr>re toate acestea papa Krok îi raporta lui Fây :

„Doamnele de onoare poartă rochii destul de jerpelite, dar nobilelor din împrejurimi le place să asculte foşnetul lor şi rînd pe rînd toate vin la Telek de dragul «bunelor maniere».

Cu toate acestea doamna Măria nu e fericită; o mîhnire tainică o roade. De multe ori se plimbă ceasuri

întregi prin grădină, singură, lovind florile cu minerul umbrelei. Iar cînd o femeie loveşte florile,

ea sărută de fapt în gînd pe cineva. Probatum est *.

N-am putut afla la cine s-o fi gîndind mereu. La contele Tige în nici un caz. Căci deunăzi, în timpul plimbării, cînd i-a scăpat doamnei o şuviţă de păr de sub pălărie, revărsîndu-se pe gîtul alb, cavalerul care s-a atins de ceafa ei a păţit-o urît. Plină de mînie, contesa l-a ameninţat, spunîndu-i:

«Ia ascultă, domnule conte, bagă-ţi minţile-n cap, că oi fi eu o fiinţă fără căpătîi, avînd sau neavînd bărbat, dar cele zece unghii de bună seamă le am, şi dacă nu crezi, uşor s-ar putea să faci cunoştinţă cu ele.»

Cu ceilalţi ofiţeri de asemenea e ca un sloi de gheaţă; doar din plictiseală stă de vorbă cu ei. Ciudată femeie! Pe fie-sa, căreia toată lumea îi zice «micuţa contesă», n-o iubeşte. Deci nu-l iubeşte nici pe popă, aşa că eu îmi pierd vremea de pomană aşteptând să pice aici.

De alaltăieri e aici şi bătrînul Dory, care a adus cu dînsul un cimpanzeu. Bătrînele doamne şi domnişoare Buttler fac fel de fel de comedii cu maimuţoiul- Şi zău că toate seamănă cu el.

Am ascultat prin gaura cheii, următoarea convorbire între tată şi fiică. Fata spunea:

«O, tată, viaţa asta, dacă mai ţine mult, e o robie nesuferită pentru mine.»

«Răbdare, fiica mea, timpul poate îndrepta tot ce am greşit noi.»

Femeia lăcrima.

«Şi piatra din pămînt se poate întoarce, căci apa pîrăului o spală şi o răsuceşte pe cealaltă parte, dar inima lui niciodată nu se va putea întoarce spre mine.»

«Cine ştie. Cu timpul o va uita pe Piroska.»

«Crezi, tată ?»

[1] E ştiut (tn lb. latină, în original — n.r.).

«Sînt sigur.»

«Ce-ţi dă această siguranţă ?»

«Cunosc inima omenească. Pîlpîie, pîlpîie şi pe urmă se stinge.»

«Oare ?»

«Ei, ai văzut tu vreodată fie şi un butuc care să ardă, să ardă într-una, fără să se mişţuie ? Arată-mi-l şi mie să-l văd. Ei, nu-i aşa că nu există ? Şi inima lui se va răci odată. Şi cînd se va răci, va putea să se stîrnească un vînt care să-i sufle cenuşa spre tine, mai ales dacă vei fi isteaţă.»

Vă relatez această convorbire numai pentru că bănuiesc că doamna Măria şi-a primit pedeapsa de la dumnezeu, fiindcă în taină ea îl iubeşte pe contele Jânos. Fireşte, asta nu e decît o presupunere a bătrînului Krok : o miroase, dar n-o vede încă, deşi, de multe ori nasul îi e mai bun decît ochii. Al domniei voastre prea credincios copoi etc..."

Fây citea scrisorile, fără să-i vorbească lui Buttler de ele. Făcea tot ce-i stătea în putinţă să-1 vadă cufundat în treburile obşteşti, să-i abată viaţa spre ocupaţii străine de procesul sterp şi distrugător. îl împinse la dieta de la Pozsony, îl făcu să guste politica. E o femeie sulemenită, ce-i drept, şi e sigur că pînă la urmă te înşeală, dar pentru un timp oarecare te face să uiţi.

Dar timpul zbura ca pasărea, iar procesul se tîra ca o broască ţestoasă. Trecu un an pînă cînd tribunalul arhiepiscopal dădu sentinţa, şi un alt an pînă cînd hotărî şi scaunul papal. De două ori îngheţă şi se dezgheţă pîrăiaşul din Bornoc pînă cînd în sfîr- şit şi aceste două instanţe de apel declarară valabilă căsătoria.

— De-acum nu ne mai rămîne decît să facem apel la dumnezeu, izbucni cu adîncă amărăciune Fây.

Nu se poate descrie descurajarea care cuprinse partida Buttler. Nu mai aveau nici o speranţă, deşi în cămara lui dumnezeu sacul cel mai mare e sacul cu speranţe, ce veşnic stă dezlegat pentru ca oricine să-şi poată vîrî mîinile pînă-n coate; da, cît priveşte speranţele, nici vorbă nu poate fi de zgîr- cenie.

Aşa s-a întîmplat şi acum. Cu acest prilej nu fu nevoie nici măcar de un drum pînă la dumnezeu : el însuşi le dădu, nu peste mult, o nouă nădejde, deşi de data asta nici lui nu i-o fi venit prea uşor s-o facă, deoarece în schimbul speranţelor trebuia s-o ia la dînsul pe jupîneasa Szimâncsi.

Jupîneasa Szimâncsi muri într-adevăr (se spune că a luat foc rachiul în ea), dar în ceasul morţii chemă la căpătîiul ei pe dregătorii satului, pe vecinii din dreapta şi din stînga, adică pe dumnealui cojocarul Turpis Jozsef şi dumnealui Toth Gyorgy, cîrciumarul. îndureraţii nepoţi voiră să-1 aducă şi pe popa, dar auzindu-i, bătrîna clătină din cap şi-i anunţă : nu doreşte aşa ceva, căci vrea să moară ca o bună creştină ; nu-i trebuie decît oamenii legii şi cei doi vecini.

Cînd nu mai lipsi nici unul din jurul patului, jupîneasa Szimâncsi îşi închină sufletul lui dumnezeu şi le spuse că o mare povară o apasă şi povara asta nu vrea s-o ducă cu dînsa pe lumea cealaltă.

Apoi, cu inima pocăită, recunoscu că la Eger, în faţa judecătorilor bisericeşti, mărturisise strîmb, şi că de fapt contele Buttler nu voise s-o ia în căsătorie pe domnişoara Dory ; recunoscu, de asemenea, că el îi trîntise verigheta în cap şi de atunci, cînd e lună plină, o doare cumplit la tîmplă, în locul unde o pocnise cu inelul ; contele şi-a smuls mîna din mîna miresei şi a declarat de mai multe ori că nu-i trebuie nici sufletul, nici trupul ei.

O bucată de vreme declaraţia aceasta umblă din gură în gură printre ţărani. De frica lui Dory, nimeni nu îndrăznea s-o ducă mai departe, dar nenea Toth nu ţinu seama de oboseală, îşi luă traista pe umăr şi porni cu ştirea la persoana interesată în această chestiune. Cum contele Buttler era departe, la dieta din Pozsony, omul se duse aţă la Bornoc, la logodnica lui, care încă mai purta, acum, după trei ani, doliu.

Ah, ce frumoasă era mica Piroska ! O viaţă întreagă n-o mai putu uita jupînul Toth. Şi ce prietenoasă, ce recunoscătoare !

Şi ce nu i-au gătit, doamne ! Cît l-au ispitit ce-i place, cum îi place, parcă ar fi fost un prinţ, nu altceva ! Fireşte, nu l-au lăsat să plece cu noaptea în cap — e adevărat că omul sosise seara tîrziu — îl culcară în aşternut de mătase şi chiar Piroska îi lumină calea pe coridor.

Săracul nenea Toth se scuza mereu ; nu ştia bietul cu care picior să păşească ; mereu se izbea în vreo mobilă lustruită... Eh, asta e, o nimica toată; ce mai atîta vorbă ? Contele e o bună cunoştinţă a lui, pe urmă s-a nimerit să nu aibă nici o treabă la cîmp, de aia a şi venit, mai mult ca să-şi dezmorţească picioarele... Nici de mîncat nu prea voia să mănînce. La fiecare fel nou aducea vorba de puii în pezmeţi pe care domnii studenţi n-au apucat să-i mănînce atunci... Toate relele de aici s-au tras.

— Parcă m-ai înviat, nene Toth, îi mulţumea mereu domnişoara şi deodată se făcu atît de veselă, atît de zglobie, încît se aşează în poalele bătrînului Bernâth, care începu s-o salte pe genunchi, ca pe un copil mic. Coana mare rîdea. Rîdea cu atîta poftă de-i dădură lacrimile.

— Ia te uită cîtă putere ai în picioare, bă- trînule !

Cuprins de un elan neaşteptat, bătrînul coborî singur în pivniţă, uite aşa, în toiul nopţii, cu un felinar în mînă (n-a fost chip să-l oprească cineva) spunîndu-le că are el acolo în nisip o butelie de Tokaj, veche tocmai din anul în care s-a născut. Trebuie să fi avut deci o vîrstă frumuşică ! Sticla ieşi la iveală înfăşurată în pînză de păianjen; iar bătrînul urcă lipăind triumfător, cu ea în mînă.

— Tot n-am putea avea un oaspete mai drag. Toată viaţa mi-ar fi părut rău dacă am fi băut-o cu altcineva şi nu cu dumnealui.

O desfundară şi turnară în pahare. Bău şi coana mare. Piroska îşi umplu paharul şi rosti un toast în onoarea lui nenea Toth. Dumnezeu ştie ce o fi rostit, nenea Toth nu-şi mai aduce aminte de cuvinte, dar decum şi-a dat seama că toastul e pentru el, i s-a strîns inima şi i-au dat lacrimile în ochi, deşi nu mai plînsese de cînd îl scăldase moaşa.

Iar noaptea, în timp ce toată lumea dormea, biata domnişoară i-a scris, cu mîna ei ca rouă, o scrisoare lui Fây. Aproape toată noaptea a scris. I-a povestit ce a mărturisit pe patul de moarte femeia păcătoasă. Martorii şi judecătorii haini au dărîmat, una cîte una, treptele ce duceau la fericire. în locul lor, dumnezeu însuşi le-a ridicat o nouă scară. Aşa că procesul trebuia pornit din nou fără întîrziere.

La scară un călăreţ aşezat în şea aştepta scrisoarea, să nu se piardă nici un minut, s-o ducă în galop la Patak sau la Kohány, unde s-o găsi Fây în momentul acela.

Dar asta n-o împiedică pe Piroska să se scoale de cum se crăpă de ziuă, cînd musafirul trebuia să-şi ia rămas bun. Era roşie ca mărul şi veselă ca pasărea cînd îi pui o bucată de zahăr în colivie. (Cînd o gustă, biata pasăre îşi închipuie că se leagănă pe o creangă de copac.)

Piroska începu să-1 ispitească : cu ce i-ar putea face o bucurie ? Trebuie să primească o mică amintire, de pildă un ceas sau un inel. Şi îi puse în faţă **o** mulţime de obiecte de aur de nici douăzeci de coţofene n-ar fi putut aduna o viaţă întreagă atîtea.

— Vezi, sînt bogată... Mi-ar face plăcere să-ţi pot arăta măcar în felul acesta recunoştinţa.

Nenea Toth roşi. Dădu la 6 parte obiectele preţioase ; se simţi jignit.

— N-am făcut-o pentru asta. Sînt nobil, vă rog.

— Şi totuşi trebuie să primeşti ceva, dacă nu ţii cu tot dinadinsul să mă superi !

Nenea Toth înghiţi în sec; nu mai avea ce să zică, se dădu bătut şi începu să se gîndească : „Ce să primesc ?“

— Dar trebuie să fie din aur, adause Piroska, ghicind intenţia lui Toth de a cere ceva de mai mică valoare.

— Păi dacă trebuie neapărat să fie din aur — grăi nenea Toth în timp ce chica îi asuda — daţi-mi patru-cinci fire din părul dumneavoastră, să le aşez în cartea de rugăciuni a fetiţei mele. Că eu unul — de ce să mint — nu mă prea închin, şi ştiţi de ce ? Fiindcă popii ne îndeamnă să ne închinăm. Şi dacă ei ne îndeamnă, nu poate fi lucru curat.

— Ei, ei, nene Toth, nu te credeam un om atît de rău, îl ameninţă fata cu drăgălăşenie.

Dar în aceeaşi clipă puse mîna pe foarfece şi-şi tăie o şuviţă de păr. Micul foarfece pîrîia, scîrţîia, parcă plîngea.

Toth frămîntă o vreme cu plăcere păruT de aur între degetele-i noduroase, apoi, ţinînd să fie şi el energic, încercă s-o sperie încruntîndu-şi sprîn- cenele :

— He-he-he, ce ar zice excel enţa-sa domnul conte Buttler dacă ar şti ce am eu în mînă ?

Piroska zîmbi.

— N-ar putea să zică nimic, fiindcă din tot ce am, numai părul acesta nu e al lui. Cînd m-a peţit, aveam alt păr, dar pe acela 1-a.m pierdut în timpul bolii.

Apoi îl însoţi o bucată de drum, pînă ajunse la şosea, iar acolo, în văzul ţăranilor ce treceau pe lingă ei, îşi vîrî mînuţa cît o pişcotă in palma lui mare, bătătorită.

— Ei, dumnezeu să-ţi dea numai bine, nene Toth, şi dacă-i mai trece pe-aici, să nu ne ocoleşti.

— Dar nici dumneavoastră cînd veţi fi contesă şi vă veţi abate pe la Roszke. Aţi fost la Roszke ?

— Nu.

— Frumos sat... dar pe loc îşi aduse aminte că, din pricina celor întîmplate acolo, nici numele nu trebuia să i-1 pomenească, şi adaose : mai bine l-ar fi scufundat dumnezeu în fundul iadului. Deşi dacă cei doi studenţi ar fi mîncat puii aceia, noi n-am mai sta acum aici de vorbă.

Apoi, copleşit de gînduri, nenea Toth porni la drum, lăsînd atîtea dulci nădejdi în urma lui, încît îndrăgostita noastră ar mai fi avut din ce trăi cîţiva ani încă.

Capitolul XVIII

RAZE DE SOARE CHEZARO-CRAIEŞTI

După declaraţia muribundei, procesul Buttler se aprinse din nou, ca jăratecul zgîndărit. Cele două tabere duşmane puseră mîna pe arme, gata de a se înşirui în linii de bătaie. Dedesubturile scoase la lumină stîrniră un val de indignare, mai ales în rîndurile tagmelor bisericeşti. Protestanţii îşi bă-

teau joc de marea corupţie ce domneşte în sînul catolicilor. Dar şi catolicilor le era ruşine. Nagy Pâl[1] voia să aducă întreaga tărăşenie în faţa unei şedinţe deschise ; abia cu greu îl putură convinge să renunţe. Un conte Eszterhâzy ar fi declarat-că dacă nu i se dă dreptatea cuvenită lui Buttler, el însuşi va trece la altă religie.

La balul dat la palatin, în mijlocul unui grup — chiar palatinul era de faţă — Draskovics Miklos avusese o ieşire zgomotoasă :

— Pe cine apără preoţimea printr-o astfel de minciună strigătoare la cer ? Pe preotul de la Roszke. Dacă lozinca maiestăţii-sale *„Justiţia regnorum fundamentum"*[2] ar fi luată în serios în această ţară, individului ăstuia ar trebui să i se taie mîna cu care a dat binecuvîntarea, ba ar trebui chiar să fie legat de cozile cailor şi rupt în bucăţi.

în general Buttler îşi făcuse mulţi prieteni da Pozsony. Deosebita-i modestie, marea avere pe care o risipea cu amîndouă mîinile, durerea adîncă pe care-o ascundea în inimă, îi cîştigară multe simpatii. Cu atît mai multe antipatii adunase în jurul său arhiepiscopul Fischer, ca unul care îngăduise cu bună ştiinţă necinstirea sfintei taine a căsătoriei. Indignarea era atît de mare, încît sub presiunea ei, regele, care ar fi vrut să-1 facă mitropolit primat, îl lăsă în plata domnului, numind în locul lui pe Rud- nay Sândor de Rudna şi Divekfalva.

Sub asemenea semne bune reluă Buttler procesul la Eger.

— Ei bine, de data asta nu mai poate fi pierdut. Kâvy Sândor însuşi, respectabilul învăţat, îl încredinţă pe Fây. Seneca spune că nu există spectacol mai plăcut zeilor decît bărbatul care se luptă cu ur-

* *Nagy Pâl* (1774—1857), jurist şi orator maghiar (n.r.).

[2] Justiţia e temelia împărăţiilor (In lb. latină, în original — n.r.).

sita. Ei bine, de azi începînd acest spectacol încetează, pentru că şi ursita a trecut acum de partea lui Buttler.

Da, aşa s-ar întîmpla dacă fuiorul din caierul Parcelor[1] ar fi din aceeaşi cînepă, dacă nimeni nu s-ar atinge de el şi nu l-ar schimba. Dar ultramontanismul[LXIX] [LXX] s-a pus şi el în mişcare, deoarece cazul ar fi putut compromite grav biserica. Iezuiţii spuseseră adevărul cînd profeţiseră sub Iosif al II-lea: *Redibimus sicuti aquillae*[LXXI]. Şi s-au întors intr-adevăr, nu ca vulturi, ce-i drept, ci ca nişte cirtiţe, începînd să sape în întuneric. Nu e mare lucru, fireşte, cazul Buttler, dar principiul *„Kleine Fische, gute Fische"*[LXXII] cartoforii trebuie să-1 fi luat de la iezuiţi (e singurul lucru pe care li l-a luat cineva). Peştii mici sau mari, deopotrivă ajungeau în undiţele lor. Nimic nu era prea mare pentru îndrăzneala lor şi nimic nu era atît de mic, încît ei să se ruşineze de a se atinge de el. Azi iezuitul chinuia o oaie să-i dea lînă, mîine asmuţea un leu împotriva cuiva care trebuia sfîşiat, poimîine îşi bătea capul cu un purice pe care voia să-1 strecoare eventual în cămaşa unei cucoane.

Mişunau mai ales prin preajma curţii imperiale. Acolo îşi ţeseau mrejele fine. între ei, vulpoiul cel mai isteţ era Laurenţiu Wirke, originar din Kassa, omul de încredere al arhiducesei Maria Elisabeta.

Cercurile de la Curte şi mai ales sexul slab erau foarte preocupate de noua întorsătură ce se ivise în aşazisa căsnicie a lui Buttler, care ani de zile fusese

---

LXIX Cele trei zeiţe ale sortii în mitologia greacă : Clotho, Lachesis şi Atropos, dintre care întîia torcea, a doua depăna şi a treia tăia firul vieţii (n.r.).

LXX Curent extremist în catolicism, ai cărui adepti luptau pentru

LXXIpuierea nelimitată a papei în chestiunile bisericeşti şi laice (n.r).

LXXII Ne vom întoarce ca vulturii (în lb. latină, în original — n.r.). [4] Peştii mici sînt buni (In lb. germană, în original — n.r).

obiectul unor plăcute şi picante taclale ; şi iată că era din nou la ordinea zilei. Părintelui Wirke îi veni o idee minunată, pe care ţinu s-o scoată la lumină chiar în buduarul arhiducesei.

— N-o să fie pace în această chestiune, alteţă, atîta timp cît fata nu se mărită.

— Care fată ?

— Horvâth Piroska, ştiţi...

— Se zice că e frumoasă.

— Foarte frumoasă.

Arhiducesa nu mai era frumoasă ; ajunsese la vîrsta la care femeile încep să adune fapte bune, făcîndu-şi ceva provizii de drum pentru lumea cealaltă.

— Fireşte, fireşte — rosti ea pe gînduri — dacă domnişoara s-ar mărita, atunci, poate, contele Buttler şi-ar pierde cheful să mai continue procesul.

— Fără îndoială.

— Da, dar nu văd ce s-ar putea face.

— Alteţa-voastră poate face tot, ferind biserica de un scandal din care nu se ştie ce va mai ieşi.

— Mă tem, părinte Laurenţiu, că ai o părere prea bună despre puterile mele.

— Alteţa-voastră poate s-o facă domnişoară de • onoare şi s-o mărite în scurtă vreme, căci e foarte bogată.

Arhiducesa zîmbi.

— Eşti un om dibaci, părinte Laurenţiu, foarte dibaci. Să vedem ce-mi mai spun şi visele.

— îngerul o să vă şoptească în vis ce aveţi de făcut.

Ce i-a putut şopti îngerul s-a văzut în curînd, căci la cîteva săptămîni după această convorbire, ştafeta sosi la corniţele din Ungvâr, aducîndu-i ştirea că alteţa-sa arhiducesa Maria Elisabeta va face o vizită la familia palatinului de Buda şi cu acest

prilej ar dori să-i acorde domnişoarei Horvâth Piroska favoarea de a o primi, nutrind cea mai înaltă compătimire pentru dînsa. Corniţele e rugat să procedeze cu politeţe şi prudenţă în această chestiune.

Cu cîtă prudenţă a procedat corniţele s-a văzut din faptul că la Rusalii coana mare şi Piroska plecară la Buda, trăgînd la hotelul „Sieben Kurfiirst“. După ce se instalară, mătuşa Bernâth dădu următoarea poruncă husarului :

— Te îmbraci numaidecît în hainele de sărbătoare, apoi cauţi în oraş o doftoroaie şi o trimiţi încoace, căci drumul acesta m-a zdrobit, mă dor toate oasele. După aceea te duci la palatin, dar bagă de seamă cum te porţi, să nu mă faci de ruşine ; acolo îi spui unui om dinăuntru că am-sosit şi aşteptăm poruncile. înseamnă-ţi bine ce o să-ţi spună, ca să ne poţi povesti lămurit.

Husarul plecă, şi, în. timp ce ele îşi scoteau din lăzi rochiile şi dantelele pe care şi le aduseseră de acasă, el se şi întoarse cu ştirea că n-a putut aduce doftoroaie, deoarece aşa ceva numai la ţară se găseşte.

— Dar la palatin ai fost ?

— Da, sărut mîna.

— Cu cine ai vorbit ?

— Chiar cu palatinul, sărut mîna.

— Nu se poate 1 se miră cucoana mare. Să fi vorbit chiar cu el ? Si i-ai spus ?

— Da, i-am spus.

— Şi ce vorbă ne-a trimis ?

— Că are camere libere.

Dar abia apucă să-şi isprăvească vorba cînd coana mare (avea mîna aprigă dumneaei) îi lipi o palmă bietului husar de văzu stele verzi.

— Ei, vezi că mai sînt doftoroaie şi la Pesta ? Păi tu ai fost la hanul „Palatinus“, măgarule !

Nu avea altceva de făcut, aşa că trebui să-1 trimită din nou la reşedinţa palatinului. De data asta însă, husarul plecă însoţit de portarul de la „Sieben Kurfurst", ca să nu se mai rătăcească.

Şi într-adevăr nimeri acolo, fiindcă a doua zi apăru un cupeu aurit de la curte să le ia pe cele două doamne.

Mi-e că prea m-aş întinde la vorbă dacă aş sta să descriu cu de-amănuntul audienţa aceasta aşa cum o văd eu, dar mi-te dacă m-aş apuca s-o zugrăvesc aşa cum a povestit-o de vreo mie de ori coana mare, încheindu-şi amintirile de fiecare dată cu aceeaşi constatare: „Şi cum stăm acolo, plimbîndu-mi privirea de la arhiducesă la fetele ei şi de la acestea la soţia palatinului, mi se părea că totuşi, totuşi, din tot coconetul de faţă cea mai distinsă şi cea mai frumoasă e tot desfătarea sufletului meu, Piroska noastră."

Maria Elisabeta le primi pe doamna Bernâth şi pe Piroska în vila de la Kelenfold, unde se retrăsese palatinul şi soţia lui din pricina căldurilor de vară care începuseră foarte devreme în anul acela.

Cînd cupeul se opri, cele două doamne nu văzură altceva decît o grădină cum întîlneşti şi la ţară cîte îţi doreşte inima. Nu zăriră nici urmă de santinelă, nici gardă, nici portar cu fireturi aurite, nici forfotă de curteni. Un dulău alb, bătrîn, cu limba roşie scoasă de căldură, le dădea tîrcoale, iar printre tufe un om mai bătrîior, înalt, îmbrăcat în haine ponosite, mocoşea cu un hîrleţ în mînă ; pe faţa lui prelungă, zbîrcită şi rasă, sudoarea se prelingea şiroaie.

— Spune-mi, prietene — îl întrebă coana mare pe nemţeşte — unde trebuie să ne anunţăm pentru a fi primite de alteţa-sa arhiducesa Maria Elisabeta.

Bătrînul îşi scoase pălăria largă de pai, înfipse hîrleţul în pămînt şi se pregăti să le conducă. O

luă înainte spre o clădire simplă; acolo deschise o uşă şi o lăsă pe cucoană să intre ea întîi.

Crezînd că bătrînul le va aştepta acolo, coana mare scoase din buzunar un taler sclipitor şi i-1 întinse.

Bătrînul zîmbi şi îşi ascunse mîinile la spate, dar doamna Bernâth îi făcu un semn, clipind prietenos din ochi : „Ia-1, hai ia-l“, îl îndemnă ea.

— Palatinului nu-i place să vadă că servitorii lui primesc bacşiş — răspunse blind bătrînul — prin urmare nici el nu poate primi bacşiş. Veţi înţelege, doamna mea.

— Dumnezeule sfinte — bîlbîi coana mare, încolţită de o bănuială teribilă — nu cumva...

— Ba da ; chiar eu sînt palatinul. Nu face nimic, scumpă doamnă. Nu vă ruşinaţi. La urma urmei dumneavoastră aţi avut intenţii bune cu talerul.

Nu mai era timp de tînguieli, căci ajunseseră în sală, unde cîteva doamne simplu îmbrăcate şedeau în jurul mesei. Nimeni pe lume n-ar fi crezut că s-au născut în iatacuri domneşti. Nici o stofă de mătase, nici un galon de aur, şi cu atît mai puţin dantele de Bruxelles sau Valenciennes pe ele, iar puţina dantelă pe care o purtau la gît, zău că era dantelă de rînd (o recunoaşte coana mare şi de la o mie de stînjeni). în capul mesei şedea soţia palatinului şi împărţea cărţile.

— Iată domnişoara unguroaică, dragă verişoară, pe care dumneata ai vrut s-o vezi, spuse palatinul.

Soţia palatinului întrerupse împărţirea cărţilor. Nu era urîtă, dacă o priveai mai bine. E adevărat că trebuia s-o priveşti mult timp ca să-ţi placă. Arhiducesele se întoarseră pline de curiozitate şi ochii lor se aţintiră cu plăcere asupra minunatei unguroaice. Ele însele erau în floarea vîrstei şi destul de frumuşele pentru cei cărora le plac fe

ţele înguste şi prelungi. Numai de n-ar fi avut pieptul atît de turtit. Fiecare ţinea cîte o pisică de Angora în poale, mîngîindu-i blana. Doamna Bernâth ar fi vrut s-o atingă cu cotul pe Piroska, dacă ar fi avut timp şi curaj : asta o fi ultima modă la curte.

Faţa îmbătrînită şi zbîrcită a Măriei Elisabeta se însenină deodată. Se ridică de la locul ei şi făcu cîţiva paşi spre cele două unguroaice. Capul ei mic, cu coafură spaniolă, se clătina, se legăna ca al unui papagal, de parcă ar fi fost numai lipit de gît şi în fiecare clipă s-ar fi putut desprinde de pe umeri, rostogolindu-se pe podele. (Sau numai amintirea Măriei Antoinette te face să ai asemenea gînduri ?)

Doamna Bernâth se înclină adine, iar Piroska Horvâth, care abia azi schimbase rochia de doliu cu una albă ca zăpada, îşi îndoi, după moda timpului, genunchiul drept, cum se fringe şi crinul de jos, din tulpină.

— Vino mai aproape, copila mea ! o îndemnă arhiducesa vorbindu-i natural, simplu,-încurajator, şi îi întinse mîna dreaptă ca să i-o sărute în timp ce cu stînga arăta un scaun doamnei Bernâth. Ia loc, doamna mea.

Dar coana mare n-avu fericirea să se odihnească prea mult, căci în curînd se apropie soţia palatinului, a cărei coafură uriaşă cu moţ şi cu dantele foşnea cînd îşi clătina capul, în timp ce ochii-i albaştri rîdeau cu atîta amabilitate, îneît ai fi crezut că doamna Bernâth este soţia palatinului, iar ea e chelăreasa ei.

Văzînd că se apropie, se ridică sprintenă de pe scaun, se îndoi de mijloc (deşi chiar atunci se nimerise să aibă un junghi reumatic, dar pe de altă parte plecăciunea îi făcu bine), răspunzînd apoi la înaltele întrebări ce i se puneau. Soţia palatinului

se interesă de bărbatul şi de fiul doamnei Bernâth, ca şi,de recoltă. O întrebă dacă are mulţi pui şi boboci şi dacă cloştile şi gîştele bătrîne îi alăptează.

Coana mare răspunse amănunţit la toate întrebările. în timpul acesta arhiducesa de la Viena îi adresă Piroskăi cîteva cuvinte pline de căldură :

— Dumneata ai o durere mare, copila mea; nu-i aşa ?

— Da, alteţă.

— Nu dispera, copila mea. Adeseori viaţa e un noian de amărăciuni, dar le alină religia.

— Şi bunătatea unei inimi milostive ca a alteţei-voastre.

— Prea bine ai spus, draga mea. Nutresc într-ade- văr multă simpatie pentru dumneata. Eşti orfană, nu ?

— Da, alteţă. Tatăl meu *a* fost ucis în duel.

— E un caz trist. Am auzit de el; m-a înduioşat profund. încă de atunci am început să mă gîndesc la o hotărîre pe care aş înfăptui-o dacă ai vrea să-mi asculţi cuvîntul.

— Va fi o poruncă pentru mine.

— Vreau să te iau sub ocrotirea mea. Sub scutul meu, adause cu un accent cam afectat. Vreau să te fac domnişoară de onoare la curtea mea.

Piroska se înfioră, păli, îşi mişcă buzele, dar nu putu să scoată nici un cuvînt. Alteţa-sa îi observă tulburarea şi se adresă doamnei Bernâth.

— Nu-i aşa că mi-o daj, doamna mea ? Vreau s-o fac domnişoară de onoare.

— O, doamne, eu ce să spun ? răspunse cu blîn- deţe coana mare. în casa noastră bărbatul meu hotărăşte, pe el îl întrebăm în toate cele şi din vorba lui nu ieşim niciodată.

— Atunci, întrebaţi-1, spuse arhiducesa dînd binevoitor din cap. Nădăjduiesc că n-o să aibă nimic împotrivă.

— N-aş putea să vă spun, alteţă, dar un lucru e sigur : în ţările domniilor-voastre sînt puzderie de doamne potrivite pentru această treabă, iar bietul meu bătrîn nu are decît această singură mîngîiere.

Primind făgăduinţa că în cel mai scurt timp îi vor comunica hotărârea familiei, arhiducesa îşi luă cu multă graţie rămas bun. Ele se întoarseră la „Sieben Kurfiirst" tot în trăsura de la curte, din care pricină li se acordă multă cinste.

Capitolul XIX

„NU MA MAI AŞTEPTA, PORUMBIŢA MEA"

Aşa decurse înalta primire, ale cărei urmări erau aşteptate cu atîta nerăbdare în comitatele Zemplen şi Ung. Nobilele din cele două comitate ar fi lăsat să li se taie degetul cel mic dacă li s-ar fi dat în schimb o oglindă mititică cu ajutorul căreia, ca-n basme, să vadă tot ce vor, şi un tub prin care, pu- nîndu-1 la ureche, să audă tot ce se vorbeşte. Fây şi Buttler stăteau ca pe spini, ca de altfel şi pensionara castelului de la Erddtelek, care de asemenea ştia că Horvâth Piroska fusese chemată la palatin. Vai, ce-o să iasă de aici ?

Fây primi cu amîndouă mîinile propunerea arhiducesei. E mare lucru ca fata să aibă asemenea protectori. *„Se face ziuă, nepoate, au început să mijească zorii,* îi scria lui Buttler. *E un semn mare pentru toată lumea, el arată că toanele cercurilor de la curte şi-au schimbat direcţia şi ştiu că la Eger,*

de-ar fi să-şi muşte limba, domnii canonici tot n-o să voteze împotriva noastră"

Şi lui Buttler îi venea să zburde cînd auzi de „norocul*[1] Piroskăi. Toţi într-o părere hotărîră ca, în preajma zilei sfinţilor apostoli Petru şi Pavel, coana mare s-o ducă pe Piroska la Viena, unde urma s-o dea în grija alteţei-sale, care va pleca îndată cu întreaga curte la palatul ei de vară din Tirol.

Aşa s-a şi întîmplat. Cît despre rezultat, însă, amarnic se înşelară cu toţii. Noua protectoare nu făcea nimic. Procesul nu înainta de loc. Născocind fel de fel de motive, tribunalul eclesiastic îl amîna mereu. Trecură doi ani şi, după mari insistenţe, abia se ajunse la audierea martorilor care auziseră declaraţiile jupînesei Szimâncsi.

Două părţi foarte neplăcute are războiul: costă mult şi trag şi duşmanii — altfel ar fi un lucru cît se poate de atrăgător. De aceste două inconveniente suferea şi noua acţiune a lui Buttler. împotriva martorilor care susţineau declaraţiile jupînesei Szimâncsi, Dory aduse altă serie de mărturii care în schimb dovedeau negru pe alb că în anii din urmă jupî- neasa fusese atinsă de *delirium, tremens* şi îşi pierduse minţile. Nu se putea, deci, pune nici un temei pe vorbele ei.

Canonicii nu întîmpinară greutăţi. Faptul că logodnica lui Buttler era la curte, adică tocmai în ceea ce Fây îşi punea mari speranţe, nu-i tulbura de loc. Ştiau ei foarte bine de ce stă domnişoara Horvâth la Viena. Iezuiţii îi şoptiră lui Fischer că în curînd frumoasa domnişoară se va mărita. Atîţia ofiţeri de gardă, care mai de care mai chipeşi, atîţia cavaleri subţirei circulă în societatea aceea, încît chiar dacă ar avea o sută de inimi şi tot le-ar pierde.

Tribunalul n-are decît să mai zăbovească, să mai amîne sentinţa ; de-ndată ce fata va ieşi din joc, se va isprăvi şi cu Buttler. Căci opinia publică e ca şi albina obosită care, nemaigăsind flori printre ierburi, se retrage în stup. Aşa că înainte de toate floarea trebuie să dispară.

Dar încetul cu încetul Buttler şi oamenii lui înţeleseseră de asemenea jocul. Favoarea arătată Piroskăi se dovedi a nu fi altceva decît o tactică abilă : anume, s-o mărite. Asta o vedeau limpede şi din scrisorile fetei. în timpul carnavalului, aproape în fiecare săptămînă se prezenta cîte un pretendent. Buna arhiducesă făcea un adevărat sport din vînătoarea de pretendenţi, dar Piroska îi refuza cu statornicie pe toţi.

Cînd auzi despre ce e vorba, Fây îşi blestemă zilele, cuprins de mînie :

— Unde mi-a fost capul ? în viaţa mea n-am avut încredere în nemţoaice. Nici în bărbaţi. Şi acum, uite că m-a păcălit o femeie.

Voia să se urce numaidecît în trăsură, să plece la Viena şi s-o adţică acasă pe Piroska.

Buttler îl linişti:

— Las-o să stea acolo. Eu am încredere în caracterul ei. Iar dacă n-aş avea, cine mi-ar putea da dezlegarea s-o scot de acolo ? Şi de fapt am oare eu dreptul s-o leg de mine cînd abia mai am o licărire de nădejde că va fi a mea ? Faptul că nu se îndrăgosteşte de nimeni şi continuă să aştepte, să aştepte acolo unde se găseşte, nu-mi aduce nici un cîştig. Doar pentru gîndurile mele e o mîngîiere. Iar dacă se îndrăgosteşte de cineva şi se mărită, cu atît mai bine pentru biata de ea. Amărăciunea ar fi tot a gîndurilor.

Fây fu de acord cu cele spuse de Buttler.

— Frumos gîndeşti, conte Jânos. Ai dreptate.

Speranţe erau intr-adevăr puţine. Şi fiindcă Piroska tot nu voia să se mărite şi la urma urmei nici tribunalul bisericesc nu mai putea amina chestiunea *ad calendas graecas*[1], într-o bună zi acesta se pronunţă din nou pentru recunoaşterea căsătoriei.

Dar pînă să se ajungă aici, trecură alţi cinci ani şi în părul negru al contelui Jânos începură să se ivească fire de argint.

La Bozos vestea sentinţei o aduse în duminica Tomii chiar domnul Buday, care fusese la Eger să vîndă nişte boi la măcelar.

Buttler dădu din cap fără vlagă.

— Ştiam, spuse cu vocea surdă şi nici un fel de emoţie nu i se putea citi pe faţă.

Toată ziua umblă tăcut prin castel, prin grajduri, îşi inspectă caii, vacile, copacii dragi din grădină, parcă şi-ar fi luat rămas bun de la toate.

Spre seară intră în locuinţa lui Buday, se jucă puţin cu nepoţeii acestuia şi aşteptă pînă cînd bunul bătrîn lăsă din mînă Biblia din care citea în fiecare duminică, deşi o ştia toată pe dinafară.

— Dumneata eşti om luminat, nene Buday, îi spuse liniştit. Te-aş întreba ceva.

— Poftiţi.

— Ştii dumneata vreo ţară pe lumea asta în care să nu fie popi ?

Nenea Buday se gîndi.

— N-aş prea crede, excelenţă, să existe vreun popor fără preoţi. S-ar putea, dar eu nu cred.

— Dacă există, eu am s-o caut, răspunse Buttler.

Apoi începu să-şi facă bagajul şi în dimineaţa următoare plecă.

* La calendele greceşti, la nesfîrşit (în lb. latină, în original — n.r.).

Ajungînd la Viena, trase la „Stadt Frankfurt". Acesta era pe vremea aceea hanul boierilor unguri. Hoinări vreo două-trei zile pe străzi, prin preajma palatului Măriei Elisabeta, chinuindu-şi mintea cu un plan. Se zbuciuma, se frămînta, îl apăsa ceva ; era limpede că voia să se întîlnească cu Piroska sau să-i trimită o vorbă, dar nu se putea hotărî cum. în sfîrşit, în vitrina unui giuvaergiu zări o coră- bioară de argint.

Intră, cumpără bijuteria şi puse să se sape pe ea, în ungureşte : *„Nu mă mai aştepta, porumbiţa mea".*

Cînd văzu inscripţia, se sperie. Fraza nu suna bine ungureşte. Altceva voise, altceva. îi spuse giuvaergiului să o radă. Dar pîn^ să-şi găsească omul pila, Buttler hotărî să rămînă totuşi aşa cum e ; la urma urmei totuna era.

Negustorul împachetă corăbioara, iar Buttler o trimise Piroskăi. Abia atunci se linişti ; îşi adună lucrurile şi plecă mai departe, în lumea largă, să uite.

Umblă un an de zile, căutînd ţara în care să nu fie popi. Fugea de propriile lui amintiri. Nu putea să rămînă într-un loc. Căuta ţinuturi care să nu se asemene întru nimic cu ale noastre, copaci exotici, care să nu-i amintească de copacii de la Bornoc.

Mai departe, tot mai departe. Nici un ţinut nu era cel căutat. Copacii nu exalau nicăieri destul oxigen, ca să poată răsufla liber, fericit; pe iarbă nu era destulă rouă ca să-i spele tristeţea, vuietul mării nu era în stare să-i înăbuşe bătăile dureroase ale inimii.

De la jumătatea drumului îşi trimise acasă secretarul, spunîndu-i :

— Vreau să pribegesc singur, dragă Bâth. Nu pot suporta lîngă mine pe nimeni care să ştie cine am fost.

îşi angajă un secretar străin şi un camerist străin, dracu' ştie ce neam de oameni, de care nu auzise

pînă atunci şi se apucă să înveţe limba lor. Fugea de el însuşi. încerca să se amăgească în fel şi chip că nu-şi mai aduce aminte să fi existat un Buttler Jânos.

Cu oamenii şi cu copacii mai mergea. Palmierii şi smochinii îşi legănau vlăguiţi frunzele leneşe. Dar firele de iarbă îi rîdeau în nas. Firele acelea mărunte erau ca pe la noi, şi ele îi şopteau : „Ştim cine eşti“. Şi soarele era tot soarele de acasă. Umbla, maiestos şi mîndru, prin aceleaşi locuri pe care le cutreierase şi anul trecut şi în toţi anii. Trecea deodată pe deasupra Vienei, Bozosului şi Constantinopolului. Şi cînd da de un ghiveci cu flori aşezat într-o fereastră unde era o fată tînără, îl mîngîia cu razele lui, îl gîdila, îi crăpa mugurit Şi mările ! O, mările! Sînt ele străine, nu-i vorbă, sînt nepă- sătoare, bune, blînde, liniştitoare, dar vai, acele corăbii mari, care vin şi se duc, lăsînd brazde uriaşe în urma lor, parc-ar scrie nişte litere pe nesfîrşita oglindă de argint a apelor: *„Nu mă mai aştepta, porumbiţa mea1"*

Capitolul XX

ARHIEPISCOPUL PYRKER, DRĂGUŢUL...

Buttler se întoarse acasă după un an şi o lună, fără să poată uita durerosul trecut. Era slăbit, prăpădit, aproape bătrîn. îl aşteptau veşti triste. Soţii Bernâth muriseră ; coana mare nu trăise decît trei zile după moartea bătrînului boier. Fusese o înmor- mîntare extraordinară şi protipendada din patru comitate abia apucase să se întoarcă de la cimitir, cînd coana mare îşi dăduse nobilul suflet Trebuiră să aştepte a doua înmormîntare. Servitorii alerga

seră la cimitir oprin'du-i să zidească uşa cavoului, căci femeia îşi urmase soţul.

Despre jalnica întîmplare a fost anunţată şi Piroska Horvâth, care a venit în cea mai mare grabă, schimbînd pe drum caii. Dar iată că, după sosire, se îmbolnăvi şi ea. în timpul convalescenţei dumnezeu ştie ce-i dete prin gînd, că se hotărî să nu se mai întoarcă la Viena. Se mulţumi să-i scrie o scrisoare de scuze arhiducesei şi rămase la Bornoc. Şi se apucă să se îngrijească chiar ea de treburile moşiei, luînd ca administrator pe băiatul cel mai mare al domnului Buday, pe Pali, care îşi terminase studiile cu un an înainte la vestita Academie de agricultură ,,Georgicon" de la Keszthely *.

Coasa morţii lovi ce-i drept şi în stînga, căci şi baronul Dory dăduse ortul popii : maşinaţiunile lui drăceşti luaseră sfîrşit (o să dea seama de ele pe lumea cealaltă). Dar ce folos ? Cînd ghiuleaua ţi-a retezat piciorul, nu-ţi prea ţine de cald că a crăpat şi tunul.

Se spune că nimeni n-a plîns la înmormîntarea lui, numai cimpanzeul urla : după prohod nu voia nici în ruptul capului să se urnească de lîngă mor- mînt; în nebunia lui, maimuţoiul voia să se apuce să scurme pămîntul ca să-şi scoată stăpînul din groapă.

O singură scînteie licărea în noaptea întunecoasă. O stea. O ultimă stea. Sau, poate, numai o nălucire.

Cum între timp murise şi arhiepiscopul Fischer, Buttler, abia sosit acasă, se pomeni cu un om de-al lui Pyrker Lâszlo, primatul Dalmaţiei. înalta faţă îi făgăduia că dacă s-ar nimeri ca el, Pyrker, să ajungă episcop de Eger, procesul va fi reluat şi în

[1] Localitate din sudul Ungariei, în care exista, încă din 1798. o şcoală superioară de agricultură (n.r.).

scurtă vreme căsătoria va fi anulată. *Homo intimus* [LXXIII] îi spuse de asemenea că în această chestiune Pyrker a stat de vorbă personal cu Fây.

încă o dată sîngele lui Buttler dădu în clocot. Aşadar viaţa nu-şi pierduse încă rostul. La luptă deci ! La ultimul asalt !

Plecă la Patak. Bietul Fây era o ruină; Buttler abia îl mai recunoscu.

— Nu cumva eşti bolnav, unchiule ?

— Nici prin gînd nu-mi trece. Arăt aşa de prost ? Ştii, nu mai e destul ulei în mine. Sînt ca felinarul nu-s plesnit nicăieri, dar uleiul, uleiul... Dar tu pe unde mi-ai umblat, piciule ?

— Am căutat o ţară în care să nu fie popi.

— Aha ! Eu ştiu una. Dar asta lasă-mi-o mie. De altfel acum am dat de un popă cumsecade.

— Ştiu. Pyrker ; de asta am şi venit.

— Bine-ai făcut. Du-te la mătuşă-ta, e afară în cămară, vede de călcatul rufelor ; sărut-o, că nu te-a văzut de mult. Dar nu zăbovi prea mult, ci pleacă numaidecît la Pozsony ; trebuie să pui în mişcare toate rudele. Nu-1 slăbiţi pe Pyrker; e un om cumsecade. De altfel, am scris şi eu în toate părţile. Cînd ai sosit ?

— Acum patru zile.

— Ai auzit de bieţii bătrîni ?

— O, doamne, doamne, cum se duc toate ! Parcă lumea ar fi mai pustie de cînd nu mai sînt ei.

îl podidiră lacrimile.

Bătrînul sări să i le zvînte.

— Dar Bornoc tot Bornoc a rămas, căci Piroska ta stă acolo. Buttler oftă obidit, apoi deodată lava ţîşni din inima lui:

— Nu mai e a mea, nu, de loc. Un miliard de oameni trăiesc pe globul acesta şi ea poate fi a oricui.

LXXIII Jntim, bun prieten (In 1b. latină, în original — n.r.).

numai a mea nu poate fi, căci mie nu mi-e îngăduit nici măcar s-o văd.

— Mda, da, fireşte — tuşi bătrînul —< eu sînt tiranul hain care îţi stă în cale.

Buttler îşi lăsă capul în piept şi nu răspunse nici un cuvînt. Fây încercă să-1 îmbărbăteze :

— Ştiu eu că nu e uşor să rabzi, am fost şi eu tînăr şi era- mult spirt în mine... dar cine are haină de tul să nu se apropie de flacără, că ia foc. îţi dai seama ce s-ar întîmpla dacă ai da pe la Bornoc şi serile aţi sta unul lîngă altul pe canapea ? Ei, ce te uiţi aşa la mine cu ochii holbaţi ? Canapeaua nu s-ar mişca, vezi bine, dar sîngele da. Şi n-ar fi de mirare, căci e o fată cu atîta farmec, încît deunăzi, deşi a stat doar un ceas la noi, mătuşă-ta a îndră-[1] git-o atît de mult, că nu mai poate de dorul ei.

— N-a pomenit de mine ?

— Ba bine că nu. Şi ei i-ar plăcea să vă întîlniţi, dar i-am spus şi ei...

— Dar dacă m-ar chema chiar ea odată...

— Asta n-o s-o facă, răspunse cu seriozitate Fây. Tu îţi închipui că a rămas tot fetiţa de demult. Dar de atunci au trecut zece ani peste noi. Acum e o femeie în toată firea, serioasă, inteligentă, fină şi distinsă, care ştie să cumpănească ce are de făcut.

— Poate că nici nu mă mai iubeşte, rosti Buttler, timid, cu glas tremurător.

— Ei, asta-i bună. Aşa o cunoşti ? Păi tocmai asta e boala ei, încăpăţînarea asta. N-o să iubească pe altcineva, cît va fi lumea lume.

Buttler plecă la Pozsony înviorat, cu forţe proaspete, iar acolo îşi alinie toate neamurile alături de Pyrker. Dar nici oastea ultramontană nu sta cu mîi- nile-n sîn şi îndată ce prinse de veste că Buttler şi ai lui lucrează pentru Pyrker, îşi întoarseră armele împotriva acestuia. Luptele se încinseră din

nou. Adversarii lui Pyrker puseră în mişcare puterile oculte, pe iezuiţi, pe aristocratele bigote. Cumpăna se înclina cînd într-o parte, cînd într-alta. Buttler se aruncă cu patimă în luptă. Acum era într-adevăr ca un jucător care pune totul pe o singură carte. Mişcă toate pietrele, îi scrise şi lui Kovy, la Patak, schiţîndu-i mişcările celor două tabere şi întrebîndu-l ce să facă, cui să se mai adreseze, căci vrea să învingă cu orice preţ, trebuie să învingă ! Profesorul Kovy îi răspunse aşa :

„Excelenţa-ta, iubite nepoate, nu dispui de tunuri pe care să le înşiri în linie de bătaie împotriva lor, dar cum în schimb dispui de lăzi de fier, găsesc că ar fi cu cale să le pui la bătaie pe acestea."

„Hm! Fireşte. Lăzile de fier !“ Buttler se plesni peste frunte: cum de nu şi-a adus aminte de ele pînă acum ? „Ei bine, să sune lăzile de fier !“

— Domnule Both, te rog un moment!

Nenea Both intră şi se uită, clătinînd din cap, la contele care deschisese o ladă de fier şi începuse să scoată teancuri de bancnote, fişicuri de galbeni, pînă se făcu pe masă un adevărat purcoi.

— Ia numără-i, nene Both. Sînt mulţi banii aceştia ?

Era atît de bogat şi atît de necunoscător, încît habar n-avea dacă erau mulţi sau puţini.

r— Păi, foarte mulţi, excelenţă.

— Ei, atunci adună-i şi du-i la palatinat. îi dăruiesc Academiei Ludovica. Ştii dumneata ceva despre această academie?

— Cum să nu ştiu ? E în hotarul Pestei, la ferma familiei Orczy.

— Ce crezi, cîţi tineri pot fi ţinuţi la învăţătură anual din

banii aceştia ?

— Douăzeci în cap.

—■ Spune-mi sincer, nu e prea puţin din partea mea ?

—- Dimpotrivă, e un dar princiar '.

Intîia ladă făcu vîlvă. Ehei, are Kovy şi simţ practic, dacă e vorba de atîta ! îndemnaţi de excelenta pildă, magnaţii începură să-şi deschidă buzunarele adînci, cusute la gură. Şi pînă acum se prefăceau mereu că le caută, dar, cum se dovedi mai tîrziu, nu făceau decît să se scarpine... Ici-colo se deschidea şi cîte un ciorap bătrîn. într-un cuvînt, faima luă pe aripile sale numele lui Buttler. Chiar la Hoffburg [2] se născu un curent de simpatie pentru el. împăratul era zgîrcit pînă-n măduva oaselor, dar îi plăcea să aibă supuşi cu mîna largă.

Iar Buttler, văzînd rezultatele, se înverşună şi mai mult în campania pentru Pyrker, îşi mobiliză şi celelalte lăzi de fier, retrase sumele uriaşe ce zăceau în depozit la capitule [3], sau cu împrumut la particulari, le prefăcu în aur şi plecă la Roma, la curtea papală, cu atîta pompă, încît întreaga Romă ' numai despre asta vorbea. Pe străzi lumea dădea buzna cete-cete să-i vadă pe husarii îmbrăcaţi în aur şi argint.

Husarii însă nu impresionau decît muieretul, iar Buttler voia să aibă succes la popi. Pentru şşa ceva e nevoie nu de husari, ci de un om isteţ care se pricepe să *ungă,* cunoaşte tâlcul lăzilor aduse în chervane şi ştie să le facă să vorbească cu rost. Dar îl avea şi pe acesta la îndemînă. Domnul Nogăll Ferenc, ispravnicul de la Pârdăny, vorbea italieneşte

’ Buttler a dat o sută douăzeci şi şase de mii de florini pentru Academia Ludovica, sumă extraordinară pe vremea aceea (n.a.),

[3] Curtea imperială de la Viena (n.r.).

[3] Capitulele erau un fel de case de păstrare, dependente de inşii-* tutiile bisericeşti, în care oricine putea să depună documente de interes general sau particular, precum şi bani (n.r,).

ca pe apă, era viclean şi ştia să se poarte ca un ambasador. Colindă pe rînd pe la toţi prelaţii cu trecere la Vatican şi îi convinse atît de temeinic, încît la întoarcerea lui Buttler numirea lui Pyrker era pe drum.

Ehei, parcă şi pămîntul se înfioră de bucurie şi de mîndrie cînd se află că numirea lui Pyrker e lucru hotărît. Clericii se văietau şi—1 înjurau pe împărat.

— Buttler se cam întrece cu gluma. Rău a făcut împăratul că l-a lăsat.

în primăvara următoare Pyrker se şi instală în reşedinţa arhiepiscopală de la Eger. Buttler, în persoană, organiză primirea. Arhiepiscopul sosi în trăsura contelui, însoţită de husari călări, cu săbiile scoase, şi tot Buttler îi întîmpină, în poarta palatului, cu un discurs bine ticluit, pe care arhiepiscopul, copleşit de emoţie, abia-1 putu asculta pînă la capăt. Cu lacrimi în ochi, îl îmbrăţişă pe orator, ba îl sărută chiar de două ori în văzul întregii mulţimi care chiotea de bucurie.

Sus în palat îl îmbrăţişă din nou, spunîndu-i :

— îţi mulţumesc din inimă, fiule, pentru tot ceea ce miai făcut. Acum e rîndul meu.

Acum era rîndul lui. Mai era aşadar o speranţă ; încă o dată soarele şe ivi dintre nori.

Sau poate că nici nu era soarele, ci numai căldura pe care o dă o sobă încinsă. (Numai nenea Nogâll ar putea să spună cît a costat încălzirea ei.)

O astfel de sobă ţine căldura cîtva timp, apoi începe să se răcească şi pînă la urmă nu mai e decît o sobă rece, neputincioasă.

Văzînd atîtea îmbrăţişări, contele Majlâth Kâroly, care cunoştea mai de aproape pe Pyrker, nu se putu abţine să nu-i spună lui Buttler, cu o sinceritate brutală :

— Uită-te bine la vlădică, Jânos, că aşa de drăgăstos n-ai să-1 mai vezi cît îi trăi.

Şi aşa se şi întîmplă. După cîtva timp, cînd Buttler începu să ceară revizuirea procesului, Pyrker îi făgădui tot sprijinul, dar îl amîna mereu. Contele Jânos deveni tot mai neliniştit. Pyrker se scuza. Avea mii de motive. Mereu se ivea o nouă piedică, mereu intervenea ceva neaşteptat. Ani de zile ţinu acest joc de-a baba-oarba. în sfîrşit, Buttler îşi pierdu răbdarea şi i-o spuse arhiepiscopului de la obraz : „Datornice, plăteşte-ţi datoria ; anularea căsătoriei face parte din tocmeală."

La aceste cuvinte, Pyrker îşi dădu arama pe faţă.

— Păi uite cum stăm, scumpul meu conte. Ceea ce doreşti dumneata e curată imposibilitate. Asta nu mai e chestiunea dumitale. în toată povestea asta ai un loc atît de neînsemnat încît de-abia se zăreşte. Aici s-a dat o luptă uriaşă, domnul meu, între biserică şi elementele care urmăresc cu duşmănie preoţimea. E foarte trist că pe nava de război pe care am scufundat-o se găsea şi grîul dumitale, dar trebuia s-o scufundăm, domnul meu, fiindcă pe ea se găseau şi duşmanii noştri, care altfel ar fi distrus nava noastră.

— Aşadar grîul meu ?...

— Grîul dumitale, domnule conte, e în fundul mării, şi acolo va rămîne.

— Dar înaltpreasfinţia-ta mi-a făgăduit altceva, îi răspunse Buttler indignat.

— Iartă-mă, dragă conte, dar n-am fost bine informat.

— Ah, înţeleg, rosti cu ironie contele. Exact ce mi s-a întîmplat şi mie. Nici eu n-am fost bine informat în ce priveşte caracterul preasfinţiei-tale.

Capitolul XXI

TRĂSURĂ MERGE FARA ŢINTA'

Buttler părăsi cu nespusă amărăciune palatul arhiepiscopal. Cînd ajunse în stradă, lumea i se păru atît de pustie, de parcă nici o fiinţă vie n-ar mai fi locuit în ea. Se opri lîngă trăsură, cu gîndul dus departe, ca un om fără căpătîi. Cei patru cai stăteau în faţa palatului, neliniştiţi, bătînd din copite, fluturînd semeţ din cap. Ei îl puteau duce unde-i poftea inima. Dar unde să-1 ducă ? Ce să-i spună vizitiului ? Să meargă la Bozos ? Ce să facă la Bozos ? Să meargă la Patak ? La cine ? Acolo nu găseşte decît tristeţe. Pe bătrînul Fây l-a lovit damblaua luna trecută, şi de atunci zace neputincios; nici limba nu şi-o mai poate mişca. Nu poate nici vorbi, nici scrie. Nu mai putea obţine nici dezlegarea, ca să se apropie de Piroska, dezlegare pe care numai bătrînul o putea da. Graiul i se stinsese însă pentru totdeauna. Dar la ce bun s-ar mai gîndi să se apropie de Piroska ? După cele întîmplate, n-ar mai avea nici un rost.

Se urcă maşinal în trăsură.

— Unde mergem, excelenţă ?

Şovăi o clipă, apoi, în timp ce prin gînd îi treceau o serie de nume de localităţi, îşi aduse deodată aminte că mai are o moşie pe care n-o văzuse niciodată : moşia de la Imregh.

— La Imregh, Mihâly.

Nu se gîndise să meargă la Imregh, nu, de loc. Nu-1 interesa Imregh nici cît negru sub unghie, dar fiindcă apucase să spună Imregh, fie Imregh, îi era totuna.

Merseră, merseră şi se opriră undeva — contele habar n-avea unde — să dea de mîncare cailor. Cameristul îl întrebă dacă nu vrea să cineze.

— Nu.
— Nu vă culcaţi ?
— Nu.
—*r* Mergem mai departe ?
— Da, mergem mai departe.

Şi iar o porniră la drum ; păduri, cîmpii, zburau pe lingă ei. Vuietul pădurilor îi răcorea capul înfierbîntat. I se părea că prin vuietul acesta aude glasuri tainice, blînde. Trecură pe lîngă un lac ; luna lumina, pe malul apei păsările se spălau şi ascultau şi ele susurul pădurii.

în mintea lui Buttler roiau fel de fel de gînduri ciudate. Noaptea e un bun tovarăş pentru asemenea gînduri, ea face să crească fantezia. Munţii se urnesc din loc şi încep să umble, pajuri năzdrăvane, monştri se ridică din ceaţă, norii iau înfăţişarea pe care o doreşti. Jănos se gîndea : ce ciudat ar fi să se întîlnească cu moartea... Dacă dealul de colo ar fi moartea şi ar veni încoace, tiptil-tiptil, cu coasa pe umăr, s-ar putea înţelege cu ea. Căci de aci înainte pe el numai moartea îl mai poate ajuta. Numai cumătră moarte. împăratul nu-i mai poate fi de nici un folos. Rubedeniile numeroase, emblema de conte, nici atît. Dar cu cumătră s-ar putea înţelege. Cumătră, de bună seamă, n-ar umbla să-1 înşele, ca Pyrker. Iată ce i-ar spune el cumetrei : „Ascultă, cumătră moarte, îţi dau jumătate din moşiile mele dacă o coseşti pe femeia aceea de la Erddtelek“. Cum s-ar dezlega deodată totul !

Apoi apăru iar un lac mic. Regiunea era plină de ape. Micul lac i se părea că e însuşi ochiul morţii, care clipeşte batjocoritor spre el. Buttler îşi torcea mai departe gîndul. Dacă moartea ar zice : „Vreau toate moşiile, tot ce ai, blazonul, tot“. „Ei bine, îţi dau tot. Adică "stai puţin. Cum spuneai, cumătră? Vrei tot? Păi dacă-ţi dau tot: nume, stemă, moşii,

atunci nici nu mai am nevoie de serviciile tale, căci pot şi singur să-mi dobîndesc libertatea."

Din cînd în cînd secretarul îl trezea din gîndu- rile-i nebuneşti cu cîte o vorbă fără noimă.

— Nu vă e încă somn, excelenţă ?

— Nu.

— Uitaţi-vă la steaua de deasupra capului nostru ; de cînd tot mergem şi ea tot deasupra noastră stă.

— Hm !

— Mare mai e şi bolta asta !

— Hm ! Da. Nu ştii cîte pogoane are ?

Răspundea distrat, tresărind, nici nu ştia despre ce e vorba, atît de cufundat era în gînduri. Apoi se pierdea din nou în visările lui.

în zorii zilei se opriră să dea de mîncare cailor. Nici nu coborî din trăsură ; şi, deşi traistele erau pline, căci pe vremea aceea nu se putea călători fără merinde-n traistă, nu îmbucă nimic.

— Nu cumva sînteţi bolnav, domnule conte ? îl întrebă Both.

— A, nu. Nu sînt nici măcar bolnav.

Dar colo, pe la amiază, i se făcu totuşi foame; abia aştepta să ajungă în vreun sat. Mare tiran mai e şi stomacul gol: infringe şi pe omul cel mai încăpăţînat.

în sfîrşit printre copacii din depărtare se iviră, în vale, cîteva case mărunte, albe, sclipind, ca un şir de dinţi în gura dealului. Buttler spuse :

— Aici o să ne oprim şi dacă se găseşte o circiumă om cere ceva de mîncare. Mi-e foame.

— E o circiumă bună în sat, răspunse vizitiul.

— Ce sat e ăsta ? întrebă contele.

— Olaszroszke.

Tresări, dar nu spuse nimic; nu-i plăcea să se arate slab în faţa servitorilor. îşi plimba ochii cu o nepăsare voită peste locurile de mult cunoscute.

— Da, e Roszke; îl recunosc după turn şi după coline.

Apoi, cu capul în pămînt, se cufundă iar în gîndurile lui negre şi nu-şi ridică privirea decît în clipa cînd trăsura intră pe poarta cîrciumii şi se opri în şopron. Totul era ca pe vremuri: acoperişul şopronului, stîlpii, coteţul de păsări ; pe lîngă stivele de lemn alergau aceiaşi pui de găină pe care şcolarul din Ujhely îi doborîse cu praştia, atunci... Atît numai că acum sub şopron mai era o caleaşcă. Caii erau deshămaţi, numai opritoarele atîrnau de oişte. Legătura de fîn şi sacul cu ovăz de la spate arătau că trăsura e a unui călător.

„O mai fi trăind cinstitul jupîn Toth Gyorgy. Ei, cum să nu trăiască?"

Trecu repede prin curte, apoi prin cerdacul pardosit cu cărămizi şi intră de-a dreptul în odaia pentru oaspeţi aleşi.

Fără să vrea făcu o mişcare din cap, apoi îl apucă un tremur încet, înfrigurat.

In mijlocul odăii, la o masă frumos aşternută, şedea, singură, Horvâth Piroska şi curăţa cu cuţitul un măr.

— Ah, Buttler ! şopti ea cu voce stinsă şi cuţitul şi mărul îi căzură din mîini. Rămase cu ochii nemişcaţi, aţintiţi asupra uşii, parc-ar fi văzut o nălucă.

Se făcu o linişte mormîntală. Numai un bondar bîzîia zgomotos, zburînd deasupra mesei, în jurul farfuriei cu fructe. Nu îndrăznea să coboare pe fructele dulci; se rotea în aer, îmbătat de aroma lor.

Nici Buttler nu îndrăznea să se apropie. Se uita, se uita la făptura dulce din faţa lui şi nu era în stare să facă nici o mişcare.

— Te-ai speriat de mine ? întrebă Piroska cu mustrare în glas. Nu-mi dai mîna ?

— Iartă-mă — îngînă Buttler zăpăcit şi glasul îi tremura — dar e atît de neaşteptat... atît de neaşteptat şi...

înaintă cîţiva paşi şi apucă mîna pe care i-o întinsese Piroska. Sîngele începu să furnice în el, un val de căldură plăcută îi străbătu trupul, parcă şi-ar fi vîrît mîna într-un cuib de puf.

— Doamne, cît de mult te-ai schimbat, oftă Piroska, pironindu-şi ochii minunaţi în farfurie.

— Multe rele s-au abătut asupra mea, răspunse Buttler plin de mîhnire.

— Ai putea spune *asupra noastră,* îl corectă cu sfială Piroska.

Faţa i se aprinse şi obrajii îi ardeau în focul tinereţii, deşi adineaori pe ei plutea pecetea ofilirii. Era frumoasă şi aşa, poate chiar şi mai frumoasă. Dar acum, odată cu roşeaţa feţei, părea că se întorcea şi tinereţea. O adiere de vînt se strecură prin fereastra deschisă, îi mîngîie obrajii, dar nu izbuti să le stingă dogoarea.

Cu toate că la Viena „domnişoara de onoare" era renumită pentru conversaţia ei subtilă şi spirituală, urmă o pauză chinuitoare şi totuşi plină de farmec. Ambasadorul francez care venea des la Maria Eli- sabeta spusese odată despre Piroska : „Dacă i s-ar adresa sfinxului, şi acela ar începe să trăncănească". Era ceva familiar, ceva încîntător de firesc în ea şi din tot ce spunea se desprindea prezenţa binefăcătoare a unui temperament fericit. Acum însă conversaţia se poticni. Stăteau faţă-n faţă şi aveau să-şi spună mii de lucruri, dar nici unul nu ştia cum să înceapă.

—■ Frumoasă zi avem azi.

— Adevărat.

— Nu vrei să şezi ?

— Mulţumesc, dacă-mi dai voie...

— Ce ciudat e că ne întîlnim aici.

— Dacă ne-ar vedea cineva, ar crede că ne-am înţeles.

Astfel de nimicuri îşi spuneau după atîţia ani. Era ciudat, dar n-aveau ce face şi nu erau de vină. Aşa e rînduiala firii. Simţămintele adevărate nu sînt de suprafaţă. Sucul dulce al fructelor ce se trec repede — căpşunele, cireşele, smeura — se scurge la întîia atingere, dar soiurile destinate unei vieţi îndelungate, providenţa le închide în coji tari, osoase. Nuca încalţe are două învelişuri care trebuie despicate sau zdrobite.

— Ce te aduce pe aici, Piroska ?

— Vin de la Patak şi sînt în drum spre casă ; trebuie să ocolesc bălţile, revărsările de apă.

— Pe vremuri şi noi umblam prin părţile acestea.

— Mai bine n-aţi fi umblat niciodată.

Aceasta a fost întîia aluzie. Aproape se speriară de ea, deşi o doreau, o aşteptau. Se lăsă iarăşi tăcere, dar numai pentru o jumătate de minut.

Capitolul XXII

JĂRATICUL RĂSCOLIT

în cinstea Piroskăi, jupîneasa Toth pusese cîteva crenguţe de castan într-o cană cu apă aşezată pe masă. Tocmai atunci înfloreau castanii şi alte flori nu se găseau prin preajma cîrciumii. Piroska scosese din cană o crenguţă şi îşi făcea vînt cu ea.

— Şi eşti singură ? întrebă Buttler.

— Nu, e şi camerista cu mine, dar are o prietenă aici în sat, la nişte domnişoare bătrîne, Izsepy, şi s-a dus s-o vadă, însoţită de nenea Toth.

— Ce-ai făcut la Patak ?

— Aia fost să-1 văd pe bietul nenea Fây. Dar dumneata de unde vii?

— De la Eger.

— Şi unde te duci ?

— Nicăieri.

— Eşti tare amărît, asta o văd. Ce mai spune arhiepiscopul ?

— M-a înşelat. Toată lumea m-a înşelat, răspunse Buttler răguşit, înăbuşit, şi sprîncenele încruntate îi întunecară faţa.

Piroska îl privi drept în ochi, trist, cu dragoste.

— Dar eu, Buttler ?

Bărbatul se înduioşă. Glasul i se îmblînzi. Privirea lui parcă o mîngîia pe Piroska.

— Dumneata eşti o. sfîntă, oftă. Numai aureola îţi lipseşte de pe cap.

Şi nu-i lipsea nici aureola. Din creanga de castan florile îi căzură în păr, aşezîndu-se în semicerc.

La complimentul primit, Piroska îşi regăsi tonul ei firesc.

— Nu-ţi pierde curajul. Vezi, sufăr şi eu, la fel m-am înşelat şi eu în viaţă, aceeaşi furtună mă bate şi pe mine, dar întotdeauna mă gîndesc că s-ar fi putut să mă înşel şi mai mult. Ei, domnule conte, şi dumneata puteai să ai decepţii şi mai mari.

Piroska se alinta, glumea. Pe contele Jânos tocmai asta îl supăra, îl durea.

— Eh, e ca şi cum cineva ar trage două gloanţe în tine, spuse el cu amărăciune. Tu mori de întîiul glonţ, dar cunoscătorii sînt de părere că un al treilea te putea atinge şi mai bine.

— N-ai dreptate, Buttler. înainte de toate, dumneata încă n-ai murit.

— Dimpotrivă, acum sînt pe lumea cealaltă.

în clipa aceea secretarul Both îşi vîrî capul pe uşă. Buttler se întoarse fără chef.

— Dumneata eşti, Both? Comandă te rog o masă şi pentru mine şi lăsaţi-mă-n pace !

Secretarul Both se făcu nevăzut, parcă cineva l-ar fi luat cu mătura.

— Va să zică onoratul domn strigoi e flămînd, glumi Piroska.

— N-am mîncat de ieri dimineaţă !

— Dacă-i aşa, într-adevăr trebuie să te cred că eşti o stafie. Şi de ce nu mănînci ?

— Fiindcă-s deznădăjduit.

— Dar ce-a putut spune arhiepiscopul acela urît ?

— Mi-a luat şi ultima speranţă. Căsătoria rămîne valabilă.

— Şi ce ai de gînd să faci ?

— Ce-aş putea face. Dumneata ce mă sfătuieşti ? întrebă nesigur, cu ochii aţintiţi asupra Piroskăi, de parc-ar fi văzut o fiinţă superioară în ea, în stare să-i spună ce are de făcut.

— înainte de toate să mănînci, răspunse Piroska liniştit. Pe urmă să faci ce fac şi eu. Să aştepţi.

— Nu mai pot aştepta, rosti Buttler hotărît şi trist, proptindu-şi faţa în palmă.

Piroska îl privi speriată. Frumoasă şi nobilă era faţa aceasta, oricîte urme de suferinţe erau întipărite pe ea.

— Şi ce-ai să faci dacă nu vrei să aştepţi ?

— Tocmai cu asta îmi bat capul de ieri, şi adevărul e că mă gîndesc la lucruri nebuneşti.

Piroska se posomori. Lăsă din mînă creanga de castan.

— Povesteşte-mi şi mie la ce te gîndeşti. Cred că îţi dai seama că mă interesează şi pe mine.

— Nu-ţi spun, îi răspunse el întunecat.

— De ce ? întrebă fata pălind.

— Pentru că nu m-ai înţelege, pentru că nu mă iubeşti aşa cum te iubesc eu.

Răsufla greu ; o putere sălbatică îi zvîcnea în glas.

— Cum poţi să vorbeşti aşa ? şopti fata, făcînd ochii mari.

— Fiindcă dacă m-ai iubi, n-ai putea să discuţi cu atîta nepăsare, aproape veselă, despre soarta noastră.

La aceste cuvinte toată amărăciunea Piroskăi izbucni. îşi ridică, plină de mîndrie, capul frumos; tîmplele i se zbăteau, liniile dulci ale gîtului alb ca zăpada tremurau nervos, tot trupul i se răscoli, toţi muşchii i se încleştară dureros.

— Dumneata îmi spui aşa ceva ? Dumneata, care mi-ai trimis la Viena corabia de argint să nu te mai aştept ? Dumneata mă iubeşti atît de mult, dumneata, care ai putut trăi atîţia ani fără să mă vezi o singură dată ? Nu mă întrerupe şi nu clătina din cap. Ştiu că ai avut un legămînt. Dar ăsta e semnul caracteristic al marilor pasiuni? Pasiunile mari sînt în stare să sfarme munţii şi nu se lasă încătuşate de cuvinte. Eh, du-te, du-te...

Glasul i se înăbuşi. Nu mai putea continua. Capul îi căzu frînt pe piept, ca unei păsări bolnave.

Şi, ciudat, după atacul Piroskăi, rolurile se răsturnară. Acum Buttler se linişti. Cuvintele ei îi înviorară sufletul.

Nu rosti nici un cuvînt, şi, în loc să se apere, îşi vîrî mîna în buzunar, scoase de acolo un portofel de mătase liliachie, şi vărsă conţinutul lui pe masă. Erau patru sfanţi de argint. îi împinse frumos în faţa Piroskăi. Fata se uită mirată, speriată; credea că Buttler şi-a pierdut minţile.

— Uită-te la aceşti patru sfanţi, grăi Jânos domol, îi port cu mine de ani de zile, cu gîndul să ţi-i dau într-o bună zi, căci sînt ai dumitale. E singurul meu cîştig, Piroska. Am fost ajutor de grădinar timp de două-trei săptămîni la o casă boierească. Am răbdat

— sudălmi, porunci brutale, pentru nădejdea de a zări o fată adorată. Dar n-am izbutit decît să aud cîte ceva despre dînsa, căci era bolnavă pe vremea aceea. Asta e simbria mea, Piroska, pe care mi-a plătit-o un grădinar, un oarecare Muler.

Auzindu-1, fata îşi îngropă faţa în palme.

— Doamne, dumnezeule! Aşadar dumneata erai misteriosul, tristul ajutor de grădinar, de care-mi vorbeau servitorii de la Bornoc ?

Genele fin arcuite începură să-i tremure, ochii i se umplură de lacrimi şi plîngea, plîngea cu hohote.

Una dintre cojile nucii era aşadar spartă, i se vedea miezul. Mai rămînea cealaltă.

Piroska îşi ridică în sfîrşit capul, îşi şterse ochii cu batista dantelată, dar lacrimile tot mai curgeau ; acum însă străbătea prin ele lumina bucuriei, iar zîmbetul învăluit în lacrimi e mai orbitor chiar decît raza soarelui.

— Ei bine, atunci află şi dumneata —«rosti ea cu înfrigurare — că am fost la Eger cînd ţi-ai făcut intrarea în oraş ; stăteam în mijlocul mulţimii, îmbrăcată în straie ţărăneşti, numai ca să te pot vedea.

— Ştiu, răspunse Buttler.

— Dar straiele acelea ţărăneşti nu le-am aruncat ; le-am păstrat şi acum trei ani le-am îmbrăcat iar şi am intrat slujnică la Bozos, în casa domnului Buday, ca în taină să te pot vedea din nou.

— Nu se poate ! Dumneata, domnişoara de la palat ? îngăimă contele Buttler, apucîndu-se de masă pentru a se încredinţa că nu visează.

— Am stat vreo patru-cinci zile acolo, dar domnul conte a plecat la Roma, iar eu mi-am luat tălpăşiţa, părăsindu-mi stăpînul fără nici o plată; te pomeneşti

că mă caută pînă-n ziua de azi.

— Piroska ! strigă Buttler. E adevărat ce spui ?

— Cum să nu fie aaevărat ? Eu dereticam în odaia dumitale de lucru.

Se ridică vioaie, se aplecă spre valiza ce zăcea pe un scaun (ce frumoasă era statura aceasta zveltă, şerpuitoare, îndoindu-se ca un arc !) şi dintre batistele, maramele, broderiile şi dantelele înghesuite în ea, scoase deodată un caiet legat în piele, şi după ce îl frunzări cîteva clipe, i-1 întinse lui Buttler.

— Uite-o, e aici, am desenat-o în taină, în caietul meu de schiţe.

Era odaia de lucru de la Bozos. într-adevăr, cu toată mobila, cu canapea şi masa de scris, cu fel de fel de statuete de argint şi aramă pe masă, cu emblema familiei : un vultur de argint cu coroană-n cap şi cu un ciubărel de argint în piept, cu cele două tablouri pe perete: al fecioarei Maria şi al mamei lui Buttler. Acesta din urmă era reprodus exact, toate trăsăturile din el trăiau.

Buttler se uită la desen, dar de la întîia privire ochii i se aprinseră, faţa parcă-i era transfigurată şi cum se aplecă să sărute, plin de recunoştinţă, mîna Piroskăi şi capul îi ajunse aproape de capul fetei, simţi parfumul fermecător al părului, răsuflarea caldă a gurii — om era, nu se mai putu stăpîni, şi în loc să-i sărute mîna începu să-i sărute lacrimile, iar cînd lacrimile-i secară, începu să-i sărute, sălbatic, extaziat, părul, capul.

— O griul meu scump, grîul meu de aur, căzut în adîncul mării !

S-ar fi putut rîde de această scenă, dacă n-ar fi fost totul atît de frumos, ca visul unei nopţi de mai. Numai razele soarelui îndrăzneau să rîdă prin fereastră. Nici chiar bondarul nu mai bîzîia ; se ascunsese în potirul florii de castan şi se legăna încet, în tăcere.

— Vai, vai — se împotrivea Piroska — lasă-mă !

— Fii cuminte, Jânos! Mi-ai ciufulit tot părul. Aşa- zăte frumos la loc. Repede, repede! Nu vezi că vine nenea Toth cu camerista ?

într-adevăr, nenea Toth venea dinspre biserică, călcînd mărunt şi plin de demnitate alături de camerista nurlie, ale cărei fuste foşneau. Hangiul îşi legăna ciubucul în aer, iar pălăria, cu un spic verde de grîu înfipt în panglică, o purta, ca flăcăii, dată pe ceafă.

Contele Jânos se aşează la loc cu o mutră nevinovată, ca omul care se simte cu musca pe căciulă şi se adînci în contemplarea schiţei.

— Ei, acum crezi că te iubesc ? îl întrebă Piroska.

— Cred şi sînt fericit.

— Şi ai să-mi spui ce planuri ai ?

— Da, am să-ţi spun tot, tot.

Tocmai se pregătea să înceapă, cînd uşa se deschise şi camerista îşi vîrî capul înăuntru ca să vadă dacă nu aţipise cumva domnişoara.

Dar după ce observă că, dimpotrivă, e prinsă în- tr-o discuţie foarte aprinsă cu un domn, domnul Toth îndrăzni să intre tiptil-tiptil. Se opri, se uită, se uită la Buttler, care începu să rîdă, apoi de bu'cu- rie îşi trînti pălăria la pămînt, chiuind :

— *Salve domine comes illustrissime* !LXXIV De, asta zic şi eu întîmplare! Aşa ceva nu se vede decît pe turtele de miere.

Se gîndea dumnealui la acele chipuri pe care simigiii le lipesc pe turtele ce se vînd la iarmaroace. Fetiţa cu obrajii aprinşi şi flăcăul cu ochii galeşi sînt atît de îndrăgostiţi în aceste chipuri, încît inimile lor irump parcă peste surtuc şi iie.

Buttler strînse cu bucurie mîna bătrînului cîrciu-

LXXIV Salve, prea ilustre domnule conte 1 (In lb. latină, în original * — n.r.)-

mar.

— Iaca, nene Toth, am venit să mâninc puii aceia pe care îi lăsasem aici data trecută.

Ehei, a trecut ceva timp de atunci. Părul cîrciumarului alhise şi nici Buttler nu mai era tînăr.

— Minunat, minunat! De-asta am visat eu azi- noapte o coţofană şi pe Napoleon întors de pe insula Sfînta Elena. Că nu cred în ruptul capului să fi murit. Asta au scornit-o numai popii. Dar acum să văd de masă. Ştie nevastă-mea de sosirea excelen- ţei-voastre ?

— Cred că i-a spus secretarul. Dar deocamdată nu se vede nimic.

— Tii, *caniş mater!* Cu siguranţă că femeia n-a îndrăznit să se arate în faţa unui boier atît de mare. Că altceva nu poate fi. Dar lăsaţi că fac eu rîndu- ială îndată.

Intervenţia lui nenea Toth îşi dădu roadele numaidecît. Omul trase două-trei înjurături şi îndată se stîrni o forfotă în toată casa: de peste tot se auzea zgomotul uşilor trîntite şi curînd după aceea începură să curgă bucatele, din ce mai rămăsese de la amiază cu ce li se adause în pripă, şi curgeau de nu se mai isprăveau şi erau atît de gustoase încît însuşi împăratul Francisc s-ar fi putut înfrupta din ele.

Nenea Toth îl servea personal pe Buttler. între timp îi punea întrebări despre domnul Bernâth Zsiga. („Ehei, acela e deputat la Pozsony"), apoi trecu la înalte probleme politice, ţinînd-o morţiş că într-o bună zi numai ce-ai să-1 vezi pe marele Napoleon răsărind ca din pămînt*.

' Admiraţia acestui personaj faţă de Napoleon porneşte de la faptul că în conştiinţa multor oameni din popor numele împăratului francez era asociat de ideile revoluţiei franceze din 1789, idei pe care armatele sale într-adevăr le au răspîndit Ia început. Dar poporul nu a înţeles imediat că prin politica sa expansionistă, de cotropire şi de jaf, Napoleon a trădat de fapt revoluţia (n.r.).

— A murit de mult, pot să te încredinţez.

Nenea Toth clătină din cap ; nu îndrăzni să-1 contrazică, ci se mulţumi să spună doar atît:

— Şi chiar dacă ar fi murit, trăieşte fi-su ! Aud că stă la Viena, la bunici, şi deunăzi, plimbîndu-se prin grădină, şi-a scos săbioara şi a început să taie florile galbene. „Ce faci ?“ l-a întrebat împăratul, „îi căsăpesc pe nemţi, bunicule", i-a răspuns mititelul, care zice că florile roşii sînt franţujii, iar cele galbene, nemţii. Ehei, ce mai du-te vino o să fie cînd băiatul ăsta o să ajungă mare ! în fiecare zi mă gîndesc că iar a crescut cît un fir de păr.

Lui Buttler îi era cam necaz, fiindcă din pricina lui Toth nu putea vorbi cu Piroska, dar se stăpînea şi-i răspundea prietenos, lucru pentru care îşi primi răsplata pe loc, căci nenea Toth îi şoptea mereu Piroskăi : „Ce om cumsecade, ce om bun ! Ce boier mare şi totuşi nu e fudul : stă de vorbă cu oricine !“

Dar «.timpul alerga în goană şi sosi şi clipa cînd caii fură înhămaţi la cele două trăsuri. Iată şi clipa despărţirii: unul o va apuca la stînga, celălalt la dreapta.

Buttler îl întrebă pe nenea Toth:

— Ce avem de plată pentru excelenta masă, gazdă dragă ?

Dar nu întrebă decît din politeţe, ştiind prea bine ce o să-i răspundă nenea Toth; de aceea strecură o bacnotă de o mie în cartea de rugăciuni ce stătea pe măsuţa de alături. („De mia asta ştiu că n-o să dea nenea Toth cît o trăi.")

Toth nici nu răspunse, ci clătină doar din cap, indignat. Făcu ocolul odăii, mormăind într-una ; în sfîrşit se întoarse către perete, parcă lui i-ar fi vorbit, şi spuse, în latineasca lui de bucătărie:

—Edisti coenam, nunc edere vis amicitiam meam? [1] Dar în timp ce se învîrtea prin odaie, se gîndea cu ce le-ar putea face o bucurie oaspeţilor. în sfîr- şit zări pe vîrful scrinului două pahare roşii — singura comoară a casei — pe care răposatul său nepot le adusese din Cehia în anii tinereţii, cînd cutreiera străinătăţile. Pe paharele roşii se vedeau, suflate în argint, băile de la Karlsbad şi nişte căprioare; era o adevărată plăcere să le priveşti.

Se ridică în vîrful picioarelor, le luă de la loc ; pe cel mai mic i-1 dădu Piroskăi, pe celălalt contelui Buttler.

— Primiţi-le de la mine, *rogo humillime*[2], şi beţi din ele din cînd în cînd, în amintirea zilei de azi.

în zadar ar fi încercat să-1 refuze ; nenea Toth îi rugase cu atîta simplitate şi căldură, încît nu se putea să nu le primească. Abia se îndurară să-şi ia rămas bun. Intră şi jupîneasa Toth, îmbrăcată ca de sărbătoare. Avusese grijă din timp să-şi îmbrace rochia neagră şi o bonetă cu danteluţă frumos călcată.

Piroska îşi puse în cap pălăria de pai. Doamne, frumos îi venea ! Pe dinăuntru, marginea pălăriei era tivită cu muguri de trandafiri. Faţa Piroskăi părea un trandafir mai mare prins într-un chenar de muguri. Şi trandafirul mare era alb, iar mugurii roşii.

Cum îi bătea inima cînd au ieşit în curte ! Se vor despărţi cu o strîngere de mînă, şi-atîta tot.

Buttler făcu un pas spre ea.

— Piroska, — îi spuse — aş vrea să vorbim cîteva minute între patru ochi. Ce-ai zice să trimitem tră-

* Ai mîncat prînzul, acum vrei să-mi mănînci şi prietenia ? (In lb. latină, în original — n.r.).

[2] Vă rog cu cea mai mare supunere (în lb. latină, în original -» n.r.).

şurile înainte, să ne aştepte în vîrful colinei şi noi s-o luăm pe jos, pe poteca dintre copaci ?

— Bine, răspunse Piroska.

Trăsurile o luară aşadar înainte, iar Piroska şi Buttler porniră pe aleea umbrită de castani care începea de la circiumă şi ţinea pînă-n şosea.

Jupînul Toth ar fi vrut să-i însoţească, dar băgă de seamă că cei doi vor să fie singuri. Se opri deci cu toţi ai casei în poartă şi se uita cum merg alături, ca doi porumbei blajini. Aştepta să se întoarcă, să-i mai facă un semn, dar cei doi mergeau, mergeau, discutând cu multă vioiciune. Doamne, ce mers are Piroska ! Parcă n-ar călca pe pămînt, parcă n-ar fi paşi, ci muzică, doar că nu se aude. Din cînd în cînd se opreau. Ei, acum o să se întoarcă şi o să-1 vadă încă o dată pe nenea Toth, Dar nu; e opriră doar pentru că aveau să-şi spună ceva deosebit de interesant. Cînd mîna Piroskăi gesticula mai vioi, cînd a lui Buttler. Cine ştie ce-or fi avînd să-şi spună. Vai, numai de nu s-ar certa 1 Dar uite că pornesc din nou. Hop, iată că au şi ajuns. îşi dau mîna, Piroska se urcă în trăsura ei, Buttler o ajută. „O, dragii mei, multe mai pătimiţi şi voi, deşi aveţi atîta amar de avere: păduri uriaşe, livezi, pămînt berechet, de toate."

Familia Toth aşteptă pînă cînd norul de praf înghiţi cele două trăsuri şi batistele albe ce fluturau; abia atunci se întoarseră în casă, cu sufletul plin de amintirile zilei. Cum i-a plăcut lui Buttler friptura de gîscă I Dar gogoşile, dar friptura de rinichi ! Din sos a luat de două ori. Iar Piroska, draga de ea, a mîncat toate merele. („Bravo ţie, mămieo, că le-ai păstrat pînă acum !“) Apoi, în tindă, nenea Toth rosti, plin de mîndrie:

— Orice s-ar zice, nu există pe lume meserie ca cea de cîrciumar. Mare lucru-i ăsta, nevastă! Ce oameni nu ţi-e dat să primeşti în casă ! Ce oameni! Nu m-aş face cojocar sau cîntăreţ de strană chiar de mi s-ar da toată averea satului!

Capitolul XXIII

O 1NTIMPLARE NEAŞTEPTATA

Trăsura contelui Buttler merse în urma celeilalte pînă ce ajunseră la întîia răscruce.

— Ia-o spre stînga, Mihâly.

— Iertaţi-mă, domnule conte, dar nu ăsta-i drumul spre Imregh.

— Nu mai mergem la Imregh — spuse contele — ne întoarcem la Bozos.

Asta le plăcu şi însoţitorilor, dar şi mai mult se bucură domnul Buday cînd îşi văzu stăpînul plin de veselie.

— Ei, ce mai spun popii la Eger ? întrebă moşneagul.

— M-au cam supărat — îi răspunse contele rî- zînd — dar am să le-o plătesc şi eu.

Şi după cîteva zile se apucă într-adevăr de treabă. Dărui sume uriaşe pentru şcoli şi biserici protestante. La Sighetul Marmaţiei şi la colegiul de la Patak duse chiar personal marile donaţii. Las' să crape popii !

în scurt timp eroul nostru părea un alt om. Era vesel şi se ţinea de chefuri. îşi adună din nou prietenii, ca pe vremuri. împrăştia banii cu amîndouă mîinile. Făcea un lux atît de orbitor, încît bătrînul Buday începu să se îngrijoreze. „Contelui meu nu-i ajung nici comorile lui Darius."

Colecţiona tot ce costa mult şi nu aducea parale. Agenţii lui cutreierau lumea şi cumpărau tablouri de Rafael, de Correggio, porţelanuri rare. Şi asta e cea mai mare nechibzuinţă ce se poate închipui, de vreme ce oricare porţelan va fi spart odată şi odată de cameristă.

— îşi simte sfîrşitul, spuneau cunoştinţele.

Toamna plecă la Pozsony în noua lui trăsură cumpărată la Paris (tocmai atunci fusese inventată trăsura Brummer); bijuteriile pentru costumul de gală, împreună cu sabia de onoare, în valoare de douăzeci şi cinci de mii de florini, zăceau, într-o cutie de piele, la picioarele lui.

Cronica a consemnat următorul amănunt: tolănit pe pernele trăsurii, contele a aţipit, şi, fiindcă cutia mare cu giuvaeruri îl incomoda, i-a dat un picior, încît cutia a zburat cît colo.

Legendara trăsnaie a aristocratului iubitor de confort stîrni atîta invidie în sufletul lui Csernovics Peter, un alt mare risipitor din vremea aceea, încît acesta deveni duşmanul lui Buttler.

Şi n-avea de ce să-1 duşmănească, pentru că din nebunia asta contele nu se alese cu nici o pagubă : obiectele preţioase fură găsite pe drum de un ciobănaş care le-a cules, iar primpretorul la care au ajuns, recunoscînd stema lui Buttler bătută în diamante, i le-a înapoiat acestuia.

La Pozsony se putea cheltui şi mai mult- Trei guri flămînde stăteau deschise în faţa lui: jocul de cărţi, caii şi lăutarii. A patra, care ar fi fost cea mai costisitoare, cea mai adîncă, nu-1 atrăgea. Niciodată Buttler nu şi-a aruncat ochii la femei.

Dar şi cele trei guri au înghiţit destule parale ! începu aşadar să facă datorii. îşi vîndu moşia de la Imregh, iar pe celelalte luă avansuri enorme la Viena.

Oamenii clătinau din cap : „Dacă ar mînca aurul cu lingura şi tot n-ar prăpădi atît". Unii profeţeau că dacă merge tot aşa, în patru ani se curăţă. „O să-1 vedeţi că ajunge conţopist la comitatul din Ung- vâr 1" Alţii începură chiar să-i cerceteze scrisul: oare e destul de citeţ ca să poată fi folosit ?

Erau şi din cei care credeau că-1 înţeleg:

— Lăsaţi-1, că ştie omul ce face. îl roade drojdia amară ce i s-a aşezat pe fundul inimii. Nu vrea să lase nici o moştenire neveste-si şi fiicei ei. Ce-şi zice în gîndul lui ? „Te-ai cocoţat în spinarea mea pentru avere ? Ei bine, ai să vezi la urmă ce-ai să găseşti în traistă". Un om care a ştiut să iubească atît de mult, o fi ştiind să şi urască în aceeaşi măsură.

Poate că aceştia din urmă erau mai aproape de adevăr, căci nu o dată spusese Buttler :

— Ce n-aş da să ştiu exact cît am de trăit! Aş putea face o socoteală precisă, în aşa fel ca ultima mie s-o schimb în ultimul sfert de ceas

Ei da, dacă s-ar putea face o socoteală precisă...

De Crăciun deputăţii se împrăştiară pe la casele lor, să se mai primenească. Buttler îşi zise :

— Pe mine nu mă aşteaptă pui de om acasă; mă duc la Viena să petrec.

Se plîngea şi de oarecare indispoziţie, de ameţeli. Spunea că vrea să consulte cîţiva medici.

Avea palatul lui la Viena, pe Kohlmark, unde, . după cîte se povestea, făcuse nişte chefuri de pomină toamna trecută. De astă dată însă n-a tras acolo, deoarece (şi aceasta era a treia versiune) după spusele lui Both, plecase tocmai cu gîndul de a-şi vinde palatul. Ce a făcut acolo niciodată nu s-a putut afla. Un singur lucru e sigur şi anume că vîn- duse palatul unui bancher cu numele Blind, care i l-a plătit pe loc în aur. Şi un alt lucru e sigur:

că în ziua de bobotează un călăreţ trimis de Both sosise, alb de promoroacă, la Bozos. Omul îi aducea lui Buday ştirea că Buttler Jânos a murit la Viena ; s-a prăbuşit lovit de dambla, în timpul mesei.

Cînd citi trista scrisoare a lui Both, bătrînul Buday plînse ca un copil.

în sfîrşit, stăpînul lui, bietul, găsise ţara în care nu erau popi.

Frînt de durere, moşneagul plîngea cu hohote în timp ce dădea dispoziţii: să se trimită cai de schimb la toate staţiile pînă la Viena pentru ca sicriul să poată sosi cît mai repede ; cîte un călăreţ să plece la rude, la femeia de la Erdotelek, la Patak pentru Fây (deşi omul acesta e un mort viu, n-o să înţeleagă nimic; totuşi...); la Bornoc pentru domnişoara Horvâth; să se zugrăvească steme, să se coasă haine de doliu, să se tipărească necroloage ; să fie încunoştinţat arhiepiscopul de la Eger (căci dacă mai are un dram de simţire, el va ţine prohodul.)

în comitatele apropiate vestea se răspândi cu iuţeala fulgerului, stârnind pretutindeni mare senzaţie.

Cine ar fi crezut că o să se prăpădească atît de repede ?

E drept, omul se cam plîngea de inimă. Unii, cu suflet mai romantic, spuneau chiar: „Frumoasă moarte a avut, i s-a frînt inima pentru Piroska.“ Alţii, cu sufletul hain, scuturau din cap: „Aşi, o fi băut prea mult. Golea uneori cîte zece-douăzeci de ceşti de cafea una după alta. Ştiam că ăsta-i va - fi sfîrşitul". Cei mai mulţi însă se gîndeau că moartea fusese în sfîrşit o izbăvire pentru bietul om' tot nu spera la nici o bucurie aici, pe pământ.

Pînă să sosească sicriul, adică în timpul cît venea pe drumurile pline de hîrtoape spre casă, spre Bozos,

ascuns zile de-a rîndul într-un car de fîn, ca odinioară sicriul lui Horvâth, atîta vreme cît în o

sută patruzeci de sate, unde răposatul avusese moşii, clopotele încă vuiau şi ziua şi noaptea, oamenii numai despre el trăncăneau. Dar persoana nu fusese interesantă decît în prima zi. O ! oamenii se obiş- nuiră atît de repede cu gîndul că contele Pârdâny nu mai există ! Rămîneau încă destui conţi pe pă- mînt. Chiar de a doua zi, pe oameni nu-i mai interesau decît peripeţiile înmormîntării. Contele urma să fie înmormîntat la Doboruszka, în cavoul familiei. „Hm! O să vie oare «contesa» de la Telek ? Dar Piroska? Vai, ce-o să fie cînd cele două femei se vor întîlni faţă-n faţă, lîngă sicriu ! Ei, face să te duci la această înmormîntare şi să căşti gura la ce s-o petrece acolo. Numai de s-ar înmuia niţel gerul, că prea e cumplit. Bietul Buttler, i-a fost dat să moară pe un timp ca ăsta, tocmai în ianuarie !“

Vineri pe la amiază Both sosi înaintea celor care aduceau mortul. Sicriul trebuia să fie adus abia în amurg, pe poarta din fundul parcului, pentru ca gloata de gură-cască să nu afle minic. N-o să se ridice catafalc; va fi aşezat deocamdată în sala cea mare, iar mîine, sîmbătă pe la prînz, avea să fie dus la Doboruszka, lîngă sicriul în care zăcea tatăl contelui Jănos.

Both povesti în două-trei cuvinte cîteva amănunte: contele îşi vînduse casa de la Viena şi din preţul ei plătise datoriile făcute la cărţi; a doua zi de Crăciun se simţise atît de rău cu inima, încît îşi făcuse testamentul, din care un exemplar fusese trimis nu- maidecît la capitulul de la Eger; al doilea exemplar Both îl adusese cu el.

Seara, la timpul hotărît, sosi sicriul de fier cu ornamente de aur, cu inscripţia d<^ aur: *Ioannes Buttler, comes de Pârdâny.* Şase bărbaţi puternici îl ridicară din car; era foarte greu. îl transportară în sala mare şi îl aşezară pe masă, între patru lumî-

nări uriaşe de ceară. Patru husari îmbrăcaţi în doliu, cu săbiile scoase, rînduiţi de domnul Buday, formau garda de onoare în jurul sicriului.

Bătrînul se aşează şi el, cu fruntea plecată, lîngă masă, veghind alături de husari, la căpătîiul stăpînului său. îşi adusese Biblia şi Psaltirea ; citea din ele, şi din cînd în cînd ofta :

— O, doamne, mai bine mă luai pe mine, robul tău bătrîn, decît să-1 înmormîntez pe el.

Era, fără-ndoială, multă mîngîiere în cărţile sfinte, şi totuşi gîndurile triste nu-1 părăseau... Nici rămas bun nu-şi luase de la el cînd fusese aici ultima dată, nici măcar faţa nu i-o văzuse bine. îl apucă un dor nespus să-1 mai vadă o dată, să-i grăiască faţă-n faţă nimicului, prafului care a fost contele Buttler.

Se uită la sicriu; era zăvorit cu cheia. Cheia o avda desigur Both. Dar Both, frînt de oboseală, istovit de atîta drum, se culcase, aşa că nu se cădea să-1 trezească din somn. Iată însă că chiar în clipa aceea Vidonka se arătă la geam. Aruncă o privire în sală, apoi o şterse. îi trecu prin minte că Vidonka se pricepe să deschidă orice zăvor.

— Chemaţi-1 careva pe Vidonka !

Vidonka se temea să intre; zicea că-i e groază de morţi; abia l-a putut trage în sală unul dintre husari.

— Ascultă, prietene Vidonka, ai şti să descui sicriul acesta, şi pe urmă să-1 încui din nou ?

— Nimic mai uşor.

— Dacă-i aşa, deschide-mi-1. Vreau să-1 mai văd o dată pe stăpînul nostru.

Vidonka îşi aduse toate sculele, meşteri ce meşteri şi un ţăcănit scurt arătă că pana zăvorului s-a întors.

— E deschis ! zise el şi, sărind 1-a o parte, se repezi la uşă. Cînd ajunse în prag se încumetă să spună: Aveţi inima tare, cucoane ? Dacă sare în picioare ?

— Ce n-aş da să fie aşa, dragul meu !

Buday se sculă de la masă şi ridică cu grijă şi adîncă evlavie capacul, apoi privi înăuntru şi deodată se dădu înapoi, clătinîndu-se, galben, îngrozit, scăpînd din mînă placa grea, care se închise bubu- ind înfundat.

— Ce s-a întîmplat, ce-i cu dumneavoastră, domnule ? întrebară deodată husarii, văzînd paloarea de moarte de pe faţa lui.

Bătrînul îşi netezi cu degetele-i tremurătoare fruntea zbîrcită, de parcă şi-ar fi adunat gîndurile risipite.

— Nimic, nimic, răspunse înăbuşii. Moartea e zguduitoare ; nu-i bine s-o vezi.

Apoi adaose cu înfrigurare, pripit:

— Daţi fuga după Vidonka, să vină să închidă sicriul. Repede, repede !

Vidonka veni, — dar numai după ce dădu pe gît un întăritor pentru inimă — şi zăvorî din nou sicriul.

— Cu ce v-aţi ales, domnule administrator ? spuse el dînd din umăr. O să aveţi vise rele.

Capitolul XXIV

ULTIMA POMPA

Pe nenea Buday îl apucară frigurile, dar cum nu era omul care să se dea învins cu una cu două, începu să măsoare de cîteva ori cu paşi repezi sala mare, semn că-1 frămînta vreun lucru deosebit. Bom

băni, mormăi multă vreme frînturi de fraze şi, în sfîrşit, luă o hotărîre, căci plesni cu palma pervazul ferestrei, apoi ieşi cu paşi energici şi chemă un vechil.

— înhamă imediat patru cai la trăsură — porunci cu blîndeţea lui obişnuită, accentuînd însă cuvîntul imediat — şi pleacă în galop la Ungvâr. Adu-mi-1 chiar în cursul nopţii pe tinichigiu, să zincuiască sicriul. Ai înţeles ?

— Nu vă înţeleg graba, domnule administrator. Sicriul va putea fi zincuit şi mîine înainte de masă — dacă va fi nevoie de aşa ceva. Poate vreuna din rude va vrea mîine dimineaţă să vadă mortul.

— Să nu mai lungim vorba, domnule vechil. *Dixi*[LXXV].

Toată noaptea stătu în picioare, aşteptînd tinichigiul. Nu îndrăzni să plece la culcare pînă la sosirea lui. De altfel castelul întreg era în mişcare. La bucătărie femeile jupuiau păsări şi coceau pîine, frecau unt, pisau mac pentru mulţimea care urma să prînzească acolo după înmormîntare. Mulţi curcani trebuiau să moară la naşterea unui boier mare, pentru botez, şi iarăşi mulţi trebuiau jertfiţi cînd murea un boier mare, pentru pomană. Bieţii curcani! Totuna le e dacă se naşte sau moare cineva. în toate colţurile castelului era forfotă. Croitorii de la Kapos şi de la Ungvâr însăilau necontenit valuri de postav negru pentru vreo şapte odăi. Katuska le dădea o mînă de ajutor. Pe cartoane mari, pictorii zugrăveau steme, iar tîmplarii, sub conducerea lui Vidonka, ciopleau stîlpi şi piedestale ce urmau să fie îmbrăcate în postav de doliu. Vidonka critica cu ciudă forma şi proporţiile sicriului.

— E frumos împodobit, nu zic, dar nu-i destul de încăpător. Eu i-aş fi cioplit din lemn unul mai bun.

LXXV Am zis (In lb. latină, în original — n.r.).

în sfîrşit, după miezul nopţii sosi tinichigiul şi zin- cui repede sicriul. Abia atunci domnul Buday se putu duce liniştit la culcare, oftînd : „Dare-ar dumnezeu să nu mă mai trezesc". Dar rugăciunea lui nu fu ascultată, căci uruitul trăsurilor ce începură să curgă îl trezi dis-de-dimineaţă. încă o dată, pentru ultima oară, în curte intrară cupeurile, săniile familiilor Sztâray, Majlâth, Sennyey, Lonyay, cei patru suri faimoşi ai lui îbrânyi Pali, cei cinci armăsari ai lui Gilânyi, trăsurica cu muzicuţă a lui Roily[LXXVI] (acum însă maşinăria era oprită). Trăsurile veneau una după al.ta şi cîte flori crescuseră în serele din patru comitate, toate fuseseră adunate acolo pentru cel mort.

Sosiră breslele din Kapos şi din Ungvâr, delegaţii din toate părţile ţării unde binefacerile răposatului se făcuseră simţite, sosiră cu nasurile şi urechile degerate studenţii din Patak, elevii de la Academia Ludovica din Pesta, sosiră patru din surdomuţii de la Vâc, trei dintre surdomuţii de la Academia de Ştiinţe, de curînd înfiinţată. Dar cine ar putea să-i înşire pe toţi ? Clădirea uriaşă se umplu de lume. Doamne încîntătoare, baronese, contese îmbrăcate în blănuri scumpe coborau în dreptul scărilor, care cu buchete, care cu cununi de flori. Un singur om în surtuc albastru îi întinse vechilului Gali, care păzea coroanele, o crenguţă uscată, ninsă de promoroacă.

— Da’ cu asta ce vrei ? se răsti vechilul la el. Ce-i asta ?

— Lăsaţi că ştiu eu ce este, răspunse bătrînul. Puneţi-o numai, *rogo humillime,* între celelalte. Chiar dacă mortul nu vede, ştie el ce e creanga asta.

— Cine eşti ’mneata ?

LXXVI Bogătaşul excentric Roily îşi Tăcuse la Viena o trăsură cu o maşinărie muzicală aplicată la osie. Cînd osia se punea în miş* care, începea să cînte (n.a.)«

— Eu nu-s 'mneata. Eu sînt Toth Gyorgy, nobilul din Roszke.

Jupînul Toth Gyorgy adusese o creangă din copacii pe sub care contele Jânos trecuse pentru ultima dată cu Piroska.

împinşi de curiozitate, domnii, dar mai ales doamnele care se adunaseră în sălile încălzite, alergau la ferestre ori de cîte ori se auzea uruitul unei trăsuri ce intra în curte. Pentru ca să poată vedea, oamenii topeau cu răsuflarea lor caldă florile de gheaţă de pe geamuri. Cînd intra o persoană mai interesantă, sala era străbătută de un freamăt surd.

în orice caz cei adunaţi fură lipsiţi de o plăcere — asta se vedea şi după numeroasele guriţe roşii care se strîmbau decepţionate. Tînărul Buday Pâl, ispravnicul moşiilor Horvâth, sosi de la Bornoc, aducînd ştirea că stăpîna lui s-a îmbolnăvit, stă în pat şi fireşte că nu poate să vină.

— Vai, biata fată — se tînguiau unii — a dobo- rît-o groaznica lovitură !

O căinau din toată inima din pricina bolii. Ar fi preferat ca fata să fi venit totuşi la înmormîntare şi numai după aceea să se fi îmbolnăvit.

Deodată se stîrni o mişcare ca într-un furnicar ; toată lumea se zbătea să ajungă la ferestre.

— Cine a venit ? Ce s-a întîmplat ? A sosit „văduva " !

— A! O ! în ciuda gerului, mulţi deschiseră ferestrele aplecîndu-se înafară, alţii se căţărară deasupra lor, aşa încît la toate geamurile capete peste capete priveau cu uimire. Erau ca o grămadă de mere aşezate unele peste altele ; n-ai fi putut trage o săgeată fără să nimereşti un cap de om !

într-adevăr văduva sosi în doliu din creştet pînă-n tălpi. Oamenii ei de serviciu purtau de asemenea haine negre; pînă şi caii erau negri. Pe pălăria vi

zitiului şi a feciorului de casă flutura un văl de doliu lat de două palme.

întregul personal al castelului îi ieşi în întîmpi- nare. De, cine ştie dacă nu e viitoarea lor stăpînă ? Toţi aşteptară înclinaţi adînc pînă cînd bătrînul Buday îi ajută să coboare din cupeu.

— Ia uitaţi-vă, mizerabila — se scandalizau oamenii pe la geamuri — cu cîtă gravitate dă din cap, ca o regină.

în urma ei, se auzi un murmur de admiraţie, cînd din cupeu coborî o fiinţă zveltă şi fermecătoare.

— Cine-o fi făptura asta încîntătoare ?

— Păi, fie-sa, Buttler Măria.

— Ia te uită ce statură !

— Condu-o pe fiica mea într-o Odaie bine încălzită, domnule Buday, spuse Dory Măria încet. A răzbit-o frigul. Eu am să mă duc la el. Unde e ?

— în sala cea mare.

— Pot să-1 văd ?

— Imposibil, doamnă, sicriul a fost zincuit.

Măria cunoştea rosturile casei. Luă din mîna valetului coroana de camelii albe şi se îndreptă spre sala mare.

Nimerise tocmai cînd nu se găsea nimeni în sală. Garda de husari ieşise ca să se alinieze alături de ceilalţi, căci sicriul urma să fie însoţit de-a dreapta şi de-a stînga de cîte opt husari cu săbiile scoase. Cîte o ceată de cincizeci de călăreţi trebuia să meargă înaintea şi în urma cortegiului. Chiar spre lumea cealaltă, boierul călătoreşte tot boiereşte.

în sala mare, goală şi răsunătoare, cu sicriul întunecat aşezat la mijloc, era o linişte înfiorătoare. Doar din cînd în cînd sfîrîia cîte o luminare, pocnea cîte o mobilă.

Măria cătă în toate părţile, tremurînd. Oricum, e nemaipomenit să-1 laşi pe mort atît de părăsit. Era

gata să se întoarcă, dar în clipa aceea zări un bărbat care se ruga liniştit la căpătîiul mortului.

Deşi cu pantofii ei de catifea Măria abia făcea vreun zgomot, bărbatul se întoarse. Era Ber- nâth Zsigmond, deputatul de Ung.

Măria îl recunoscu, îi aruncă o privire plină de ură, apoi trecu pe lîngă el şi îşi aşeză coroana pe creştetul sicriului.

Bernăth făcu un pas înainte şi cu un gest de mînie mătură coroana de camelii care căzu pe lespezile de marmură ale sălii.

— Nu fi crudă — rosti el cu glasul tremurând de amărăciune — şi nu-1 mai tulbura ,şi acum ! Lasă-1 în pace, cel puţin de-acum înainte !

Măria se pregătea tocmai să se aşeze în genunchi, dar la acest atac neaşteptat sări ca o tigroaică, ridicîndu-şi cu semeţie capul.

— Cum îndrăzneşti ? Cine eşti dumneata ? strigă ascuţit. Eu sînt soţia lui.

— Da, după legea popilor — răspunse cu nemărginit dispreţ Bernăth — dar nu după legile lui dumnezeu. Şi el este acum în faţa lui dumnezeu.

Nu se mai putea stăpîni, ochii îi fulgerau ; călca în picioare coroana de flori.

— Ia-ţi coroana şi du-o popilor. Şi spune-le că dumneata l-ai ucis.

îi aruncă din nou o privire nimicitoare, dar aceasta n-o mai atinse, căci femeia se prăbuşise leşinată la pămînt.

Iar domnul deputat, ca omul care s-a descărcat de o povară ce-i apăsa sufletul, părăsi liniştit sala, şi abia afară spuse :

— Ia vedeţi că în sala mare a leşinat o femeie.

Oamenii care dădură peste ea şi o treziră stropind-o cu apă rece, şi-or fi zis, cu bună credinţă : „Tot trebuie să-1 fi iubit!“

Să spun mai departe ? Ar fi prea lung să descriu toată ceremonia, cetele de jeluitori şi de curioşi ce se scurgeau necontenit pe şosele. în aşteptarea clerului rudeniile se adunaseră în sala „trofeelor de vî- nătoare". Palidă ca moartea „soţia lui“ se afla şi ea printre ei, aşezată într-un fotoliu. Erau de faţă şi administratorii şi ispravnicii de la celelalte moşii. Apoi se citi testamentul, din care secretarul adusese cu dînsul de la Viena un exemplar în original.

Răposatul conte lăsa aproape toate moşiile, veniturile şi averea mobilă în scopuri de binefacere. Numai jumătate din veniturile moşiei de la Erddtelek o lăsă fiinţei nenorocite care îşi zicea soţia lui şi fiindcă, după *cum se spunea,* ea avea şi o fată, aceasta din urmă trebuia să capete drept zestre, în momentul cînd se va mărita, cele patru mii de pogoane din pusta Garagos.

Lăsă prin testament cîteva părţi de moşie unor prieteni şi rubedenii : astfel, domnului Buday, pentru „îndelungata lui eredinţă", pusta de Vrebina, cu tot inventarul viu şi mort, pentru ca la bătrîneţe „să poată cînta liniştit din psaltire". Ce va mai rămîne după toate acestea din bunurile lui, fie pămînt, fie altceva, să fie al iubitului tutore, Fây Istvân, adică al familiei dumisale.

Iar dacă s-ar dovedi că oricare dintre nenumăratele donaţii de mai sus ar ajunge pe mîna unei reuniuni din care şi popii ar putea trage vreun folos, donaţia va fi considerată nulă şi fără valoare, ur- mînd a fi împărţită săracilor de pe moşia Bozos etc.

între timp sosiră, cu patru trăsuri, preoţii, dar numai cei din apropiere (era un ger cumplit), apoi începu prohodul, care se desfăşură ca de obicei. A fost o pompă extraordinară. O mie de iobagi purtau făcliile ; capul coloanei ajunsese la cavoul de la Dobd- ruszka înainte ca sicriul să se fi urnit din loc. Patru

care duceau numai coroanele şi buchetele de flori („Putea să se gîndească şi domnişoara Piroska să-i trimită măcar un fir de rezedă, căci nu şi-ar fi frînt nici mijlocul, nici onoarea[1]''.) Mai rar să vezi atîta lume 1 Nu numai boierii mari, dar şi oamenii de rînd ţinuseră să-şi arate vrednicia. Tot Ungvârul, cele două tîrguri Kapos, cu mic, cu mare şi toate împrejurimile lor erau de faţă. Nu lipsea nici jupînul Griby cu jupîneasa Hadasi, decît că acum jupîneasa era nevasta dumnealui. Katuska le arătă, le explică tot.

Dar prin atîta liotă de magnaţi omul de rînd nu putea străbate pînă la sicriu şi nu-1 putea vedea de aproape. însuşi jupînul Toth Gyorgy fu împins departe, cu toate că nu venise să privească spatele magnaţilor burduhănoşi. Voia să vadă şi să plîngă. în mîhnirea lui, omul o apucă înainte spre Doboruszka, făcîndu-şi socoteala să aştepte convoiul acolo, la cavou.

Ajunse cu întîiele rînduri ale purtătorilor de facle şi dînd o raită cavoului, o căsuţă simplă de cărămizi cu acoperiş de ţiglă şi o ferestruică în acoperiş, se gîndi că dacă s-ar urca în pod ar putea vedea minunat* întreaga înmormîntare, şirul lung de cupeuri, mulţimea de magnaţi, faclele pîlpîind, stemele colorate fîlfîind, calul de călărie îmbrăcat în postav de doliu şi poate chiar creanga pe care o adusese, dacă o fi ajuns şi ea printre flori. Şi cum nu era greu să se urce, de vreme ce nimeni nu-şi mai bătea capul cu cei vii, omul se urcă într-adevăr, şi fireşte, putu să vadă cît se poate de bine tot ce se întîmpla, ca să-i povestească acasă şi neveste-si.

O, a fost frumos şi trist, nespus de trist! La intrarea cavoului sicriul a fost coborît de magnaţi şi dus pe umeri. Destul a jucat cărţi cu ei răposatul, în cavou n-a încăput decît puţină lume. De altfel slujba de acolo a fost scurtă. Preoţii au mîntuit-o

repede, fiindcă le era frig. Sicriul a fost aşezat la locul de veci. Boc-boc, boc-boc. Totul s-a isprăvit. Ultimul conte Pârdâny a fost dus în lăcaşul lui de veci.

Apoi scutul cu stema — un vultur de aur în cîmp albastru, cu coroana pe cap, şi cu un ciubărel de argint la piept — a fost întors pe dos.

...A fost şi nu mai este. A zburat şi vulturul şi familia lui... Doar pe săbiile bătrîne, pe scoarţele cărţilor vechi vulturul mai poartă pe piept ciubăre- lul poznaş şi greu, cu care un rege nu lipsit de fantezie l-a schilodit cîndva, foarte de mult, cînd ciubă- relele se făceau încă din argint. Azi e doar de lemn şi nu se mai umple cu struguri de pe dealurile din Tokaj.

Capitolul XXV

TACE

Lumea se împrăştie repede, boierii în trăsuri, ceilalţi pe jos, care încotro, gîndindu-se încă o clipă la mort şi schimbînd două-trei vorbe despre el.

Ultimii rămaseră domnul Buday şi secretarul Both. Both poate din întîmplare, domnul Buday însă de bună seamă cu intenţia de a încuia cavoul cu cheia mare pe care o ţinea în mînă.

Atunci s-ar fi întîmplat — se spune — cazul care a circulat ca o legendă prin comitatele Zemplen şi Ung pînă la revoluţie. Revoluţia apoi a măturat-o şi pe asta. La dracu' cu legendele, cînd legendele trebuie să se nască aievea, din realitate, aşa cum glăsuia — cînd regimentele lui piereau în luptă — micul şcolar ce doborîse cîndva cu praştia puii ju- pînului Toth.

Tocmai la timp mi-am adus aminte de jupînul Toth, căci prin el a răsuflat legenda de care vreau să vă amintesc. Nu e vina lui, căci el o vorbă n-a scăpat — cum era s-o scape ? N-ar fi spus pentru nimic în lume, doar era o taină ; numai în faţa ne- veste-si a scăpat o dată o vorbă, de care mult îi păruse rău, căci vai, atît a fost de ajuns.

Căci atunci cînd nenea Buday a rămas singur cu secretarul Both în uşa cavoului, el, jupînul Toth Gyorgy, era încă tot în podul căsuliei; în preajma cavoului foia încă atîta lume că-i era ruşine să coboare. Ei bine, prin deschizătura de sus el a auzit şi a văzut următoarele :

— Ştii dumneata, domnule secretar — i-ar fi spus domnul Buday lui Both, apucîndu-1 de gulerul şubei şi grăindu-i cu glas aspru — că azi noapte m-am uitat în sicriu şi trupul contelui nu era acolo ?

Secretarul, aruncînd priviri speriate în toate părţile, îngînase îngrozit:

— Şi ce era înăuntru ?

— Un om de lemn, îmbrăcat, aşezat în nisip şi talaj.

— Şi ce mai era ? tresări Both, cu o privire de-ţi îngheţa sîngele în vine.

— O tăbliţă aşezată pe pieptul manechinului —■ răspunse încet domnul Buday — cu inscripţia: „Tace [LXXVII]!"

— *Ergo, tace !* încheie, întunecat, ameninţător, secretarul Both.

Aceasta era legenda care se răspîndi. Dar fiindcă jupînul Toth era dintre oamenii care nu voiau să admită că şi persoanele iubite, ca de pildă Napoleon, ar putea să moară, şi fiindcă, totuşi, puţini oameni scapă de moarte, lumea credea şi nu credea zvonul ce se ivea din cînd în cînd prin ceaţa fanatismului.

LXXVII Taci (In lb. latină, în original — n.r.).

Nu se putea cerceta mai de aproape, deoarece doar la trei săptămîni după înmormîntare bătrînul Buday murise, iar Both dispăruse pentru totdeauna chiar din ziua înmormîntării. Fiindcă însă în primăvara următoare şi Horvâth Piroska îşi vînduse moşia de la Bornoc unui conte morav şi plecase din părţile acelea şi chiar din ţară, atît de hotărîtă, încît nu s-a mai auzit nimic despre ea, mulţi dintre cei mai neîncrezători trecură în tabăra jupînului Toth, care, privind la fumul albăstrui din ciubuc, s-a legănat pînă la moarte în credinţa că undeva, într-un colţ liniştit, trăieşte neapărat o pereche fericită ; şi duminicile, cînd soţii se aşază la masa pe care, alături de tacîmuri, se găsesc două pahare roşii, împodobite cu căprioare de argint, şi beau din ele, îl pomenesc din cînd în cînd : „Oare o mai fi trăind, la Olaszroszke, bunul nenea Toth, bătrînul?"

Multă vreme a stăruit această credinţă chiar şi în cercurile cele mai înalte, cînd pîipîind, cînd aprin- zîndu-se cu puteri noi — dar niciodată n-a luat proporţii prea mari, dovadă că sicriul n-a fost deschis, în ciuda tuturor propunerilor, pînă-n ziua de azi.

Doarme în tihnă (dacă o fi dormind într-adevăr acolo) contele de Pârdâny, o mîndreţe de bărbat cum n-a mai răsărit altul de atunci în comitatul Ung. E un loc liniştit cavoul de la Doboruszka, cel mai nimerit pentru somnul de veci. De jur împrejur nici un zgomot; au pierit şi pădurile, nici ele nu mai vuiesc. Doar broaştele mai orăcăie prin bălţile din apropiere :

„Puterrnici îs popii, puterrnici îs popii."

CUPRINS

Pag.

Cu vint î n a i nte . . • . . . . . IU

PARTEA INTII

1 — Studenţi la Olaszroszke..... 3
II — Baronul Dory şi familiasa.....17
III — Lumea de odinioară.....30
IV — Cum o fi pe lumea cealaltă? 53
V —Un amator de ghicitori.....69
VI — A treia fată.....S3
VII — Plutesc corăbii în sus şi în.....jos 102
VIII — Trandafirul roşu sau trandafirul alb ? . . 114
IX — Coana mare în ţinută degală 122
X — Nenea Toth bîrfeşte.....136
XI — Semne ciudate 146
XII — Drama de la Roszke..... 154
XIII — Vidonka Jozsi.....171
XIV — Situaţia se complică.....180

PARTEA A DOUA

1 — Boala mai grea o vindecă pe cea uşoară . 191
11 — Brachium 200
Iii — Vestitul profesor Kovy şi avocatul Pereviczky 214
IV — Pregătiri.....224
V — Papa Krok.....234
VI — Hainele lui Griby.....245
VII — Nuntă la hanul „Pajura".....251
VIII — Papa Krok combină.....260
IX — Văcuţa adevărată.....267
X — Mîinile invizibile 281
XI — Portretele a două femei.....292
XII — Zile febrile la Eger . ….....299

XIII — Tribunalul eclesiastic în şedinţă . . > 309
XIV — Duelul stupid.....322
L XV — Martorul sărbătorit.....330
»XVJ — Sentinţa 340
'XVIY — Muguri sub zăpadă..... 346
XVIII X- Raze de soare chezaro-crăieşti 357
XIX — „Nu mă mai aştepta, porumbiţamea“ . . 366
XX — Arhiepiscopul Pyrker, drăguţul..... 371
XXI — Trăsura merge fără ţintă . ... ■ 379
XXII — Jăraticul răscolit.....384
XXIII — O întîmplare neaşteptată..... 395
XXIV — Ultima pompă . . .... > 401
XXV - Tace s 409

Responsabil de carte : C. Olariu '
Tehnoredactor : A. Bucur

Dat la cules 12.01.61. Bun de tipar 25.02.61. Tiraf 40.145 ex. Hîrtie tipar de 50 g/m². Ft. 700X.920/32. Coli ed. 20,40. Coli de tipar 13,5. Edijia II. Comanda 4989. Planşe tieidruck 1. A. nr. 01247. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 **M —** *31 ~ R.*

Tiparul executat sub com. nr. 10.072 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii ,,I₄ y. Stalin", Bucureşti—R.P.R₄ .

[1] *Johann Thugut* (1736—1818), om de stat reacţionar austriac (n.r.).
[1] *Walter Scott* (1771 —1832), poet şi romancier englez, cunoscut mai cu

seamă prin ciclul său de lomane istorice (n.r.).

[1] Titlu şi avere (In lb. latină, în original — n.r.).